

**HARF DEVRİMİ'NİN
BÜROKRASİYE YANSIMALARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ali GÖKDÜL

Kütahya - 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASİYE YANSIMALARI

Danışman:
Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ

Hazırlayan:
Ali GÖKDÜL

Kütahya – 2010

Kabul ve Onay

Ali GÖKDÜL'ün hazırladığı “Harf Devrimi'nin Bürokrasiye Yansımaları” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

.../.../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR (Üye)		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI (Üye)		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Harf Devrimi’nin Bürokrasiye Yansımaları” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2010

Ali GÖKDÜL

Özgeçmiş

15.09.1985 tarihinde Kütahya'da doğdu. Lisans öğrenimini Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde; "Türklerde Tarih Yazıcılığı ve Türk Tarih Kurumu" adlı teziyle tamamladı. Lise öğrenimini Kütahya Lisesi'nde tamamladı.

2008 yılında, GaziOsman Paşa Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi Başkanlığı tarafından düzenlenen "Türk Çağdaşlaşma Sürecinde Mustafa Kemal ATATÜRK" konulu makale yarışmasında, "Türk Çağdaşlaşma Sürecinde Mustafa Kemal Atatürk ve Tarih Devrimi" makalesi ile üçüncülük ödülü aldı. Ayrıca, 2009 yılında, Anadolu Üniversitesi tarafından düzenlenen "Geleceğin Tarihçileri Tarihi Tartışıyor III" adlı sempozyumda, "Türk Tarih Kurumu ve Önemi" konulu bildirisini sundu.

2008 yılında, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. Pre-intermediate düzeyde İngilizce bilmektedir.

ÖZET

HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASIYE YANSIMALARI

GÖKDÜL, Ali

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ
Temmuz, 2010, 203 sayfa

Cumhuriyet öncesinde, Osmanlı'nın son dönemlerinde alfabe tartışmaları söz konusuydu. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1928'e kadar bu tartışmalar devam etmiştir.

1928 yılının hemen başından itibaren, Devrim için gerekli araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede bir Dil Encümeni kurulmuştur. Dil Encümeni, Arap harfleri yerine Latin harflerinin kabul edilmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. 9-10 Ağustos 1928 tarihinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün Gülhane söylevi sonrasında, Devrim'in uygulama aşamasına geçilmiştir.

Devrim'in uygulama aşamasında, Dolmabahçe Kurultayı toplantılarında halk ve milletvekilleri Devrim ile ilgili olarak bilgilendirilmiştir. Daha sonra Atatürk, Devrimi halka anlatmak ve benimsetmek için yurt gezilerine çıkmıştır.

1 Kasım 1928'de Türk Harf Devrimi Yasası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve 3 Kasım 1928'de de Resmi Gazete'de yayımlanarak, resmi olarak uygulamalara geçilmiştir. Bu çerçevede, eğitimle ilgili olarak; Millet Mektepleri açılmıştır. İçişlerde; basılı evraklar, kütüphaneler, sinema afişleri, filmler, tabelalar, mezartaşları ve diğer alanlardaki çalışmalar resmîlik kazanmıştır. Dış yazışmaların ne şekilde olacağı yönünde, bildirilen direktifler doğrultusunda uygulamaya geçilmiştir. Çalışmada, Türkiye dışında Türk harfleri ve uygulamalarıyla birlikte, dış basında Türk harfleri de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Harfleri, Bürokrasi, Cumhuriyet, Devrim, Latin Harfleri, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye.

ABSTRACT**REFLECTION OF THE LETTER REVOLUTION TO THE
BUREAUCRACY****GÖKDÜL, Ali****Master's Thesis, Department of History Administration****Supervisor : Asst. Prof. Abdullah İLGAZİ****July, 2010, 203 pages**

Prior to the Turkish Republic, to the end of the Ottoman Empire there were discussions about the alphabet. After the Turkish Republic was proclaimed, these discussions continued until 1928.

Soon after the beginning of 1928, necessary studies were carried out. In this respect, a language institution was founded. The institution carried out some research for the Latin alphabet instead of Arabic alphabet. On August 9th and 10th, 1928 after Gulhane speech of Mustafa Kemal Ataturk the implementation of the revolution was started.

During the implementation process public and parliamentarians were made known about it at the board of Dolmabahce. After that, Ataturk started his trips over the country for explaining and adopting it to the public.

On the 1st December 1928 "Turkish Letter Revolution Act" was voted and on the 3rd December 1928 it was published on the official gazette and started to be implemented officially throughout the country. In this respect as for as education is concerned "Public Schools" were opened. For domestic affairs documents, libraries, cinema posters, movies, sign boards, gravestones and other studies for other fields were officialized. How foreign correspondence should be carried out was started by directive. In this study, Turkish letters abroad as well as with their studies Turkish letters were evaluated in the foreign press.

Keywords: Arab Letters, Bureucracy, Republic, Revolution, Latin Letters, Mustafa Kemal Ataturk, Turkey.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TEZ METNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HARF DEVRİMİ'NE YÖNELİK ÖN ÇALIŞMALAR

1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ ALFABE TARTIŞMALARI.....	5
1.2. ATATÜRK VE DEVRİM'İN AMACI.....	8
1.3. ARAP VE LATİN HARFLERİ ÜZERİNE.....	19
1.4. DİL ENCÜMENİ VE ÇALIŞMALARI	21
1.5. ATATÜRK'ÜN GÜLHANE SÖYLEVİ (9-10 AĞUSTOS 1928)	32
1.6. DOLMABAĞÇE KURULTAYI (25 AĞUSTOS 1928)	32
1.7. BAŞÖĞRETMEN ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ	35
1.8. DEVRİME DESTEK VE KARŞIT OLANLAR	40

İKİNCİ BÖLÜM

HARF DEVRİMİ YASASI VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN BU SÜREÇTE ALDIĞI ROL VE VİZYON

2.1. TÜRK HARFLERİ YASASI	46
2.2. DEVAM EDEN OKUL EĞİTİMİNİN DURUMU	53
2.3. HALK EĞİTİMİNİN DURUMU; HALK DERSHANELERİ VE MİLLET MEKTEPLERİ.....	55
2.3.1. Millet Mektepleri Talimatnamesi.....	58
2.3.2. Millet Mekteplerinin Örgütsel Yapısı.....	70
2.3.3. Millet Mektepleri Ders İçerikleri	75

2.3.4. Millet Mektepleri Gelir ve Giderleri	78
2.3.5. Millet Mektepleri'nin Sönüşü	79
2.4. OKUMA ODALARI (1930)	81
2.5. HALKEVLERİ (1932)	82
2.6. ULUS OKULLARI (1935-1950)	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASIYE YANSIMALARI VE TOPLUMA ETKİLERİ

3.1. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN BÜROKRATİK VE ÖZEL ÇALIŞMALARI	85
3.2. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GEÇİŞ SÜRECİDEKİ FAALİYETLERİ	94
3.2.1. Bilumum Basılı Evrakın Tabi Tutulduğu Hükümler ve Kütüphaneler Açısından Durum	94
3.2.1.1. Bilumum Basılı Evrakın Tabi Tutulduğu Hükümler	95
3.2.1.2. Kütüphaneler Açısından Durum	98
3.2.2. Sinema Afişleri, Film, Reklam, Tabela ve Mezartaşlarında Durum	101
3.2.3. Basında Geçiş Çalışmaları	105
3.2.4. Çeşitli Kurumlarda Yansımalar	111
3.2.5. İç Yazışmalar ve Geçiş Süreciyle Beraber Değişen Durum	116
3.2.6. Bürokratik Açından İçişleri Bakanlığı'nın Faaliyetleri	124
3.3. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NDA GEÇİŞ ÇALIŞMALARI	127
3.3.1. Dışişleri Bakanlığı'nda Geçiş Çalışmaları ve İlk Uygulamalar	127
3.3.2. Dış Yazışmalar ve Geçiş Süreciyle Beraber Değişen Durum	131
3.3.3. Türkiye Dışında Türk Harfleri ve Uygulamaları	134
3.3.4. Dış Basında Türk Harfleri	136
3.4. HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASIYE VE TOPLUMA ETKİLERİ	140
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	146
EKLER	149
KAYNAKÇA	174
DİZİN	188

KISALTMALAR LİSTESİ

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
AKÜ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İÜ AİİT	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCAD	Türkiye Cumhuriyeti Araştırmaları Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	Ve Diğerleri
Y. y.	Yayınevi Yok; Yayıyeri Yok
ZC	Zabıt Ceridesi

TEZ METNİ

GİRİŞ

Harf Devrimi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dil sahasında, dolayısıyla kültür sahasında yaptığı en büyük harekettir. Dilin, kültürün millet hayatındaki öneminden başka devrimin sebebi, zarureti, tatbikatı, şumulü, başarıya ulaşma müddeti ve derecesi gibi yönlerini de düşünürsek Harf Devrimi, kafa bakımından Doğulu bir cemiyeti Batılı bir cemiyet yapmak şeklinde hulasa edilebilecek¹ tek bir hedef etrafında toplanan Atatürk devrimlerinin en büyüğüdür.

Türklerin bilinen en eski yazısı Köktürk yazısıdır. VIII. y.y.'dan sonra Uygur, Sogud, Mani, Brahmi, Tibet, Moğol-Passepa, Nasturi-Süryani, Grek, Ermeni ve İbrani yazıları kullanılmıştır.

IX. y.y.'da, Araplarla ve İslamiyet'le tanışılmış ve İslamiyet'in de bilim yazısı olarak kabul ettiği Arap harfleri² benimsenmiştir.

Yeryüzündeki Türk kavimlerin % 90'ından fazlası asırlar boyu Arap harflerini kullanmışlardır. Türklerin ancak % 7-8'i; Çuvaşlar, Hıristiyan Kazan Türkleri, Yakutlar ve Sibirya'da yaşayan bazı ufak Türk kabileleri, biraz tadil olunmuş Rus harfleri kullanıyorlardı ki, bu harfler onlara Rusların Ortodoks mezhebi ile birlikte intikal etmiştir. Hıristiyan Kazanlılar daha sonra, kongrelerinde karar vererek Rus harflerini attılar ve Arap-Türk harflerini kullanmaya başladılar. Yakutlar ise Rus harflerinden Latin harflerine geçtiler. Bu da, Türkler arasında kitle olarak Latin alfabesine geçişin ilk³ örneğini teşkil etmiştir.

Latin alfabesinin kökenini, başlarda tabletler ve taşlar üzerine çivi yazısı ve hiyeroglif yazısı şeklinde işaretler kullanılarak yazılan harfler oluşturmaktadır. Bu harfler Fenike alfabesinde sadeleşmiştir. Latin alfabesini, temeli Fenike alfabesine dayanan, dünyanın birçok ülkesinde, o ülkenin dil özelliklerine uygun ekleme ve çıkarmalarla kullanılabilen bir alfabe olarak görüyoruz.⁴

¹ Muharrem Ergin, (1962-1963), Atatürk ve Harf Devrimi, *Türk Kültürü*, Sayı 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara: sayfa 82.

² Cemal Avcı, (2000), *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, AAM Yayınları, Ankara: s. 105 ; Mustafa Albayrak, (1989), *Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)*, *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. II, Ankara: s. 464.

³ Alimcan Şeref, (1993), *Harflerimizin Müdafası*, Bedir Yayınevi, A. Battal, (Çeviren.), İstanbul: s. 17.

⁴ Avcı, (2000): s. 104.

Türkçenin konuşulup yazıldığı uzun tarihi süreçte birçok alfabe kullanılmıştır. Bu alfabelerden en uzun süreli ve yaygın olarak kullanılanları Göktürk alfabesi, Uygur alfabesi, Arap alfabesi, Kiril alfabesi ve Latin alfabesidir.⁵ Şunu da belirtmek gerekir ki; Arap harflerini kullanmış olan Türk kavimlerinden hemen hemen hiçbirisi kitle olarak bilfiil Latin harflerine geçiş gerçekleştirmemiştir.⁶ Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan'dan hemen sonra bu geçişi deneyen ve tam bir başarıya ulaştıran Türk Devletidir.

Çalışmaya, alfabe konusunda Cumhuriyet öncesi tartışmalar ele alınarak başlanmıştır. Osmanlı'nın son döneminde alfabe konusunda ilk tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar I. Dünya Savaşı döneminde de devam etmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, alfabe konusu tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Devrimler Türkiye'sinde, bir dizi devrimden sonra; 1928'de, Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabul edilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Türk Harf Devrimi'ne yönelik yapılan ön çalışmalar I. Bölümde anlatılmıştır.

Harf Devrimi'ni uygulama aşamasında en büyük görev şüphesiz Milli Eğitim Bakanlığı'na düşmüştür. Harf Devrimi Yasası'ndan önce, devam eden okul eğitiminin durumu kabul edilecek olan Latin harflerine göre düzenlenmiştir. Bu amaçla bir dizi çalışma yapılmıştır. Türk Harf Devrimi Yasası'ndan sonra da, yine, devam eden okul eğitiminin yanında, halk eğitiminin durumu da bir talimatname ile belirlenmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Bu amaçla, halka okumayazma öğretmek için, 1929'da Millet Mektepleri adı verilen okullar açılmıştır. Okumayazma öğrenenlerin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla da, 1930 ve sonrasında Okuma Odaları, Halkevleri ve Ulus Okulları açılmıştır. Bu okullar hakkında bilgi, istatistik ve belgeler, Harf Devrimi Yasası ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu süreçte aldığı rol ve üstlendiği vizyon II. Bölümde anlatılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bürokratik ve özel çalışmalarının yanında, İçişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı da Devrim'in araştırma ve uygulama süreçlerinde aktif rol almışlardır. İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının faaliyetleri, bu süreçteki yazışmaları,

⁵ Arzu Erdoğan Öztürk, (2006), Türk Dili, Öztürk, Cemil (Editör), *Türk Tarihi ve Kültürü*, Pegem A Yayıncılık, Ankara: s. 342.

⁶ Şeref, (1993): s. 17.

uygulamalardan örnekler ve Devrim'in çeşitli kurumlardaki yansımaları III. Bölümde ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde; Harf Devrimi'nin bürokrasiye ve topluma etkileri anlatılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmada, özellikle 1928 yılında Türk Harf İnkılabı'nın ne şekilde geliştiği, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik etkilerinin neler olduğu üzerinde durulmuş; bu olguda, bürokratik düzen ve işleyişin nasıl olduğu üzerinde çıkarımlarda bulunulmuştur.

Çalışmanın araştırma aşamasında, 1. el kaynaklarla beraber 2. dereceden önemli kaynaklara yönelme söz konusu olmuştur. Dönem yayınları irdelenmiş ve yine o dönemin konuyla alakalı yazılarına da çalışmada yer verilmiştir. Kullanılan kaynaklar için, yaklaşık olarak 10 kütüphaneden yararlanılmıştır. Ayrıca, dönemle alakalı belgelerin çoğunluğu Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilmiştir.

Eserimi, kendisiyle çalışmaktan yegane mutluluk duyduğum, değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Abdullah İLGAZİ'ye ithaf ediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM
HARF DEVRİMİ'NE YÖNELİK ÖN ÇALIŞMALAR

1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ ALFABE TARTIŞMALARI

Osmanlı Devleti'nde alfabe tartışmaları XIX. yüzyılda başlamıştır. Özellikle Tanzimat'la birlikte okuma yazma usulünün kolaylaştırılması üzerinde durulmuştur.⁷ Tanzimat'tan sonra, ilk olarak 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa, Arap harfleri ile gösterilemeyen Türkçe sesler için yeni bir yazım yoluna ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.⁸ Alfabe konusuna ilk defa Münif Paşa değinmiştir.⁹ Münif Paşa, 1862 yılında Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de verdiği konferansta, Arap harfleri ile Türkçe okuyup yazmanın zorluğundan¹⁰ bahsetmiştir.

Münif Paşa'nın ikinci nezareti zamanında, Arap harflerinin elverişsizliği şu şekilde ifade edilmektedir:

“13 asırdanberi bir milletin yani umumen islamin ve islamarasında bulunan bazı akvamin kullandığı elif bayı öyle konak değiştirir gibi tahvili nakabil olduğu cihetle yine kendi dairesinde bittedriç ıslahı elbette ehven bir tedbir olacağından erkanı Harbiye dairesi şu emri mühimi nazarı dikkate alarak haritaların suhuletle okunması için “vuayel” yani hareketleri dahi dahil olarak kat'a eşkâli malûmeyi bozmaksızın fakat mukattaat suretile yeni bir elifba tanzimine mübaderet eylemiş ve Maarif Nezareti celilesi dairesinde Nazır Müf Efendinin riyaseti altında bir encümeni müzakere aktedilmiş ise de maatteessüf mesele esaslı bir surette hallolunamamıştır.”¹¹

Münif Paşa'nın bir yıl sonrasında da Ahunzade Mirza Feth'in, Ali'ye harflerin tecdidi konusunda bir layiha¹² takdim etmesi söz konusudur.

1867'ye geldiğimizde eğitimle alakalı eleştirilerle karşılaşırız. Eğitimimizin memur yetiştirdiğini, yüzeysel bilgilerle öğrencilerin kafasını doldurduğunu gözlemleyip ilk dile getirenlerden biri Ali Suavi'dir. O, 1867'de şöyle yazmıştır:

“Eğitim nedir, ne içindir, bunları halkın çoğu bilmiyor. Bunlar anlatılmadıkça, eğitimin zararından başka sonucu olmaz. Biz eğitimi, yüzeysel olarak, cümle ve kalıplar, çekişme ve tartışma formülleri ezberlemek sanıyoruz... Şimdi İstanbul öyle bir hale gelmiş

⁷ Yılmaz Akbulut, (1998), *Türk Harf İnkılabında Tekirdağ*, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayını, Tekirdağ: s. 31.

⁸ Avcı, (2000): s. 105.

⁹ Akbulut, (1998): s. 31.

¹⁰ Avcı, (2000): s. 106.

¹¹ Server R. İskit, (2000), *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: sayfa sayısı 67-68.

¹² Akbulut, (1998): s. 31.

ki, anasından doğan çocuk Devletin hazinesine ağız açıyor ve hiç kimse çocuğunun hakkında Devlet memuriyetinden başka bir düşünce taşıyor.¹³

1869 yılında alfabe konusunda tezler ileri sürülmüştür. Bu tezler de basında münakaşalara yol açmıştır. Londra’da bulunan Namık Kemal¹⁴ ile Melkum Han ve İstanbul’da Terakki ve Ruzname-i Ceride-i Havadis arasında tartışmalar¹⁵ meydana gelmiştir. İstanbul’da Arap harfleri konusunda tartışmalar devam ederken ve ulema Latin harflerini almanın doğru olmadığı yönünde fetvalar verirken, Arnavutluk,¹⁶ Latin alfabesini benimsemiştir. Bu olay örnek gösterilerek Osmanlı Devleti’nin de alfabe değiştirmesi¹⁷ yönünde istekler belirtilmiştir. Neşriyattan men edilmiş ve Midilli’de sürgünde bulunan Namık Kemal, muhtelif hususi mektuplarında, maarifin neşri için tahsil tarzının ıslahı ve Arap harflerinin değiştirilmesi¹⁸ meselesine sık sık değinmiştir.¹⁹ 1878’de Meclis-i Mebusan’da, Sivas mebuslarından Mehmed Ali Bey’in maarif meselesine temas eden layihası dolayısıyla şiddetli münakaşalar yaşanmıştır.

1869 yılında İbrahim Şinasi,²⁰ 1884’te de Ebuuziyya Tefvik, Arap harflerini Türk diline uygun hale getirmek için çalışmalar yapmışlardır. Bunun sonucunda Ebuuziyya, 519 olan harf ve işaret sayısını 110’a indirmiştir. II. Meşrutiyet döneminde Latin alfabesi taraftarı aydın sayısı artmıştır.²¹ 1862–1884 yılları arasında yapılan çalışmalar ve durum değerlendirildiğinde, Arap harflerinin değiştirilmesini savunanlara karşı bu harflerin ıslah edilmesini isteyenler çoğunluktadır.

Arap harflerinin değiştirilmesini isteyenlerin ileri sürdüğü gerekçeler şunlardır: Arap harfleri okuma yazmayı güçleştirmektedir. Tab’ı külfeti çoktur. Kültür seviyesinin yükseltilmesine engeldir.

¹³ Yahya Akyüz, (Kasım 1987), Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 10, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara: s. 81.

¹⁴ Arap harflerinin değiştirilmesi hakkında ve Namık Kemal’in fikirleri için bkz: Akbulut, (1998): ss. 41-46.

¹⁵ Akbulut, (1998): s. 31.

¹⁶ 1878 Türk-Rus Harbi yenilgisinden sonra Avrupa’daki azınlıklar arasında milliyetçilik hisleri doğmuş ve bazıları Arap harfleri yerine kendilerine ait alfabeleri kullanmaya teşebbüs etmişlerdir.

¹⁷ Avcı, (2000): ss. 106-107.

¹⁸ Namık Kemal’in Arap harfleri hakkındaki bu temalarını, biraz da Arnavutların Arap alfabesini değiştirme temayülünden kaynaklanmaktadır.

¹⁹ Fevziye Abdullah Tansel, (Nisan 1953), Arap Harflerinin İslahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri, *Bellekten*, C. XVII, S. 66, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: ss. 239-240.

²⁰ Şinasi, Namık Kemal ve Suavi gibi aydınlar alfabede düzeltme yapılmasına sıcak bakmaktadırlar, fakat Latin harflerine de karşıdırlar.

²¹ Avcı, (2000): s. 107.

Arap harflerinin ıslah edilmesini isteyenlerin gerekçeleri de şunlardır: Okuma yazma meselesi kelimenin yazılış şekli ile alakalıdır. Buna göre imladaki zorluk, bu işi ve tab'ı meselesini güçleştirmektedir. Kültür seviyesinin yükseltilmesi herkesin okuma yazma bilmesi demek değildir. Bir memlekette muhtelif zümreler arasındaki ittihat alfabe birliği ile değil, dil birliği ile temin edilir. Kur'an Arap harfleriyle yazılıdır. Latin harflerinin dilimizde mevcut Arapça kelimeleri ifadesi imkansızdır. Hemen herkes masa başında ve bir iskemleye oturarak değil, minderde oturup kağıdı elinde tutarak yazma itiyadındadır. Latin harfleri ile soldan sağa yazmak zordur.²²

Çalışmalar 1911'de, İstanbul'da "Harf Islahatçıları" tarafından bir "Islahat-ı Huruf Komisyonu"²³ oluşturulmasıyla devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, Arap harflerinin ıslahı konusunda yazılar yazılmış ve bazı yenilikler teklif edilmiştir. Bu çalışmalardan birisi Enver Paşa tarafından 1913'te uygulamaya konmuştur. Enver Paşa I. Dünya Savaşı başlamadan önce, Harbiye Nazırı olduğu dönemde, orduda uygulamak istediği ve sadece Osmanlıca'nın daha kolay okunmasını sağlayacak, sesli harflerle desteklenmiş bir yazı değişikliğine girişmiştir. Arap harfleri ayrı ayrı yazılmış; sessiz olan "vav", "elif" ve "ye" harflerinin sesli harfler olarak kullanıldığı bir alfabe uygulamıştır. Harbiye Nezareti tarafından bazı resmi yazılar bu harflerle yazılıp orduya gönderilmiş ve askerliğe ait birtakım küçük kitaplar da bu yazı ile basılmıştır.²⁴ Harp dolayısıyla bu girişim bir deneme olarak kalmış ve başarılı olmamıştır. Bu harflerle yazmak, yazılanı okumak, eskisinden de zor olmuştur. Bu yüzden bir süre sonra uygulamadan kaldırılmıştır. Islahata yönelik bu çalışmalar²⁵ sonucunda, alfabede olmayan yeni "sesli harfler" önerilmiştir. Çalışmalar sonucunda oluşturulan yeni alfabeyle rağmen yazma daha da zorlaşmıştır.²⁶

²²Tansel, (1953): ss. 248-249.

²³ Esra Sarıkoyuncu Değerli, (Nisan 2009), Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi, *Dunlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, Ekspres Matbaası, Kütahya: s. 33.

²⁴ Değerli, (2009): s. 34.

²⁵ Ramazan Boyacıoğlu, (2002), *Atatürk'le İlgili Makalelerim*, (Yayınevi Yok) Sivas: ss. 93-94 ; Avcı, (2000): s. 107. Enver Paşa'nın başarısız olan denemesinin en önemli yararı, eski yazının Türkçeye uygun gelecek şekilde düzeltilmesinin olamayacağını kanıtlamış olmasıdır. (Meral Alpay, (1990), Harf İnkılabından Dil Devrimine, *İÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, C. V, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul: s. 32.) ; Atatürk, Enver Paşa denemesini "iyi bir niyet; fakat yarım iş; hem de zamansız" diye niteleyecektir. (Alpay, (1990): s. 33.)

²⁶ Boyacıoğlu, (2002): ss. 93-94.

1.2. ATATÜRK VE DEVRİM'İN AMACI

Atatürk, II. Meşrutiyet'in ilanından birkaç yıl önce, Selanik'te, Bulgar Türkolog Ivan Monolof'a: "Batı medeniyetine girebilmemize engel olan yazıyı atarak, Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizde batılılara uymalıyız" demiştir.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Selanik'teki Askeri Kulüp'te, bir konferans dolayısıyla yaptığı konuşmada: "İnkılabı ikmal etmek lazımdır. Bir bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım."²⁷ der.

Atatürk, 13 Mayıs 1914'te, Sofya'dan Madame Crinnée gönderdiği mektupta kullandığı, Fransız imlası temelinde Latin harfleri şu şekildedir:

"Dünya insanlar idjin bir dari imtihandır. İmtihan idilene insanın hère çualè mutlaka pèke mouvafike djévabe vermesi mumgune bilire. Fékate dochunmelidir qui heuguume djevablorin guéure virilir. Bou nazaryéyi kaboul ittikten sonra béni virmèkte issitidjel keustermèze vé Djevdète beyin mektoubindè yer boulan satirlerinize bachka manada kelimelerden terekup iderdi. — Valideniz'e madmaiselle Edithé sèlam idérim."²⁸

Mustafa Kemal Atatürk 6 Temmuz 1918'de şöyle yazmıştır:

"Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır."²⁹ Yine Temmuz 1918'de: "Elime büyük bir kudret ve salahiyet geçerse, ben içtimai hayatımızdaki istenilen inkılabı bir anda bir "coup" ile tatbik edeceğimi zannedirim."

Alfabe ile ilgili tartışmalar Milli Mücadele döneminde de devam etmiştir. Atatürk 7–8 Temmuz 1919'da, Latin yazısının alınması gerektiğini düşünmüş ve söylemiştir;³⁰ Atatürk, Erzurum Kongresi'nin yapıldığı günün³¹ akşamı,³² ileride yapılacak işleri, yakın arkadaşı, valilerden Mazhar Müfit (Kansu)'e kafasında

²⁷ Tuğrul Şevkay, (2002), *Dil Devrimi*, Gelenek Yayınları, İstanbul: s. 39.

²⁸ Zeynep Korkmaz, (1992), *Atatürk ve Türk Dili-Belgeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: s. 6.

²⁹ Afet İnan, (1991), *Ellinci Yılda Türk Harf Devrimi, Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: s. 80.

³⁰ M. Rauf İnan, (1991), *Yazı Değişimi Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri, Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 170.

³¹ Burhan Göksel, (Temmuz 1985), *Atatürk'ün Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif, ATAM, C. I, S. 3, AAM Yayınları*, Ankara: s. 928.

³² 7-8 Temmuz 1919 sabaha karşı.

planladıklarını not ettirir³³. Bu notlar arasında beşinci madde olarak “Latin harf kabul edilecek.”³⁴ ifadesi³⁵ yer alır. 1922 Haziranında, Büyük Taarruz hazırlıkları safhasında, Atatürk yine bu konudan³⁶ bahseder. Halide Edip’e “...Biz şimdi bütün memleketi Batılılaştıracağız.” der; ve bu iş için sıkı tedbirler gerektiğini³⁷ de ekler. 12 Eylül 1922’de, aralarında Hüseyin Cahit ve Yakup Kadri’nin de bulunduğu İstanbul gazetecileri temsilcileri, İzmir’e giderek Gazi ile görüşmüşlerdir. Hüseyin Cahit’in “Niçin Latin yazısını almıyoruz?” sorusuna Gazi, “Zamanı daha gelmemiştir.”³⁸ cevabını vermiştir.

Atatürk’ün alfabe konusundaki ilk çalışmalarının I. Dünya Savaşı’nda, Anafartalar’da savaşırken başladığı belirtilmektedir. Bu amaçla Atatürk, Fransız Türkoloğu Deny’nin ve Macar Türkoloğu Nemeth’in gramerlerini etüt³⁹ etmiştir.

1922 TBMM’nin açılış konuşmasında Atatürk şunları söylemiştir:

“Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekle tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklaline, kendi benliğine, ananat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.”^{40 41}

Atatürk, 2 Mart 1923 tarihinde, İktisat Kongresi’nde yaptığı konuşmada⁴² da, Latin harfleri ile ilgili düşüncelerini⁴³ dile getirmiştir. Kongre’de (17 Şubat – 4 Mart)

³³ Atatürk, devrimlerini önceden düşünmüş, hesaplamış, işlemiş ve elverişli gördüğü zaman da uygulayarak bunu da kesinlikle yürütmüştür. (Göksel, (1985), ss. 928-929.)

³⁴ Mazhar Müfit Kansu, (1997), Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber, TTK Yayınları, C. I, 4. Baskı, Ankara: s. 131.

³⁵ Mazhar Müfit Bey, Atatürk’ü “hayalperest” olarak nitelemiştir. Atatürk de ona “Bunu zaman tayin eder” diyerek karşılık vermiştir.

³⁶ Sami N Özerdim, (1978), *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İkinci Baskı, Ankara: s. 20.

³⁷ Halide Edib Adıvar, (1994), *Türk’ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul: ss. 222-223.

³⁸ Neriman Tongul, (Mayıs-Kasım 2004), Türk Harf İnkılabı, *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. 33-34, Ankara: ss. 109-110.

³⁹ Göksel (1985): s. 950.

⁴⁰ Bu sözler, 1922’de; Cumhuriyet ilan edilmeden önce, Türk Milli Eğitim sisteminin amaçlarını ortaya koymak bakımından çok önemlidir. Zira Atatürk, devrimlerinde, bundan yola çıkarak “millilik” ilkesini öne çıkaracaktır. (M. Rauf İnan, (1991): s. 170.)

⁴¹ Ömer Dinçsoy, (1995), *Türk Eğitim Sistemi*, Ekin Yayıncılık, Ankara: ss. 40-41.

⁴² Konuşmanın 3 Mart 1923 tarihli Vakit, Tanin ve Akşam gazetelerinden derlemesi için bkz: Kazım Karabekir, (1995), *Latin Harfini Kabul Edemeyiz, Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, Hüseyin Yorulmaz, (Hazırlayan), Kitabevi Yayınları, İstanbul: ss. 90-93.

⁴³ Karabekir, (1995): s. 90

İzmirli Nazmi⁴⁴ tarafından Latin Alfabesi'nin kabulü konusunda bir önerge verildi. Ancak bu önerge, özellikle Kazım Karabekir tarafından sert tepki ile karşılandı ve okunmadan⁴⁵ reddedildi.⁴⁶ Daha sonra basına Kazım Karabekir Paşa; "Bu mesele maârife taalluk ettiği için bizim kongremizin iştiğal edeceği mesâilin haricindedir. Fakat çok zamandan beri bu mesele ortaya atılmaktadır..."⁴⁷ şeklinde devam eden bir demeç vermiştir. Meselenin Kongre'de de kendine yer bulması, tartışmaların devam etmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanına kadar olan durum değerlendirildiğinde, yapılan çalışmalar ve sadeleştirme çabalarının bir programa bağlı olmadığı görülür. Edebi akımların görüş ve tutumlarına göre şekillendiği gözlenen bu çalışmalar milli bir edebiyata ve milli bir dile vurgu yapmalarına rağmen milli bir devletten bahsetmemişlerdir. Hatta çoğu çalışma, Arap harflerinin yerine yeni harflerin getirilmesine bile değinmemiştir.⁴⁸

Cumhuriyet ilan edilir edilmez de bu konu tekrar gündeme gelmiştir. Hüseyin Cahid (Yalçın) Resimli gazetesinin 22 Eylül 1923 tarihli nüshasında yayınlanan "Latin Harfleri" adlı makalesinde Arap harflerinden memnuniyetsizliğini şu şekilde dile getirmiştir:

"Biz memlekette ümmiliği azaltamayız. Çünkü, harflerimiz buna mânidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar, çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddiâ edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu?..."⁴⁹

1924–27 yılları arasında, Arap alfabesinin Türk dilinin ihtiyaçlarını tam karşılayıp karşılayamadığı, İki dil arasındaki yapı ayrılıkları, Türkçenin Arap harfleriyle yazılması sırasında ortaya çıkan imla sorunları, Türkçeye giren Arapça ve Farsça kelimeleri okuyup yazabilmek için önce bu dillerin kurallarının öğrenilmesi

⁴⁴ Ali Sarıkoyuncu ve Diğerleri, (2009), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, İlgazi, Abdullah (Ed.), Gazi Kitabevi, Ankara: s. 297.

⁴⁵ Konu daha sonra gazetelerde de tartışılmıştır.

⁴⁶ Avcı, (2000): s. 107.

⁴⁷ Selami Kılıç, (1991), Türkiye'de Latin Harfleri Meselesi, *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. 2 S. 7, Ankara: s. 558.

⁴⁸ Ömer Metin, (2006), Türk Modernleşmesinde Halk Seferberliğine Bir Örnek: Harf İnkılabı, *Türkiye Cumhuriyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Ankara: s. 101.

⁴⁹ Kılıç, (1991): s. 562.

gerekmesi⁵⁰ gibi konular üzerinde tartışılmıştır. Ayrıca Latin harfleri aleyhindeki yazılar da birbirini takip etmektedir. Herkes bir alfabe meselesinin mevcut olduğunu tasdik ediyor; fakat harfleri değiştirmek⁵¹ cesaretini gösteren girişimlerde bulunulmuyordu.

24 Şubat 1924'te Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken, İzmir Milletvekili Saraçoğlu Şükrü Bey harfler konusunu gündeme getirmiştir.⁵² İkinci seçim döneminin birinci toplantı yılının 111. oturumunda 1340 yılı bütçesinin görüşüldüğü günde, Maarif bütçesi tartışılırken söz alan Saraçoğlu⁵³ şunları söylemiştir:

“Benim kanaatimce en büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegane kabahati harflerdir. Arap hurufatı, Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Hocamızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun gayretine, yıllardan, asırlardan beri yapılan bunca fedakarlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur...”

Bu sözler Meclis'te büyük bir gürültüye sebep olmuş ve Saraçoğlu, Meclis'teki mutaassıpların hücumuna uğramış,⁵⁴ netice olarak da Saraçoğlu'nun sorusu cevapsız kalmıştır.

1924'lerdeki fikirler gözden geçirildiğinde; Almanya'da, Gotik ve Latin harflerinin birlikte kullanıldığı, aynı okuma kitabının bazı sayfalarının Gotik, bazı sayfalarının ise Latin harfleriyle yazıldığı ve zamanla ticarete Latin, gazetelerde Gotik harflerinin kullanılmaya başlandığı bu uygulamanın⁵⁵ Türkiye'ye de örnek olabileceğine dair düşüncelerin söz konusu olduğu görülür. Yine bu görüşleri ileri süren aydınlar, o zamana kadar gerçekleşen kültürel değerlerle, edebiyat ve tarihle olan bağların kopacağı⁵⁶ düşüncesindedirler.

⁵⁰ Sarıkoyuncu vd., (2009): ss. 297-298.

⁵¹ Kılıç, (1991): s. 567.

⁵² Avcı, (2000): s. 107.

⁵³ Böylelikle, TBMM'de, Latin harfleriyle ilgili olarak ilk konuşmayı İzmir Mebusu Şükrü Saraçoğlu yapmıştır.

⁵⁴ Akbulut, (1998): ss. 49-50.

⁵⁵ 1926 yılında Avni (Başman) “Latin Harfleri Meselesi” başlıklı makalesinde şunu öngörmektedir: “... Latin harflerinin Türkçeye tatbiki de tecrübe edilebilir. Mesela ikinci bir Alfabe olarak böyle muavin (yardımcı) bir Alfabe belki ameli sahada faide gösterebilir. Hem bu surette bir nevi' (tür) serbest bir rekabete girmiş olurlar; bu cilde (savaşta) hangisi yaşamağa Salih ise o diğerini ortadan kaldırır ve mesele (sorun) da böylece kendi kendine biter.”(M. Şakir Ülkütaşır, (1973), *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara: s. 55)

⁵⁶ Avcı, (2000): s. 109.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, geri kalma halimizin sebepleri arasında Arap harflerinin varlığını koruması en önemli sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap harflerinin geri kalmamıza neden olduğu yönünde şu düşünceler mevcuttu:

Padişah ve etrafındakiler yalnız kendi menfaatlerini düşünüyor, milletin cehalet kurtulmasını akıllarına bile getirmiyorlardı. Hocalar ve şeyhler, halkın okuyup yazarak dünya işlerinden haber almalarını istemiyorlardı. Arap harflerini öğrenmek çok zor idi. Harpler, karışıklıklar bitmiyordu. Halk nefes alamıyordu ki, okumaya vakit bulabilsin.⁵⁷

Mustafa Kemal 1921 yılında, Savaşın gidişatı henüz belli değilken, Milli Eğitim Şurası'nı toplamış ve çalışmalarına başlamıştı. 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren birbirine zıt görüşte iki insan tipi ortaya çıkaran ve toplumda huzursuzluğa neden olan bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, laik eğitim esas alınarak eğitimdeki ikilik ortadan kaldırılmıştır.⁵⁸ Bunda amaç, eğitimde Batı tarzı yeniliktir.⁵⁹ 1924'te Muallimler Kurultayı'nın toplanması, tüm eğitim ve öğretime verilecek ağırlıklı önemin ilk belirtisidir.⁶⁰

Gazi M. Kemal, Harf Devrimi'nden yıllar evvel, Cumhuriyet Halk Fırkası programında şunları söylemiştir:

“... Programa dahil edilmemiş, mühim ve esaslı bazı meseleler de vardı. Mesela, cumhuriyetin ilanı, hilafetin ilgası, Şer'iyeye Vekaletinin lağvı, medreseler ve tekkelerin kaldırılması, şapka iksası gibi...

Bu meseleleri programa dahil ederek, vaktinden evvel, cahil ve mürtecilerin, bütün milleti temsime fırsat bulmamalarını muvafık bulmadım. Çünkü, bu mesailin, zamanı münasibinde, hallolunabileceğinden ve milletin binnetice memnun olacağından katıyen eminidim.

... Halk Fırkasının programı yoktur dediler. Filhakika, umdeler namı altında malum olan programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri tarzda, bir kitap değildi. Fakat, esaslı ve ameli idi. Biz dahi, gayrikabili tatbik fikirleri, nazari birtakım teferruatı

⁵⁷ Ülkütaşır, (1973): s. 68.

⁵⁸ Avcı, (2000): s. 104.

⁵⁹ Bu dönem Batı tarzı yenilikler arasında, 26 Aralık 1925'te, Günün Yirmi Dört Saate Taksiminde Dair Kanun'un yasalaşması önemlidir.(Şevkay, (2002): s. 40.)

⁶⁰ Yüksel Ülken, (Temmuz 1988), Atatürk'te Eğitim-Bilim ve Teknik, ATAM, C. IV, S. 12, AAM Yayınları, Ankara: ss. 555.

yaldızlayarak, bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Milletin, maddi ve manevi teceddüt ve inkişafatı yolunda, efal ve icraat ile akval ve nazariyata takaddüm etmeyi tercih ettik.”⁶¹

1926’da yapılan Bakü Türkoloji Kongresi’nde⁶² Latin harflerinin ele alınması, konunun Türkiye’de yeniden gündem maddesi olmasına neden olmuştur.⁶³1927’de Azerbaycan, 1928’de Türkmenistan ve Özbekistan Latin alfabesini⁶⁴ resmen kabul etmişlerdir.⁶⁵

Sonuç olarak Sovyetler Birliği, 1928’den önce, bütün Cumhuriyetlerinde⁶⁶ Arap harflerini yasaklamış, Latin harfleri ile yazılmasını mecburi kılmıştı. Bu durum Türk milliyetçilerini Latin alfabesini kabule teşvik etmiştir.⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa da bundan yararlanarak, aynı şekilde Arap harflerini bırakarak bu cumhuriyetlerle yeni bir bağ daha kurmak⁶⁸ ve böylece haberleşme süreçlerini hızlandırmak amacı⁶⁹ da gütmüştür. Mustafa Kemal’in bu tercihinde Azerbaycan ile bağları koparmamaktan çok, yeni alfabeyi Osmanlı İmparatorluğu’na karşı bir engel olarak kabul etmesi gösterilebilir. Atatürk: “Göründüğü üzere yeni yazıyı öğrenip eskisini unutmak suretiyle geçmiş gömülüp unutulabilecek ve yalnız Latin harfli Türkçe de ifade edilen fikirlere açık yeni bir kuşak yaratılacaktı”⁷⁰ der.

⁶¹ Kemal Atatürk, (1970), *Nutuk*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: ss. 718-719.

⁶² Bakü Kongresi’nde ele alınan en önemli konu, Türklerin Arap harflerini bırakıp yerine Latin harflerini alması üzerinedir. Bu konu, 101 olumlu, 7 olumsuz ve 6 çekimsiz oyla, Latin harflerinin alınması kararının Türklerin kendilerine bırakılmasıyla neticelenmiştir.

⁶³ Avcı, (2000): ss. 109-110.

⁶⁴ Sovyetler, Türk Cumhuriyetlerine bu konuda yardımda da bulunmuştur. Bu durum Rusya’nın bir takım amaçları olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Arap yazısı Türkler arasında birliği sağlamaktaydı. Bakü’de veya İstanbul’da basılan bir kitap Kazan’da, Pakistan’da ve Özbekistan’da rahatça okunabiliyordu.

⁶⁵ Metin, (2006): s. 103.

⁶⁶ Sovyetler Birliği idaresi altındaki Türk Cumhuriyetlerinde alfabe gelişimiyle ilgili olarak bkz: Bedri Sarıyev, Türkmenistan’da Alfabe ve Bugünkü Gelişmeler, s. 117-120 ; İristay Kurkartay, Latin Esaslı Yeni Özbek Alfabeti, ss. 121-126. (*Atatürk’ün Harf Devrimi ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu*, (1998), Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Trabzon.)

⁶⁷ Asıye Mevbiye Coşar, (2002), Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları, *Türkler*, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 67.

⁶⁸ Türkiye’nin alfabe değiştirmesi Sovyetleri ürktürmüştür. Bu sebeptendir ki, bölgesinde bulundurduğu Türk nüfusun Türkiye ve kendi aralarında anlaşabilecekleri korkusuyla, yeniden alfabe değiştirme işine girişmiştir.

⁶⁹ Mustafa Öner, (1999), Türkiye Cumhuriyeti’nin Dil Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Atatürk’ün Harf Devrimi ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, Trabzon: s. 30.

⁷⁰ Coşar, (2002): s. 67.

Atatürk'ün 1928'e kadar beklemesinin sebepleri⁷¹ nelerdir diye sorulacak olursa, durum şöyle açıklanabilir: Çevresindeki arkadaşlarının (İnönü dahil) bu girişime karşı olmaları, suikast olması, 1927 yılının "Nutuk" yılı olması⁷² vb. iç sebepler sıralanabilir. Aynı soru İsmet Paşa'ya da sorulduğunda O şu cevabı vermiştir:

"İnsanlar göreneğe o kadar bağlıdır ki, görenekten ayrılmak hayırlı ve kati bir karara varabilmek için Türk devletinin Büyük Gazi gibi türlü tehlikeler ve badireler içinde milletin hayat ve kudretinin özünden yetişmiş ve devlet reisi olduğu halde köy köy dolaşıp alfabe hocalığı edecek kadar çalışkan, azimkar ve fedakar bir reis gelmek gerek."⁷³

Yusuf Hikmet Bayur da bu devrimin 1928'de gerçekleşmesiyle ilgili olarak şu gerekçeleri ileri sürmüştür:

"Atatürk bir işe girişirken gerek iç, gerek dış durumu inceler ve ona göre davranırdı... Atatürk esaslı ve uzun zaman alacak bir devrime, bir harekete giriştiği vakit, etrafı gayet iyi kollar, yani o yapacağı hareketi durdurmak mecburiyetini yaratacak bir hadise ihtimali var mı? bunu kollar ve gayet de iyi takdir eder... Şimdi iç durumu ele alalım. Atatürk'ü en çok sıkı ittihatçı tarizleriydi. İttihatçı tarizleri suikasttan (1926) sonra tamamiyle ezilmiştir. Binaenaleyh orada bir sinmişlik vardır, oradan artık korkulmaz. İkincisi dışarıda, Yunanistan'la dostluk başlamıştır. Yunanistan'la dostluk demek Avrupa ile olan güceniğimizizin, kırgınlığımızın izalesi demektir. Çünkü o vakte kadar Batı Avrupa bize fena gözle bakıyordu ve bizi almıyordu arasına. Ama Yunan vasıtasıyla o tarafa yaklaşmış olduk."

" Mussolini de kâfi derecede kök salmamıştı. Memleketinde muhalifi çoktur. Sağa-sola çatacak durumda değildir. Bu esaslar dahilinde bunlara bakarak Atatürk, birkaç yıl uğraştıracak ve kendisine zaman sağlayacak bir durum görmüştür. Bu işe girişmiştir."⁷⁴

Meselenin ayrıntılı olarak ortaya çıktığı 1924'ten 1928'e kadar geçen süreçte, konu üzerine birçok kitap yazılmıştır. Bu kitaplarda ve gazete sütunlarındaki tartışmalarda Latin alfabesinin lehine ve aleyhine görüşler söz konusudur. 1928 yılına gelindiğinde, bu konudaki tartışma ve araştırmaların artık olgunluk⁷⁵ kazandığı görülür.

⁷¹ Atatürk'ün yaptığı işlerde son derece dikkatli adımlar attığını da düşünürsek; Bakü Kongresi ve Türk Cumhuriyetleri ile ilgili, Atatürk'ün kafasında bir düşünce de mevcuttur.

⁷² Fikret Türkmen, (1998), *Harf İnkılabının 70. Yıl Dönümü, Cumhuriyetin 75. Yılı Dil Devrimi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, İstanbul: s. 87.

⁷³ Burhan Paçacıoğlu, (1990), *Sivas Basınında Harf İnkılabı*, (Haz.), Cumhuriyet Üniversitesi Yayını, Sivas: s. 26.

⁷⁴ Tongul, (2004): ss. 118-119.

⁷⁵ Avcı, (2000): s. 110.

1927'deki ilk nüfus sayımında okuryazarlık oranı kadınlarda % 4, erkeklerde % 13 ve genel nüfusun okuryazarlık oranı ise ortalama % 8.16 idi. Bunun % 5-6'sı eski yazıyı bilen Türklerde, kalanı azınlıklarda ve öteki dillerde idi. Kentlerde okuryazarlık oranı % 30, köylerde % 6'ya yakındı. İstanbul'un köylerinde % 21,5, Ankara ili köylerinde % 5'e yakın, Güney ve Doğu illerinin köylerinde ise % 2 bile değildi.⁷⁶

İlk adım 1927'de TBMM Başkan Yardımcısı Hasan Bey'in Latin harflerinin alınmasının uygun olacağını basına açıklamasıyla atılmıştır. Daha sonra İsmet Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927'deki II. Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmada⁷⁷ yazı devriminden bahseder.

1928 başlarında Gazi, "Türk Harfleri" konusunda harekete geçmiştir. Bu doğrultuda, 8 Ocak 1928'de, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt Türk Ocağı'nda "Türk Harfleri"⁷⁸ hakkında konferans vermiştir. Bozkurt şunları söylemiştir: "Mensubu olmakla yegane şeref duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini Latin harflerle ifade ettiğini görmeyi hararetle dilediğimi söylemekten men-i nefis edemem."⁷⁹

Türk ulusunu bilmezlikten biran önce kurtarmak için 1921'den itibaren Muallim Birlikleri ve Türk Ocakları eski yazı ile sürekli okuma yazma kursları açmışlardır. 1927-28'de de Halk Dershaneleri de açılmıştır. 3304 Halk Dershanesinde, 64.300⁸⁰ yurttaş okuma yazma öğrenmiştir.

M. Kemal ilk önce yakın çevresini bu konu ile ilgilendirmiş ve tartışmaları tamamen serbest bırakmıştır. 1927'de Milli Eğitim Bakanlığı'nda başlayan incelemeler 1928 yaz aylarında İstanbul'da, Gazi'nin de izlediği toplantılarda⁸¹ devam etmiştir.

M. K. Atatürk Çankaya'da oturduğu eski bağ evinde ilave ve tadiller yaptırırken, üst kattaki bir odayı da kitaplık yapmak istiyor ve bu amaçla kitaplar satın alıyordu. Bu arada şair Yahya Kemal Beyatlı da İstanbul'dan bazı kitapları

⁷⁶ M. Rauf İnan, (1991): s. 174.

⁷⁷ 1927 yılında, alfabenin değiştireceği düşüncesiyle, lise ve ortaokul müfredat programlarından Arapça ve Farsça dillerinin öğretilmemesi için bu derslere programda yer verilmemiştir. (Reşat Kaynar, (Temmuz 1986), Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı, ATAM, C. II, S. 6, AAM Yayınları, Ankara: s. 583.)

⁷⁸ İsmet Giritli, (Kasım 1988), Harf İnkılabı ve Atatürk, ATAM, C. V, S. 13, AAM Yayınları, Ankara: ss. 31-33 ; Şevket Süreyya Aydemir, (1993), Tek Adam, C. III, Remzi Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul: s. 323.

⁷⁹ Avcı, (2000): s. 111.

⁸⁰ M. Rauf İnan, (1991): s. 174.

⁸¹ Afet İnan, (1977), Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK Basımevi, İkinci Baskı, Ankara: s. 183.

getiriyordu. Birgün Atatürk kendilerine dedi ki: “Bu kitaplar güzel ama, bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri, onun için bazı yenilikler düşünmeli ve Latin harflerini kabul etmeli.”⁸² Ayrıca Atatürk şunları söylemiştir:

“Bizim uyumlu, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu gereği anlamak zorunluluğundayız. Anladığımız izlerine, yakın zamanda bütün dünya tanık olacaktır. Buna kesinlikle inanıyorum.”⁸³

Mustafa Kemal’e göre Arap harfleri şu nedenlerle bırakılmalıydı: Arap harfleri Türkçeye uygun değildir. Öğrenilmesi zordur ve toplumda eğitim düzeyinin düşüklüğünün bir nedenidir.

Atatürk, Ağustos 1928’de şöyle der:⁸⁴ “Bir toplumun % 102u, % 20’si okuma yazma bilir, % 80’i, % 90’ı bilmezse, bu ayıptır; bundan insan olanlar utanmak lazımdır.”⁸⁵ Bunu değiştirmek için Atatürk’e göre harf devrimi şarttı. İsmet Paşa’ya göre ise, böyle bir devrim hamlesi mutlak gerekmiyordu. İsmet Paşa bunun nedenlerini şöyle belirtmektedir:

“Yazı değiştirilecek olursa hükümet bütün askeri ve mülki daireleriyle; Darülfünun bütün fakülteleriyle; Maarif bütün mektepleri, öğretim müesseseleriyle; Matbuat bütün gazete, dergi, kitap, neşri mekanizmasıyla, yerinden oynatılamaz bir dağ gibi Başvekilin karşısında dikilmiş duruyordu. Devletin mülki ve askeri hayatı, memleketin ilim ve maarif hayatı, iç ve dış münasebetler hayatı birden durmak tehdidi altında idi. Yeni bir yazı ile bu binbir çarklı devlet makinesinin nasıl işletileceği akıllara sığmıyordu.”⁸⁶

Bu düşüncelerine rağmen İsmet Paşa⁸⁷ 9 Eylül 1928’de yeni harflerin uygulanması için alınması gereken önlemleri gösterir dokuz sayfalık yazısını yeni harflerle⁸⁸ yazmıştır.

⁸² Afet İnan, (1991): s. 80.

⁸³ Utkan Kocatürk, (2005), *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, AAM Yayınları, II. Baskı, Ankara: s. 257.

⁸⁴ Yazının tam metni için bkz: Afet İnan, (1991): ss. 81-82.

⁸⁵ Yahya Akyüz, (1999), *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul: s. 298.

⁸⁶ İsmail Arar, (1991), *Gazi Alfabeti, Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTKYayınları, Ankara: s. 151.

⁸⁷ İsmet İnönü, yeni harfler kanunu çıktıktan sonra ve ölünceye kadar ne resmi, ne özel hayatında Arap harfleriyle tek satır dahi yazmamıştır. (Arar, (1991): s. 152.)

⁸⁸ Arar, (1991): s. 152.

Atatürk devrimleri kendine dönüş (millileşme⁸⁹) ve Batı'ya yönelik (çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma) olmak üzere⁹⁰ iki büyük prensibe dayanır.

Harf Devrimi'nin sebeplerine baktığımızda; milleti cehaletten, ümmilikten kurtarmak için kısa sürede tümünü okuryazar hale getirmek⁹¹ ve güzel ve asil Türk dilini yabancı etkilerden kurtararak kendi benliğine kavuşturmak amaçlarını⁹² göttüğünü görürüz. Bunlar da aslında Harf İnkılabı'nın tali sebepleridir. Asıl sebep ise; Tanzimat'tan beri devam eden batılılaşma hareketleri sonucunda batı medeniyetine⁹³ geçme isteğidir.⁹⁴

Latin harflerinin kabul amaçlarından birisi de bölgesel şive (ağız) farklılıklarının kaldırılmak⁹⁵ istenmesidir.

İsmet Paşa'ya göre, Harf Devrimi'nin bizdeki etkisi ve en önemli faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. Zira Osmanlı devrinde milli kültür zayıflamıştır. Latin harflerine geçmek, Türk dilini ve milli kültürü kurtarmak için⁹⁶ esaslı bir etken olmuştur.

Devrim konusunda, hazırlık ve zamanlama bakımından üstat bir stratejist⁹⁷ olan Mustafa Kemal, uygulamada da bir dahi olduğunu Harf Devrimi konusunda⁹⁸ da göstermiştir. Encümen üyelerinin Latin alfabesinin hayata geçirilmesinde 5–15 yıllık bir

⁸⁹ Mahmut Esat Bozkurt “millileşme”yi şu şekilde tanımlar: “Atatürk ihtilalinin farikası Türk milliyetçiliğidir. Türk olmaktır. Maziye, bu prensip tasfiye etti. Yeniliği bu prensip getirdi. Bütün Türk ihtilali bütün eserleriyle bu prensibe dayanıyor. Bundan en küçük bir inhıraf geriliğe avdettir. Ve ölümdür.” (Faruk K. Timurtaş, (1962–1963), Atatürk İnkılaplarının Ana Vasfı, *Türk Kültürü*, S. 1–12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara: s. 65)

⁹⁰ Timurtaş, (1962–1963): s. 65.

⁹¹ Harf Devrimi'nin Türk halkının hızla okur-yazar olmasını sağlama dışında bir amacı daha vardı; Türk dili ve kültürünün Arap ve Doğu kültürünün etkisinden kurtarılması.(Menendi Erdem, (Mart 1998), Bir Eğitim Lideri Olarak Atatürk, *ATAM*, C. XIV, S. 40, AAM Yayınları, Ankara: s. 315.)

⁹² Harf Devrimi'nin bilinen iki amacından başka bir amacı daha vardır. Bunu Burhan Belge (Asaf) 1931'de şöyle ifade eder: “Harf inkılabı, inkılabımızın en stratejik inkılap şevkü-ceyşhine en uygun bir harekettir. Bu inkılapla, Gazi yetişen neslin hatt-ı ric'atini kesmiştir. Yetişen nesil, yazılmışın tesirinden kurtulacak, yazılanın ve yazılacağıın tesirine girecektir.”(Arar, (1991): ss. 149.)

⁹³ Atatürk “Batı medeniyetine geçme”yi, 1906 yılında Bulgar Türkolog Monolof'a: “Batı medeniyetine geçmek için köklü bir alfabe seçmenin lüzumuna inandığını” söyleyerek açıkça dile getirmiştir.

⁹⁴ Paçacıoğlu, (1990): s. 25.

⁹⁵ Uygur Kocabaşoğlu, (1991), Harf Devrimi'nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler, *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 123.

⁹⁶ Paçacıoğlu, (1990): s. 25.

⁹⁷ Atatürk'ü, temelinde gerçekçilik yatan fakat kapsamı daha geniş olan bir “zamanlama ustası” olarak nitelemek yanlış olmaz. (Ülken, (1988): s. 555.)

⁹⁸ Cüneyt E. Koryürek, (1998), *Harf İnkılabı 70. Yıl*, Stil Matbaacılık, İstanbul: s. 3.

sürenin gerekli olduğu düşüncese karşın, Atatürk; 5 yıl içinde harp gibi bir buhran çıkması durumunda Enver Yazısı'nın akıbetine uğrayabileceği korkusunu⁹⁹ taşımaktadır. Atatürk, yeni yazıyı tatbik etmek için Falih Rıfkı (Atay)¹⁰⁰,ya ne düşündüğünü sormuştur.. O da şu cevabı vermiştir:

“Bir onbeş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir... Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı arttıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür.”

Atatürk Falih Rıfkı'nın yüzüne baktı ve “Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz.” dedi. Falih Rıfkı şaşkınlık içindeyken: Çocuğum! Gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp, iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner, hemen terk olunverir,¹⁰¹ dedi. Bu nedenle, bu sürenin “3 ay” olmasını istemiştir. İranlıların Arap abecelerine üç noktalı harfleri (p, ç, j) kaç yüzyılda ve ne güçlüklerle¹⁰² ekleyebildikleri düşünülecek olursa Atatürk'ün öngördüğü sürenin ne kadar iddialı ve inanılmaz bir rakam olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi, Arap alfabesinden Latin alfabesine on yıldan önce geçilemeyeceğini, Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa da geçiş için 3 yıllık sürenin¹⁰³ yeteceğini ileri sürüyordu. Sonuç olarak Harf Devrimi, 3 ay gibi kısa bir zaman içerisinde bile, memleketimizin kültür hayatında muazzam hamleler doğurmuş, çok feyizli, müspet neticeler¹⁰⁴ vermiştir.

Atatürk, Harf Devrimi'nin gerçekleştirilmesinde görev alanlara düşen görevi şu şekilde belirtmektedir:

“... Bu memleketin gerçekten mutlu olmasını kalpten arzu edenler, bunca başarılarına rağmen hala bu milletin dilini ve yazısını ilkel kavimlerin işaretleri gibi görerek ona hiçbir önem vermek gereğini duymayanları gerçeğe getirmeli, yeni harflere ve bu

⁹⁹ Avcı, (2000): s. 112.

¹⁰⁰ Komisyon alfabesini İstanbul'da Atatürk'e Falih Rıfkı getirmiştir.

¹⁰¹ Falih Rıfkı Atay, (1969), *Çankaya*, Doğan Kardeşçilik Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, İstanbul: s. 440.

¹⁰² Celal Nuri, (2002), *Türk Devrimi – İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri*, Özer Ozankaya (Çev.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: s. 161.

¹⁰³ Bilal N. Şimşir, (2006), *Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler*, AAM Yayınları, Ankara. s. 17.

¹⁰⁴ Fuad Köprülü, (Eylül 1938), *Alfabe İnkılabı, Ülkü*, C. XII, S. 67, Ulus Basımevi, Ankara: s. 2.

harflerle oluşacak duruma bütün heyecanları, ümitleri ve dikkatleriyle önem vermeli ve uğraşmalıdırlar...”¹⁰⁵

Harf Devrimi gerçekleştiğinde de, Doğu ile ilişkiler ve kültürel bağımlılık en aza indirilmiş olacaktır. Bunun sonucunda da, Avrupa dillerini daha kolay öğrenebilecek Türkler ile Avrupa arasındaki kültürel ve coğrafi bağlar böylece¹⁰⁶ atılmış olacaktır. Zira ne doğumuzda, ne de batımızda kitle olarak Latin harflerini kullanan hiçbir kavim yok gibidir. Latin alfabesini Katoliklik ile beraber kabul etmiş olan Polonyalılar (Lehler) mevcutsa da onlar bizden binlerce kilometre uzaktadır¹⁰⁷ ve ilişkimiz söz konusu değildir.

1.3. ARAP VE LATİN HARFLERİ ÜZERİNE

Türkçe alalade gündelik konuşmalarda¹⁰⁸ bir vasıta, Lisani Osmani de kibar, okumuş-yazmış, tahsilli insanların lisani idi. Lisani Osmani üç lisandan mürekkepti. Türkçe, Arapça ve Farsî. Bu hale göre de; konuşulan dil tam bir dil bile sayılmıyor, Lisani Osmani'nin üçte biri gibi¹⁰⁹ bir şey oluyordu.

Yazı dilimiz dünyanın en güç diliydi. Bunu öğrenmek için ömür sarf edilirdi ve gene dil gereği gibi öğrenilemezdi. En tanınmış yazı yazarların yazılarında da yanlış¹¹⁰ bulunurdu. Arap harfleriyle yazılan yazıda, harfin şekli bariz bir şekilde ayrılmamış olduğundan dolayı harf ufak bir çizgi farkı ile yanlış okunabiliyor ve bambaşka bir mahiyet alabiliyordu. Bundan da birçok, bazen önemli, yanlışlıklar¹¹¹ doğuyordu.¹¹² Ayrıca Arap harflerindeki bu okuma ve yazma zorluğu, okuryazar kesim arasında Türkçenin gerilemesine ve Arapça ve Farsça kelimelerin daha sık

¹⁰⁵ Kocatürk, (2005): s. 259.

¹⁰⁶ Hasan Köni, (Temmuz 1991), Yazı Devriminin Önemi Üzerine, *ATAM*, C. VII, 21, AAM Yayınları, Ankara: s. 496.

¹⁰⁷ Şeref, (1993): s. 39.

¹⁰⁸ Evde “anne”, “baba”, “abla”, “ağabey” deniliyordu, fakat onlara mektup yazarken “muhterem pederim”, “müşfik validem”, “hemşirei vefakarım”, “biraderi canberaberim” gibi tabirler kullanmak mecburi gibiydi. Babaya mektupta “baba” diye hitap etmek adeta ayıp oluyordu, aynı şekilde evde de “peder bey” demek de gülünç sayılıyordu.

¹⁰⁹ B. Avni, (1933), *Dilimiz, Çığır*, (Y. y.), Ankara: s. 8.

¹¹⁰ M. Cemil, (1934), *Dilimizin Geçmişi, Bugünü ve Yarını, Çığır*, (Y. y.), S. 10, (Yayıyeri Yok): s. 186.

¹¹¹ Gazi Muhtar Paşa, bir savaş esnasında yazdığı bir emirnamede “yedinci” kelimesinin “birinci” okunması yüzünden bir muharebe kaybettiğini söyler.

¹¹² İskit, (2000): s. 122.

kullanılmasına yol açmıştır. Bu durum hem aydınlarla halk arasında kopukluğa, hem de okuryazar oranının düşük¹¹³ kalmasına neden olmuştur.

Arap harflerinin özelliklerine baktığımızda; Arap abecesinin “stenografik” yani dar ve kısa yazılma¹¹⁴ gibi bir niteliği vardı. Aynı zamanda yüzyıllar boyu işlenerek estetik bir güzellik de kazanmıştı. Bu harflerin rik’a, nesih, talik, sülüs gibi pek çok çeşidi vardı. Divani ve siyakat da ancak uzmanlarca okunabilen çeşitleriydi. Arap harflerinde majüskül (büyük harf) yoktu. Diğer taraftan, Arap harfleri başta, ortada ve sonda başka biçimler aldığı için basım işlerindeki harf kasaları çok karıştı.¹¹⁵ Arap harfleri Türk diline çok uzaktı. “Ayn” ve “ğayn” diye telaffuz olunan harfler Türkçe hançere¹¹⁶sine uymuyordu. Yumuşak “s” ile normal “sı”yı Türk ağız kendiliğinden birleştirmişti. “Sat” ve “dat” diye telaffuz edilen harfler Türk kelimelerine uymuyordu. Normal “h”nin yanında bir de sert “h” vardı ki sert olan “hı” diye söyleniyor ve Türk ağızını zorluyordu.¹¹⁷

Harf Devrimi ile, dilimize girmiş olan Arapça ve Farsça sözcükleri yazarken bunların kök imlaları göz önüne alınmayacaktı. Bunlar yeni alfabemizin kurallarına göre yazılacaktı ki; bu da Arapça ve Farsça sözcüklerin söylenişlerini Türkçeleştirecekti. Bundan sonra dilimize girecek olan sözcükler de kendi kurallarımıza göre girecekti. Böylelikle yabancı sözcükler kolaylıkla belirlenebilecek ve bu durum da dilimizin yabancı sözcüklerden temizlenmesine¹¹⁸ katkıda bulunacaktı.

Latin alfabesiyle Arapça seslerin yeni Türk harfleriyle karşılanamayacağı kuşkusu da söz konusuydu ve Latin harflerinin telaffuzu her dilde aynı değildi.¹¹⁹ Oysa amaç, yeni Türk alfabesinin Arapça seslere uydurulması değil, Arapça sözcüklerin giderek Türkçeden temizlenmesi, eskinin büsbütün bırakılmasıydı.¹²⁰ İmla sorunundaki birtakım karışıklıkların nedeni de, Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerdi.¹²¹ Bir de Latin

¹¹³ Avcı, (2000): s. 105.

¹¹⁴ Nuri, (2002): s. 158.

¹¹⁵ Özerdim, (1978): ss. 15-16.

¹¹⁶ Hançere: Soluk borusunun üst kısmı. (Kemal Demiray, (1988), *Büyük Türkçe Sözlük*, İnkılap Yayınları, İstanbul: s. 379.)

¹¹⁷ Sadi İrmak, (1973), *Atatürk Devrimleri Tarihi*, Fatih Yayınevi, İstanbul: ss. 235-236.

¹¹⁸ Emin Özdemir, (1968), *Dil Devrimimiz*, (Haz.), TDK Yayınları, Ankara: ss. 41-42.

¹¹⁹ Avram Galanti, (1996), *Arabi Harfler Terakkimize Mani Değildir*, Bedir Yayınevi, Fethi Kale (Çevrimyazı), İstanbul: s. 27.

¹²⁰ Şimşir, (2006): s. 32.

¹²¹ Özerdim, (1978): s. 43.

harfleri¹²²'nin Türk fonetiğine uyum sorunu ortaya çıkacaktı. Latin harflerini Türk fonetiğine uygun hale getirmek için ğ, ş, ç kabul edilmiştir. Gerçi birçok Arapça kelimenin Latin alfabesine tam fonetiğini vermek mümkün olmamıştır. Fakat bu durum fazla önemli görülmemiş, hatta bu Arapça kelimelerin asli fonetiklerini biraz kaybedip Türk ağızına daha yatkın bir hale gelmeleri bir avantaj¹²³ olarak görülmüştür. Latin alfabesi ile, Arapça ve Farsça sözcüklere ilişkin bazı dilbilgisi kuralları Latin yazısı içinde anlaşılmasız bir hale gelmiş olacaktı. Arapça ve Farsça sözcüklerin türevleri kendi açıklayıcılığını kaybedecekti.¹²⁴ Sonuç olarak, artık sözcüklerin aynı kökten türetilmiş olmaları gerçeği bilinemeyecekti.

1.4. DİL ENCÜMENİ VE ÇALIŞMALARI

20 Mart 1926'da Maarif Vekili Mustafa Necati, bir Dil Encümeni teşkil edilmesinin zorunluluğunu ve alfabe meselesinin politik bir devlet meselesi¹²⁵ olduğunu belirtmişti. Bunun için, Dil Encümeni 1926 yılından itibaren yeni harfler üzerinde araştırma yapmaya başlamıştır.¹²⁶ 1926 yılında Bakanlar Kurulu tarafından, Dil Encümeni adıyla, dil konusunda uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu kuruldu. Alfabenin değiştirilmesi ve yeni Türk alfabesinin hazırlanması ile ilgili çalışmalar yapmak üzere kurulan bu grup, bu tarihten itibaren, Latin harflerinin Türkçenin yapısına uyacağı düşüncesiyle, bu harfleri kullanan birçok alfabeği incelemeye başladı.¹²⁷ 1926'dan 1928'e kadar gelişen süreçte¹²⁸ Dil Encümeni çalışmalarına devam etmekle birlikte gerçek anlamda bir encümenin varlığından 1928 yılında söz edebiliriz.

¹²² Lengüistik açıdan Latin harfleri değerlendirmesi için bkz: Herbert W. Duda, (1989), *Hilafet'ten Cumhuriyet'e Geçiş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara: ss. 165-179.

¹²³ İrmak, (1973): s. 236.

¹²⁴ Uriel Heid, (2001), *Türkiye'de Dil Devrimi*, Iq Kültürsanat Yayıncılık, Nejdet Öztürk (Çev.), İstanbul: s. 23.

¹²⁵ Duda, (1989): s. 154.

¹²⁶ Dinçsoy, (1995): ss., 50-51.

¹²⁷ Refik Turan vd., (2006), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Gazi Kitabevi, Ankara: s. 202.

¹²⁸ Dil Encümeni'nin bu konudaki çalışmaları devam ederken, Türkiye'de 1927'den itibaren, doktor reçetelerinin Fransızca ve Latin harfleriyle yazılması uygun görüldü. Bunun sebebi de Tıbbiye-i Osmani'deki evvelce öğretim dilinin Fransızca olmasıdır. Bununla birlikte alfabe konusundaki tartışmalar da ciddi boyutlara ulaştı. (Sabahattin Payzın, (1992), *Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum*, Doğruluk Matbaacılık, İzmir: s. 163.)

Latin harflerinin suret ve şeklini tetkik ve teşkil etmek üzere kurulan heyette, dört üye bir katibe ait kadro 22 Mayıs 1928 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kararname şu şekildedir:

“Kararname

22 Mayıs 928 tarih ve 6654 numaralı kararnameye zeyldir. Latin harflerinin suret ve şekil tatbikini tetkik etmek üzere teşkil eden heyete iltihak edecek dört aza ve bir katibe ait merbut kadronun 1 Temmuz 928 tarihinden itibaren seneyi aliyi muvazeneyi umumine kanunun sekizinci maddesi ahkamına tevfikan mer’iyyete vaz’ı Maarif Vekaleti Celilesinin 8 Temmuz 928 tarih ve 1708 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi ve Maliye Vekaleti Celilesinin 18 Temmuz 928 tarih ve 2253/21 numaralı mütalanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 22 Temmuz 928 tarihli ictimamında tasvib ve kabul olunmuştur.

22 Temmuz 928

Reisi Cumhuriyet¹²⁹

Dil işinde, bir ilmi diğeri de tatbiki yol olmak üzere iki cepheli çalışmak gerekir. Bu yapılmazsa bir buhran doğar.¹³⁰ Harf Devrimi’nde de bu yollar takip edilmiştir. Dil Encümeni’nin var oluş sebebi de bu ilmi yolu ortaya koyma amacından kaynaklanmaktadır. Bu amaçla 20 Mayıs 1928 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı, Başbakanlığa bir yönerge sunarak Latin yazısının uygulanması olanaklarını inceleyecek bir kurul kurulmasını istedi. Bakanlar Kurulu 23 Mayıs’ta bu öneriyi kabul etti. 27 Mayıs’ta da yanıtını verdi: Günün sayılı yazarları¹³¹ bu dil heyeti (encümeni)’ne¹³² alındı. Bu çalışmalara paralel olarak, 24 Mayıs’ta¹³³ da Latin rakamları “Türk Rakamları”¹³⁴ olarak kabul edilmiştir.

¹²⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya: A1, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 1.4..12., Tarih: 22.07. 1928. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 1.

¹³⁰ Ahmet Temir, (1962-1963), *Dil Devriminde İlericilik Gericilik, Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, S. 1-12, Ankara: s. 7.

¹³¹ Bu yazarlar şunlardır: Falih Rıfki (Atay), Fazıl Ahmet (Aykaç), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ragıp Hulusi (Özdem), Ahmet Cevat (Emre), İbrahim Grandi (Grantay)(Dışişleri Bakanlığı eski Şube Müdürü, eski Helsinki Konsolosu), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil), Mehmet İhsan (Sungu). Sonradan katılanlar; Ahmet Rasim, İbrahim Nemci (Dilmen), Celal Sahir (Erozan), Avni (Başman), İsmail Hikmet (Ertaylan).(Özdem, (1978): s. 22). Bu üyelerden İbrahim Osman (Karantay) Elifba Raporunu hazırlamıştır. Ahmet Cevat (Emre) da Gramer Raporu’nu yazmıştır. (Nurettin Gülmez, (2006), *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Harfler Üzerinde Tartışmalar*, Aktüel Yayınları, İstanbul: s. 213 ; Duda, (1989): s. 154.)

¹³² Özdem,(1978): s. 22.

¹³³ Meclis’te birçok konuşmacı, “Türk Rakamları” görüşmeleri esnasında, alfabenin de Latin harflere dönüştürülmesini istemiştir.(Giritli, (1988): s. 33.)

¹³⁴ Giritli, (1988): ss. 31-33.

M. Kemal Paşa¹³⁵, nın emriyle hazırlanan “Latin harflerinin incelenmesi için komisyonun kurulmasına izin verilmesi” hakkında kanun metni 20 Mayıs 1928’de Başbakanlığa sunuldu ve üç gün sonra da onaylandı. 25 Mayıs 1928’de Alfabe Kurulu¹³⁶ Vekiller Heyeti’nin onaylaması ile¹³⁷ kuruldu.

6 Haziran 1928 tarihinde, Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere kurulan Türk Dil üyelerinin aylık ücretlerine dair kadro yürürlüğe konu. Bu konu hakkında Reisi Cumhur tarafından gönderilen kararname şu şekildedir:

“Kararname

Latin harflerinin suret ve şekil tatbiki imkanına tetkik etmek maksadıyla teşekkül eden Türk dil azasına emrin şehriyeleriyle hak huzurlarının bütçe formülünü 703üncü faslına merbut “t” cetvelinden tesviye edilmek üzere Maarif Vekaleti Celilesine 6 Haziran 928 tarihli tezkeresiyle vukubulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 6-6-1928 tarihli içtimamında takrib ve kabul olunmuştur.

6. 6. 928

Reis-i Cumhur”¹³⁸

Heyet; bir alfabe projesi hazırlamak, bir gramer projesi yapmak ve uygulama sistemini tartışmak konularında çalışmalar yaptı. Yaklaşık bir aylık tartışmalı toplantılardan sonra şu ön prensiplerde fikir birliğine varıldı: Çift harf bulundurulmayacak, milli bir Türk alfabesi olacak, harflerin uluslar arası değerleri değiştirilmeyecek ve işaretli harfler mümkün olduğunca az yer verilecek.¹³⁹

¹³⁵ Mustafa Kemal, kendisi Latin harflerine karar vermesine rağmen konuyu komisyon üyelerine bırakmış ve bu harflerin alınıp alınmayacağına tartışmalar sonunda karar verilmesini istemiştir. (Rekin Ertem, (1991), *Elifbe’den Alfabe’ye*, Dergah Yayınları, İstanbul: s. 10.)

¹³⁶ Alfabe Kurulu kurulması için çıkarılan kararnamenin kopyası için bkz: Ek: 13.

¹³⁷ Yücel Özkaya, (2002), Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkıpları, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 373.

¹³⁸ *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1, ,Yer No: 29.36..6., Tarih: 06.06.1928. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 2

¹³⁹ Musa Duman, (2002), Yenileşme Döneminde Türk Dili, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 127.

Dil Encümeni 26 Haziran 1928'de ilk toplantısını yapmış ve çalışmalarına başlamıştır. Encümen dokuz kişiden oluşmaktaydı. Bu üyelerin 3'ü milletvekili¹⁴⁰, 3'ü Milli Eğitim Bakanlığı görevlisi¹⁴¹ ve 3'ü de konunun uzmanıydı¹⁴². Encümenin işleri yoğunlaşır 9 üye yeterli olmayınca 5 üye daha eklenmiş¹⁴³ ve sayı 14'e çıkartılmıştır. Encümen bu yeni üyelerle genişleyerek 3 gruba ayrıldı ve faaliyetlerini Latin harflerinin kabulüne kadar 3 koldan sürdürdü. Bu gruplar şöyle oluşmaktadır:

I. Grup: Dr. Ragıp Hulusi, İbrahim Grandi, Ahmet Cevdet ve Fazıl Ahmet gibi dilbilimi uzmanlarından oluşuyordu.

II. Grup: Bu grubu memurlar teşkil ediyordu. Bunlar arasında Maarif Vekaleti Eğitim Dairesi Müdürü Mehmet Emin¹⁴⁴ ve Eğitim Komisyonu üyesi İhsan vardır.

III. Grup: Bu grupta Falih Rıfki, Ruşen Eşref ve Romancı Yakup Kadri gibi milletvekilleri vardır¹⁴⁵.

Çalışmalara başlarken¹⁴⁶ elde, Türkçenin Arap lehçesinin İstanbul şivesinde, uzun tafsilattan arınmış fonetik ilmi itibarıyla asli ve fen'i 13 sesli ve 25 sessiz toplam 38 asıl ses vardı. Yani bunları ifade için 38 şekle muhtaç idik. Bu durumda akla iki fikir geliyordu: 38 şekil icat etmek¹⁴⁷ veya ictibas etmek.¹⁴⁸ Latin harflerinin 1928'de kabul edilmesinin istenmesi, 70 yıllık bir aramanın, tartışmanın sonucuydu. Mustafa Kemal, bu tartışmaları, bu konuda ileri sürülen görüşleri çok iyi biliyordu. Bir Türk aydını olarak bu tartışmaları izlemiş, Latin yazısını kabul etmekten başka yol olmadığı¹⁴⁹ kanaatine varmıştı.

¹⁴⁰ Bu üyeler; III. Dönem Meclis Üyesi milletvekillerinden Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), ve Falih Rıfki (Atay)'dır. (Avcı, (2000): ss. 111-112.)

¹⁴¹ Eğitimciler: Talim ve Terbiye Başkanı Mehmet Emin (Erişgil), Talim ve Terbiye Üyeleri Mehmet İhsan (Sungu), Avni (Boşman). (Gülmez, (2006): s. 212.)

¹⁴² Uzmanlar: Darülfünun'dan Ragıp Hulusi (Özdem), Dışişleri görevlisi İbrahim Osman (Karantay), Darülfünun'un eski öğretmenlerinden Ahmet Cevat (Emre). (Gülmez, (2006): s. 212.)

¹⁴³ Avcı, (2000): ss. 111-112.

¹⁴⁴ Bu, şair Mehmet Emin değildir.

¹⁴⁵ Duda, (1989): s. 155.

¹⁴⁶ Falih Rıfki Atay Atatürk'ü Dolmabahçe Sarayı'nda ziyarete gittiğinde ona, "Hemen Ankara'ya git, komisyona katıl, ve bu işi çabuk bitiriniz," demiştir. (Atay, (1969): s. 439.)

¹⁴⁷ Hiçbir millet yeniden şekil icat etmek gibi çocukça bir tecrübeye girişmemiştir.

¹⁴⁸ Celal Nuri, (1995), Latin Harfleri Meselesi, *Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, Hüseyin Yorulmaz, (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul: s. 291.

¹⁴⁹ Mustafa Canbolat, (1991), Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi, *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 54.

Dil Encümeni'nin çalışmaları sırasında, esas alınacak Latin harflerinin hangi alfabe olması konusunda¹⁵⁰ şu görüşler ortaya atıldı:

- Fransız alfabetesini esas almak.¹⁵¹
- İlk Latin alfabetesini esas almak (bugün çeşitli dillerde yazılışları dikkate alınmadan).
- Bütün alfabeleri bir araya getirerek Türkçenin ihtiyaçlarına cevap verecek harfleri hepsinden seçmek.
- Azerbaycan alfabetesini dikkate almak.

Bunların içinden 3. madde benimsendi ve Avrupa'da kullanılan bütün alfabeler incelenerek yeni Türk alfabeti oluşturuldu. 12 Temmuz 1928'de de Yeni Türk Alfabeti projesinin tamamlandığı basın aracılığıyla¹⁵² duyuruldu.

Latin alfabetesinin benimsenmesi için şu 4 sorunun çözülmesi gerekiyordu:

- Harflerin seçilmesi.
- Değişmez bir yazım (ortograf) ortaya çıkarılması.
- Değişmez dil kurallarının saptanması.
- Bir uygulama planının hazırlanması.¹⁵³

Dil Encümeni'nin hazırladığı tasarıda, ne Arap alfabetesindeki harfler dikkate alınmış ne de Avrupa dillerindeki yazılarda görülen “cb, sch, tsch” gibi ikili, üçlü ve dörtlü harflere yer verilmiştir. Alfabede yer alacak olan “c, ç, s, ş, j, ğ” gibi harfler de başka dillerin alfabelerinden alındığı halde, ses değerleri bakımından Türk alfabetesine uyarlanmıştır. Burada Encümen'in dikkat ettiği nokta; eski harfleri tanımayanlara

¹⁵⁰ Latin harflerinin Türkçeye uygulanması amacıyla Türkler ve yabancılar tarafından hazırlanan öneriler de Dil Encümeni dikkate almıştır. Bu projeler üç grupta toplanmış ve değerlendirmeye alınmıştır. Gruptaki isimler için bkz: (Gülmez, (2006): ss. 214-215.)

¹⁵¹ Bu görüş dolayısıyladır ki, uzun zaman Latin harfleri Fransız harfleri sanılmıştır. (Agah Sırrı Levend, (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara: s. 399.)

¹⁵² Musa Duman, (2002): s. 127.

¹⁵³ Şimşir, (2006): s. 6.

kolaylık sağlayacak bir alfabe değil, gelecek kuşakların ihtiyacını karşılayacak¹⁵⁴ bir alfabe hazırlama düşüncesidir.

Yeni Türk alfabesi pek sadeydi. Türk dilinin bütün seslerini karşılıyordu. İşaretleli ya da noktalı harflerin sayısı azdı. Yabancı alfabelerde bulunan ch, sch gibi digraf ve trigraflara yeni Türk alfabesinde hiç yer verilmemişti. Her ses tek harfle karşılanıyor ve harf harf okunuyordu.¹⁵⁵ Yeni Türk Alfabesi hakkında çok önemli bir tespit söz konusudur ki, o da; Yeni Türk Alfabesi'nin Latin alfabesi değil, ondan özümsemiş, kendimize mahsus kılınmış bir alfabe olduğudur. İmlası Latin kökenli diğer imlalarından kesinlikle farklıdır. Harf seslerinin telaffuzu Latin milletlerinin telaffuzlarına benzemez.¹⁵⁶ Sonuç olarak Yeni Türk Harfleri, Batı dillerinin hepsinden daha kolay¹⁵⁷ yazılıp okunmaktadır. Amerikan¹⁵⁸ Büyükelçiliği, “Yeni Türk Alfabesinin en çok Alman alfabesine¹⁵⁹ benzediğini ve ancak sessiz harflerde uluslar arası ses değerlerinden şaşılacak ölçüde sapma olduğunu”¹⁶⁰ belirtmektedir.

Kabul edilen Latin alfabesi 29 harften oluşmaktadır. Her ses için ayrı bir işarete sahip olan Latin alfabesi, bu yönü ile tarih boyunca Türkler tarafından kullanılan alfabeler içinde Türkçenin yapısına ve ses özelliklerine en uygun olma özelliği kazanmıştır. Arap alfabesiyle bir türlü çözümlenemeyen imla sorunu kendiliğinden hallolmuştur.¹⁶¹

Anadolu Ajansı 12 Temmuz 1928'de, yeni Türk alfabesi projesinin tamamlandığını açıklamıştır. Bu açıklama ertesi gün basında yayınlanmıştır.¹⁶²

¹⁵⁴ Zeynep Korkmaz, (2002), Atatürk ve Dil Devrimi, *Türkler*, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 57.

¹⁵⁵ Şimşir, (2006): s. 10.

¹⁵⁶ Mehmet Tekin, (1988), *Harf İnkılabı Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Kültür Eğitim Tesisleri Basımevi, Antakya: s. 68.

¹⁵⁷ Boyacıoğlu, (2002): s. 95.

¹⁵⁸ Yıllar sonra Birleşik Amerika'da, dilimizi iyi incelemiş bir lengüistik uzmanı: “Bu kadar basit, kolay ve disiplinli bir dil ve yazı görmedim. Bunu nasıl başardınız?” demiştir. (Göksel, (1985): s. 950.)

¹⁵⁹ 31 Temmuz tarihli bir Alman raporunda bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Latin alfabesinin kabulü için çalışmalar yapan komisyon üyelerinden biri ile görüştim. Bu üye Macar ve Eski Latin harflerinden vazgeçildiğini, tercihan Alman harflerinin seçildiğini ve Fransız harflerinin uygun bulunmadığını söyledi.”. (Gülnehal Bozkurt, (1999), *Türk Harf Devrimi'nin Alman Arşiv Belgelerinde Değerlendirilmesi*, XII. *Türk Tarih Kongresi*, C. IV, TTK Yayınları, Ankara: s. 1355.)

¹⁶⁰ Gülmez, (2006): s. 219.

¹⁶¹ Arzu Erdoğan Öztürk, (2006): ss. 340-341.

¹⁶² Şimşir, (2006): s. 9.

Yeni harflerin hazırlanması hakkında 28.07.1928 tarihinde Başvekalet'e şu yazı gönderilmiştir:

Başvekil İsmet Paşa¹⁶³ Hazretleri

Gazi Hazretleri komisyonca ihzar edilen alfabe ve buna müteallik diğer vesaili bitmemiş olsa bile görmek istiyorlar kemal-i ta'zimle ma'ruzdur.

Katibi Umumi Namına

Tevfik¹⁶⁴

Bu yazıya cevap 29.07.1928 tarihinde Başbakan İsmet (İnönü)'den gelmiştir. İsmet (İnönü) şöyle demektedir:

“Tevfik Beyefendiye Şifre

Elifbanın ve buna müteallik mesailerin berayı evvel Gazi Hazretlerine takdim olunmasını takip etmekteyim. Heyet azası vesaik ile Falih Rıfkı Bey de bugün orada bulunacaktır. Kendine de rica ettim, temasta bulunup tehire mani olmanızı sizden de bilhassa rica ederim efendim.

İsmet¹⁶⁵

Bürokraside bu tür yazışmalar devam ederken, yeni Türk alfabesinin sesli ve sessiz harf özellikleri belirlenmişti. Buna göre, Yeni Türk alfabesi çeşitli Batı ülkelerinin alfabeleriyle karşılaştırıldığında en çok Alman alfabesine yaklaşımaktadır. Özellikle yeni sesli harflerin Alman fonetik değerleri korunmuştur. Alman alfabesinin noktalı “ö” ve “ü” sesleri yeni Türk alfabe projesinde yer almaktadır.

Sessiz harflere gelince uluslar arası ses değerlerinden şaşılacak ölçüde sapma olduğu görülür. Bu sapsmalar, “dj”, “tch” ve “sh” diftongları karşılığı olarak alınacak olan ve Türkçede çok sık kullanılan “c”, “ç” ve “ş” harfleriyle sınırlı kalmaktadır.

Türk seslerinin gerektirdiği öteki karakteristik ayrılıklar “j” ve “z” seslerinde görülmektedir ki, bunların birincisi Fransızcada olduğu gibi, ikincisi de İngilizcedeki

¹⁶³ İsmet Paşa da Latin alfabesinin alınmasını destekliyordu. 18 Temmuz tarihli Milliyet Gazetesi'nin yazdığı üzere, Başbakan, Dil Encümeni'nin 17 Temmuz tarihinde yapmış olduğu toplantıya katılmış, alfabe devriminden yana olduğunu göstermiştir. (Şimşir, (2006): s. 9.)

¹⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.46..10., Tarih: 29.07.1928: s. 2.

¹⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.46..10., Tarih: 29.07.1928: s. 1. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 10, 11.

gibi kullanılacaktır, “g” harfi çok yerde Alman ses değerlerinde olacaktır, “w” ve “q”¹⁶⁶ sessizleri ise alınmamıştır.¹⁶⁷ Yeni yazım kuralları hazırlanırken de İstanbul “ağzı” model¹⁶⁸ olarak alınmaktaydı.

1928 Ağustos’u başlarında Dil Encümeni tarafından Elifba Raporu¹⁶⁹ yayınlanmıştır. Elifba Raporunda şu bölümler yer almaktadır:

1 – Türk dilindeki seslerin miktar ve keyfiyetleri.

2 – Latin harflerinin savti kıymetleri.

3 – Avrupa’da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İtalyan, Rumen, İspanyol, Portekiz, Fransız, İngiliz, Alman, İsveç, Fin, Macar, Polonez, Çekoslovak, Hırvat, Arnavut, Azerbaycan, sair Sovyet İttihadı Türkleri.

4 – Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savti kıymetleri (tablo).

5 – Türkçeye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu konuda uyulan esaslar.

6 – Muhtelif alfabelerdeki çifhaneler, işaretli harfler, Latin alfabesine eklenmiş harfler (tablo).

7 – Türk alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları (tablo).

8 – Tespit edilen yeni alfabenin vasıfları; dilimizin bünyesine uygunluğu, ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme, diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme, tamamıyla ulusal olma, gerek okuma ve gerek yazma konusunda sade olma, açık ve kolay olma, klişe halinde olmama, imlada iltibası kaldırma, bedii olma...¹⁷⁰

¹⁶⁶ “q” sessisinin alınıp alınmayacağı konusunda Atatürk’le Falih Rıfki (Atay) karar verirlerken, aralarında geçenleri Falih Rıfki şöyle anlatır: “... Atatürk el yazısı ile majüskülleri bilmezdi. Küçük harfleri büyütmeyle yetinirdi. Kağıdı aldı, Kemal’in baş harfini küçük “q” nün büyültülmüşü ile, sonra da “k” nın büyültülmüşü ile yazdı. Birincisi hiç hoşuna gitmedi. Bu yüzden “q” harfinden kurtulduk. Çünkü o “k” nın büyültülmüşünden daha gösterişli idi.” (Atay, (1969): s. 441.)

¹⁶⁷ Şimşir, (2006): ss. 10-11.

¹⁶⁸ Şimşir, (2006): s. 35.

¹⁶⁹ Ağustos başında basılan, büyük ölçü, 41 sayfalık rapor. Ayrıca Elifba Raporu için bkz: Dil Encümeni Alfabe Komisyonu, (1928), *Elifba Raporu*, Ankara).

¹⁷⁰ Ülkütaşır, (1973): ss. 61-62.

24 Ağustos 1928’de, Türk Alfabeti, Dil Encümeni tarafından¹⁷¹ yayınlanmıştır. Dil Encümeni’nce “Yeni Türk Alfabeti”¹⁷², Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat ve Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti” kitapçıklarının ilk baskıları bitmiş ve piyasada yeni Türk alfabesinin başka baskıları¹⁷³ da basılmıştır.

Türk alfabesine geçilince okuma-yazma öğrenenlere yeni harflerle basılmış kitaplar gerekir. Hemen tanınmış yazarlardan alınan seçme yazıların bir arada toplandığı ilk kitaplardan biri de “Seçme Yazılar”¹⁷⁴ adı ile yayınlanır.¹⁷⁵ 24 Ağustos 1928’de, “Yeni Türk Alfabeti” ve “Yeni Türk Yazısı ile Kıraat ve Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti” kitapçıklarının ilk baskıları¹⁷⁶ tamamlandı. Dil Encümeni çalışmalarına büyük bir hız vermiş ve şu eserleri de yayımlamıştır:

- 1 – Muhtasar Türkçe Gramer¹⁷⁷, 61 sayfa.
- 2 – Yeni Türk Alfabeti, İmla ve Tasrif Şekilleri, 40 sayfa.
- 3 – Yeni Türk yazısı ile İlk Kıraat¹⁷⁸, 32 sayfa.
- 4 – Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti, 32 sayfa.
- 5 – İmla Lügatı¹⁷⁹, 371 sayfa.
- 6 – Seçme Yazılar, 254 sayfa.¹⁸⁰

¹⁷¹Türk Alfabeti, Dil Encümeni yayını dışında birçok gazete ve matbaada da yayınlanmıştır. (Gülmez, (2006): s. 236.) Ayrıca Türk alfabesi levhası örneği için bkz: Ek: 19.

¹⁷²Yeni Türk Alfabetini Ermeni vatandaşlara da öğretme amacını taşıyan levhalar da yayınlanmıştır.(Gülmez, (2006): s. 236.)

¹⁷³ Bilal N. Şimşir, (1992), *Türk Yazı Devrimi*, TTK Basımevi, Ankara: s. 172.

¹⁷⁴ Bu kitap, Dil Encümeni’nin kararı ile Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref Beyler tarafından tertip edilmiştir ve Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Seçme Yazılar dış kapak örneği için bkz: Ek: 20.

¹⁷⁵ Koryürek, (1998): s. 43.

¹⁷⁶ Avcı, (2000): s. 113.

¹⁷⁷ Bu gramer, günün koşulları içinde, Türkçenin yapı ve işleyiş özelliklerine göre düzenlenmiş küçük bir taslaktır. Daha sonra bu taslaktaki esaslara uygun olarak bir takım okul gramerleri yayımlanmıştır. Gramerler şunlardır: Mithat Sadullah (Sander), Yeni Türkçe Gramer 1,2 (İstanbul, 1929); Peyami Safa, Türk Grameri 1,2 (İstanbul 1929, 1931); İbrahim Nemci (Dilmen), Türkçe Gramer – Yeni Türkçe Dersleri 2 cilt (İstanbul, 1929); M. Baha (Toven), Yeni Türkçe Gramer (1930); Necmettin Halil (Onan) – Ahter (Onan), Dil Bilgisi “Gramer” 2 cilt, (1930–1932). (Zeynep Korkmaz, (Aralık 2002), Türkiye Türkçesi Üzerindeki Gramer Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu, V. *Türk Kültürü Kongresi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. I, Ankara: s. 24.).

¹⁷⁸ Atatürk, bunu gezilerinde halka dağıtmıştır.

¹⁷⁹ İmla Lügatı dış kapak örneği için bkz: Ek: 21.

¹⁸⁰ Ülkütaşır, (1973): ss. 87-88.

30 Ağustos 1928'de Dil Encümeni bir bildiri yayınladı. Bildiride Encümen'in şimdiye kadar bir gramer projesi, belli başlı yazım kurallarını içeren bir alfabe kitabı yayınladığı bildiriliyor ve bu yayınlar konusunda kısa bilgiler veriliyordu. Dil Encümeni'nin onayından geçen kitapları özel basımevleri ya da kişiler istedikleri kadar basıp dağıtabileceklerdi. Yalnız, basılmadan önce, bunların Encümence gözden geçirilmeleri gerekliydi. Bildiride ayrıca, çeşitli yazarların, çeşitli alfabe kitapları yayınladıkları, Dil Encümeni'nin kontrolünden geçmiş olan bu yayınların yanlışlarla dolu oldukları ve bunlara onay verilmediği belirtiliyordu. Bu bildiri Anadolu Ajansı aracılığıyla¹⁸¹ basına dağıtılıp yayınlamıştır. 15 Eylül 1928'de, yeni harflerin öğretilmesi ve okutulması sırasında takip edilecek prensipleri tespit maksadıyla bir toplantı yapılmış ve bazı kararlar¹⁸² alınmıştır.

20 Eylül'de, Türk Dili Sözlüğü için bir komisyon kuruldu.¹⁸³ 29 Ekim'de, Dil Encümeni¹⁸⁴, nin hazırlamış olduğu, 25.000 sözcük içeren yazın kılavuzu¹⁸⁵ çıkarıldı. 29 Kasım'da gazeteler, 25 000 sözcüğü içinde toplayan İmla Lügati'nin tamamlandığını¹⁸⁶ haber vermektedir. Söz Derleme Heyeti İstanbul Kurulu ilk toplantısını 4 Aralık 1928 tarihinde yapmıştır. Dil Encümeni¹⁸⁷, nin Söz Derleme Merkez Heyeti 25 000 fiş bastırarak yurttan dağıtmıştır.¹⁸⁸ Böylece yasanın öngördüğü 1 Ocak 1929'a kadar gerekli bütün ön çalışmalar yapılmış; alfabe ve yazın kılavuzu çıkarılmış, ders kitapları ve kitapçıların özel sorunları konusunda önlemler alınmış, ilk denemeler yapılmıştır.

Dil Encümeni 1928 yılı sonunda görevini tamamlayacağından bu görevi Dil Heyeti yürütecekti. Dil Heyeti, Türkçenin problemleri ve gerekli olan yardımcı materyalleri temin etmeye çalışacaktı. Dil Heyeti şu üyelere oluşuyordu: Mehmet Emin (Maarif Vekaleti Eğitim Daire Müdürü), Avni Bey, Ragıp Hulusi, Ahmet Cevdet, Hasan Fehmi, Falih Rıfkı (Milletvekili), Ruşen Eşref, Yakup Kadri, Ahmet Rasim,

¹⁸¹ Şimşir, (2006): ss. 23-24.

¹⁸² Toplantıda alınan kararların kopyası için bkz: Ek: 14, 15, 16.

¹⁸³ Erdal Ceyhan, (2004), *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi*, Ulusal Belek Yayınları, Edirne: s. 82.

¹⁸⁴ "Dil Heyeti" ve "Alfabe Heyeti" diye de anılmaktadır. (Jale Baysal, (1991), Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı, *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 61.)

¹⁸⁵ Jale Baysal, (1991), Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı, *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 61.

¹⁸⁶ Özerdim, (1978): s. 40.

¹⁸⁷ Dil Encümeni'nden Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Aralık 1928 sonunda, Encümen'in başka bir biçim alacağını söylemiştir. Türk Dili Sözlüğü'nü de bu yeni kurul yapacaktır. (Özerdim, (1978): ss. 40-41.)

¹⁸⁸ Özerdim, (1978): ss. 40-41.

İshak Rafet, Veled Çelebi, Fazıl Ahmet, Celal Sahir (Şair), İhsan, İbrahim Osman, İbrahim Necmi, İsmail Hikmet, Hamid Zübeyr, Baba Said ve V. Meszoros (Ankara Etnoloji Müzesi Müdürü Macar Türkolog Dr.).¹⁸⁹

Dil Encümeni bu aşamadan sonra yeniden düzenlendi ve yeni bir biçime sokuldu. Encümen'in Hükümetçe atanan yedi kişilik bir merkez bürosu olacaktı. Ayrıca MEB tarafından atanan onbeş kadar yardımcı üyesi bulunacaktı. Yeni Dil Encümeni'nin görevleri şunlardı:

- Bir gramer hazırlamak
- Bir Türkçe Sözlük hazırlamak
- Türk dilinin yapısına uymayan yabancı sözcüklerin yerlerine öz Türkçe yeni sözcükler bulup önermek
- Türkçenin yazım birliğini sağlamak
- Dil üzerine araştırmalar yapmak

Yeni Dil Encümeni, bir Türk Akademisi kurulmasına yönelik bir adım gibi görülüyordu. Görevleri açık seçik belirtildiğinden, çalışmaların daha sistematik ve eksiksiz olacağı umuluyordu.

Encümen'in bundan önce hazırlamış olduğu İmla Kılavuzu aceleyle geldiğinden kusurluydu ve çok eleştiri alıyordu. Özellikle yeni yazım kurallarında İstanbul "ağzı"nın tam dikkate alınmamış olduğu, çoğunlukla İstanbul aydınları tarafından eleştiriliyordu.¹⁹⁰ Bu nedenlerle yapının güvenilir olmaktan uzak olduğu düşünülüyordu.

Türkçeye beşyüz yıl tesir eden etkileri o zamanda ortadan kaldırmak güçtür. Zira bunu yapacak olan da halkın kendisidir. Yeni lisancılar¹⁹¹ da Türk dilini yabancı dillerin etkisinden temizlemek için¹⁹² çalışmalar yapmışlardır.

¹⁸⁹ Herbert W. Duda, (1995), Yeni Türkiye'de Latin Harflerinin Kabulü, *Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, Hüseyin Yorulmaz (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul: s. 386.

¹⁹⁰ Şimşir, (2006): s. 47.

¹⁹¹ Alman dili de 17. yüzyılda Fransızca sözcüklerle haddinden fazla doldurulmuştu. Fakat sonra alimlerin ve edipleri teşebbüsleriyle az zamanda temizlenmiştir.

¹⁹² Brokelman, (1933), Türk Dili İnkılabı, *Çığır*, (Y. y.), S. 6, Ankara: s. 10.

1.5. ATATÜRK'ÜN GÜLHANE SÖYLEVİ¹⁹³ (9-10 AĞUSTOS 1928)

Türk alfabesi 8 Ağustos 1928'de açıklanmıştır. Aydınların ve aydın geçinenlerin büyük bir kısmı¹⁹⁴ alfabeyi içten kabul etmişlerdir.

Mustafa Kemal, 9–10 Ağustos 1928¹⁹⁵ tarihinde Ankara'da yaptığı bir toplantıda, Dil Encümeni'nin şimdiye kadar yapmış olduğu çalışmaları değerlendirdi. Elifba Raporu sonuçlarını da göz önünde bulundurarak,¹⁹⁶9–10 Ağustos gecesi Sarayburnu Parkı'nda şu tarihsel söylevi¹⁹⁷ ile tüm ulusa seslenmiştir:

“... Çok işler yapılmıştır, ne var ki, bugün yaşamağa zorunlu olduğumuz son değil, lakin çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk yazaçlarını ezelden öğrenmelidir. Her yurttaşa, kadına, erkeğe, taşıyıcıya, sandalcıya öğretiniz¹⁹⁸. Bunu yurtseverlik, ulusseverlik ödevi biliniz. Bu ödevi yaparken düşününüz ki, bir ulusun, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıptır; bundan insan olanlara utanmak gerekir. Bu ulus utanmak için yaratılmış bir ulus değildir. Kıvanç duymak için yaratılmış, tarihini kıvançla doldurmuş bir ulustur...”¹⁹⁹

Devrimi asıl gerçekleştirenler, yeni harflerin çok kolay öğrenilebilmesi ve yurdun her tarafında kurslar açılması sayesinde okuma yazma öğrenebilenlerdir. Çarçabuk bunların sayısı, öbür harfleri kullanmakta direnenlerinkini geçmiştir.²⁰⁰

1.6. DOLMABAĞÇE KURULTAYI (25 AĞUSTOS 1928)

1928 yılı başlarında, yeni Türk alfabesinin hazırlanması işi bir uzmanlar komisyonuna verilmişti, Komisyonun çalışmaları İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda

¹⁹³ Sarayburnu Söylevi için bkz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, (1997), AAM Yayınları, Ankara: ss. 272-274.

¹⁹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, (1991), Cumhuriyet Devrinde Atatürk'ün Önderliğinde Harf Devrimi, *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara: s. 77.

¹⁹⁵ Gazi Mustafa Kemal, Sarayburnu eğlencesine 9 Ağustos 1928 Perşembe akşamı, saat 23.00 sularında gelmiştir. Buna göre, eğlence ve konuşma 10 Ağustos 1928 gününe de uzanmaktadır. (Özderim, (1978): s. 39.)

¹⁹⁶ Turan vd., (2006): s. 202.

¹⁹⁷ Söylev gerçekte üç parçadan oluşmaktadır. Mustafa Kemal başını ve sonunu kendisi söylemiş, ortadaki bölümünü Falih Rıfkı Atay'a okutmuştur. (Şimşir, (1992): s. 160.)

¹⁹⁸ “... vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz...” diye de geçer. (Akbulut, (1998): s. 64-67.) Türk Tarih Kurumu'nun yayını olan 4 ciltlik Tarih'in Cumhuriyet Tarihi'ne ayrılan son cildinde de “... köylüye, çobana...” olarak geçer. (Özderim, (1978): s. 19.)

¹⁹⁹ M. Rauf İnan, (1991): ss. 174-175.

²⁰⁰ Bayur, (1991): s. 77.

sekiz aydan fazla sürdü. Nihayet 9 Ağustos 1928 Perşembe gecesi, Mustafa Kemal tarafından Türk milletine yeni Türk alfabesinin kabul edildiği²⁰¹ bildirildi.

Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk harfleri ve gramer kaideleri hakkında Dolmabahçe Sarayı'ndaki çalışma odasından Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Yunus Nadi'ye gönderdiği mektupta; "Yeni Türk alfabesini güzelce öğrenmek ve öğretmek gerekir. Bunun için elbette yıllara ihtiyaç yoktur"²⁰² diye yazmıştır.

25 Ağustos 1928'de Dolmabahçe Sarayı'nda bir Kurultay²⁰³ toplanılacağına dair bilgi şu şekilde milletvekillerine bildirilmiştir:

"Yeni Türk harfleri ile okumak hakkında Dolmabahçe Sarayı'nda verilecek konferanslara 25 Ağustos 1928 Cumartesi günü başlanacaktır. Muhterem mebus²⁰⁴ arkadaşların o gün ve saatte yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak Dolmabahçe Sarayı'na teşrif buyurmalarına Umum Reisimiz Gazi Hazretlerinden telakki ettiğim arzuya binaen arz ve istirham ederim.

Katibi Umumi

Saffet²⁰⁵

M. Kemal Paşa 25 Ağustos 1928 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı'nda, Türk dili çalışmaları ile ilgili konferansı izlemiştir.²⁰⁶ İbrahim Nemci Bey'in Yeni Türk Harfleri ve okunuşu ile ilgili konferansı²⁰⁷ Kemal Paşa'nın huzurunda olmasına karşın tartışmalı²⁰⁸ geçmiştir.

Toplantılara katılanlarda zaman zaman bazı kararsızlık ve endişe belirtileri görülüyordu. En büyük yadırgama Arap imla geleneğindeki özelliklerin yeni Türk yazısına uydurulmamış olmasından kaynaklanıyor ve kafaları kurcalıyordu.²⁰⁹ 29 Ağustos günü Dolmabahçe Sarayı'nda, üniversite profesörleri, milletvekilleri, gazeteciler, yazarlar toplanarak yeni harfler üzerinde konuştular. Başbakan İsmet Paşa:

²⁰¹ Mükerrerem K. Su ve Kamil Su (1971), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, İstanbul: s. 138.

²⁰² Necati Çankaya, (1985), *Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri*, (Der.), Tifdruk Matbaacılık, İstanbul: s. 243.

²⁰³ II. Dolmabahçe Kurultayı.

²⁰⁴ İstanbul'da bulunan 80 kadar Mebus Dolmabahçe Sarayı'na gitmiştir. Ders görenler, bir çeşit sınavdan da geçirilmişlerdir.

²⁰⁵ Şimşir, (1992): s. 175.

²⁰⁶ Çankaya, (1985): s. 244.

²⁰⁷ Bu konferansa 150 kadar milletvekili de katılmıştır.

²⁰⁸ Utkan Kocatürk, (1988), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, TTK Basımevi, İkinci Baskı, Ankara: s. 482.

²⁰⁹ Zeynep Korkmaz, (1963), *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara: s. 44.

“Kabul edilen harfler, Fransız harfleri değildir. Türk harfleri, Türk alfabesidir.²¹⁰” demiştir.²¹¹

Başvekil’in bu konuşmasından sonra CHP Genel Sekreterliği mebuslara çağrıda bulunmuş, her birinin kendi seçim bölgelerine giderek yeni alfabeyi halk kitlelerine yaymak için çaba harcamalarını, özellikle, bu alfabenin gerçekten “Türk Alfabeti” olduğunu halka anlatmalarını istemişlerdir. Bunun üzerine mebuslara örnek olmak için İsmet Paşa da Malatya’ya²¹² gitmiştir.

Yine 29 Ağustos tarihindeki konferansta Mustafa Kemal’in bildirmiş olduğu 3 maddelik görüşleri de çok önemlidir. Yeni Türk alfabesinin yararları üzerine²¹³ Atatürk’ün 3 maddelik²¹⁴ görüşleri şunlardır:

1 – Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2 – Komisyonun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk alfabesidir, kafidir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kafidir.

3 – Sarf ve imla kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını, milli zevkle takip ederek tekmiil edecektir. Muhakkaktır ki yeni harflerle lisana ve imlaya ilk şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve amelidir.²¹⁵

Mustafa Kemal, 8 Eylül 1928 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı’nda 300 kişinin katıldığı bir toplantıya başkanlık etmiş ve yeni Türk harflerinin dikte edilmesini²¹⁶ sağlamıştır.

²¹⁰ Yeni alfabe “Türk Alfabeti” ismini veren İsmet Paşa (İnönü)’dür.

²¹¹ Özerdim, (1978): s. 29.

²¹² Şimşir, (2006): s. 23.

²¹³ *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, (2002), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: s. 125.

²¹⁴ Atatürk’ün bu notları Dolmabahçe’de TDK’nın üçüncü toplantısında İsmet İnönü tarafından kürsüden okunmuş, İbrahim Nemci tarafından da tahtaya yazılmıştır.

²¹⁵ Sadi Borak, (2004), *Atatürk’ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, Ankara: s. 525.

²¹⁶ Çankaya, (1985): s. 245.

1.7. BAŞÖĞRETMEN ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ

Cumhuriyet Halk Fırkası Merkezinde 16 Ağustos 1928 tarihinde yapılan toplantıda, her mahallede bir dersane açılması kararlaştırılmış ve Mustafa Kemal Paşa'ya Başöğretmen unvanını²¹⁷ verilmiştir.

M. K. Atatürk kamuoyunu hazırlık safhasında²¹⁸, 23 Ağustos'ta, beraberinde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, mebuslardan Salih, Falih Rifki, Recep Zühtü, Ruşen Eşref, Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumisi Saffet, Kolordu Komutanı Salih Paşa, Moskova Sefiri Teşvik Bey, Seyr-i Sefain Müdürü Sadullah, yaverlerden Neşet ve Rasuhi ve Muhafız Kıtatı Komutanı İsmail Hakkı Beylerle saat beş buçukta Ertuğrul yatıyla²¹⁹ Tekirdağ'a hareket etmiş ve saat 11.00'da Tekirdağ'a varmıştır. Atatürk, İl Genel Merkezinin büyük salonunda memurları toplayarak tahta başında yeni harflerle onları imtihan etmiştir.²²⁰

Atatürk, Harf Devrimi'ni Tekirdağ'da başlatmış ve bu ilde başöğretmenlik²²¹ unvanını almıştır. En büyük eğitimci olarak halkına ilk dersini, bizzat kara tahtanın başına geçerek, 23 Ağustos 1928 tarihinde Tekirdağ'da²²² vermiştir. Tekirdağ'da Atatürk'ün dersli toplantısı birbuçuk saat kadar sürmüştür. Atatürk daha sonra Belediyeye geçmiş ve Orduevini de ziyaret ederek subaylarla da görüşmüştür. Çıkarken kalabalığın arasında, beyaz sarıklı bir imam rastlamıştır. Bu, İmam Mustafa (Özeren)'dir. Atatürk İmam'ı çağırmış ve yol üzerindeki bir eczaneye girmişlerdir. Atatürk İmam'a:

— Hocam, yeni yazıyı biliyor musun? dedi.

İmam Mustafa heyecanlanmıştı.

— Bilmiyorum Paşam, henüz öğrenmedim. dedi.

Atatürk, hemen bir kağıt çıkardı. İmam'a eski harflerle bir ayet yazmasını söyledi. İmam da özene bezene “Vettini vezzeytünü...” diye başlayan ayet yazdı. Atatürk, bunu yeni harflerle yazarak İmam'a verdi.

²¹⁷ Çankaya, (1985): s. 243.

²¹⁸ Afet İnan, (1991): s. 82.

²¹⁹ Akbulut, (1998): s. 68.

²²⁰ Çankaya, (1985): s. 243.

²²¹ 24 Ağustos 1928 tarihli gazetelerin çoğu, baş sayfalarını tamamıyla bu geziye ayırmışlar ve Atatürk'e öğretmenler tarafından da “Başöğretmenlik” unvanı verilmiştir.

²²² Akbulut, (1998): s. 94.

— Görüyorsun ya hocam, yeni harflerle ne kadar kolay ve yanlışsız yazılıyor... dedi ve ilave etti.

— Yeni harfleri hemen öğren, herkesi de öğretmeye teşvik et. Bir daha gelişimde seni böyle göreyim. dedi.

Atatürk, Tekirdağ'da dört saat kalmıştı ve gezisinden çok memnundu. Saat 15.00'da da Tekirdağ'dan ayrıldı.²²³

Atatürk bu Tekirdağ gezisinden şöyle bahseder (25 Ağustos 1928):

“İlk fırka kumandanı olduğum Tekirdağ'ı'nı da 14 sene sonra ziyaret edebildim. Bundan çok memnun ve mütehasşısım. Fakat daha çok memnun ve münşerih olduğum nokta şudur: Tekirdağ'lı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir diyebilirim. Memurların hepsini bizzat imtihan ettim. Sokaklarda ve dükkanlarda halk ile temaslar yaptık. Arap harfleriyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet olduklarını gördüm...”²²⁴

Gazi Mustafa Kemal 27 Ağustos 1928'de Bursa'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyareti esnasında, hükümet konağının umumi meclis salonunda başta Vali olmak üzere halkı²²⁵ yeni harflerle sınava tabi tutmuştur.

Atatürk, 1 Eylül 1928 Çanakkale-Arıburnu ve 2 Eylül'de Gelibolu'da yeni yazının öğretilmesi için her gördüğü vatandaşla konuşmalar ve deneyler yapmıştır. Çanakkale'de iskelede rastladığı kişilere yeni harfleri göstermiş ve olumlu tepkiler almaktan pek çok sevinç duymuştur.

14 Eylül'den sonra çıktığı Karadeniz seyahatinde ve İç Anadolu'daki uğradığı yerlerde bu deneyleri sürdürmüş olduğu fotoğraflarla²²⁶ da tespit edilmiştir. Karadeniz yoluyla Anadolu gezisine çıkan Atatürk, 15-21 Eylül günlerinde, sırasıyla Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri²²⁷ illerine uğramıştır.

Bu çerçevede 1Atatürk, 5 Eylül 1928 Cumartesi günü, saat 14.30'da Atatürk Sinop'a gitmiştir. Karşılama töreninden sonra, Yalınmektebi'nin bahçesine getirilen karatahtaya önce bazı sesli harfleri sonra da bazı sessizleri yazmış, bunları okuyarak

²²³ Mehmet Önder, (1998), *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: s. 435 ; Korkmaz, (1963): ss. 45-46.

²²⁴ Akbulut, (1998): s. 82.

²²⁵ Çankaya, (1985): s. 244.

²²⁶ Afet İnan, (1991): s. 82

²²⁷ Şimşir, (2006): s. 30.

çevresindekilere de tekrar ettirmiştir; önce öğretmenlere okutmuş ve yazdırmış, ardından memurlara okutmuş ve sonra da halktan birilerini çağırarak okutmuştur. Atatürk, ön sıralarda ve ayakta duran yaşlıca birini çağırmış ve Atatürk'le yaşlı adam arasında, Türk Harf Devriminde öğretmenlerin izlemesi gereken yolu gösterircesine,²²⁸ şu diyaloglar yaşanmıştır:

- Adın ne?
- Bekir²²⁹ Paşam.
- Ne iş yaparsın?
- Arabacıyım Paşam.
- Okuman, yazman var mı?
- Yok Paşam. Senden öğrenmeye geldim.

Atatürk, tahtadaki yazıları sildi ve tahtaya koca bir “A” harfi yazdı. Bekir Ağa'ya okuttu ve O da okudu. Öteki sesli harfleri de yazdı ve Bekir Ağa bunları da okudu. Atatürk, “A” harfini tekrar okuttu ve yanına bir “T” harfi koydu. Bekir Ağa heceliyordu, sonunda “AT” dedi. Herkesin yüzü gülmüştü, Atatürk de memnundu...²³⁰

Gazi Mustafa Kemal, 16 Eylül 1928 tarihinde, yanında İsmet (İnönü), Kılıç Ali, Dr. Refik (Soydam), Başyaver Rusuhi olduğu halde Samsun'a varmıştır. Karşılama töreninden sonra doğruca Mıntıka Palas²³¹ a geçmiştir. Ve bir Başöğretmen olarak, 16 ve 17 Eylül²³² günleri Samsun valiliğindeki memurlara ve halka yeni harfleri öğretmiş ve birçoklarını sınava tabi tutmuştur.²³³ Atatürk Samsun'dan ayrıldıktan sonra, Samsun'dan Sivas'a geçtiği sırada, 19 Eylül günü Tokat'a uğramış²³⁴ ve bir süre dinlendikten sonra yoluna devam etmiştir. Atatürk, 19 Eylül akşamı Sivas'a gelmiştir.

²²⁸ Atatürk'ün Bekir Ağaya “at” ve “ot” kelimelerini öğretmesi Devrim'in başarısı ve ilgi çekiciliği üzerine düşünüldüğünde çok önemlidir. (M. Şakir Ülkütaşır, (Şubat 1938), Harf İnkılabımıza Başlarken, *Çığır*, (Y. y.), S. 61-62, Ankara: s. 177.)

²²⁹ Bu kişi, Sinop'un Arabacı Bekir Ağasıydı. Okuyup yazması yoktu ama uyanıktı.

²³⁰ Önder, (1998): ss. 413-414 ; Çankaya, (1985): s. 245 ; Ülkütaşır, (1938): s. 177.

²³¹ Bu Atatürk'ün üçüncü kez Samsun'a geliyordu. Mıntıka Palas da ilk geldiğinde kalmış olduğu yerd.

²³² Önder, (1998): s. 403.

²³³ Çankaya, (1985): s. 245.

²³⁴ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

Geceyi Vali Konağı²³⁵,nda geçirmiş ve 20 Eylül sabahı da Valilikte okuma yazma çalışmalarını izlemiş ve ilgililerden bilgi almıştır.²³⁶

Mustafa Kemal Paşa, 21 Eylül 1928 tarihli, Sivas'tan Başbakanlık'a gönderdiği yazıda özetle şöyle demektedir: Yeni harflerin uygulanmasını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde yeni harfleri okuyup yazmaya geçilmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından hoşnuttur. Yalnız her yerde, şehirde ve köyde, memurda ve öğretmende zihinleri karıştırıp şaşkırtan husus, bağlama çizgisinin doğru olarak kullanılmasındaki kuşkulu durumdur. Bu sıkıntı, harflerin kolaylığına, neşe ve canlılığına dokunacak kadar etkili olmaktadır. Komisyon, esasen yeni harflerle yazıya başlarken uzun kelimelerin hecelenmesini kolaylaştıracak bir çare olarak bağlantıyı düşünmüş ve bunun kalkmasını ileriye bırakmıştı. Yeni harflerin kabul edilmesinde ve genelleşmesindeki tezcanlılık ve hız bu zamanın geldiğini gösteriyor. Tersine, bağlama çizgisinin kalkması halkın öğrenmesini çok daha kolaylaştıracak ve hevesi arttıracaktır. Bu nedenle ve halk tabii içindeki gözlemlerine güvenerek aşağıdaki temel kuralları kabullenmek yararlı ve gerekli görülmüştür:

1 – Soru ünlemi olan “mi, mı, mu” ayrı yazılır.

Örnek: “Geldi mi?” gibi. Fakat kendinden sonra gelen her türlü eklerle beraber yazılır. Örnek: “Geliyor musunuz?” ya da “Ben miydim?” gibi.

2 – Bağlantı ünlemi olan “ki” ve dahi anlamına gelen “de” ile “da” bağımsız kelimeler olarak ayrı yazılır. Örnek: “Görüyorum ki sen de iyisin” gibi.

3 – Türk gramerinde bağlama işareti olan “—” kalkmıştır. Bundan ötürü fiillerin, ad ve sıfatların çekimlerinde ekler çizgi ile ayrılamazlar, beraber yazılırlar. Mesela: “geliyorum, gideceksiniz, görecekler, gideyim, gidebilirim, söylesin, güzeldir” gibi.

Yine, “ile, ise, için, iken” kelimelerinin kısaltmaları olan “le, se, çin, ken” şekilleri kendinden önceki kelimeye bitişik yazılır. Çizgi ile ayrılmaz. Örnek: “mertçe, benimki, yarınki, iyice” gibi.

²³⁵ Atatürk'ü, Anadolu gezisi sırasında halka yeni Türk harflerini öğretirken gösteren fotoğraf, Sivas Hükümet Konağı bahçesinde iki değişik poz olarak çekilmiş resimlerdir. Bunlardan birisi, iki özel karşılayıcı, yani İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Doktor Refik Bey'i kapsayan resim ve diğeri de Atatürk'ü bir vatandaşı imtihan ederken gösteren resimdir. Bkz: (Ülkütaşır, (1973): ss. 120-121.).

²³⁶ Önder, (1998): s. 425.

4 – Bugün Türkçede bulunan Farsça kelimelerde de bağlama çizgisi yoktur. Birleştirme işareti olan sesli harfler ilk kelimenin sonuna eklenir. Örnek: Hüsnü nazar gibi.

Şimdiye kadar basılmış ve yayımlanmış türlü araçlar bu esaslara göre derhal çabuk şekilde düzeltilmelidir.²³⁷

Yurtta halkla yeni harfler konusundaki görüşmelerinden, sınavlarından aldığı deneme ile Başbakanlığa 21 Eylül’de verdiği bu yönerge 22 Eylül’de gazetelerde de yayımlanmıştır. Bu yönerge ile, yeni Türk alfabesinin kolaylaşmasında yeni bir adım atılmıştır. O güne değin ayrı yazılan –dır, -se, -le gibi eklerin sözcüklerle bitişik yazılması gerektiği²³⁸ bildirilmiştir.

Atatürk 20 Eylül’de Sarkışla²³⁹ ve Kayseri’ye geçmiş²⁴⁰ ve şehir meydanına bir kara tahta ve tebeşir getirterek, yeni harflerle halkı sınava tabi tutmuştur.²⁴¹ Ayrıca yolda Gezi Bucağı’na da uğramış ve orda²⁴² da halkı imtihana tabi tutmuştur.

Atatürk, Anadolu’da yaptığı gezilerden döner dönmez, Dil Encümeni’nce hazırlanan yazım kurallarında önemli birkaç değişiklik yapmayı gerekli görmüştür. Bu değişiklikler; soru edatlarının ayrı yazılması, “ki” bağlacının ayrı yazılması, bağlama (-) işaretinin kaldırılması ve terkip işareti olan sadalı harflerin ilk kelimenin sonuna eklenmesi gerektiğidir.²⁴³

21 Eylül 1928’de şehir gezilerini tamamlayan ve Ankara’ya dönen Mustafa Kemal, Halk Kurslarından ve okuma yazma seferberliğinden memnuniyetini şöyle belirtmiştir:

“Yalın ayak köylü çocukları ellerindeki alfabeyi sallayarak koştukları, ak sakallı ihtiyarların yeni Türk harflerini öğrenmekte duydukları hahişi gözümüzün önüne getirirsek halkımızın okuyup yazmakta şimdiye kadar geri kalmasında kabahatin kendinde olmadığını teslim ederiz.”²⁴⁴

²³⁷ Mahmut Goloğlu, (2007), *Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: s. 279-280.

²³⁸ Özerdim, (1978): s. 31.

²³⁹ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

²⁴⁰ Kocatürk, (2005): s. 258.

²⁴¹ Çankaya, (1985): s. 246.

²⁴² Önder, (1998): s. 295.

²⁴³ Şimşir, (2006): ss. 34-35.

²⁴⁴ Metin, (2006): ss. 107-108.

“Milletime:

Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde, bu kadar yüksek şuur ve intikal ve özellikle acelecilik göstermekte olduğunu görmek benim için büyük bir mutluluktur.”²⁴⁵

Bu çerçevede, Atatürk’ün gerçekleştirdiği yurt gezileri, halkla yüz yüze, birebir kurduğu iletişim yolu, hem halkı tanınmasını, halkın görüşlerini öğrenmesini sağlamış hem de halkı, yeniliklere hazır, değişiklikleri bekler duruma getirmiştir.²⁴⁶ Böylelikle Atatürk, Harf Devrimi’nde, bir lider olarak üzerine düşeni fazlasıyla yapmış ve milletine öncülük etmiştir. Diğer İnkılaplarında olduğu gibi bunda da işin içinde aktif rol almıştır. Atatürk tam bir öğretmen ve eğitimci özelliklerini taşır.²⁴⁷ Bu yüzden kendisi, “aslı kişiliğini” öğretmenlik²⁴⁸ olarak tanımlamaktadır. O’nun bu özelliğini kendi ağzından 1936’daki bir hatırayla pekiştirmek gerekirse: Atatürk 1936’larda, Florya köşkündeki toplantılarından birinde, Behçet Kemal Çağlar’a dönerek, “sen çabuk şiir yazarsın, şu içerideki odaya çekil, bende hangi nitelikleri görüyorsan hepsini anlatan bir şiir yaz” dedi. Şair, istenileni yaptı ve yarım saat sonra uzun bir şiirle geldi.²⁴⁹ Atatürk, kendisinin çeşitli yönlerini yazdığı bu şiirle öven Kemal Çağlar’a “Behçet, olmamış! Benim asıl bir niteliğim var ki onu hiç yazmamışsın. Benim asıl kişiliğim, öğretmenliğimdir”²⁵⁰ demiştir.

1.8. DEVRİME DESTEK VE KARŞIT OLANLAR

1926 yılında, Akşam gazetesi tarafından Latin harfleri üzerine bir anket düzenlenmiştir. Bu ankete yurdun bir kısmı ünlü yazar ve bilim adamları katılmıştır.²⁵¹ Bunlar Arap harflerini yazan yazılar yazmışlar ve bu hususta da direnmişlerdir.

²⁴⁵ Akbulut, (1998): s. 83.

²⁴⁶ Elif Asude Tunca, (Aralık 2006), Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, Mersin: s. 121.

²⁴⁷ Atatürk’ün bu özellikleri hakkında daha geniş bir değerlendirme için bkz: Yahya Akyüz, (Mart 1992), Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri, *ATAM*, S. 23, C. VIII, AAM Yayınları, Ankara: ss. 238-239.

²⁴⁸ Akyüz, (1992): s. 238.

²⁴⁹ Akyüz, (1987): s. 85.

²⁵⁰ Göksel, (1985): s. 944.

²⁵¹ Ankete katılanlar şunlardır: Romancı-yazar Halit Ziya (Uşaklıgil), Darülfünun Tarih ve Lisaniyet Müdürü Necip Asım (Yazıksız), dilci Veled Çelebi (İzbudak), edebiyatçı-yazar Ali Canip (Yöntem) ve pedagoğ-edebiyatçı İbrahim Alaaddin (Gövsa).

Yine 1926 yılında, Prof. Köprülüzade Mehmet Fuad, Rusyalı Ayyaz İshaki ve Tarihçi Prof. Ahmet Zeki Velidi (Togan) de farklı dergilerde²⁵² yayınladıkları yazılarda Arap harflerini savunmuşlardır. ²⁵³ Türkçü-Turancı liderlerden Zeki Velidi (Togan), Latin harflerine karşıtlığını şöyle dile getirir:

“Sureti katıyyede bilmeliyiz ki Latin hurufatının lisanımıza tatbiki imkansızdır ve muzurdur. Hurufat meselesi Latin harflerini kabule etmek suretiyle halledilecek olursa b yolun bir devlet içerisinde dört-beş aydan fazla ömrü olmaz.”²⁵⁴

Rusyalı Ayyaz İshaki, konuyu genişliğine tartıştığı bir yazısında, Arap yazısının yetersizliğini kabul etmekle birlikte, çözümün Latin harflerinin kabulüyle değil Arap harflerinin ıslahıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. İshaki'nin yazısının önemli olan yanı, sorunun gerçek niteliğini ortaya koymasıdır. Yazısında; yazı teknik bir araç, bir uygarlık (medeniyet) ögesi alma işi midir? Yoksa bir hars ve ulusallık sorunu mudur? diye soruluyordu. Ve İshaki'ye göre, Latin yazısı teknik bakımdan Arap yazısından üstün olsa bile, ulusçu Türkiye'nin, Sovyetler Birliğindeki Türklerin yaptığı gibi, Latin alfabesini almaması gerekirdi. Çünkü İshaki'ye göre yazı, bir medeniyet sorunu değil, bir hars²⁵⁵ sorunudur.

Alfabe konusundaki karışıklıklar Arapçanın Kur'an dili olmasından, bu dilin, bu alfabenin dışındaki yazı ve alfabelerin kafir işi olacağı bağnazlığından ileri gelmektedir. Açıkça görüleceği gibi dildeki bu karışıklık, yazıdaki bu keşmekeş, dinin dili etkisi altına almasının²⁵⁶ bir sonucudur. Ayrıca dünyanın her tarafında ilmi tabirlerin ancak tercüme suretiyle yapıldığı ve bu tercüme işine en uygun olan lisanın da halihazırdaki Arapça dili ve Arap harfleri²⁵⁷ olduğu görüşü mevcuttu.

Yazı devriminden hoşlanmayan ufak gruplar vardı. Eski rejime bağlı veya din adamı olan bu gruplar çoğunlukla İstanbul'da ve birkaç büyük kentte toplanmışlardı. Bu gruplar etkisizdi, zira kendi aralarında konuşmaktan öte bir şey yapamıyorlardı.²⁵⁸ Ordu,

²⁵² Prof. Fuat Köprülü'nün Milli Mecmua'a (Aralık 1926, S. 75) “Harf Meselesi” ve Prof Zeki Velidi Togan'ın Türk Yurdu'nda (Aralık 1926, C. 4, S. 24) “Türklerde Hars (Kültür) Buhranı” adlı makalelerinde Arap harfleri savunulmuştur.

²⁵³ Ülkütaşır, (1973): ss. 54-55. ; Niyazi Berkes, (1978), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul: s. 542.

²⁵⁴ Koryürek, (1998): s. 27.

²⁵⁵ Berkes, (1978): s. 542.

²⁵⁶ Suna Kili, (1982), *Türk Devrim Tarihi*, Tekin Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul: s. 171.

²⁵⁷ Galanti, (1996): s. 16.

²⁵⁸ Şimşir, (2006): s. 28.

din adamları ve aydınlar içinde alfabe devrimine karşı olanlar vardı, ama bunlar çok azdı.²⁵⁹

Harf devrimine karşı çıkanların öne sürdüğü gerekçeler şunlardır: Arap harfleri Kur'an yazısıdır, başka bir alfabeyi almak dinsizliktir. Yazı bir hars (kültür) sorunudur, değiştirilmemelidir. Devlet bürokrasisinde büyük sıkıntılara neden olacaktır. Avrupalıların Müslüman devletler arasında "Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler, Hıristiyan olmuşlardır" propagandası yapacakları endişesi ve Türkçe sesleri karşılayacak Latin harflerinin olmadığı²⁶⁰ gerekçeleridir.²⁶¹

Arap harflerinin bırakılması halinde dinden ve Kur'an'dan olunacağı savunulmuştur. Siyasi açıdan olaya bakan ve karşıt olanlar da Latin harfleri alınırca İslam siyasal birliğinin dağılacağını ve kültürel kopukluğun olacağını iddia etmişlerdir. Konuyu ekonomik yönden ele alan karşıtlar da, Arap harflerinin bırakılması öteki Müslüman devletlerinin bizimle alış verişi kesmesine neden olacaktır²⁶² görüşündedirler. Diğer görüşler de şunlardır: Latin alfabesi sesi bakımından dilimize uygun değildir. Yazmamızı zorlaştıracak ve dilimizin ahengini bozacaktır. Arabi harflerle tüm Türkçe kelimeleri yazabilmek için yeni işaretler yeterli olabileceken, Latin harfleriyle bütün Türkçe kelimeleri yazabilmek için mevcut harflere altı yeni harf ve iki de işaretli harf ilave edilecektir. Yani harflerimiz üzerinde ıslah çareleri düşünülmeden Latin harfleri almayı düşünmek mantıksızlıktır. Bu durumda mevcut alfabenin devamını isteyenler de ikiye ayrılmış oluyordu: Harfleri olduğu gibi yazmaya devam etmek isteyenler²⁶³ ve ıslah edilerek kullanılmasını²⁶⁴ isteyenler.²⁶⁵

Latin harfleri kabul edildiği gün ülkenin karışacağı iddia edilmiştir. Kütüphanelerimizi dolduran kutsal kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cilt eserimiz bu dille yazılmışken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en

²⁵⁹ Şimşir, (2006): s. 33.

²⁶⁰ Avcı, (2000): ss. 110-111.

²⁶¹ Son iki gerekçeyi Kazım Karabekir savunmaktadır.

²⁶² Ramazan Boyacıoğlu, (Temmuz 2001), Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar, *ATAM*, S. 50, C. XVII, AAM Yayınları, Ankara: s. 445.

²⁶³ Necep Asım, Kazım Karabekir, Mehmet Tevfik, Rasih Kaplan, İbrahim Alaaddin (Gövsa), Veled Çelebi (İzbudak), Ali Ekrem Balayır, Halil Nimetullah (Öztürk), İbrahim Nemci (Dilmen), Halit Ziya (Uşaklıgil), Fuad Köprülü, Zeki Velidi (Togan) Arap harflerinin devamını istiyorlardı. (Rekin Ertem, (1995), Harf İnkılabının Tarihçesi ve Avram Galanti, *Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, Hüseyin Yorulmaz (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul: ss. 365-366.)

²⁶⁴ İslah istemeyenlerin de altı noktada düşünceleri vardı. İslah istemeyenler ve düşünceleri için bkz: Ertem, (1995): ss. 366-367.

²⁶⁵ Ertem, (1995): ss. 365-367 ; Galanti, (1996): s. 28.

büyük felaketle Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olunacaktır: Bunlar İslam alemine karşı, "Türkler ecnebi yazısını kabule etmişler ve Hıristiyan olmuşlardır" diyeceklerdir. Düşmanlarımızın da çalıştığı düşünce budur. Ayrıca bizim dilimizi karşılayacak hiçbir Latin harfi yoktur.²⁶⁶ Üniversitedeki öğretim üyeleri²⁶⁷ de, sanki eski "ulema" sınıfının başkaldırması gibi, Latin harfleri kabul edilirse protesto maksadıyla tek satır yazı yazmayacaklarını, kalemlerini kıracaklarını²⁶⁸ bildirirler.

Latin alfabesine bu şekilde karşıtlık sürerken, aynı şekilde Arap harfleri karşıtları da seslerini duyurmaya çalışmaktaydılar. Bu amaçla yayınlar da yapıyordu. Hüseyin Cahit (Yalçın)²⁶⁹, bütün Türk basınının bastığı gazetelerin toplamının, Avrupa'daki bir kent merkezinde basılan tek bir gazete sayısından daha az olduğunu belirterek; gazete bile okunmayan bir ülkede gelişme ve ilerleme olmayacağını²⁷⁰ ifade etmiştir. Hüseyin Cahit'ten başka Latin harflerinin kabulü yolunda en ateşli ve süreli yayım yapmış olanlar: İctihad dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, Cumhuriyet gazetesi sahip ve başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu), Milliyet ve Hakimiyeti Milliye başyazarı Falih Rıfkı (Atay).²⁷¹ Ayrıca Mithat Sadullah (Sonder)²⁷², Celal Nuri ve Kılıçzade Hakkı gibi bir grup aydın yazar, Arap harflerinin bırakılıp Latin harflerinin kabulünü²⁷³ savunmuşlardır. Kazım (Özalp) da, 8 Ekim 1928'de Manyas'ta kadınlarla konuşmuş ve "Yeni ve çağdaş hayatta kadınların önemli ödevleri vardır. Bunların bu önemli ödevleri yerine getirme yolunda okuyup yazmakla donanmış bulunmaları çok gereklidir."²⁷⁴ diyerek Devrim'e desteğini belirtmiştir.

Cevat Emre de, daha önce belirtmiş olduğumuz, Ayyaz İshaki'nin tersine, yazı değiştirmede sorunun bir ulusal hars (kültür) sorunu değil, bir uygarlık sorunu olduğunu²⁷⁵ savunmaktadır. Daha sonra göreceğimiz üzere, Atatürk de bu görüşü savunuyordu.

²⁶⁶ Boyacıoğlu, (2002): s 90.

²⁶⁷ Bunlar arasında, Türkiye tarihine ilerici ve bilimsel bir yorumla yaklaşmak isteyen bazı radikal ilerici çevreler (tarihçiler) de, birincil tarih kaynaklarını çektikleri sıkıntı ya da olanaksızlıktan ileri gelen bir tepki göstereceklerdir.

²⁶⁸ Koryürek, (1998): s. 29.

²⁶⁹ Tanin gazetesi, başyazarı.

²⁷⁰ Boyacıoğlu, (2002): s. 90.

²⁷¹ Ülkütaşır, (1973): s 56.

²⁷² Özerdim, (1978): s. 21.

²⁷³ Mustafa Ergün, (1997), *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara: s. 109.

²⁷⁴ Özerdim, (1978): s. 34.

²⁷⁵ Berkes, (1978): s. 542.

Sonuç olarak bu devrime karşı olanların ileri sürdüğü iddialar gerçeği yansıtmadığı gibi Devrim'e engel olacak nitelikte kanıtlar da taşımamaktaydı. Harflerin dinle²⁷⁶ alakası yoktur, kutsiyeti de yoktur. Yani Latin harflerinden oluşturulan Yeni Türk Harflerinin kabul edilmesi ile dinden çıkma söz konusu olamaz. Latin harflerinin kabul edilmesiyle birlikte hiçbir siyasi çözülme gerçekleşmemiştir. Kültürel yönden, bir süre için bir fetret dönemi yaşanmıştır. Ama yeni harfleri kabul etmekle okuryazar oranı eskisiyle kıyaslanamaz bir şekilde artmıştır. Dolayısıyla Türkçede bilimsel çalışma artmış, Türkçe bilim dili olma yolunda büyük mesafe kat etmiş ve sadeleşmiştir. Ayrıca Latin harflerini kabul etmiş olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içerisinde bulunan ve Türkçe konuşan, Türk yurtlarındaki Türkler ile Türkiye arasında yazı birliği de kısa süreliğine²⁷⁷ de olsa sağlanmıştır.²⁷⁸

Kanun'un kabulünden sonra bile eski harflere karşı bir düşmanlık da söz konusu olabilmıştır. Hatta bu düşmanlığın körüklenmesiyle İstanbul kütüphanelerindeki yazma kitapları Beyazıt Meydanında yakılmasını veya Avrupalılara satılmasını isteyen, ilan veren aydınlara²⁷⁹ bile rastlanmıştır.

Yeni Türk harflerinin kabulüne getirilen ve günümüzde de devam eden bir eleştiri söz konusudur. Bu da; Arap harflerinin ve Osmanlıcanın tümüyle bir anda yasaklanmasının geçmiş kültürle bağların kopmasına neden olacağı düşüncesidir. Halbuki bu geçişin zamana yayılarak ve yumuşak bir biçimde yapılabilmesi durumunda, eski kültürle yeni kültür arasında olumlu bir gelişim sürecine girileceği düşüncesi mevcuttur. Bunun da kültürel kimliğin korunması açısından önem arzedeceği malumdur.²⁸⁰ Nitekim Türk Harf İnkılabı'nda da bu bahsettiklerimiz olmuş ve geçmiş kültürle olan bağlar bir süreliğine durma halini almışsa da uygulamanın başarıya ulaştığı müddetçe kültürel bağların daha da pekiştirilmesi imkanı bulunmuştur.

²⁷⁶ İslam'a uygun olan da kolay olanı tercih etmektir. Zira inanan herkes: "Rabbi yessir ve la tüassir Rabbi temmim bi'l-hayr = Rabbim! Kolaylaştır. Zorlaştırma! Rabbim! İyilikle ve güzellikle sonuçlandır!" Hz Muhammed (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde: "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin" buyurmuştur. Öyleyse İslam'a ve Kur'an'a uygun olanı da kolay olanıdır. (Boyacıoğlu, (2002): s. 96.)

²⁷⁷ SSCB Kiril alfabesini kabul ederek bu bağı koparmıştır.

²⁷⁸ Boyacıoğlu, (2002): ss. 94-95.

²⁷⁹ Ertem, (1991): s. 291.

²⁸⁰ Mustafa Özodaşık, (1999), *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya: s. 91.

İKİNCİ BÖLÜM

**HARF DEVRİMİ YASASI VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN BU
SÜREÇTE ALDIĞI ROL VE VİZYON**

2.1. TÜRK HARFLERİ YASASI

26 Haziran 1928 tarihinde, Atatürk'ün direktifi ile Latin alfabesi temelinde, Türkçenin ses yapısına uygun yeni bir alfabe hazırlama çalışmalarına başlandı. İki y gibi kısa bir süre içerisinde bu çalışmalar tamamlandı. Mustafa Kemal Paşa, 1928 yılının 8-9 Ağustos gecesi Sarayburnu Parkı'nda yaptığı konuşma ile yeni alfabeyi halka tanıttı. Daha sonra da Anadolu seyahatleri gerçekleştirerek, başöğretmen sıfatıyla eğitim seferberliğine öncülük etti.

1 Kasım 1928²⁸¹ tarihli ve 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun” ile Türk tarihinde bir dönüm noktası olan “Harf İnkılabı” gerçekleştirildi. 3 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete’de de ilan edilerek hukuken uygulanmaya başlandı.²⁸² Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun hazırlıkları ve Kanun’a baktığımızda bu hazırlıklara 1928 Ekim’inde başladığını ve Kasım ayı başında da yasalaştığını görürüz.

16 Ekim’de bütün müsteşarların katıldığı bir toplantı Maarif Vekaleti’nde yapıldı.²⁸³ Bu toplantıdan sonra hazırlanan kanun tasarısı; 30 Ekim’de Bakanlar Kurulu’nda ve 31 Ekim’de de Cumhuriyet Halk Partisi’nde²⁸⁴ görüşülüp kabul edildi. Böylece 31.10.1928 tarihinde Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Tasarısı²⁸⁵ hazırlanmış oldu. Dil Encümeni tarafından tespit edilmiş olan ve Dolmabahçe toplantılarında uygulamaları yapılan, 29 harfli Yeni Türk Alfabesi bir kanun tasarısı halinde, 3 milletvekilinin imzasıyla 31 Ekim 1928’de Meclis Başkanı’na²⁸⁶ verildi.

31.10.1928 Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Başbakanlık’a gelmiştir. 1/266 Sayılı Kanun Tasarısı şu şekildedir:

²⁸¹ Resmî olarak 1 Kasımda gerçekleşen Devrim, yapılan hazırlıklar doğrultusunda gayri resmî olarak yaz aylarında gerçekleşmiştir. (Ramazan Çalık ve Ali Galip Baltaoğlu, (Mayıs-Kasım 2001), Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve Yankıları (Elçilik Raporları-Basın ve Diğer Kaynaklar), *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. 27-28, Ankara: 273.).

²⁸² Sarıkoyuncu vd., (2009): s. 298.

²⁸³ Duda, (1989): s. 159,

²⁸⁴ Özerdim, (1978): s. 36.

²⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 30.63..16., Tarih: 31.10.1928. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 9.

²⁸⁶ Musa Duman, (2002): s. 127.

“Türkiye Cumhuriyeti

Başbakanlık

Müdevvenat Müdürlüğü

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin temelinden alınan ve bağlı çizelgede şekilleri gösterilen harfler konusunda Bakanlar Kurulu'nun 31 Ekim 1928 günlü toplantısında düzenlenen Kanun Tasarısı ile gerekçesinin onaylanmış kopyaları ilişik olarak sunulmuştur. Gereğinin yerine getirilmesi ile sonucun bildirilmesi arz olunur efendim.

31.10.1928

Başbakan

İsmet (İnönü)²⁸⁷

III. Dönem TBMM'nin ikinci içtima yılının açılış günü²⁸⁸, 1 Kasım²⁸⁹ 1928'de, Meclis açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal şöyle demiştir:

“Aziz arkadaşlarım; herşeyden evvel her inkılabın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk harflerinin, Türk Dili'ne ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile Türk harflerinin kat'iyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Aziz arkadaşlarım, yüksek ve edebi yadigarımızla Büyük Türk Milleti yeni bir nur alemine girecektir...”²⁹⁰

“... Uluslar ailesine aydın, yetişmiş büyük bir ulusun dili olarak elbette girecek olan Türkiye'ye bu yeni varlığını kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız sonsuz Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde seçkin bir yüz kalacaktır...”²⁹¹ Hepimiz özel ve genel yaşamımızda rast geldiğimiz okuma-yazma bilmiyen erkek, kadın her yurttaşımıza öğretmek için canatma göstermeliyiz, bu ulusun yüzyıllardan beri

²⁸⁷ Özerdim, (1978): ss. 65-66.

²⁸⁸ Atatürk'ün III. Dönem II. Toplanma Yılı'nı açış konuşması tamamı için bkz: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1997): ss. 373-378. Ayrıca Atatürk'ün III. Dönem II. Toplanma Yılı açış konuşması tamamı için bkz: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1997): ss. 378-381.

²⁸⁹ “Madde 83 – Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Kasım ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.” (1982 Anayasası). (Suna Kili ve A. Şeref Gözübüyük, (1985), *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Y. y.): s. 195.).

²⁹⁰ Avcı, (2000): s. 115.

²⁹¹ Atatürk bu kanunu kabul edecek olan Meclis'i övücü sözlerle nitelemiştir.

çözümlemeyen bir gereksinmesi birkaç yıl içinde tümünden sağlanmak, yakın çevrende (ufukta) gözlerimizi kamaştıran bir başarı güneşidir...”²⁹²

Yani kısaca Atatürk; Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına önemli bir görev vermektedir. Bu görev, milletimizin tüm olarak okuyup yazmak için gösterdiği istek ve aşka doğrudan hizmet ve yardım etmektir. O, Hepimiz özel ve genel hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın ve her vatandaşımıza öğretmek için can atmalıyız²⁹³ demiştir.

Gazi'nin bu söyleviden sonra Dil Encümeni'nin tutanağı²⁹⁴ okundu.²⁹⁵ Bu konuşmadan sonra Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı üyeleri seçildi. Arkasından Türk harfleri yasa taslağı ele alındı.²⁹⁶ Erzincan Mebusu Saffet, Tekirdağ Mebusu Cemil ve Afyon Mebusu Ali imzasıyla²⁹⁷ bir önerge Başkanlık Divanı'na verildi. Önergede Türk harfleri yasasının ivedilikle görüşülmesi isteniyordu.

Harfler yasası projesini incelemek üzere, hemen özel bir komisyon kuruldu.²⁹⁸ On beş kişilik özel bir komisyon on beş dakikalık bir inceleme yaptıktan sonra oturum yeniden açıldı. İsmet Paşa (İnönü), Başbakan olarak konuştu ve şunları söyledi:

“Türk harfleri kanun layihası mevzuu üzerinde söyleyeceklerim açık ve kısadır. Büyük Reiscumhur Hazretlerinin işaret buyurdıkları gibi, Türk harfleriyle büyük Türk milleti yeni bir nur alemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdani bir itimatla inanıyoruz. (Alkışlar).

... Bu kanun layihasıyla Türk milletinin fikri hayatına yeni bir devir açılıyorsunuz. Bir sözü tekrar ederek maruzatıma nihayet vermek isterim. O da, tedbirin hayırlı ve faydeli olduğuna cidden ve samimen inanışımızdır. Büyük işlerde samimi inanmak, o işin muvaffakiyetle neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvettir. Bu

²⁹² M. Rauf İnan, (1991): ss. 176-177.

²⁹³ Galip Karagözoğlu, (Kasım 1985), Atatürk'ün Eğitim Savaşı, *ATAM*, C. II, S. 4, AAM Yayınları, Ankara: ss. 212-213.

²⁹⁴ Bu tutanakta, harf değişmesinin kültürümüzün gelişmesinde sağlayacağı yararlar anlatılmıştır.

²⁹⁵ Özerdim, (1978): s 37.

²⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, Cilt: V, s. 7.

²⁹⁷ Avcı, (2000): s. 115.

²⁹⁸ Komisyona seçilenler: Mustafa Fevzi Bey (Manisa), Kemalettin Bey (Kocaeli), Şakir Bey (Edirne), Sabri Bey (Manisa), Refik Bey (Konya), Cemil Bey (Tekirdağ), İsmail Hakkı Bey (Balıkesir), Safvet Bey (Erzincan), Ali Rıza Bey (Samsun), Yunus Nadi Bey (Muğla), Ethem Bey (Samsun), Naci Paşa (Cebelibereket) Ahmet Rasim Bey (İstanbul), Ahmet Fikret Bey (Erzurum), Mustafa Şeref Bey (Burdur). (*TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, s. 8.)

kuvvet o kadar mühimdir ki, bunun karşısında yenilmeyecek zorluk ve aşılmayacak tümsek yoktur.”²⁹⁹ (Alkışlar).³⁰⁰

Başbakan’ın konuşmasından sonra Konya Mebusu Refik Bey³⁰¹ ile Şebinkarahisar Mebusu Mehmet Emin Bey³⁰² de yasanın kabul edilmesi yönünde birer konuşma³⁰³ yaptı. Daha sonra da yasanın oylamasına geçildi.

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun³⁰⁴ Maddeleri şunlardır:

“Madde 1 — Şimdiye kadar Türkçe yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.³⁰⁵

Madde 3 — Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muameletına tatbiki tarihi 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir.

Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.³⁰⁶

Madde 4 — Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kanunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi ve veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususi resmi, bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 — 1929 Kanunusanisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

²⁹⁹ Konuşmanın devamında Başbakan, harflerin kolaylığından ve halkı kısa sürede bilgisizlikten kurtaracağından söz etmiştir. Konuşmanın tamamı için bkz: *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, ss. 9-10.

³⁰⁰ *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, s. 9.

³⁰¹ *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, s. 9

³⁰² *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, ss. 10-11.

³⁰³ Konuşmaların tamamı için bkz: *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, ss. 9-11.

³⁰⁴ “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” (1 Kasım 1928), 1982 Anayasası’nın koruduğu devrim yasaları içinde yer alır. (Alpay, (1990): s. 34.)

³⁰⁵ Devlet yazışmalarında yeni yazıya geçilmesini öngören bu maddeyi uygulamak kolay olmayacaktı. Çünkü görevlilerin çoğu pratik bilgiden yoksundu., yeni yazıyı öğrenmişlerdi, fakat bunu kullanmakta, özellikle yazmakta güçlük çekiyorlardı.

³⁰⁶ *TBMM ZC*, Devre: III, Cilt: V, s. 11.

Madde 6 — Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7 — Para ve hisse senetleri ve bonolar ve tahvilat ve pul vesair kıymetli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8 — Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkur müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9 — Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle, matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10 — Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11 — Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti³⁰⁷ memurdur.”³⁰⁸

Böylece 1 Kasım 1928’de, Başbakan ve Malatya Milletvekili İsmet Paşa ve arkadaşları; Saffet (Arıkan, Erzincan), Cemil (Ulubadın, Tekirdağ), Ali (Çetinkaya, Afyonkarahisar) Beylerin önermeleri, “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”³⁰⁹ şeklinde kabul edilmiş oldu.

Kabul edilen kanunun gerekçesinde, Arap harflerinin Türk matbaacılığının gelişmesini engellediği, telgraf gibi vasıtaları kullanmakta milletimizi masraf ve zorluklara sürüklediği³¹⁰ belirtilmiştir.

Uygulama yasanın yayım tarihi olan 3 Kasım 1928’de başlayacak ve 1928 yılı sonuna kadar büyük ölçüde tamamlanacaktı.

³⁰⁷ 1924 Anayasası: “Madde 46 – İcra Vekilleri Heyeti Hükümetin umumi siyasetinden müştereken mesuldür. Vekillerden her biri kendi salahiyeti dairesindeki icraattan ve maiyetinin efal ve muamelatından ve siyasetinin umumi istikametinden münferiden meduldür.” (Kili ve Gözübüyük, (1985): s. 120.)

³⁰⁸ TBMM ZC, Devre: III, Cilt: V, s. 12.

³⁰⁹ M. Rauf İnan, (1991): s. 177.

³¹⁰ Avcı, (2000): s. 116.

Kanun'un kabulünden sonra, Sivas Mebusu Rahmi'nin teklifi ile Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e, gümüşten bir levha üzerine, altından yapılmış, yazılı kabartmaya³¹¹ yeni Türk Harfleri Alfabeti (küçük ve büyük harfler) hediye edilmiştir. "Türk Alfabeti'nin mübdii Reisi cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne"³¹² yazılı, 48X33 cm ebatlarındaki levhayı³¹³ TBMM Başkanı Kazım Özalp takdim etmiştir.³¹⁴

5 Kasım 1928 günü, TBMM'ye iki kısa yasa tasarısı sunuldu. Tasarılar 8 Kasım günü görüşüldü, 10 Kasım'da Meclis'ten geçti ve 13 Kasım'da Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu yasa tasarıları yeni yazıya geçişin parasal yönüyle ilgiliydi ve şöyleydi:

1928 senei maliyesi Maarif Vekaleti bütçesine tahsisatı fevkalade itasına ve muhtelif devair bütçelerine mevzu tahsisattan bazılarınım imhasına dair kanun³¹⁵

"Kanun No: 1354

Madde 1 — 1928 senei maliyesi Maarif bütçesinde (yeni Türk harflerinin istilzam eylediği masraf) namile yeniden açılan 718 inci fasla 400 000 lira tahsisatı fevkalade olarak vazolunmuştur.

Madde 2 — Muhtelif devairin 1928 senei maliyesi bütçelerinin merbut cetvelde muharrer fasıl ve maddelerinden ceman dört yüz bin liralık tahsisat imha kılınmıştır.

Madde 3 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun ahkamını icraya Maliye Vekili memurdur."³¹⁶

1354 Sayılı Kanun: 1928 Senei Maliyesi Maarif Vekaleti Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İtasına ve Muhtelif Devair Bütçelerine Mevzu Tahsisattan Bazılarınım İmdasına Dair idi. Bu kanun, MEB'in 1928 yılı bütçesine "Yeni Türk harflerinin iltizam eylediği masraf" adıyla 400 000 liralık bir olağanüstü ödenek koyuyordu. Yasanın 2. maddesi bu olağanüstü giderin nasıl sağlanacağını gösteriyordu. Madde hakkındaki tablo şu şekildedir:

³¹¹ TBMM ZC, Devre: III, Cilt: V, ss. 12-13.

³¹² Avcı, (2000): s. 16.

³¹³ Levha TBMM Müzesindedir.

³¹⁴ Gülmez, (2006): s. 236.

³¹⁵ Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 13 Teşrinisani 1928-Sayı 1039.

³¹⁶ Düstur, (1934), Üçüncü Tertip, C. 10, 1928 Teşrinisani-1929 Teşrinievvel, Başvekalet Matbaası, Ankara: s. 7.

Tablo 1.1: 1928 Senei Maliyesi Maarif Vekaleti Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İtasına ve Muhtelif Devair Bütçelerine Mevzu Tahsisattan Bazılarının İmdasına Dair kesintiler:

Miktar / Lira	Muhassasatın Nev'i	Fasıl	Madde	Daireler
160 000	Faiz ve aciyo	194	1	Maliye
5 000	Vilayat ve memurini maşatı	344		Dahiliye
10 000	Tahsisatı fevkalade	346		Dahiliye
5 000	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	382		Dahiliye
40 000	Hayat pahalılığı ve kambiyo karşılığı	548		Hariciye
22 000	Mütevli hayvan hastalıkları	795	2	İktisat
30 000	Ajans telgraf ücreti	586		Matbuat
6 000	Vilayat memurini maaşatı	594		Sıhhiye
6 000	Tahsisatı fevkalade	596		Sıhhiye
1 000	Temdidi müddet zamaimi	473	1	Umum Jandarma
5 000	Maaşatı Umumiye	471		Umum Jandarma
1 500	Müteehhil efradın aile maaşı	473	2	Umum Jandarma
7 500	Tahsisatı fevkalade	474		Umum Jandarma
1 000	Müfettişler harcırahı	485	2	Umum Jandarma
2 500	İaşe bedeli	492	1	Umum Jandarma
2 000	Staj için Avrupaya gönderilecek zabitan harcırahı	495		Umum Jandarma
5 000	Müstahdemini ücreti	330	1	Tapu
2 000	Müstahdemini muvakkate yevmiyesi	330	2	Tapu
2 000	Vilayat memurini maaşatı	513		İskan
5 000	Tahsisatı fevkalade	515		İskan
11 500	Vilayat memurini maaşatı	674		Maarif
30 000	Tahsisatı fevkalade	676		Maarif
1 000	Merkez müstahdemini muvakkate ücreti	723	2	Nafia
1 000	Vilayat müstahdemini muvakkate ücreti	725	2	Nafia
2 500	Vilayat mefruşat ve demirbaşı	736		Nafia
2 500	Tenvir ve teshin	737	1	Nafia
10 000	Memurlar harcırahı	740	1	Nafia
6 000	Ecnebi mütehasısları ve tercümanları	750		Nafia
5 000	Fenni kongreler ve şirketlerle müzakere komisyonu masrafı	753		Nafia
7 000	Konya ovası sulama idaresine muavenet	755		Nafia
5 000	788 numaralı kanunun tatbiki masarifi	760		Nafia

Toplam : 400 000³¹⁷

³¹⁷ *Düstur*, Üçüncü Tertip, : 10: ss. 7-8.

En büyük kesinti MEB bütçesinden yapılmıştı; ama toplanan 400 000 liralık ödenek yine MEB bütçesine aktarıldığından gerçek yükü diğer bakanlıklar, özellikle Dışişleri ve Bayındırlık Bakanlıkları çekecekti. Kanun şu şekildedir:

“1928 senesi maliyesi Rüsumat bütçesine tahsisatı fevkalade vaz’ına dair kanun³¹⁸

Kanun No: 1355

Madde 1 — Matbaalarda istimal edilmek üzere ithal edilecek yeni Türk harflerinin gümrük resmi karşılığı olarak 1928 senesi maliyesi Rüsumat bütçesinde (yeni Türk harfleri gümrük resmi karşılığı) namile açılan 306 ncı fasla 200,000 lira tahsisatı fevkalade olarak vazolunmuştur.

Madde 2 — 1928 senesi maliyesi nihayetine kadar memlekete ithal edilecek Türk harflerinden tarife mucibince istifası icabeden rüsüm birinci madde ile yeniden açılan fasla masraf ve taalluk ettiği varidat faslına da irat kaydolunur.

Madde 3 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.”³¹⁹

Bu yasa gereğince, 1928 mali yılı içinde dışardan satın alınacak yeni Türk harfleri gümrük resminden bağışlanıyordu. Bu amaçla bütçeye 200,000 liralık bir ödenek konuyordu.

Kısaca, yeni Türk harfleri yasasının uygulanması için öngörülen 400 000 liralık ödeneğin yarısı, dışarıdan gümrüksüz yeni Türk harfleri satın alınması için kullanılacaktı. Bir bölümü de yeni harflerle geçişten zarar gören Türk basınına hükümet yardımı için kullanılacaktı. Türk Harf Devrimi 400 000 lira gibi çok sınırlı bir ödenekle gerçekleştirilecekti.

2.2. DEVAM EDEN OKUL EĞİTİMİNİN DURUMU

İstanbul İlköğretim Müfettişleri 15 Ağustos 1928’de toplanarak yeni ABC’nin okullarda nasıl okutulacağı ve öğretim yöntemi üzerinde görüşmeler yaptılar. Sonuç olarak da, ilk uygulama olarak bir kurs açılmasına³²⁰ karar verdiler.

³¹⁸ Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 13 Teşrinisani 1928-Sayı: 1039.

³¹⁹ *Düstur*, Üçüncü Tertip, C. 10: s. 9.

³²⁰ Ceyhan, (2004): s. 80.

Milli Eğitim Bakanlığı, 2 Eylül 1928'de, liselerde tüm ders kitaplarının yeni harflerle basılarak öğretim yılına yetiştirilmesini kararlaştırmıştır. Bunun üzerine Devlet Basımevi de hemen hazırlıklara ve sayısı 8–9 milyon tutan kitapların zamanında yetiştirilmesi için³²¹ sıkı bir çalışmaya başlamıştır.

8 -9 milyon yeni kitap³²² basılması söz konusuydu. Türk öğretmenlerin yeni alfabeyi öğrenmelerine olanak sağlamak için 1928 yılı eğitim döneminin bir ay gecikeceği³²³ düşünülmüştür. Çünkü ders kitaplarının³²⁴ yeni baştan hazırlanıp bastırılmasının birkaç aylık zamana sığdırılması zordu. Bu yüzden okulların açılışına³²⁵ yetişmiyordu.³²⁶ Bu yüzden kimi okulların açılışının bir ay kadar ertelenmesi söz konusuydu.

MEB, önce Türkçe derslerinin yeni harflerle okutulacağını bildirdiği halde, bir adım daha atmış ve birinci ve ikinci sınıflarda tümüyle yeni harflerle ders yapılacağını, öteki sınıflarda ise haftada 12 saat yeni harflerle çalışılacağını bildirmiştir.³²⁷

Anadolu Ajansı, MEB adına bir duyuru yayınlamıştır. Bunda, gelecek ders yılında yeni Türk alfabesiyle öğretime geçileceği, yeni okul kitaplarının 15 Ekim 1928'den önce basılmaları gerektiği, yayınevleri³²⁸ bu süre içinde ders kitaplarını yetiştiremezlerse bu işi MEB'in üstleneceği³²⁹ bildiriliyordu.

Nihayet okullar açılmış, 1928–29 eğitim öğretim dönemi başlamıştır. Türk yazı devrimi ilk ve en büyük zaferini okullarda kazanmıştır. Okullardaki öğrenciler yeni yazıyı Arap yazısından daha kısa sürede kavrayıp öğreniyorlardı. İlkokul çocukları 30–40 gün gibi kısa bir sürede yeni yazıyla okuyup yazmayı eksiksiz öğrenmişler, sayfalar dolusu yazı yazabilecek hale gelmişlerdir. Şu nokta da dikkate alınmalıdır ki; harflerin biçimleri, dışarıdan çok yalın olmakla birlikte, yaş ilerledikten sonra kolaylıkla

³²¹ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

³²² 1 Eylül 1928'de İstanbul kitapçıları bir telgrafla Başbakanlığa başvurarak 4-5 ay içinde tüm ders kitaplarının yeni harflerle basılıp hazırlanacağını bildirmişlerdir. (M. Rauf İnan, (1991): s. 175.)

³²³ Şimşir, (2006): s. 20.

³²⁴ Yeni harflerle basılan ilk ders kitabı, 11 Ekim 1928 tarihli gazetelere göre, Ali Canip (Yöntem)'in "Edebiyat" kitabıdır. (Özertim, (1978): s. 34.)

³²⁵ 1929 Ocak ayı sonlarına doğru, ders kitapları komisyonu hala kitap hazırlama işiyle meşguldü.

³²⁶ Şimşir, (1992): s. 229.

³²⁷ Özertim, (1978): s. 32.

³²⁸ Yayınevleri aslında, ders kitaplarının değiştirilmesinden önemli zarara uğramışlardı. Bunun için eski kitapların bir yıl daha okutulmalarına izin verilmesini istiyorlardı. (Şimşir, (2006): s. 36.)

³²⁹ Şimşir, (2006): ss. 23-24.

bellenebilir. Çocuklukta biçim, yetişkinlikte de düşünce öğrenilebilir.³³⁰ Bu yüzden Harf Devrimi ilkokullarda tam başarıya ulaşmıştır.³³¹ Buna Türk ve yabancı³³² bütün gözlemciler³³³ tanık oluyordu.

1927-8 ders yılında, ortaokullarda kız öğrenci sayısı 3.763 iken 1935-6'da 13.889'a yükselmiştir. Bu rakamların yüzdesine baktığımızda % 18,9'dan % 26,5'e yükseldiğini görürüz.

1927-8 ders yılında liselerde 1.071 kız öğrenci okurken bu sayı 1935-36 ders yılında 2.931³³⁴e yükselmiş olmasına rağmen, oran bazında ele aldığımızda % 28'den % 21,5'e düştüğü³³⁵ görülür.

1929-30 ders yılı başından itibaren okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmış, bunların yerine Fransızca, İngilizce ve Almanca³³⁶ dillerinin öğretilmesi kararlaştırılmıştır. Bundan sonra ise Okullarda öğretilen yabancı dil, büyük bir çoğunlukla Fransızcadır.³³⁷

2.3. HALK EĞİTİMİNİN DURUMU; HALK DERSHANELERİ VE MİLLET MEKTEPLERİ

1910'da kabul edilen "Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu" ile, eğitim çağını geçmiş yetişkinlerin eğitilmesi için³³⁸ harekete geçilmişti. Milli Eğitim Bakanlığı'nın daveti üzerine 1924'te Türkiye'ye gelen Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden John Dewey'in, bir-iki ay süren tetkik ve mütalaaları neticesinde bir rapor³³⁹

³³⁰ Nuri, (2002): s. 160.

³³¹ Şimşir, (1992): s. 230.

³³² Türkiye'deki Amerikan Büyükelçi Joseph Grew, Türk harfleri yasasının uygulanışında "şimdiye kadar en büyük başarı ilk ve orta dereceli okullarda sağlandı" (24.06.1929) demiştir.

³³³ Şimşir, (1992): ss. 228-229.

³³⁴ Bu sayılara yabancı kolejlerde ve özel okullarda okuyan kız öğrenciler dahil edilmemiştir. Ayrıca, yabancıların Türkiye'de açtığı okullarda eğitim gören kız çocuk sayısı oldukça fazladır.

³³⁵ Müjgan Cunbur, (Mart 1992), Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi, ATAM, C. VIII, S. 23, AAM Yayınları, Ankara: s. 267.

³³⁶ Galip Karagözoğlu, (1994), Atatürk'ün Eğitim Savaşı, I. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu, AAM Yayınları, Ankara: s. 325.

³³⁷ Mustafa Ergün, (Mart 1990), Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler, ATAM, C. VI, S. 17, AAM Yayınları, Ankara: s. 441.

³³⁸ Albayrak, (1989): s. 469.

³³⁹ John Dewey, (1952), Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, MEB Yayınevi, Ankara: s. 1.

hazırlanmıştır.³⁴⁰ Halk Dershaneleri, Türk eğitim sistemi üzerine bir rapor hazırlayan J. Dewey'in önerisi doğrultusunda teşkilatlanmış ve 1927'de faaliyete geçmiştir. Halk Dershaneleri, 1928 yılında, Halk Mektepleri olarak çalışmalarına devam etmişlerdir. 1928 Eylülünde, Halk Fırkası Kongresi'nde, 3.304 adet Halk Mektebi olduğu ve buralarda 64.302 kişinin eğitim gördüğü³⁴¹ belirtilmiştir. 28 Mayıs 1928'de de "Millet Mektepleri"³⁴² açılması hakkında" Vekiller Heyeti kararı³⁴³ alınmıştır.

Bu karara göre Millet Mektepleri'nin amacı şu şekilde belirtilmektedir:

"... Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdi ve umumi, hususi ve resmi biçimle muharreratta Türk harfleriyle tespiti kanununun kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikatta vuzuh ve vehce iraeisi için, yeni Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkanını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar bir hale getirmek maksadıyla..."³⁴⁴

Burada iki amaç söz konusudur; yeni harflerin kolay okunur, yazılır, öğrenilir olduğunu ispatlamak ve geniş halk kitlelerini okur-yazar kılmak.

Millet Mektepleri'nin "Baş Müfettişi" Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'di. Yeni harflerin kabulünden sonra, Mustafa Kemal bazı yerlerde bizzat dersler vermiş ve halka yeni harfleri öğretmek konusunda "Başöğretmenlik"³⁴⁵ yapmıştır.

Bütün köylerde açılacak olan Millet Mektepleri³⁴⁶ ne 16-40 yaş arası yurttaşlar alınacaktı. Yeni yazıyı öğrenmiş olanlar bu okullara gitmeyebilirdi, yalnız bunu sınavda kanıtlamaları gerekiyordu. Bütün öğretmenler ve gerektiğinde kamu görevlileri yeni alfabe dersi vereceklerdi. Millet Mektepleri'nin giderleri yerel seçim bütçesinden

³⁴⁰ Hazırlanan bu raporlar iki tanedir. Bunlardan biri bir rapor olmaktan ziyade bütçeye acele konulması gereken bazı ödenekleri ve bunların nerelere sarf olunacağını gösteren bir muhtıra mahiyetindedir, ki Dewey bunu daha Türkiye'deyken vermiştir. Diğeri 30 sayfadan teşekkül asıl rapordur. Bunu ise, Dewey, Amerika'ya döndükten sonra yazıp göndermiştir. (Dewey, (1952): s. 1.)

³⁴¹ Avcı, (2000): s. 117.

³⁴² Millet Mektepleri kavramıyla birlikte Halk Odaları ve Ulus Okulları kavramlarının da kullanımı mevcuttur.

³⁴³ Kocatürk, (1988): s. 479.

³⁴⁴ *Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu*, (1991), TTK Yayınları, Ankara: s. 132.

³⁴⁵ Turan vd., (2006): s. 203.

³⁴⁶ 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri'nin açılacağını duyuran afişte şunlar yazar : "1 Kanunusaniyi unutmayınız. O gün Millet Mektepleri açılacaktır. 16 yaşından 40 yaşına kadar yeni harfleri bilmiyenler mektebe devama mecburdur." (Nail Tan, (2006), Atatürk Dönemi Kültür Kurumlarından Örnekler 1920-1938, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: s. 247.). Ayrıca Millet Mektebi devam vesikası örneği için bkz: Ek: 18.

karşılancaktı. Ayrıca Atatürk'ün Türk alfabesiyle ilgili söylevini içeren gramofon plağının satışından elde edilecek gelir de Millet Mektepleri'ne bağışlanacaktı.³⁴⁷

7 Kasım 1928 tarihinde, Başbakan İsmet (İnönü) TBMM kürsüsünde yaptığı konuşmada, yeni yazının geniş halk kitlelerine yayılması için Millet Mektepleri (Ulus Okulları) açılacağını şu sözlerle duyurmuştur:

“Vatandaşların en müsait zamanlarında ve yanlarında, ya iki aylık veya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere, muayyen içtima mahallerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim³⁴⁸ teşkilatı yapılacak. Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları millet mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaklar. Reiscumhur hazretleri millet mektepleri teşkilatının umumi reisliğini ve başmuallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede vatandaşların maişet hayatındaki düzeni hiç bozulmaksızın geçkin yaşlarda birkaçyüz bin nüfusu kurtarabileceğimizi hissediyoruz.”³⁴⁹

Millet Mektepleri düşünce, örgüt ve uygulama olarak o güne kadar dünyada eşine rastlanmayan bir zorunlu eğitim hareketi³⁵⁰ olmuştur.

³⁴⁷ Şimşir, (2006): ss. 42-43.

³⁴⁸“Seyyar muallim” tanımı Cumhuriyet'ten önce de kullanılan bir ifadedir. İstanbul'da, başta Darülfünun olmak üzere yüksek mekteplerin muallimlerinin onda sekizini asıl mesleği muallimlik olmayanlar teşkil ediyordu. Bu tür muallimler sadece bir mektepte değil, birkaç mektepte birden ders okutuyor ve her birinden ayrı ayrı maaş alıyorlardı. Bu tür muallimler mektepten mektebe gezdikleri için kendilerine “seyyar muallim” deniliyordu. (Muharrem Ergin, (1943), *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 5, Orhanbey Matbaası, İstanbul: ss. 1472-1473.)

³⁴⁹ Şimşir, (1992): s. 234.

³⁵⁰ Arar, (1991): s. 157.

2.3.1. Millet Mektepleri Talimatnamesi

11 teşrinisani 1928 — No: 7284'lu Talimatname şu şekildedir:

“(Resmî Gazete ile neşir ve ilân: 24 teşrinisani 1928 — Sayı: 1048)

Millet mektebi teşkilâtına dair tanzim ve Şûravi Devlet Heyeti Umumiyesince tetkik ve tadil olunup Şûrayı, müşari-leyha Riyasetinin 8/11/1928 tarih ye 9111 numaralı tezkeresile tevdi edilen merbut talimatnamenin mer'iyete vaz'ı İcra Vekilleri Heyetinin 11/11/1928 tarihli içtimanda tasvip ve kabul olunmuştur.

Reisicumhur
GAZİ M. KEMAL

Başvekil İSMET	Adliye Vekili MAHMUT ESAT	Müdafaai Milliye Vekili M. ABDÜLHALİK
Dahiliye Vekili Ş. KAYA	Hariciye Vekili Dr. T. RÜŞTÜ	Maliye Vekili Ş. SARAÇOĞLU
Maarif Vekili M. NECATİ	Nafia Vekili RECEP	İktisat Vekili M. RAHMİ

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili
Dr. REFİK

Millet Mektebi teşkilatı Talimatnamesi:

Gaye

Madde 1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî bicümle muharreratta Türk harflerile tesbiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikatta vuzuh ve veçhe irası için yani Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azamî surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur yazar bir hale getirmek maksadile Millet Mektebi teşkilâtı yapılmıştır.

Teşkilât

Madde 2 — Millet Mektebi teşkilâtı iki türlüdür

A) Tahsil çağını geçirmiş olup ne eski Arap ve ne de Türk harflerini bilmiyen vatandaşların Türk harflerile okuyup yazmağı öğrenmelerine mahsus olmak üzere dört aylık bir devreyi ihtiva eder,

B) Eski Arap harflerile okuyup yazan ancak Türk harflerini bilmiyen vatandaşların Türk harflerile okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere iki aylık bir devreyi muhtevîdir.

Madde 3 — Her Türk vatandaşı, kadın ve erkek bu teşkilâtın azasıdır.

Madde 4 — Bu teşkilâtın reisi umumiliğini ve Millet “Mektebi”nin Baş muallimliğini Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hz. kabul buyurmuşlardır.

Madde 5 — Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil, ve İcra Vekilleri Heyeti ve Erkânharbiyei Umumiye Reisi, Halk Fırkası Kâtibi Umumisi bu teşkilâtın reisleridir. Umum Vekâletler Müfettişleri aynı zamanda bu teşkilâtın da müfettişleridir. Bu müfettişler gittikleri yerlerde “Millet Mektebi” teşkilâtını teftiş ve murakabe ederek gördükleri noksanları ve muvaffakiyetleri her ay nihayetinde bir raporla doğruca teşkilât merkezine bildirirler.

Madde 6 — “Millet Mektebi”nin umumî teşkilâtına ait veçheler Devlet merkezinde Maarif Vekilinin riyaseti altında M.T.T Reis ve azalarından mürekkep olarak teşekkül eden heyet tarafından verilir. Her üç ay nihayetinde Maarif Vekili Reisi Umumiye bir rapor verir.

Madde 7 — Bu teşkilâtın altıncı maddesinde zikredilen heyet tarafından verilen veçheler dahilinde faaliyeti; Maarif Vekâleti ilk tedrisat umumî müdürlüğü tarafından ve halk terbiyesi şubesi marifetile tedvir olunur.

Madde 8 — Türkiye Millet Mektebi teşkilâtı itibarile Maarif Eminlik mıntakasına tâbidir.

Madde 9 — Bu mıntakalarda Millet “Mektebi”nin tedris faaliyeti itibarile veçhelerini (6) ncı maddede zikredilen heyetten alacak olan Maarif Eminleri bu veçhelerin tarzı icra ve sureti takiplerini mıntakası dahilinde tesbit, tanzim ve temin eder.

Madde 10 — “Millet Mektebi” teşkilâtının ihzarı ve idarî faaliyet itibarile cüzütamlarını vilâyetler teşkil ederler. Bu cüzütamın emri idaresi her vilâyette valinin riyaseti altında Müddeiumumî, Defterdar, baş mühendis, sıhhiye 'müdürü, jandarma kumandanı, Muhasebe! hususile müdürü ve encümeni vilâyetten müntehap bir aza, polis müdürü, belediye reisi/Halk fırkası mutemedinden ve Maarif Müdüründen tereküp eden heyete mevdudur. Bu vilâyet heyetinin Kâtibi umumiliğini Maarif müdürü tedvir eder.

Madde 11 — “Millet Mektebi” vilâyet heyeti kendi icra hududu dahilinde aynı zamanda teftiş ve murakabe vazifesile de muvazzaftır. Bu heyete mensup her aza kendi idaresi altında bulunan memur ve mensuplarına gayenin husulü hususunda müfit görecekleri vezaifi heyet kararile tevdi etmekle mükelleftirler.

Madde 12 — Millet mektebi teşkilâtının kaza heyeti; Kaymakamın riyaseti altında müddeiumumî, malmüdüri, jandarma kumandanı, polis komiseri, belediye Reisi, halk fırkası mutemedinden tereküp eder. Bu heyetin kâtibiumumiliğini de kaza maarif memuru tedvir eder. Bu heyetler de kendi kazaları hudutları dahilinde aynen vilâyet heyetlerinin vazifelerile muvazzaf ve salâhiyetlerle mücehhez olup vilâyet heyetlerine merbutturlar.

Madde 13 — Bu teşkilâtın nahiye heyetleri, nahiye müdi-rile mektep Başmualliminden ve mevcut ise jandarma karakol kumandanı ve belediye reisi ve halk fırkası nahiye mutemedinden tereküp eder.

Madde 14 — Köylerde ihtiyar heyetleri teşkilâtın ilk faali-liyet nüvelerini temsil edip idarî vezaifin icrasını tekeffül ederler.

İhzari ve idari teşkilât heyetlerinin vazifeleri

Madde 15 — Her vilâyet, kaza, nahiye ve köy millet mektebi idare heyetleri aşağıdaki vazifelerin ifasile mükelleftirler:

A) Millet mektebi dersanelerine yer ihzar etmek (bu yerlerin ihzari için mektepler, camiler, hükümet salonları, kulüpler, salonlar, kahveler ilh... gibi mahallinde mevcut olupta içtimaa müsait bulunan her mahal).

B) Bu dersanelerin tenvir ve teshin, tathir hususatını temin etmek.

C) Künye kayıt ve yoklama defterleriyle yazı tahtası tebeşir gibi umumî; defter, kalem, kitap, gibi hususî ders malzemesini tedarik etmek.

D) Mahallinin içtimaî iktisadî ve sıhî şeraitini nazarı dikkate alarak gerek mektebin ve gerekse derslerin başlama ve bitme zamanlarını tesbit etmek. (Hiç bir ders bir saatten aşağı olamaz.)

E) Polis, jandarma, belediye memurları, muhtarlar ve esnaf teşkilâtından istifade ederek millet mektebi talebesinin derse muntazaman devamlarını temin eylemek.

F) Millet Mektebi muallimlerine verilecek olan devre ücreti ile masarifi zaruriye, harcırah ve yevmiyeden kanunen verilmesi icap edenlerin temini. İki aylık devre ücreti 30 ve dört aylık devre ücreti 50 liradır.

G) Seyyar Muallim teşkilâtının faaliyetini teshil edecek istihzaratı yapmak.

Tedrisat

Madde 16 — Millet Mektebi tedrisat, teşkilât itibarile maarif teşkilâtına muvazi olarak teessüs eder. Yani ilk mektep bulunan her mahalde mektep muallimi adedince Millet Mektebi dersaneleri açılır, Bu suretle Maarif Müdürleri, ilk tedrisat Müfettişleri, ilk mektep

Müdür, Başmuallim ve Muallimleri sırasile bu sahada da tedrisat ve teftişat icrasile mükelleftirler.

Madde 17 — Maarif Müdürleri gerek aslı vazifeleri ve gerek Millet Mektebi idare heyetlerindeki umumî kâtiplikleri dolayısile (Millet Mektebi) dersanelerinin;

- A) Muallimlerinin tayinini ve tedrisat yapacakları mahallerin tesbitini,
- B) Tedrisatın verilecek müfredat ve usuller dahilinde cereyanının temini.
- C) Millet Mektebi müdavi atilerinin yoklamaları neticesinde muallimlerden alacağı malûmata göre Millet mektebi idare heyetile bilmüzakere devamın teminini,
- D) Tedris faaliyetini sektedar edecek noksanlasın Millet mektebi idare heyetleriyle müştereken izalesi esbabının istikmalini,
- E) Teftiş neticelerine göre Başmuallim ve muallimlere icap eden veçhe ve talimatın itasını,
- F) (Millet mektebi) imtihanları neticesinde mezunlara verilecek vesikaların itasını,
- G) Her ayda bir verilmesi icap eden ihsâf malûmatın muayyen vakitlerinde eminliğe irsalini,
- H) İkmali tahsil edenlerin vakti zamanında imtihanların icrasını temin eylemek vazifesile mükelleftirler.

İlk tedrisat müfettişlerinin vazifeleri

Madde 18 — İlk tedrisat Müfettişleri mıntakalarındaki (Millet mekteplerinin):

- A) Kuşat ve devamı faaliyetlerinden,
- B) İzdiham bulunan dersanelerde talebenin daha az talebe mevcut diğer mektep dersanelerine nakil ve tevzininden,
- C) Muallimlerin devamının kontrol ve temininden,
- D) Tedrisatın verilen veçhe ve usuller dahilinde idaresinin temininden,
- E) Devam etmiyen talebenin adlarının tesbitile devamlarının kaza idare heyeti marifetile temininden,
- F) Her ayda bir verilmesi lâzımgelen ihsâf malûmatın cem ve cetvellerinin tanzimde maarif müdürlüğüne takdiminden,

Birinci derecede mes'uldürler.

Baş muallim ve muallimler

Madde 19 — Mektebinde “Millet Mektebi” dersanesi açılan her ilk mektep müdür ve baş muallimi bu dersanenin muallim ve müdavimlerinin muntazaman devamını ve programın hüsnü tatbikini temin ile mükelleftirler.

Madde 20 — Her muallim bulunduğu mahalde (30–50) vatandaştan mürekkep bir millet mektebi dersanesinin tedrisatını ifa ile mükelleftir. Bu mükellefiyeti ifa ederken gerek talebenin devamından ve gerek vesaitinin ve diğer levazımın noksanından dolayı bir müşkülâta uğrarsa derhal mm takasının müfettişini haberdar ederek devamı temin ve noksanını izale ettirmeğe mecburdur.

Madde 21 Kesmî ve hususî Türk mektepleri muallimleri gibi ecnebi ve akalliyet hususî mekteplerinin Türkçe, tarih ve coğrafya muallimleri de 20 nci maddede zikredildiği veçhile millet mekteplerinde tedrisat vazifesile mükelleftirler.

Madde 22 — Bir mahalde okuyup yakmak isteyenlerin adedi o mahalde mevcut muallimlerin okutabilecekleri miktardan fazla olursa mahallinde mevcut diğer münevverlerden de şu suretle istifade edilecektir. Muallim olmıyan münevverlere millet mektebi vîâ3ret veya kaza idare heyetinin kararile ve idare heyeti reisinin huzurile mahallî maarif müdürü veya memuru ile bir ilk tedrisat müfettişinden ve bir de millet mektebi dersanesini idare etmiş bir muallimden mürekkep bir mümeyyizler heyeti tarafından bu münevverlere millet mektebi muallimi unvan ve vesikası verilerek kendileri mektep muallimi olarak tavzif edilirler. Bu muallimler yalnız iki aylık devreli mekteplerin muallimliğini yaparlar.

Madde 23 — Maarif mıntaka Eminleri lüzum gördükleri herhangi bir mahalde mevcut orta dereceli mekteplerin binalarından dersanelerinden istifade edebilecekleri gibi bu müessesatın muallimlerine de vazife zamanlan haricinde mahallinde “Millet Mektebi” dersanelerinde müfettişlik ve muallimlik vezaifi tevcih ederler.

Madde: 24 — Maarif mıntaka eminleri mahallinde mevcut yüksek dereceli müessesat ve mektep binalarından ve müessesat ve mektep muallimlerinden Millet Mektebi dersaneleri için ancak Maarif Vekâletinden hususî müsaade aldıktan sonra istifade edebilirler.

Madde 25 - Maarif Vekâleti Müfettişleri Vekâletten alacakları direktifler dahilinde her nevi Millet Mektebi teşkilâtının hernevi faaliyetini teftiş, tahkik ederler.

(Millet Mektebi) dersanelerinin nevileri ve devam şartları

Madde 26 — Talimatname maksadını tesbit eden maddesinde zikredilen dersaneler mahallinin ihtiyaçları t ve devam eden vatandaşların miktarı nazarı dikkate alınarak şu suretle teşkil edilir:

A) Ne eski ne de yeni harflerle okuyup yazmak bilmiyenler için bir mahalde:

a) Tahsil çağını geçirenlerden 16–30 yaşına kadar olanlar (Bu mektepler erkek, kadın dersanelerine ayrılacakları gibi muhtelit de olabilirler.)

b) Yine bunlardan otuzdan yukarı olanlar için miktarı kâfi dersaneler kuşat olunur.

B) Arap harflerile okuyup yazma bilip de Türk harflerile okuyup yazma bilmiyenler için bu maddenin (A) fıkrasının a ve b kısımlarında gösterildiği şekilde dersane açılır. Bu yaş taksimatı mecburi olmayıp taliplerin fazlalığı halinde kolaylık ve tecanüsü temin için yapılmıştır. Mahallî idareler icabına göre dersaneleri tevhit ve teaddüt ettirebilirler.

Madde 27 — “Millet Mektebi”ne devam eden vatandaşlara kolaylık olmak için teşkilâtın vatandaşların ayağına götürülmesi lâzımdır. Bunun için de bu dersaneler büyük şehir ve kasabaların müsait mahallerinde ve muhtelif semtlerde tesis edilirler.

Halkın Millet Mekteplerine devamlarının temini

Madde 28 — Büyük şehir ve kasabalarda (Millet Mektebi) teşkilâtı muhtelif semtlere ayrıldığı takdirde her semt bir merkez ittihaz edilerek o semte tâbi mahallelerde ikamet edenlerden on altı yaşından kırk yaşına kadar olan ve hiç bir mektebe devam etmiyenlerin isimlerini, aile lâkaplarını, yaşlarını, mesleklerini ve eski harflerle okuyup yazma bilip bilmediklerini gösterir bir defter mahalle ihtiyar heyetlerince ihzar edilerek Millet Mektebi idare heyetine verilir, idare heyeti bu defter muhteviyatını semte tahsis ettiği muallim ve dersane adedine göre (ellişer üzerinden) tefrik ederek ait oldukları muallimlere tevdi eder bir taraftan heyeti ihtiyariye vasıtasile keyfiyeti ilân ederler.

Yeni harfleri tamamen öğrendiğini iddia edenlere, en yakın mektepte imtihan edildikten sonra vesika verilecek ve bunlar Millet Mektepleri dersanelerine devamdan muaf tutulacaklardır.

Türk harflerile tedrisat icrasına liyakati olan aile reisleri kendi aileleri efradından okuyup yazma bilmiyenlerin tedrisini taahhüt ettikleri takdirde bunlar millet dersanelerine devam etmiyebilirler. Ancak civardaki dersanenin ilk devresi nihayetinde dersane müdavimleri ile birlikte imtihana girerek öğrendiklerini isbat eylemeleri şarttır.

Madde 29 — Her muallim kendi dersanesinde okumaları lâzımgelenlerin yoklamalarını 20 nci maddede zikredildiği veçhile yapar. Devam etmiyenlerin isimlerini muntaka ilk tedrisat müfettişlerine tevdi eyler.

Derslere başlangıç ve ikmal merasimi

Madde 30 — Her Millet Mektebinin ilk kuşat günü muallim okuyup yazma ve harfler hakkında bir mukaddime yapar. Gramofon tedarik edilebildiği takdirde Reisicumhur

H. nin yeni harfler hakkındaki hitabelerini ihtiva eden plâkı çalar ve bunu müteakip derse başlar. Tedrisat müfredat programları ve usulü tedris kavaidine tevfikân devam eder.

Madde 31 — Her iki nevi dersane tahsil müddetlerini ikmal edenler devre nihayetinde bir imtihana tâbi tutulurlar. Muvaffakiyetle ikmal edenlere şehadetname³⁵¹ verilir, diğerkleri ikinci bir ikmal kursuna sevk olunurlar.

Madde 32 — “Millet Mektebi” dersanelerinde yeni harflerle okuyup yazmak öğrenenler 28 Mayıs 1928 tarihli halk dersaneleri nizamnamesine tevfikân halka muhtaç olduğu meslekî ve fennî bilgileri vermek, icap eden tatbikatı yaptırmak ve bu suretle halkın istihsal kudretini arttırmak maksadile, açılacak lisan, ticaret ve san'at ikmal halk dersanelerine devam ederler. «Millet Mektebi» dersanesini ikmal etmeyenler halk dersanesine kabul olunmazlar.

Millet mektebi dersaneleri için sarf edilecek paranın sureti temini

Madde 33 — Her vilâyet ve kazada Millet mektebi, teşkilâtı varidat ve masarifâtı için Millet Mektebi idare heyetî tarafından bir bütçe tanzim ve Maarif Vekâletine tasdik ettirilir. Bu teşkilât için berveçhizir menabiden istifade olunur.

A) Hususî bütçelerden tefrik ve naklolunacak miktar (bu sene için tasarrufattan nakil suretile temin edilir.)

B) Mahallî ticaret ve ziraat odalarından tahsis edilecek muavenet,

C) Mahallî Belediyelerden yapılacak muavenet, (bu sene için tasarrufattan nakil suretile temin edilir.)

D) Hususî teberrular.

E) “Gazi hitabesi” plakından hasıl olacak varidatın hasılatı safiyesi.

Madde 34 — Tasdik edilen varidat ve masarif idarei hususiye bütçesinin varidat ve masarif sütunlarına ayrı bir kısım halinde aynen nakledildikten sonra Millet Mektebi idare heyetlerinin kararı, Vali veya kaza kaymakamının ita emrile münhasıran Millet Mektebi dersanelerinin 15 inci maddede zikredilen ihtiyaçlarına sarfolunur.

Hapishanelerle hususî müesseseler, fabrikalar

Madde 35 — Hapishanelerde bulunan vatandaşlar okutulup yazdırılacaktır. Altı aydan fazla mahkûmiyeti olanları hakkile okuyup yazdırmadan çıkaran hapishane müdürleri mensup oldukları Vekâletçe mes'ul edilecektir. Hapishane müdürleri muhtaç oldukları muallimleri Millet mektebi idare heyetinden talep ederler. Hapishaneler dahilinde tesis edilecek bu mektepler teşkilâtı da aynen diğerkleri gibi idare ve teftişata tabidirler.

³⁵¹ Millet Mektebi Şehadetnamesi için bkz: Ek: 17.

Madde 36 — Daimî asgarî yirmi memur, amele ve yahut rençber çalıştıran Müessesese, Fabrika, müteahhitler ve çiftlik sahipleri maarif teşkilâtına dair kanunun altıncı maddesi mucibince istihdam ettikleri anasıra yeni harflerle okuyup yazmayı öğretmek vazifesile mükelleftirler.

Madde 37 — Bu vazifeyi kendi anasirile yapamıyanlar buldukları mahal idare heyetine müracaat ederek; muallim temin ederler. Bu müessesese ve müteşebbisler açacakları mekteplerin 15 inci maddede zikredilen ihtiyaçlarını temin ve muallimin ücret ve harcırahını tediye ederler.

Madde 38 — Devlet müesseselerile şehremanetleri ve belediyelerde, İnhisar müdüriyetlerinde Bankalarda, Demiryolu ve liman idareleriyle nisfından fazla sermayesi devlet tarafından verilen bilûmum şirketlerdeki mevcut daimî memur ve müstahdemlerle hamallar, ameleler 36 ncı maddede zikredildiği veçhile okutulacaktır.

Bu memurlar, müstahdem ve amele ve hamal 1929 senesi haziranına kadar bir millet mektebine devam edecekler ve kendilerinden devam vesikası aranacaktır.

Seyyar talim heyetleri

Madde 39 — Maarif Vekâletinin resmî teşkilâtının henüz teessüs edemediği yerlerdeki vatandaşlara okuyup yazma öğretmek üzere seyyar muallim teşkilâtı yapılacaktır.

Madde 40 — Seyyar muallimler teşkilâtının üssülharekesi nahiyeye merkezleridir.

Madde 41 — Sırasile bütün idare heyetleri bu teşkilâtle yakından alâkadar olarak seyyar muallimlerin lüzum gösterecekleri hususatin sürati temin ve icrasına çalışırlar.

Madde 42 — Seyyar talim heyetlerinin vezaifi ve tarzı mesailerini aşağıdadır.

A) Seyyar talim heyetleri mektebi olmıyan küçük köylere giderek köy halkını muayyen zamanlarda köyün en münasip bir mahalline toplayarak tedrisat yaparlar. Köy haricinden gelmiş olanlar da bu derslere kabul olunur.

B) Tedrisatin zamanı icrası ve müddeti alâkadar köyler ihtiyar heyetleriyle bilmüşavere tesbit olunur. Fakat bu müddet bir buçuk aydan ve haftada altı saatten aşağı olamaz.

C) Gerek seyyar talim ve gerek millet mektebi idare heyetleri tedrisatin zamanı icrasının köylünün ziraî ve iktisadî faaliyetine kafiye getirmeyecek zamanlarda yapılmasına riayet edeceklerdir.

D) Şehirlerde kahve ve gazino gibi umumî mahallerde dersler verirler.

Madde 43 — Seyyar talim heyetleri gidecekleri yerlere tebeşir, kâğıt, kalem, defter ve kitap ve siyah mat muşamba ve yahut buna müşabih portatif kara tahta gibi malzemeyi beraberlerinde götürürler.

Propaganda teşkilatı

Madde 44 — İdare heyeti tarafından halkın yeni harflere karşı alâka ve incizabını cezp ve temin için propaganda heyetleri teşkil olunur.

Bu heyetler berveçhiati mahal ve fırsatlardan istifade ederler.

A) Sinema, tiyatrolarda numaralar arasında okuyup yazmanın fevaidine ait münasip propaganda numaraları tertip etmek.

B) Kahvehane, gazino gibi umumî mahallerde konferanslar vermek.

C) Kasaba ve köylerde panayır, pazar, güreş, koşu, sergi gibi halk izdihamını celp eden mahallerde konferanslar vermek, tedris levhaları asmak, alâka celbedecek nümayişler tertip etmek.

D) Mecmua, gazete, risale gibi matbualar tertip, şehirlerde ve köylerde umumî alâkayı calip mevzular, duvar gazeteleri ve levhalar tahrir ve talik etmek.

E) Vesaiti bulunan mahallerde radyo hitabeleri tertip ve caddelere, meydanlara oparlörler vazedilerek halkı tenvir eylemek. Propaganda faaliyeti ve vesaiti ancak lüzumu kadar istimal edildikleri takdirde müfit olurlar. Bunun için itidale riayet şart olup halkı taciz etmemek lâzımdır.

Dersane mezunlarına verilecek vesika

Madde 45 — Mahiyetleri ikinci maddede zikredilen “Millet Mektebi” dersanelerini ikmal edenlere bir sureti talimatnameye merbut şehadetname verilecektir.

Madde 46 — Her dersaneyi muvaffakiyetle ikmal edenlerden imtihanda en iyi numara alanlardan üç vatandaşa Gazi Hazretlerinin imzalarile müzeyyen birer nüsha teşkilâtı esasiye kanunu hediye edilir.

Madde 47 — Her iki dersaneyi muvaffakiyetle ikmal etmiş ve şehadetname almış olan vatandaşlar:

A) Ziraat, ticaret ve sanayi kurslarına tercihan alınırlar.

B) Millet Mektebi idare heyetleri tarafından kendilerine münasip hediyeler verilir.

C) Bu vatandaşlar Maarif Vekâleti halk neşriyatından meccanen istifade ederler.

Menfaatler

Madde 48 — Bir devreyi muvaffakiyetle ikmal eden muallimlere ücretlerinden başka biri devre ortasında diğeri de nihayetinde Maarif Müdürünün teklifi ile Maarif Emini tarafından birer takdirname verilir.

Madde 49 — Köyünde yeni harflerle okuyup yazma bilmiyen her ferdi okutmuş ve bu suretle ümmiliği kaldırmış olan muallimler ayrıca mükâfatı naktiye ile taltif olunurlar.

Madde 50 — Muallim olmayıpta Millet Mektebi muallimi vesikası alarak bu mekteplerde hüsnü hizmeti sebk eden memurlar mahallî idare heyetinin teklifi ile mensup oldukları devair tarafından takdir ve taltif edilirler.

Madde 51 — Bu talimatname neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 52 — Bu talimatname ahkâmının icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”³⁵²

Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı’nca hazırlanan “Millet Mektepleri Talimatnamesi” Danıştay’ca 28.10.1928 tarihinde Bakanlar Kurulu’na gönderilmiş, 11.11.1928 günkü Bakanlar Kurulu’nda onaylanmış ve 24.11.1928’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kısaca bu talimatnameye göre:

“... Türk harflerinin kısa bir zamanda kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkanını bahşeden mahiyetinden Türk milleti azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar hale getirmek maksadıyla mille mektebi teşkilatı yapılmıştır...”³⁵³

En basit şekliyle bu şekilde ifade edilen Millet Mektepleri Talimatnamesi 11 Kasım 1928 tarih ve 7284 sayılı kararname ile yürürlüğe konulmuştur. 52 maddeden oluşan yönetmelikte³⁵⁴ en ince detaylar bile düşünülmüş, çok değişik kurallar getirilmiştir.

Talimatname ile eski Halk Dershaneleri Millet Mektepleri adını almış ve sayıları da arttırılarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Talimatnamenin önemli görülen bazı maddelerinin değerlendirmesi şu şekildedir:

1.madde Millet Mektepleri’nin amacı³⁵⁵ hakkındadır ve şöyle açıklanabilir:

³⁵² *Düstur*, Üçüncü Tertip, C. 10: ss. 10-21.

³⁵³ M. Rauf İnan, (1991): s. 177.

³⁵⁴ Arar, (1991): s. 157.

³⁵⁵ 1929’da değişikliğe uğramıştır.

“TBMM tarafından Türk Dilinin ferdi ve umumi, hususi ve resmi bilcümle muharreratta (yazışmalarda) Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, buna müsteniden tatbikatta, Türk harflerinin, kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkanı bahşeden mahiyetinden, Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar bir hale getirmek...”³⁵⁶

2. madde ile Millet Mektepleri iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, tahsil çağını geçirmiş olup ne eski ne de yeni harfleri bilmeyen vatandaşların, yeni Türk harfleriyle okuma yazma öğrenmelerine dair dört aylık bir süreyi içerir. İkinci kısım ise, Arap harfleriyle okuyup yazan, ancak Türk harflerini bilmeyen vatandaşların, yeni Türk harfleriyle okuma yazma öğrenmelerine dair iki aylık bir devreyi içerir.

3. madde ile, her Türk vatandaşı kadın ve erkeğin bu teşkilatın azası olduğu bildirilir.

4. madde ile, başta, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin Başöğretmen olarak kabul edildiğini bildirilir.³⁵⁷

6. ve 7. maddeler gereğince, ilkokul bulunan her yerde, bulunan ilkokul öğretmenlerinin sayısı kadar, okulu olmayan köylerde ise, seyyar dershanelerin oluşturulması ve 15 ila 40 civarında öğrencinin olması halinde derhal bir Millet Mektebi Dershanesi'nin açılması istenilmektedir. Ayrıca Millet Mektebi Dershaneleri'nde, yaşları 16–25 arasında bulunan kadın erkek her vatandaşın okutulması gerektiği³⁵⁸ belirtilmektedir.

10. madde gereğince Başkanlar Kurulu: Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar, Genel Kurmay Başkanı, CHF Genel Yazmanı ve başkanlıkları oluşturulmuştur.

Yönetmelik gereğince valiler, Millet Mektepleri'nin Başkanlık Kurulu olan Bakanlar Kurulu'na; biri ortasında, biri sonunda olmak üzere, illerdeki Millet Mektepleri'ni, çalışmalarını ve başarılarını gösteren iki rapor gönderecekti.

³⁵⁶ *Düstur*, Üçüncü Tertip, C. 10: ss. 10-11.

³⁵⁷ Avcı, (2000): ss. 118-119.

³⁵⁸ Mehmet Serhat Yılmaz, (2009), Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği), Berikan Yayınevi, Ankara: s. 67.

Genel Kurmay Başkanı ve CHF Genel Yazmanı'nın da katıldığı, Bakanlardan oluşmuş bir Başkanlık Kurulu, Ankara'da, Millet Mektepleri'nin en yüksek organı idi ve her nisan ayında Başbakan'ın çağrısı ile toplanacaktı.³⁵⁹

Yönetmeliğin “Seyyar Dershaneler ve Muallimler” başlığı altındaki 32-44. maddeleri gereğince, okulu olmayan köylere seyyar dershanelerin açılması ve buralarda seyyar öğretmenlerin istihdam edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu durumdaki okulların eğitim sürelerinin sabit Millet Mekteplerinde olduğu gibi Kasım ayı birinden Şubat ayının sonuna kadar olduğu ve eğitim öğretim düzeninin sabit okullardaki gibi olduğu belirtilmiştir. Buna göre seyyar öğretmenler, 12-16 yaş arasındaki çocuklara öğleden önce, 16-45 yaş arasındaki yetişkinlere de öğleden sonra ders verecekti. Ayrıca ihtiyaca göre yetişkinler için ayrı ayrı kursların oluşturulabileceği³⁶⁰ ifade edilmiştir.

35. madde ile, Millet Mektepleri örgütünü kuranlar, hiçbir yurttaşın Harf Devrimi dışında bırakılmamasını, cezaevlerindeki tutuklulara ve hükümlülere de yeni harflerin öğretilmesini öngörmüşlerdir. Madde şöyledir:

“Hapishanelerde bulunan vatandaşlar okutulup yazdırılacaktır. Altı aydan fazla mahkumiyeti olanları hakkile okuyup yazdırmadan çıkararak hapishane müdürleri mensup oldukları Vekaletçe mes’ul edilecektir. Hapishane müdürleri muhtaç oldukları muallimleri Millet Mektebi idare heyetinden talep ederler. Hapishaneler dahilinde tesis edilecek bu mektepler teşkilatı da aynen diğerleri gibi idare ve teftişata tabidirler.”³⁶¹

Yönetmeliğin 48. maddesi uyarınca, halkın Millet Mekteplerine olan ilgisini çekmek ve bu ilgiyi canlı tutabilmek için Millet Mektepleri idare heyetleri tarafından teşvik edici çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu amaca yönelik idare heyetleri vilayet gazetelerinde duyuru ve yayınlar yapmak, köy ve mahalle ihtiyar heyetlerini halkı aydınlatmak için görevlendirmek, esnaf teşekkülleri ile kuruluşların temsilcileri nezdinde girişimlerde bulunarak gerekli hallerde konferanslar vermek³⁶² gibi çalışmalarda bulunacaktır.

Yönetmeliğin “Müteferrik Maddeler” başlığı altındaki 51. maddede, herhangi bir şehirde Millet Mekteplerine devam etmek isteyenlerin sayısının fazla olması, yeterli dershanenin olmaması durumunda orada bulunan Türk Ocağı kendi aydın üyelerinden

³⁵⁹ M. Rauf İnan, (1991): s. 181.

³⁶⁰ Yılmaz, (2009): s. 67.

³⁶¹ Şimşir, (1992): ss. 239-240 ; *Düstur*, Üçüncü Tertip, C. 10: s. 18.

³⁶² Yılmaz, (2009): s. 76.

öğretmenlik yapabilecek özellikteki birisini görevlendirmek üzere “A” veya “B” dershaneleri açabileceği, eğitim öğretim süresi, program ve denetim bakımından diğer okullarla aynı şartlara tabi olacağı³⁶³ belirtilmiştir.

52 maddelik bu Yönetmelik ve Yeni Türk Harfleri Yasası ile Türkiye’de örgün³⁶⁴ ve yaygın eğitimde samimi, coşkulu, verimli bir seferberlik başlatılmıştır. Türkiye tarihinde ilk kez “eğitim” ülke gündeminin ilk sırasını meşgul etmiştir. Danton’un “Halkın ekmekten sonra en başta gelen ihtiyacı eğitimidir”³⁶⁵ görüşü Yeni Türk Harfleri’nin kabulüyle anlam kazanmıştır.

Millet Mektepleri Talimatnamesi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın isteğiyle 22.09.1929 tarihinde, Bakanlar Kurulu kararıyla kimi değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerle Millet Mektepleri amacı şu biçimi almıştır:

Madde 1 – Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzamettiği (yaşam ve geçimin gerektirdiği) anabilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri ve teşkilatı vücuda getirilmiştir.³⁶⁶

Maddeler gözden geçirildiğinde şu anlaşılır ki, dün iskambil kağıtları, tavla şakırtıları, dedikodu alanları olan birçok yer, bundan sonra milletin reha ve insanlık işinin teminine çalışılan yerler olacaktır. Bu alanlardan başka cami, sinema, salon ve kulüpler,³⁶⁷ kısacası kalabalığı içinde toplayabilen her yer milletin okuma-yazma doğal alanları olacaktır.

2.3.2. Millet Mekteplerinin Örgütsel Yapısı

Millet Mektepleri yapı olarak 5 kısımda ele alınabilir: Sabit Millet Mektepleri, Gezici Millet Mektepleri, Özel Millet Mektepleri, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odaları.

Köy Yatı Dershaneleri: Okulu olmayan köylerde yaşayan 12–18 yaş arasındaki köy çocuklarını okutmak amacıyla il ve ilçe merkezlerinde açılması planlanmıştır. Bu

³⁶³ Yılmaz, (2009): s. 68.

³⁶⁴ 1927-1933 yılları arasında örgün eğitimin durumu için bkz: Ek: 24.

³⁶⁵ Necdet Sakaoğlu, (2003), *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s. 190.

³⁶⁶ M. Rauf İnan, (1991): s. 177.

³⁶⁷ Tekin, (1988): s. 114.

okulların giderlerinin³⁶⁸ bir bölümü de Millet Mektepleri bütçesinden karşılanmıştır. Köy Yatı Dershaneleri³⁶⁹, daha sonra açılacak olan Köy Enstitüleri'nin de habercisi niteliğindedir.

Halk Okuma Odaları: Millet Mektepleri'nin bir yan kuruluşu olarak kabul edilebilir. 1930'da açılmasına başlanan bu odalarda; okuma-yazma bilen vatandaşlara bunu sevdirmek ve yetişkinlerin ilgilendikleri konularda bilgi sahibi yapılması³⁷⁰ temel amaçtır.

Millet Mektepleri'nin örgütsel yapısı iller, ilçeler, bucaklar ve köylerde şöyledir:

İllerde: Vali, Milli Eğitim Müdürü, Belediye Başkanı, Türk Ocağı Başkanı, CHF il güveniliri ve il genel kurul temsilcisinden oluşan bir yönetim kurulu vardır.

İlçelerde: Kaymakam, ilköğretim müdürü, Belediye Başkanı, CHF güveniliri ve varsa Türk Ocağı Başkanı'ndan oluşan bir yönetim kurulu vardır.

Bucaklarda: Bucak müdürü, ilkokul başöğretmeni (müdürü), bir öğretmen ve CHF güvenilirinden oluşan bir yönetim kurulu vardır.

Köylerde: Köy ihtiyar kurulu üyeleri ile başöğretmen yönetim kurulu üyeleridir.³⁷¹

Millet Mektepleri'nin yönetimi ve denetimi tümüyle, ilkokulda olduğu gibi Milli Eğitim Müdürlüklerince yürütüldü. Denetim ilköğretim müfettişlerince olurdu. Müfettişler, ilçelerdeki ilköğretim müdürlüklerinden her ay aldıkları sayısal bilgilerle yaptıkları çizelgeleri Milli Eğitim Müdürlüğü'ne vermekle yükümlüydüler.

İlçelerdeki ilköğretim müdürlerinin Millet Mektepleri için olan görev ve sorumlulukları ilkokullar için olanlar gibiydi. Ayrıca her ay ilçelerindeki Millet

³⁶⁸ Bu okullara devam eden yoksul köy çocuklarından ücret alınmamıştır. Durumu uygun olan öğrencilerden de yılda dört taksitte olmak üzere 100 lira alınmıştır.

³⁶⁹ 1930 yılında bu okullardan Afyon'da 5, Kastamonu, Tosya ve Tekirdağ'da da 1'er olmak üzere, toplam 8 adet açılmıştır.

³⁷⁰ Mustafa Albayrak, (Temmuz 1994), Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935), *ATAM*, S. 29, C. X, AAM Yayınları, Ankara: ss. 475-477.

³⁷¹ M. Rauf İnan, (1991): ss. 181-182.

Mektepleriyle ilgili sayısal durumları saptayarak Milli Eğitim Müdürlüğü'ne³⁷² gönderirlerdi.

Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulunun diğer üyeleri, Genel Kurmay Başkanı, Halk Fırkası Genel Sekreteri bu teşkilatın diğer başkanlarıdır. Bütün bakanlıkların müfettişleri aynı zamanda bu teşkilatın da müfettişleridir. Bu müfettişler gittikleri yerlerde Millet Mektebi teşkilatını teftiş ve murakabe ederek gördükleri eksiklikleri ve başarıları her ayın sonunda bir raporla doğrudan teşkilat merkezine bildireceklerdir. Milli Eğitim Bakanı ise her üç ayda bir Millet Mektepleri Genel Başkanına yani Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Pasa Hazretlerine³⁷³ rapor vermekle yükümlüydü.

Millet Mekteplerinde³⁷⁴, hiç okuma yazma bilmeyenler, eski yazıyı bilenlerden daha fazla çaba harcıyor ve istekli görünüyordular. MEB bilgilerine göre, köylerde bu okullar daha başarılı idi. Çünkü köylerin kış aylarında tek eğlence ve dinlenme yeri kahvehanelerdi; zira kahvehaneler Millet Mektebi durumuna getirilmişti. Fakat kahvehane sahipleri, epeyce müşteri kaybettiklerinden yakınıyordu. Ramazan ayının gelişi bu okullara devam edenlerin sayısında azalmaya³⁷⁵ neden olmuştur.

Sınavlarda ilk 3 dereceye girenlere Atatürk'ün imzasını taşıyan birer Anayasa hediye edilmekteydi. Ayrıca bu kişiler halk yayınlarından bedava yararlanabilmekteydi.

Dışarıda özel okullarda ve evlerinde ders alanlara belge almaları zorunlu tutulmuştur. Millet Mektepleri'ne devam ederek belge almayanların, 1929 Mayıs'ından itibaren köy ve mahalle kurulları, devlet kuruluşları, belediye, şehremaneti, banka, tekel, demiryolu, liman idareleri, bankalar, en az yirmi memur, işçi ya da rençber çalıştıran şirket, fabrika ve çiftliklerde görev alamayacakları³⁷⁶ belirtilmiştir.

Millet Mektepleri'ne devam edenlerin, halka mesleki ve teknik bilgiler vermek amacıyla açılan Halk Dershaneleri'ne, dil, ticaret ve sanat kurslarına öncelikle alınması da karara bağlanmıştır.³⁷⁷

³⁷² M. Rauf İnan, (1991): s. 182.

³⁷³ Sadık Sarısan, (2006), Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı Afyonkarahisar Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, C. VIII, S. 3, Afyon: s. 118.

³⁷⁴ Ordu, sivillerden daha başarılıydı.

³⁷⁵ Şimşir, (2006): s. 53.

³⁷⁶ Ancak sağlık koşulları ve maddi durumu uygun olmayanlar bu zorunluluktan muaf tutulmuştur.

³⁷⁷ Albayrak, (1994): s. 479.

Başvekil ve Maarif Vekili İsmet Paşa'nın öğretmenlere, Millet Mektepleri'ndeki hizmetleri sebebiyle tamimi şu şekildedir:

“Aziz arkadaş! Büyük kurtarıcı gazi Reiscumhur Hazretlerinin başöğretmenliği altında Millet Mektepleri'nde mukaddes ve tarihi vazifene başladığın gün cehalete karşı feveran eden milletin en samimi hisleriyle karşılaşmış oldun. Şerefli çalışmada başarılar dilerim.”³⁷⁸ (31 Ocak 1929)

1928 yılı, kadın öğretmenlerden başarılı olanların takdirname veya para ödülü de aldıkları³⁷⁹ bir yıldır. 927/28-1928/29 1 yıllık süreçte okul eğitim durumu şu şekilde özetlenebilir:

A dersliklerinde toplam 46.413 derslikte 2.141.392 kişi eğitim görmüş ve 1.086.264'ü diploma almaya hak kazanmıştır.

B dersliklerinde ise; toplam 57.714 derslikte 2.522.347 kişi eğitim görmüş ve bunların 1.344.160'ı diploma almıştır.³⁸⁰

1929-1933 yılları arasında Millet Mektepleri'nden diploma³⁸¹ alanların sayıları şöyledir:

	<u>Köylerde</u>	<u>Şehirlerde</u>
1929	307.917	289.093
1929-1930	170.689	81.734
1930-1931	125.978	62.333
1931-1932	71.188	37.282
1932-1933	62.954	27.981 ³⁸²

Ankara'da açılan Millet Mektepleri'ne devam eden kadın ve erkek adedi ve alınan tedbirler sayesinde çalışmaların memnuniyet verici olduğu, 03.12.1929 tarihinde, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya imzasıyla şu şekilde belirtilmiştir:

³⁷⁸ Kocatürk, (1988): s. 487.

³⁷⁹ Cunbur, (1992): s. 269.

³⁸⁰ M. Rauf İnan, (1991): s. 183.

³⁸¹ Millet Mektebi şهادetnamesi (diploma) örneği için bkz: Tan, (2006): s. 250.

³⁸² Arar, (1991): s. 161.

“Başvekaleti Celileye

Ankara şehrinin muhtelif semtlerinde bulunan Millet Mektepleri'nin merasimi mahsus ile I/10/929 tarihinde açıldığı ve Ankara merkezinde bulunan 42 A ve 19 B kurslarına 1427 kadın ve 870 erkek ve mülhakatta açılan 130 dershaneye kadın ve erkek olmak üzere 4149 şahsın müdevim bulunduğu ve halkın Millet Mekteplerine devamının temini için icabeden tedbirlerin alındığı ve bu yoldaki mevainin mucibi memnuniyet bir halde inkişaf etmekte bulunduğu Ankara vilayetinin 20/11/929 tarihli ve 412/413 numaralı raporuna atfen arz olunur efendim.

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya.”³⁸³

Millet Mektepleri'ne Aksaray ve Isparta halkının gösterdiği ilgi, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya imzasıyla, 29.12.1928 tarihinde Başvekalete şu şekilde bildirilmiştir:

“Başvekaleti Celileye

Harf İnkılabına ve Millet Mektepleri teşkilatına dair vilayetlere vukubulan tebliğata peyderbey cevaplar gelmektedir bu cümleden olarak Aksaray ve Isparta vilayetlerinden gelen telgraflarda halkın bu hususta pek ziyade istek ve arzusu görüldüğü ve ezcümle Ispartada bir mahalle halk dershanesinden vesika alanlara o mahalle halkının büyük bir ziyafet vermesinin ve Karaağaçköylerinden birisinde evvelce hiç okuyup yazması olmayan bir çobanın yeni Türk harflerini iyi okuyup yazmak ehliyetname alması üzerine kendi köyündeki dershaneye muallim tayin edilmesinin bu arzuya bariz bir delil olduğu bildirilmektedir. Arzederim efendim.

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya”³⁸⁴

1 Kasım 1929'da Millet Mektepleri (II.) yeniden açıldı. Atatürk, TBMM III. Dönem, III. Toplanma yılını açış konuşmasında şöyle demektedir:

“... Millet Mektepleri, olağan eğitim ve öğretim dışında kadın ve erkek yüzbinlerce yurttaşın aydınlanmasına yardım etti. Bu okulların daha büyük bir çaba ve istekle yayılıp yaşatılması gerekir...”³⁸⁵

Türk harfleriyle okuma yazma öğrenenlerin toplamı:

1933 yılı itibariyle Millet Mekteplerinde başarı gösterenler: 1.124.916.

³⁸³ BCA, Dosya: 13915, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 142.16..15, Tarih: 03.12.1929.

³⁸⁴ BCA Dosya: 7244, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 64.431..43., Tarih: 29.12.1929.

³⁸⁵ Ceyhan, (2004): s. 85.

Dışarıda özel öğretim görerek başarı gösterenler: 122.233.

Mütecaviz devlet, hususi idare ve belediye memurları: 100 bini aşkın.

Muallimler: 18 bini aşkın.

Bilumum okullardaki mütecaviz öğrenciler, ordu ve jandarma zabitanı ve orduda okuma yazma öğrenenler: 500 bini aşkın.

Bu rakamlara bilumum bankalar ve mümasil müessesat ve şirket memurları ve ayrıca halk arasında kendi kendine okuma yazma öğrenenler de eklenirse toplamda 3 milyona yakın bir rakam çıkar.

İstanbul'da³⁸⁶ 2.655 dersane açılmış 104.458 öğrenci alınmıştır. Basında çıkan haberlere göre bütün ülkelerde Millet Mekteplerine yazılanların sayısı 856.000³⁸⁷, e ulaşmıştır.

1927'de Türkiye'de, eski yazıyla okuma yazma bilen 1 milyonyüzbin kişi bulunduğu zannedilmektedir. Yazı Devrimi'nden sonra beş yıl içinde okuryazar sayısı üç kat kadar artmıştır. Millet Mektepleri de 8 yıl ömrünü sürdürmüş ve 1 milyonikiyüzbin okuma yazma öğretebilmiştir. Üçte ikisi köylü olmak üzere, iki buçuk milyon kadar vatandaş Millet Mektepleri'ne gelmiş ve yarısı da okuma yazma öğrenmiştir.³⁸⁸ Böylece Yeni Türk Alfabeti geniş halk kitlelerine yayılmıştır.

2.3.3. Millet Mektepleri Ders İçerikleri

1 Ocak 1929 Salı günü, Millet Mektepleri açılış törenleri için okulların büyük bir kısmında sabah saat 11'den itibaren toplanılarak Harf İnkılabı ile ilgili konferanslar verildi. Bu olayın vurgulandığı ve öğrencilerin rol aldığı piyesler sahnelendi ve yurdun her tarafında yapılan coşkulu törenlerle Millet Mektepleri açıldı.³⁸⁹ Saat 14.00'da ve bugünün akşamı büyük bir heyecanla derslere başlandı.³⁹⁰

³⁸⁶ İstanbul'da 23 Aralık'ta kayıtlar başlamıştır. 28 Aralık 1928 tarihinde de, İstanbul Valiliği Millet Mektepleri'nin hangi yerlerde açılacağını bildiren bir tebliğ yayınlamıştır. (Özertim, (1978): s. 41 ; *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, (2002): s. 126.)

³⁸⁷ Şimşir, (2006): s. 47.

³⁸⁸ Şimşir, (1992): ss. 244-245.

³⁸⁹ Gazeteler bu günü "Maarif Bayramı" diye kutlamıştır. (Şimşir, (1992): s. 235.)

³⁹⁰ Metin, (2006): s. 113 ; Arar, (1991): s. 157 ; M. Rauf İnan, (1991): s. 180.

Millet Mektepleri'nin açılışı Milli Eğitim Bakanı³⁹¹ Necati Bey'in ölümüne³⁹² rastlamış, ama ertelenmemiştir; genç ve dinamik Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey 1 Ocak 1929'da saat 11.00'da apandist³⁹³ rahatsızlığından dolayı³⁹⁴ hayatını kaybetmiştir.

Millet Mektepleri'nin Düzen ve İşleyişi şöyledir: Millet Mektepleri A ve B³⁹⁵ adlarında iki dersliğe ayrılmıştır:

A dersliğine hiç okuma yazma bilmeyenler alınıyordu. A kursları 90 saatti.

B dersliklerine, yönetmelik gereğince: "A dershanelerinin bitirerek okuyup yazma öğrenmiş olan vatandaşları, hayat ve maiyetlerinin ve vatandaşlık sıfatlarının istilzam ettiği ana bilgilerle teçhiz etmek ..." için biraz okuma yazma bilenler alınıyordu. B kursları 6 ay süreliydi. Burayı başarıyla tamamlayanlara ilkokul diploması eşidi belge veriliyordu.

Yeni Türk harfleriyle yapılacak öğretime uygun olarak hazırlanmış "Alfabe", bu okulların ilk ders kitabı olmuş, resimli olan bu kitapta, Cumhurbaşkanı'nın Millet Mektepleri öğrencilerine hitabesi de yer almıştır. Okutulan diğer önemli kitaplar ve dersler de şunlardır: Kıraat Kitabı ve Yurt Bilgisi Kitabı ile, Okuma, Yazma, Sağlık Bilgisi, Yurt Bilgisi, Hesap ve Ölçüler dersleri.³⁹⁶ Dersler haftada 2 saat okuma-yazma, 2 saat hesap ve ölçüler, 1 saat sağlık bilgisi, 1 saat de yurt bilgisi olarak 6 saatti.

Millet Mektepleri karma idi; gelenlerin sayısı çok olursa ve istenirse kadın erkek ayrı dersliklerde okutulmaktaydı.

³⁹¹ Maarif Vekili M. Necati'nin ölümünden sonra bir müddet bu göreve Başbakan İsmet (İnönü) bakmış ve 27 Şubat 1929 tarihinde, Vasıf (Çınar) Bey tayin olmuştur. 8 Nisan'da istifa eden Vasıf Bey'in yerine de, 10 Nisan 1929'da, MEB görevine Cemal Hüsnü Toray (Ayrılışı: 15.09.1930) getirilmiştir. (Kocatürk, (1988): s. 488 ; Ceyhan, (2004): s. 84 ; Arar, (1991): s. 179.)

³⁹² Bu konuda detaylı bilgi için bkz: İnan, Afet (1968 Ocak), Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü, *Belleten*, TTK Yayınları, S. 125, C: XXXII, Ankara: ss. 51-55.

³⁹³ Falih Rıfkı (Atay), M. Necati'nin hastalığından bir gün önce, yanlarında Atatürk ve arkadaşları olduğu halde, yaşadıklarını şöyle anlatır: "... Maarif Vekili millet mekteplerinin ilk talebesi olacaktı. Heyecan içinde kalktı. Pek sevdiği zeybeği oynadı. Körbarsak ameliyatı olması için hekimlerin nasihatlerini dinlemiyen zavallı genç, bu sıçrayışlarla bir zehir kesesini delerek içine akıttığını bilmiyordu. Ertesi gün ateşler içinde yattı, millet mekteplerini sayıklayarak öldü. Atatürk'ün ilk defa hıçkırıklarla ağladığını bu ölüm akşamı görmüştüm...". (Atay, (1969): s. 444.)

³⁹⁴ Şimşir, (2006): s. 47 ; Şimşir, (1992): s. 236.

³⁹⁵ "A" ve "B" dersliklerinin 1928-35 öğretim döneminde yaptığı çalışmalar için bkz: Albayrak, (1994): ss. 480-483.

³⁹⁶ Tongul, (2004): s. 127.

Gezici Millet Mektepleri de düşünölmüştü. Yönetmeliğin 3. maddesine göre bunlar, okulu olmayan köylerde yalnız bir dönem için açılmışlardı.

Ayrıca hapishane, hastane, büyük işyerleri, kahvehaneler gibi okuma yazma bilmeyeni çok olan kamusal, özel kurumlarda da açılan derslikler de vardı.³⁹⁷

Millet Mektepleri'nin ders içerikleri şu şekildedir:

Haftada 3 gün ikişer tam saat öğleden sonra ya da akşam ders yapılıyordu. Dört aylık dönemin en az üçte ikisinde derslere katılmış olanlar sınav hakkını kazanıyorlardı. Dört ayın bitiminde Mart'ta sınavlar başlar, o dönemdeki sınavlar da öğretilmiş konular üzerinde yapılırdı.

Sınavlarda başarı kazananlara (katıldıkları A ve B³⁹⁸ dersliğine ve sınavına göre) A ya da B bitirme belgesi (diploma) verilirdi. Dersler yetişkinlerin zevk anlayışı, gereksinme ve ilgilerine göre olurdu. Konular okuma parçaları, hesap ve ölçüler, problemler ve işlemlerdi.³⁹⁹

Harf İnkılabı öncesi eğitim-öğretimde sıra dahi olmadığından dersler, yerlere serilen halı, kilim ve örtüler üzerine çökelererek ders işleniyordu. Çoğunda yazı tahtası bile yoktu.⁴⁰⁰ Ama Harf Devrimi ile tüm bunlar geride kalmıştı. Eğitim-öğretimde de önce tek tek harfler tanıtılıyor ve harfler⁴⁰¹ sesli, sessiz, kalın, ince, yumuşak ve sert diye ayrılıyordu. Daha sonra imlere geçiliyordu. Son olarak da uyum kuralları⁴⁰² anlatılıyordu. Yazı yazdırmada: Özenli, dikkatli, kısa, özlü, temiz ve güzel olması üzerinde çok duruluyordu. Onun için bu okulları bitirenlerin yazıları çok düzgün ve güzel olmaktaydı.

Sağlık bilgisinde: Vücudun iç ve dış öğelerinin tanıtılması, bunların bakımı, korunması ve sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, bulaşma nedenler; özellikle temizlik, kadınlarda çocuk bakımı üzerinde önemle durulur, bunların iyi öğretilmesi için olanaklı tüm araç ve gereçler kullanılırdı.

³⁹⁷ M. Rauf İnan, (1991): s. 179 ; Sakaoğlu, (2003): s. 192.

³⁹⁸ Açılan A ve B dershanesi grafiği ve Millet Mekteplerine devam eden öğrenci grafiği için bkz: Ek: 23.

³⁹⁹ M. Rauf İnan, (1991): ss. 180-181.

⁴⁰⁰ Kamuran Ardıç, (Temmuz 1990), Atatürk ile Çağdaşlaşmak, ATAM, S: 18, C. VI, AAM Yayınları, Ankara: s. 689.

⁴⁰¹ Alfabe cedveli için bkz: Tan, (2006): s. 251.

⁴⁰² Şimşir, (1992): s. 218.

Yurt bilgisinde: Yurdumuz, devletin kuruluşu, yurttaşların ödevler, hakları, ulusal bayramlarımız, Kurtuluş Savaşımız, Gazi Mustafa Kemal Paşa, yasalar, kısaca her yurttaşa en çok gerekli bilgiler konu olarak alınır, işlenirdi.⁴⁰³

Gazeteler Millet Mekteplerine gidenler için, onların düzeylerine, ilgilerine uygun bir çeşit “halk sayfaları” yayımlıyorlardı. Derslerde de gazetelerden yararlanmaya⁴⁰⁴ yer veriliyor, zaman ayrılıyordu.

2.3.4. Millet Mektepleri Gelir ve Giderleri

Eski harfleri bilen % 10 ve özel eğitim gören küçük bir grup dışarıda bırakıldığında, okuma yazma oranı birden bire sıfıra yaklaşmıştır. Okuma yazma oranının bir an önce yükseltilmesi için, Millet Mektepleri'nin çalışmalarına büyük önem verilmiş ve önemli denilecek oranda⁴⁰⁵ kaynak ayrılmıştır.

Yeni Türk harflerinin gerektirdiği masrafa ait kanun tasarısı 09.01.1929⁴⁰⁶ tarihinde hazırlanmıştır. Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesinde ise, gerekli masrafın; hususi bütçeden, mahalli ticaret ve ziraat adamlarından, mahalli belediyelerden, hususi teberrulardan ve Gazi'nin hitabesi plağından gelen parayla karşılanacağı⁴⁰⁷ bildirilmiştir.

1928-33 arası Millet Mektepleri'nin en önemli gelir kaynakları⁴⁰⁸ şunlardır: Genel bütçeden eğitim için ayrılan ödenek, il özel bütçesinden ayrılan para, yönetim kurullarının yöre halkından topladığı bağışlar, ziraat, ticaret odaları, CHP, Türk Ocağı vb. kuruluşlardan alınan yardımlar, yöre belediyelerinden yapılan katkılar, devam etmeyenlerden alınan para cezaları⁴⁰⁹ ve “Gazi Hitabesi Plağı”ndan elde edilecek gelirlerdir.⁴¹⁰

⁴⁰³ M. Rauf İnan, (1991): s. 181.

⁴⁰⁴ M. Rauf İnan, (1991): s. 181.

⁴⁰⁵ Avcı, (2000): s. 119.

⁴⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.12..5., Tarih: 09.01.1929.

⁴⁰⁷ Ertem, (1991): s. 315.

⁴⁰⁸ Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanmış, 1929, 1930 ve 1931 yıllarını kapsayan, Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için konan ödeneği gösteren cetvel için bkz. Arar, (1991): s. 159.

⁴⁰⁹ Derslere devam etmeyenlerden 5-60 lira arasında değişen miktardan para cezası uygulanırdı.. (Albayrak, (1994): s. 479.)

⁴¹⁰ Albayrak, (1994): s. 477.

Maddeler halinde sıralamak gerekirse, Millet Mektepleri'nin gelirleri şunlardır:

- Genel bütçede Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine konan ödenekler.
- İl özel bütçelerine konan ödenekler.
- Türk Ocakları'nın, muallim birliklerinin, tarım, ticaret odalarının, C.H.F. ve benzeri kurumların ve özel kişilerin katkıları.
- Belediyelerce yapılan yardımlar...⁴¹¹(Ayrıca Büyük Söylev'in plaklarından elde edilen kazanç da düşünülmüştü.)

Millet Mektepleri'nin giderleri şunlardır:

- Millet Mektepleri'nde çalışan öğretmenlere 4 aylık bir dönem için, sembolik olarak 50 lira verilirdi. Üstün çalışma ve başarı gösterenlere 10,150 lira⁴¹² ödül verildiği olurdu.
- Gezici öğretmenlere yol parası verilirdi. Bunlar gittikleri yerle öğretim araç ve gereçlerinin birlikte götürürlerdi.⁴¹³ Bu öğretmenlere her dönem için; Milli Eğitim müdürlerine 90, ilköğretim müfettişlerine 60'ar lira verilmesi saptanmıştı.
- Okullardaki işçilere ödenenler, dersliklerin aydınlatılması, ısıtılması, ders araç ve gereçleri gibi giderleri vardı.

Halkı isteklendirmek amacıyla gazeteler ve çeşitli yollarla tanıtımlar yapılır, birkaç gün öncesinden halkın toplu bulunduğu yerlerde okuma yazma ve eğitim üzerine konferanslar verilirdi.⁴¹⁴

2.3.5. Millet Mektepleri'nin Sönüşü

Millet Mektepleri⁴¹⁵ 1936 yılına kadar devam etmiştir. İlk yıllar büyük bir ilgiyle karşılanmış, daha sonra ilgi giderek azalmıştır. 1936'dan itibaren bu okullar Ulus

⁴¹¹ M. Rauf İnan, (1991): s. 180.

⁴¹² 1991'deki karşılığı 10.000, 15.000 lira demektir.

⁴¹³ Bunlar, Yönetmeliğin 22. maddesinde gösterilmiştir.

⁴¹⁴ M. Rauf İnan, (1991): s. 180.

⁴¹⁵ Millet Mektepleri konulu çeşitli fotoğraflar için bkz: Tan, (2006): ss. 247-255.

Okulları adını almıştır. Fakat bu dönemde kayda değer bir çalışma söz konusu değildir. Millet Mektepleri 1936 yılına kadar 1.240.210 kişiye okuma yazma öğretmiştir.

1927 itibariyle kadınlarda % 4 olan okuma yazma oranı, 1935'te % 10,5'e çıkmıştır. Erkeklerde ise, 1927'de % 17,4 olan bu oran 1935'te % 29,3'e çıkmıştır. Genel ortalama ise, 1927'de % 10,7 iken 1935'te % 19,9⁴¹⁶ olmuştur.

1933 ve sonraki yıllarda birçok ilkokul öğretmeni yaşlılık dolayısıyla emekliye ayrıldı. Bu yüzden 1935 ve sonrasında Millet Mektepleri'nin sayısının azalmasına⁴¹⁷ neden oldu.⁴¹⁸

Millet Mektepleri'nin olumlu sonuçlarının giderek düşüş göstermesinde: Merkezi yönetimlerin ilk yıllardaki ilgi ve desteği göstermemeleri Milli Eğitim ve Mülkiye Müfettişleri'nin ilgi ve denetimlerinin azalması, dünya ekonomik buhranı sırasında Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunlar⁴¹⁹ sebebiyle Millet Mektepleri Yönetmeliği ile ulaşılmak istenen amaç bütünüyle gerçekleştirilememiştir.⁴²⁰

Millet Mektepleri'nin sönüp gitmesine yol açan nedenler şunlardır:

- 1 – Mali olanaklarının çok kısıtlı oluşu.
- 2 – 1929 Dünya ekonomik bunalımının Türkiye'yi de etkilemesi sonucu devletin ve halkın mali olanaklarının daha da daralması.
- 3 – Aynı nedenlerle, özellikle kırsal nüfus kesiminde güncel geçim derdine düşülmüş olması.
- 4 – Millet Mektepleri için gerekli ödeneğin Devlet Bütçesi'ne konulmayarak masrafları karşılamamanın İl Özel İdarelerine bırakılması.
- 5 – İl Genel Meclisleri'ni oluşturan kişiler arasındaki siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik kökenli çatışmalar.
- 6 – Yerel yöneticilerin konuya gerekli biçimde ve ölçüde sahip çıkmamaları.

⁴¹⁶ Avcı, (2000): ss. 120-121.

⁴¹⁷ 1932 başında başlamış olan Halkevleri ve 1936-37'de başlayan Eğitim Örgütü, azalmayı önlediği gibi eğitim alanında yeni bir atılım oldular.

⁴¹⁸ M. Rauf İnan, (1991): ss. 182-183.

⁴¹⁹ Bu sorunlar şunlardır: Osmanlı'dan devralınan dış borçların getirdiği yük, var olan kaynakların sanayileşmeye yönltilmesi, Millet Mekteplerine genel bütçeden gerektiği kadar payın ayrılmaması ve bu kuruluşların yerel yönetimlerce finanse edilmesinin öngörülmesi.

⁴²⁰ Albayrak, (1994): ss. 482-483.

7 – Öğretmen sayısındaki yetersizlik.

8 – Çok dağınık ve kırsal yerleşme düzeni içinde olan memleketimizde ulaştırma, okul yapma ve öğretmen göndermede karşılaşılan zorluklar.

9 – Konuya asıl sahip çıkması gereken devrimci CHP'nin yerel yönetim düzeyinde bürokrat bir zihniyetle yönetilmesi ve bazı illerde henüz örgütlenmemiş olması.

10 – Halkevleri'nin ve benzeri bir örgütün henüz kurulmamış olması, ayrıca Türk Ocakları'ndan gerektiği ölçüde yararlanılamamış olması.

11 – Devrimlere karşı olanların direnci.

12 – Gerçek devrimci bir kişiliğe sahip Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin 1 Ocak 1929'da ölümü.⁴²¹

Kaldırılmaları ve kapatılmaları için kanun ve karar yoktur. Yönetmelik hala yürürlükte.⁴²² Fakat Millet Mektepleri artık yoktur.

2.4. OKUMA ODALARI (1930)

Halkta okuma yazma isteği sönmediği halde, Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri'ni idare eden Vilayet Hususi İdareleri gevşedi; zaten dar olan bütçelerini korumak ve muallimlere verilen öğretme ücretlerinden tasarruf etmek amacıyla bu mektep ve dershaneleri kapadılar. Vilayetler, okuma yazma öğrenen halkın okuyacak şeyler bulmaları için şehirlerde, kasabalarda ve bazı köylerde⁴²³ Okuma Odaları açtılar.

1930'da Halk Okuma Odaları açıldı. Bu kurum, kılavuzunda açılış sebebini şöyle açıklamaktadır:

“...Millet Mektepleri'nde okuttuğumuz kadın ve erkek yurttaşlarımız abece ve okuma kitabı (kıraat) sayfalarından sonra kendilerini ilgilendiren bilgileri ve yurttaşlık hak ve ödevlerini öğrendikleri zamandır ki, mutlu, aydın yurttaşlar yaratma mutluluğunu duyacağız. İşte bu ereğe doğru atılmış olan ilk adım Okuma Odaları örgütüdür.”

⁴²¹ Arar, (1991): s. 158.

⁴²² Arar, (1991): s. 158

⁴²³ Arar, (1991): s. 161.

1933'te 778 Okuma Odası açılmıştır. Bunlardan 659'u köylerde, 119'u kentlerdedir. Buralarda öğretim görenlerin sayısı, 5.885 kadın ve 51.294 erkek olmak üzere toplam 57.179'dur.⁴²⁴

2.5. HALKEVLERİ (1932)

Halkevleri kurulmazdan evvel, halka okuma yazma öğretme görevi Halk Partisi ve Türk Ocakları'na⁴²⁵ verilmiştir.⁴²⁶ Halkevleri, Atatürk devrimlerinin benimsetilmesini, Cumhuriyet'in kültür etkinliklerini Milli Eğitimin yanında yürütmek için, 1931'de kapatılan Türk Ocaklarının yerine⁴²⁷ kurulmuştur. Halkevleri, kuruluşunda 9⁴²⁸ kol halinde örgütlenmiştir.

Halkevleri 19 Şubat 1932'de kurulduğu zaman, demokratik nizamı halk arasına yerleştirecek nitelikte olarak programlanmıştır. Kütüphanesinden tiyatrosuna ve sporuna kadar her konunun program çerçevesine dahil edildiği Halkevleri, yurdun her yerinde büyük ve canlı birer kültür merkezleri⁴²⁹ konumunu aldılar.

1932'de çalışmalarına başlayan ve büyük umutlarla kurulan Halkevlerinin altıncı şubesine "Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi" adı verilerek halkın eğitilmesi bu kuruluşlara bırakılmıştır.⁴³⁰ 1932-1952 arasındaki dönemde 478 Halkevi ile 4322 Halk Odası açılmıştır. Bu kuruluşların ana hedefi, milleti, aynı ülkeye bağlı bir kitle yapmak, kır-kent, köylü-aydın ayrımını azaltmaktır.⁴³¹ Dolayısıyla Halkevlerinin yürüttüğü bu çalışmalar, ulusal değerlerimizin yalnız o güne değil geleceğe de aktarılmasında⁴³² büyük ve tarihsel bir görevi yerine getirmişlerdir.

⁴²⁴ M. Rauf İnan, (1991): s. 179.

⁴²⁵ Bu konudaki çalışmalar ile ilgili tek bilgiye İstanbul ili 1929 yılı kongre tutanaklarında rastlanmaktadır.

⁴²⁶ Arar, (1991): s. 156.

⁴²⁷ Sakaoğlu, (2003): s. 197.

⁴²⁸ Zeki Arıkan, (Mayıs 1999), Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, *Atatürk Yolu*, C. 6, S. 23, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: s. 272.

⁴²⁹ Afet İnan, (1977): s. 186.

⁴³⁰ Albayrak, (1994): s. 483.

⁴³¹ Sakaoğlu, (2003): s. 197.

⁴³² Arıkan, (1999): s. 261.

Çok partili hayata geçildikten sonra Halkevlerinin konumu sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Sonuç olarak Halkevleri, 8 Ağustos 1951 tarih ve 5830 numaralı yasa⁴³³ ile kapatılmıştır.

2.6. ULUS OKULLARI (1935-1950)

Sosyal hayatta millete okuma yazma öğretmeyi⁴³⁴, genel halk eğitimini vermeyi amaçlayan bu okullar, 1927-28'de Halk Dershaneleri, 1928-35'te Millet Mektepleri, 1936-50 arasında da Ulus Okulları adlarıyla⁴³⁵ faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Ulus Okullarında amaç, kişiye genel kültür vermek, kişiyi mesleğinde ilerletecek bilgi vermek, milli kültür vermek, vatandaşlık eğitimini gerçekleştirmek ve okuma alışkanlığı⁴³⁶ kazandırmaktır. Kamu eğitimi,⁴³⁷ bireylerin sağlık ve meslek durumlarını, iyi bir aile üyesi olmalarını, boş zamanlarını iyi kullanmalarını, okuma ihtiyaçlarını sağlamak ve ahlaklı bir kişilik yaratmak için gereklidir. Dünya milletleri de bu işe bir milli dava⁴³⁸ olarak bakmıştır.⁴³⁹

Toplumun, bürokrasinin ve devlet teşkilatının gereksindiği okuryazarları yetiştirmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu kitle hızla yetiştirilmiştir. Bundan sonraki aşamada da, okuma yazmayı bütün geniş kitleye yaymak ve bunu sürekli kılmak, okuma yazmayı daha başka bilgi edinme yollarıyla da pekiştirmek ihtiyacı söz konusuydu. İşte bu durum, belki o kadar da kısa dönemli bir zorunluluk olmadığı için, gerek siyasal açıdan, gerekse toplumsal açıdan tam manasıyla gerçekleştirilememiştir⁴⁴⁰ denilebilir.

⁴³³ Arıkan, (1999): s.s. 278-279.

⁴³⁴ 1948 yılında, Mardin Milletvekili Kamil Baran'ın şu sözleri de düşündürücüdür: "... Arkadaşlar, çok hazindir, son ara seçiminde 37.128 nüfuslu bir kazamızda 39 sandık başına göndereceğimiz okuryazar temsilci bulmakta zorluk çektik..." (Arar, (1991): s. 164.)

⁴³⁵ Yılmaz, (2009): s. 69.

⁴³⁶ Hüseyin Öztürk, (Nisan 1949), Kamu Eğitimi, *Ülkü*, C. 3, S. 28, Kültür Basım ve Yayım Kooperatifi, Ankara: s. 26.

⁴³⁷ Kamu eğitimi fikri, Danimarka'da N. F. Grundtuing (1783-1872) tarafından ortaya atılmış ve ilk defa da yüksek halk okulları Danimarka'da kurulmuştur.

⁴³⁸ Atatürk de buna milli dava olarak bakmıştır.

⁴³⁹ Hüseyin Öztürk, (1949): s. 26.

⁴⁴⁰ Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, (1991): ss. 132-133.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASIYE YANSIMALARI VE TOPLUMA ETKİLERİ

3.1. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN BÜROKRATİK VE ÖZEL ÇALIŞMALARI

Eğitim nedir? Eğitim, öncelikle bir sistemdir. Eğitim sisteminin de toplum ihtiyaçlarına bağlı olarak değişmesi, toplumların özelliklerini taşıması beklenir. Eğitim sisteminin toplum içindeki yerini belirtmek gerekirse de, eğitim sistemi toplum sisteminin bir parçasını, onun bir alt yapısını teşkil eder.

Eğitim sisteminde örgün ve yaygın eğitim biçimlerini bir bütün olarak ele almak zorunludur. Bu zorunluluk da, çeşitli kademelerin birbirini tamamlayıcı bir bütünlük içinde işlemesi ve kurumlar arasındaki statü ve yapı farklılıklarının sadece görev farklılığını yansıtması sonucu olduğu sistemin⁴⁴¹ özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Toplumsal kurum olarak eğitim, toplumsal değişmeyi ve yeni ihtiyaçları karşılayabilecek bir kurumdur. Ne zaman ki değişimler toplumsal kurumları aşabilecek yenilikler gerektirirse, işte o zaman toplumsal sorunlar etkili bir şekilde ortaya çıkmaya başlar. Ortaya çıkmış ya da çıkmakta olan, değişimlerin toplumsal bütüne yansiyabilmesi ve faydalı sonuçlar verebilmesi, sadece organizasyon ve kanuni tedbirlerle sağlanamaz. Devrimin toplumlarda her zaman tartışmalı olmasının sebebi, değişimlerin bütünüyle toplumsal yapıya olumlu yansımaması olarak gösterilmektedir.⁴⁴² Bu tartışmaları ortadan kaldırma ve değişimlerle ortaya çıkan, kültürel yapı ile toplumsal yapı arasındaki uyumsuzlukları ve olumsuzlukları gidermek gerekir.

Ulusal eğitim çalışmalarımız, ilköğretimin, sözde değil gerçekte genel ve zorunlu olmasını, yurtda eğitim birliğinin sağlanmasını; ortaöğretimin iyi araçlarla özleştirilmesini ve kolaylaştırılmasını; teknik öğretimin ilk ve orta basamaklarından en yüksek basamağa değin yurtda gerçekleştirilmesini; yüksek öğretimin de çağın gereklerine uygun⁴⁴³ olmasını amaç edinmiştir.

⁴⁴¹ Hamza Eroğlu, (Kasım 1987), Modern Eğitim İlkesi Olarak Eğitim Birliği ve Yanlış Uygulamalar, ATAM, C. IV, S. 10, AAM Yayınları, Ankara: s. 36.

⁴⁴² Gündüz, (2005): s. 166.

⁴⁴³ Vasfi Bingöl, (1970), Atatürk'ün Milli Eğitim ile İlgili Düşünce ve Buyrukları, Avni Basımevi, Ankara: s. 48.

Toplumsal değişme, toplumsal kurumlarda ve toplumsal yapıda belirli bir durumdan ya da varlık biçiminden bir başka durum ya da varlık biçimine geçiş sürecidir. Her toplum sürekli bir dinamizm ve değişim içerisinde olup, zaman ve değişimin derecesine göre farklılıklar göstermektedir. Ortaya çıkan farklılıkların değişime olumlu yönde katkı sağlaması için, eğitim, gerekli çalışmalar yapılarak değişimin uyum içerisinde sonuçlanmasına⁴⁴⁴ katkıda bulunmaktadır.

Çağdaş milletlerin seviyesine ulaşmayı kendine hedef seçmiş 1928'lerin Türkiye'sinde, eğitim tabana hızla yayılamamaktaydı. Bu durum da Türk toplumunun modern dünyaya entegre olmasını⁴⁴⁵ engellemektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedен çıkmış vatandaşlara örgün eğitim yanında ve dışında şu amaçları da vardır:

- Okuma yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamak
- Çağın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkanları sağlamak
- Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim vermek
- Toplum içinde yaşama olgusu kurallarını öğretmek ve kazandırmak.⁴⁴⁶

Yine bu amaçlar doğrultusunda, şehirlerde ve kasabalarda mektepsiz kalmış çocuklara, mahalle aralarında açılacak devrim evlerinde Türk vatandaşlığı aşılınmaya ve Türk devrimi de anlatılmaya⁴⁴⁷ çalışılmıştır.

Eğitim ve öğretim sorununun en önemli devrimi harf değişikliği olmuştur.⁴⁴⁸ Harf Devrimi'nden önceki eğitim ve öğretime baktığımızda farkı daha iyi anlayabiliriz; eğitim-öğretim ancak şehir ve kasabalardaki mahalle mekteplerinde veya sübyan okullarında ve medresenin kontrolü altında yapılırdı. Burada da birincil hedef Kuran'ın ezberlenmesi⁴⁴⁹ ve hafızlık⁴⁵⁰ statüsü kazanılmasıydı. Harf Devrimi öncesi eğitim-

⁴⁴⁴ Gündüz, (2005): s. 165.

⁴⁴⁵ Metin, (2006): s. 113.

⁴⁴⁶ Abdülbaki Özbek, (2002), Yaygın Eğitim, *Ülkemizde Halk Eğitiminin Amacı, Önemi ve Gerekliği Sempozyumu*, Gökten Ay, (Haz:), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: ss.44-45.

⁴⁴⁷ Hilmi A Malik, (1933), İnkılap ve Terbiye, *Çığır*, S. 6, Ankara: s. 9.

⁴⁴⁸ İnan, (1991): s. 79.

⁴⁴⁹ Ardiç, (1990): s. 689.

⁴⁵⁰ Hafızlık, din adamı olmanın ilk basamağı olup askerlikten muaf olma gibi bir avantaj da sağlıyordu.

öğretimde sıra olmadığından yerlere serilen halı, kilim ve örtüler üzerine oturularak ders işlenirdi. Çoğunda yazı tahtası bile yoktu.⁴⁵¹

Yazı devriminin eğitimimize başlıca etkileri şöyledir:

- Yeni harflerin öğretilmesi için çok geniş bir okuma yazma faaliyeti başlatılmış, okuryazar sayısı hızla artmıştır.
- Ders kitapları, sözcükler, tüm basılı resmi yayınlar, devrimlerin ana fikri doğrultusunda yeniden hazırlanmıştır.
- Günlük dilde olduğu gibi, bilimsel terimlerde de çok geniş bir Türkçeleştirme faaliyetine girilmiş, okullarda öğretim bu yeni terimlerle⁴⁵² yapılmıştır.

Harf Devrimi sürecinde ilk önceleri, alfabe kursları veya yeni harf kursları adıyla başlatılan MEB'in öncülüğünde resmi kurumlar, CHP teşkilatları ve Türk Ocakları gibi toplum kuruluşları tarafından yürütülmüştür. Daha sonra bu seferberlik, Millet Mektepleri ve Halkevleri⁴⁵³ bünyesinde devam etmiştir.

1927 yılında, Ankara'da bir anaokulu açılması planlanmış, buranın öğretmen ihtiyacını karşılamak için Ankara Öğretmen Okulunda otuz kişilik bir sınıf açılmış; ortaokul mezunlarından, liselerin dokuzuncu, öğretmen okullarının dördüncü sınıflarından bu ana okulu sınıfı öğretmeni sınıfına öğrenci seçmeleri için illere 15 Ocak 1928'de Maarif Vekaleti Mecmuasında⁴⁵⁴ yayımlanan bir genelge⁴⁵⁵ gönderilmiştir.

22 Nisan 1928'de, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati,⁴⁵⁶ TBMM'de Bakanlık bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada eğitim hedefleri için şunları söylemiştir:

“Okullardaki eğitimin, gençlerin olaylar üzerinde düşünebilecek ve bu olaylar karşısında nasıl davranmak gerekeceğini kendi kendine belirleyecek yetenek sahibi olarak yetişmesini sağlayacak nitelikte olması için tedbirler aldık.”⁴⁵⁷

⁴⁵¹ Ardıç, (1990): s. 689.

⁴⁵² Akyüz, (1999): s. 299.

⁴⁵³ Yılmaz, (2009): s. 148.

⁴⁵⁴ Sayı: 21-24, s. 126'da yayımlanmıştır.

⁴⁵⁵ Cunbur, (1992): s. 270.

⁴⁵⁶ Mustafa Necati, Kastamonu'nun fahri hemşerisidir.

⁴⁵⁷ İsa Eşme, (Aralık 2002), İlk ve Orta Öğretimde Ezberci Eğitim Sistemi, Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri, V. *Türk Kültürü Kongresi*, C. IV, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: s. 23.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, TBMM'nin 20 Mayıs 1928 günkü oturumunda da şunları söylemiştir:

“Hükümetimiz uzman kurulların komisyonların çalışmaları sürekli olarak hızlandırmakta ve yakın bir gelecekte uygulama yeteneğine erişmiş olarak getireceği harfleri, sanırım uzun süre bekletmeden yüce kurulunuza sunacak bir biçimde çalışmaktadır...”⁴⁵⁸

20 Mayıs 1928'de, Maarif Vekili Mustafa Necati'den Başvekalete gelen bir tezkere ile şu bildirilmiştir:

“Lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkan-ı tatbikini düşünmek üzere, mebus Falih Rıfki, Yakup Kadri, Ruşen Eşref ve Darülfünun Müderris Muavini Ragıp Hulusi ve sabık Darülfünun muallimlerinden Ahmet Cevat ve muallimlerden İbrahim Grandi, Talim ve Terbiye Reisi Mehmet Emin, azadan İhsan Beylerden mürekkep bir heyetin teşkilinin muvafık görülmekte olduğu”

Maarif Vekaleti, Başvekaletin onayını 27 Mayıs 1928'de almıştır. Kurul, 26 Haziran 1928'de ilk toplantısını Bakanlık binasında yapmıştır.

16 Haziran 1928'de yurt gezisine çıkan Maarif Vekili, 10 Temmuz'da Dolmabahçe Sarayı'na gelerek gezisinden edindiği izlenimleri⁴⁵⁹ Gazi Mustafa Kemal'e aktarmıştır.

Maarif Vekili Necati Bey, 14 Ağustos 1928 günü verdiği bir demeçte, öğretmenlere, öğrencilere yeni alfabenin öğretilmesini sağlamak için elinden geldiğince çaba göstereceğine dair söz⁴⁶⁰ vermiştir.

15 Ağustos 1928'de İstanbul ilköğretim müfettişleri toplanarak yeni alfabenin okullarda öğretim yöntemi üzerinde görüşmüşler, ilk uygulama olarak da bir kurs açmayı⁴⁶¹ kararlaştırmışlardır. Yine Ağustos'ta Türk Ocakları⁴⁶², ülkede resmen başlatılmadığı halde Gazi'nin gösterdiği hedef ve verdiği direktifler doğrultusunda kamuoyu yaratma, Anadolu'nun her tarafındaki şubelerinde okuma-yazma kursları açma yoluyla Harf İnkılabı çalışmalarında fiilen rol almış ve resmi çalışmalar için zemin oluşturmada önemli yararlar sağlamıştır. Bu amaçla 15 Ağustos'tan itibaren

⁴⁵⁸ Ceyhan, (2004): s. 79.

⁴⁵⁹ Şükrü Haluk Akalın, (2002), Cumhuriyet Döneminde Türkçe, *Türkler*, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 30.

⁴⁶⁰ Şimşir, (2006): s. 19.

⁴⁶¹ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

⁴⁶² Türk Ocakları ve çalışmaları için bkz: Tekin, (1988): ss. 70-86.

yurdun çeşitli yerlerinde okuma-yazma kursları açılmış ve bu ay içerisinde 250 Türk Ocağı şubesinde 50 bin kişiye yeni harfleri öğretme⁴⁶³ çalışması devam etmiştir.

16 Ağustos 1928'de, İstanbul'da vali, maarif emini, parti müfettişi ve maarif müdürlerinden oluşan bir kurul yeni harflerin yayılması için öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğretmen okulunda bir kurs açılması, müfettişlerin ilçe ve köylere giderek öğretmenlere yeni yazıyı öğretmeleri⁴⁶⁴ gibi konuları kararlaştırdı.

Devlet daireleri, Gazi M. Kemal'in Sarayburnu konuşmasından hemen sonra yeni yazıya geçiş için hazırlıklara başlamışlardı. MEB öncülüğünde olmakla birlikte her bakanlık, hazırlıklarını kendi yapıyordu.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, 22 Ağustos 1928 günü tüm Bakanlıklara şu yazıyı gönderdi:

“Yeni Türk harfleriyle okuyup yazma meselesi ve kaidelerine ve yaşı ilerlemiş kimselerin kolayca alışabilmelerine dair esaslar hakkında malumat vermek üzere, Talim ve Terbiye ve Dil Heyetleri azasından İhsan Beyefendi tarafından 23 Ağustos 1928 Perşembe günü saat onda Türk Ocağı içtima salonunda bu harfleri tedarik edecek muallimler için bir muhasebe yapılacaktır. Arzu edildiği takdirde Vekaleti Celilelerince de bu konferansta bulunmaları muvafık görülecek zevatın içtimada bulunabilecekleri arz ve bilvasile teyidi hürmet olunur efendim.”⁴⁶⁵

25 Ağustos'ta Ankara'da 4. Muallimler Birliği Kongresi'nde toplanan üyeler yeni Türk alfabesini öğretmek için ant içmişlerdir. Ayrıca 26 Ağustos'ta o günün önemini belirten on yedi satırlık bir yazı tüm gazetelerde, yeni harflerle⁴⁶⁶ yayımlanmıştır.

Dil Encümeni üyelerinden İhsan (Sungu) öğretmenlere öğretmenlik ediyordu. Bu öğretmenler sadece okullar için değil, bilakis ve öncelikle devlet daireleri için yetiştiriliyordu.

23 Ağustos günü Türk ocağında öğretmenlere ve Bakanlıkların ilgili görevlilerine ilk konferans verildi. Bakan M. Necati Bey, 27 Ağustos tarihinde, Bakanlıkların öğretmen gereksinimleriyle alakalı olarak bütün Bakanlıklara şu yazıyı gönderdi:

⁴⁶³ Metin, (2006): ss. 78-79.

⁴⁶⁴ Ceyhan, (2004): ss. 80-81.

⁴⁶⁵ Şimşir, (1992): s. 216.

⁴⁶⁶ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

“Halkımıza ve memurlarımıza yeni Türk harflerini öğretmek için her tarafta büyük bir faaliyete şahit olan Vekaletimiz, mezkur harflerle icra edilecek tedrisatın Dil Encümeninin kabul ettiği usul dairesinde tedrisatını zaruri görmekte olduğundan Vekaleti Celilelerince açılacak kurslara ders göstermek üzere kaç muallime ihtiyaç görüldüğünün işaretini rica ve bilvesile teyidi hürmet eylerim efendim.”⁴⁶⁷

Bu yazı üzerine her bakanlık, yeni yazıyı öğretmek üzere kaç öğretmen istediğini MEB’e bildirmiştir. (Dışişleri Bakanlığı, “Vekaletimizde açılacak yeni Türk harfleri kurslarında, memurine tedrisatta bulunmak üzere iki ve müstahdem için de bir muallime ihtiyaç görüldüğü maruzdur efendim.”⁴⁶⁸ demiştir.)

Yeni Türk harflerinin kabulü dolayısıyla Gazi Mustafa Kemal’den Milli Eğitim Bakanı’na verilen cevap şu şekildedir:

“(28.08.1928)

Ankara’da Milli Eğitim Bakanı Necati Beyefendiye cevaptır.

Yeni Türk harfleri yazısını öğrenmek ve öğretmek konusunda ülkenin her yerinde harcanan yoğun çabaları ve çalışmayı derin bir mutluluk ve sevinçle görüyorum. Bu işte herkesten büyük görev ve sorumluluğu yüklenen fedakar ve çalışkan öğretmen arkadaşlarımızın bildirilen kesin kararları, ayrıca sevince vesile oldu. Başarılar diler hepsine teşekkürler ve selamlarımın ulaştırılmasını rica ederim.

Cumhurbaşkanı

Gazi Mustafa Kemal”⁴⁶⁹

Milli Eğitim Bakanlığı bir kısım görevlileri Türk alfabesini öğrenmişlerdi. Bunlar kurs öğretmenleri olarak öteki bakanlıklara ve kurumlara gönderiliyorlardı.⁴⁷⁰ 20 Ekim’de yeni alfabe sınavından geçirileceklerdi. Bu ilk sınavda başarı gösteremeyenler için bir ay sonra ikinci bir sınav olacaktı. Bunda da başarılı olamayan, yeni harfleri yeterince öğrendiklerini kanıtlayamayan kamu görevlileri, geçici olarak işten alınacaklardı.⁴⁷¹

Milli Eğitim Bakanı, 28 Ekim 1928 tarihli bir genelge ile, Bakanlığın, dilimizden Arap ve Acem kültürünü kaldıracak bütün önlemleri aldığını;

⁴⁶⁷ Şimşir, (1992): ss. 216–217.

⁴⁶⁸ Şimşir, (1992): s. 217.

⁴⁶⁹ Sevim vd., (2006): s. 594 ; Goloğlu, (2007): s. 278. Ayrıca; *Ayn Tarihi*, No: 53, 1928, s. 3669.

⁴⁷⁰ 1 Eylül’den 20 Eylül’e kadar, 73 Türk Ocağından kurslar hakkında malumat da gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Tekin, (1988): ss. 103-111.

⁴⁷¹ Şimşir, (2006): s. 33.

Cumhurbaşkanı'nın "irşadı ile" bir söz derleme kurulu kurulacağını, dilimizin halk sözleriyle zenginleştireceğini⁴⁷² bildirmiştir.

Toplumun, bürokrasinin ve devlet teşkilatının gereksindiği okuryazarları yetiştirmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu kitle hızla yetiştirilmiştir. Bundan sonraki aşamada da, okuma yazmayı bütün geniş kitleye yaymak ve bunu sürekli kılmak, okuma yazmayı daha başka bilgi edinme yollarıyla da pekiştirmek ihtiyacı söz konusuydu. İşte bu durum, belki o kadar da kısa dönemli bir zorunluluk olmadığı için, gerek siyasal açıdan, gerekse toplumsal açıdan tam manasıyla düzenli ve sıkı şekilde devam etmemiştir.⁴⁷³

İlk dört ayda 5.000 öğretmen yeni harfleri öğrenmiştir ve yeni kursların yönetimini üstlerine almışlardır. Devrim'in uygulama aşamasında bütün ülke büyük bir okula dönmüştür.⁴⁷⁴ Yine de yeterince öğretmen bulunmayışı büyük sorundu. Okuryazarların askerlik hizmetlerini öğretmen olarak⁴⁷⁵ yapmalarını önerenler vardı. Bu tür gelişmeler yaşanırken 11 Kasım 1928'de, okullardan Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması için Meclis'e 10 Kasım 1928'de⁴⁷⁶ önerge⁴⁷⁷ verildi. Yine 10 Kasım 1928'de kabul edilen 1354 sayılı bir yasa, Maarif Vekaleti bütçesine, yeni Türk harflerinin gerektirdiği giderler⁴⁷⁸ için olağanüstü ödenek koyuyor; yine o gün çıkarılan 1355 sayılı kanun da, basımevlerinin yurtdışından getirecekleri harflerin gümrük vergisi karşılığı olarak gümrükler bütçesine yine olağanüstü ödenek⁴⁷⁹ sağlıyordu.

Ayrıca Aralık ayında da şu tezkere çıkmıştır:

"Yeni Türk harflerinin kabulü dolayısıyla, Maarif Vekaleti bütçesine ilave olunan 400.000 liralık tahsisatın sureti sarfına mütedair formülün tasdik edildiği bütçe encümeninin 02.12.1928 tarih ve 8 numaralı tezkeresiyle bildirilmiştir."⁴⁸⁰

⁴⁷² Özerdim, (1978): s. 35.

⁴⁷³ Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, (1991): ss. 132-133.

⁴⁷⁴ Mahmut Tezcan, (Temmuz 1989), Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım, ATAM, C. V, S. 15, AAM Yayınları, Ankara: s. 577.

⁴⁷⁵ Şimşir, (2006): s. 36.

⁴⁷⁶ 11 Kasım 1928 tarihli gazetelere göre.

⁴⁷⁷ Özerdim, (1978): s. 38.

⁴⁷⁸ 1929-30, 1930-31 yılları devlet bütçesi ve MEB'e ayrılan bütçe ve gelir-gider toplamları için bkz: Arar, (1991): s. 158.

⁴⁷⁹ Özerdim, (1978): s. 23.

⁴⁸⁰ BCA, Dosya: 14424, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.25..23., Tarih: 06.12.1928: s. 1

“Baş Vekaleti Celileye

Yeni Türk harflerinin kabulü dolayısıyla Maarif Vekaleti Celilesi bütçesine ilave olunan dörtüzbün liralık tahsisatın sarfına mütedair olarak Maarif Vekaleti Celilesi’nce tanzim olunup hazineye emru havale buyrulan formülleri el-tetkik muafık görülmüş olmakla parayı tasdik Meclis-i Aliyi bütçe encümenine irsaline müsaade buyurulması arz olunur efendim hazretleri.

Maliye Vekaleti

18.11.1928.”⁴⁸¹

Yeni harflerin tatbikatına ait 400.000 liralık tahsisatın suret sarfına ait formül hakkında Başvekalet’e şu yazı gönderilmiştir:

“Türk harflerinin icap ettirdiği masraflar dolayısıyla verilen 400.000 lira tahsisatın sarfına ait formül:

1 – Dil heyeti azalarının ücret, hakkı huzur ve harcırahları ile bu heyetin işlerinin tanzimi için Maarif Vekaletince teşkil olunacak her nevi komisyonların azalarına ve bu komisyonlar emrinde kullanılacak müstahdemlere verilecek ücret, hakkı huzur ve harcırahlarıdır.

2 – Dil heyeti tarafından neşredilecek alfabe, kıraat, gramer, lügat ve sair bu kabil neşriyatın tahrir, tertip, tab, neşir, tevzi ve posta masrafları.

3 – Halk Dersaneleri ve Millet Mektepleri teşkilatı mesaisinin tanzimine tekaddüm eden muallim ve muavinleri ücretleri ile harcırahları dersane ve mekteplerin tenvir, teshin, müteferrika ve idare masrafları ile bu mektepler müdavimlerine meccanen tevzi edilmek üzere satın alınacak neşriyat ve ders vesaiti bedelleri; muallimlere ve müdavimlere verilecek nakdi mükafaatlar ve aynı mükafaat bedelleri.

4 – Halk için Maarif Vekaleti tarafından yapılacak her nevi neşriyatın tahriri, tab, neşir, tevzi, posta, telgraf masrafları ile bu iş için kullanılacak muharrir, mütercim, muhabir ve müstahdemlerin ücretleri, harcırahları isticar edilecek binaların icarı bedelleri ve tahsisatı.

5 – Devlet matbaasının yeni harflerle tab yapılabilecek bir hale getirilmesi için bu matbaaya celbolunacak her nevi matbaa binasının bunlara göre tanzimi için binada icap eden tadilat ve inşaat masrafları.

6 – Mektep kitaplarının yeni harflerle tebdili ve tekrar basılması için muallif ve mütercimlere verilecek telif hakları ile kitapların yeni harflere tebdili için vekaletin tensibi ile verilecek çevirme ücretleri; bu kitapların her türlü tab, tashih, neşir, tevzi masrafları ve

⁴⁸¹ BCA, Dosya: 14424, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.25..23., Tarih: 06.12.1928: s. 4.

yeniden yaptırılacak manüelleri yazmak için münferit olarak veya komisyon halinde çalıştırılacak kimselere verilecek telif ve tercüme hakkı, ücretler ve harcırahlar ile bu komisyonlar emrinde kullanılacak müstahdem ve memurların ücret ve aylıkları.”⁴⁸²

Yeni harflerin tamimi faaliyetini tanzim için İstanbul’da kurulan irsalat bürosuna ait kadronun tasdiki şu şekildedir:

“Yeni harflerin tamimi faaliyetini tanzim etmek üzere İstanbul’da tesis olunan (İrsalat Bürosu)’na ait merbut kadronun tatbiki, Maarif Vekaleti’nin 18/12/928 tarih ve 12739 numaralı teskeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekaleti’nin 31/12/928 tarih ve 15169 / 235 numaralı talimatnamesi üzerine İcra Vekilleri Heyeti’nin 3/1/929 tarihli içtimanda tasvip ve kabul olunmuştur.

3/1/929

Reisicumhur

Gazi M. Kemal”⁴⁸³

1931 yılında Maarif Vekaleti tarafından yayınlanan Tarih kitaplarından birinde, Harf Devrimi’yle alakalı şunlar yer alır:

“Milletin hudutsuz bir inkişaf, sonsuz bir yükseliş için bütün varlığı ile atılmaya, muhtelif amiller ve bilhassa fena idareler yüzünden kaybedilmiş mesafeleri süratli yürüyüşle kazanmaya karar verdiği tarihi devirde, irfan kudretinin ilk vasıtası olan alfabenin ıslahı ve Türk dilinin bünyesine uygun hale getirilmesi lazımdı. İslah, Arap alfabesi için Türk dilinin yazılışı noktasından kabil olmayan bir yoldu. Türk dehasının bin yıllık uğraşmadan sonra mümkün kılamadığı bir çareyi, daha yıllar evvel ve asırlarca denemekte fayda yoktu. Büyük tarihinde birçok ana alfabeler icat etmiş olan Türk milleti için, büsbütün yeni bir şekil daha icat ederek kullanmak imkansız değildi. Fakat, dünya temaslarının bu kadar sıkı ve zaruri olduğu bir asırda böyle bir teşebbüs Türklük için ameli bir menfaat veremezdi. Türkçeye uygun olmakla beraber, medeni alemde de beynelmilel yazı vasıtası olarak tutunmuş bir şeklin kabulü daha elverişli idi. Bu sebeple, bugün Latin harfleri diye anılmakta olan şekiller esas tutularak bir Türk Alfabesi yapmak yolu tercih edildi.”⁴⁸⁴

Bu, bir nevi Yeni Türk Harflerinin kabul edilmesinin bir açıklaması olarak da değerlendirilebilir.

⁴⁸² BCA, Dosya: 14424, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.25..23., Tarih: 06.12.1928: ss. 6-7.

⁴⁸³ BCA, Dosya: 147-8, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.11..28., Tarih: 03.01.1929.

⁴⁸⁴ Şevkay, (2002): s. 41.

3.2.İÇİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GEÇİŞ SÜRECİDEKİ FAALİYETLERİ

3.2.1. Bilumum Basılı Evrakın Tabi Tutulduğu Hükümler ve Kütüphaneler Açısından Durum

1888 tarihli matbaalar kanunu, özetle şunları içermektedir:

Gazetelerden başka bütün matbaalar için kablenneşir müsaade alınma ve sansür keyfiyetini teyit eder nitelikteydi. Gazeteler zaten keyfi emirle bu çember içine alınmış vaziyetteydi. Bu kanuna göre, bir matbaanın küşadı evvelce olduğu gibi yine hükümetin müsaade ve keyfine bağlanıyor ve matbaa sahipleri ise, basacakları her nevi matbuaları Maarif Nezareti'nden ruhsat almadıkça basamıyordu. Bu kadar kayitten sonra dahi, basılan her şeyden iki nüshasını da İstanbul'da Maarif Nezareti'ne ve vilayetlere valilere vermeden satışa çıkamıyordu. Yine bu kanun, memaliki ecnebiyede basılan kitap ve risalelerin İstanbul'da Maarif Nezareti'nden ve taşralarda vilayetlerden müsaadesi verilmeden ithallerini menediyordu. Bunların gümrüklerde muayene vazifesi de Maarif Nezareti ile vilayetlere veriliyordu. Matbaa odaları her türlü ani muayeneye amade bulunacak şekilde, icabında zabıta memurlarınca muayeneye tabi idi. Bu kanun ilk matbaalar kanununa nazaran daha şümüllü ve şiddetlidir.⁴⁸⁵

16 Temmuz 1909'da yeni bir matbuat kanunu ile bir matbaalar kanunu kabul edildi. Bu kanun da kısaca şunları içermektedir:

Herkes bir matbaa açabilirdi. Ancak bunun için bir dizi işlem gerekiyordu. Matbaaların bastıkları evrak ve kitaplarda matbaanın ismi bulunacaktı. Bu kanunla matbaalar, risaleler ve kitaplar da, matbuat kanunu ile gazetelere ve mevkut risalelere verilen hürriyetten aynen istifade⁴⁸⁶ edecekti.

⁴⁸⁵ İskit, (2000): s. 74.

⁴⁸⁶ İskit, (2000): s. 91.

3.2.1.1. Bilumum Basıl Evrakın Tabi Tutulduğu Hükümler

Osmanlı'da ilk kitabın basıldığı 1729'dan Harf Devrimi'ne kadar olan süreçte 30 bin⁴⁸⁷ kitap basıldığı tahmin edilirken; Devrim'den sonraki gelişen süreçte bu rakama 16 yılda ulaşılmıştır. Bu hareketliliğin nedeni olarak da, Arap harflerini basabilmek için gerekli olan 600 dizgi harf sayısının yeni harflerle birlikte 70'e inmiş olması gösterilebilir. Bu nedenle de basım giderlerinde önemli bir azalma⁴⁸⁸ olduğu görülür.

1924-28 arası gazetelerin devamlı neşriyatları yanında, konuyla ilgili olarak, lehte ve aleyhte kitaplar⁴⁸⁹ da yayınlanmıştır.⁴⁹⁰

Arap harfleriyle intişar edilen kitap ve gazetelerin Latin harfleriyle intişarında en az bir buçuk misli yer tutacağı iddia edilmiş ve örneklerle⁴⁹¹ de desteklenmiştir. Yeni Türk harfleriyle yayımlanan ilk kitap⁴⁹² da 29 Ağustos 1928'de Atatürk'e⁴⁹³ sunulmuştur.

Harf Devrimi'yle beraber resmi evrak ve defterlerin tümünün değişmesi zorunluluğu⁴⁹⁴ ortaya çıkmıştır; fakat Harf Devrimi'nin kitap yayıncılığı üzerindeki etkileri olumludur. Arap harflerinden yeni harflere geçişin bir anda okur-yazarları da

⁴⁸⁷ Arap harfleriyle 1726'dan 1839'a kadar 110 senede 500 küsur eser yazıldığı tespit edilmiştir. 1726'dan 1928'e kadar geçen iki asırlık süreçte de 20-25 bin arası tahminler söz konusudur. Elde bir bibliyografya olmadığı ve hiçbir münasebetle böyle bir işe girilmediği dikkate alınacak olursa iki yüz senede ne kadar kitap basıldığı konusunda bilgilerimiz tahminlere dayalı olmaktan öteye gidememektedir. (İskit, (2000): s. 117.)

⁴⁸⁸ Mehmet Kayıran, (Kasım 1998), Atatürkçü Düşünce Işığında, Çağdaş Eğitim, ATAM, C. XIV, S. 42, AAM Yayınları, Ankara: s. 804.

⁴⁸⁹ Bu kitaplardan bazıları şunlardır: Ali Seydi, Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, İst., 1924; Avram Galantie, Türkçede Arabi Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, İst., 1924; İsmail Şükrü, Latin Harfleri, İst., 1926; Abdullah Battal, Harflerimizin Müdafası, İst. 1916; Necati Kemal, Elifba İnkılabı, İzmir, 1926; Hidayet İsmail, Arap ve Latin Harfleri, İst., 1927; Avram Galanti, Arabi Harfler Terakkimize Mani Değildir, İst., 1927; İstepon Karayan, Muaddel Latin Harfleriyle Elifba-yi Türki Projesi, İst., 1927; Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Harfler Hakkında Bazı Mütalaalar, İst., 1928; Mahmut Arif, Nasıl Konuştuğumuzu Bilelim, İst., 1928; Mısthad Sadullah Sander, Latin Harflerinin Türkçeye Tatbiki, İst., 1928. Ayrıca Ahmet Cevat (Emre) ve A. Azmi'nin de Latin alfabesi konulu kitapları çıkmıştır. (Akbulut, (1998): s. 53 ; Özerdim, (1978): s. 21.)

⁴⁹⁰ Akbulut, (1998): s. 53.

⁴⁹¹ Ülkütaşır, (1973): s. 51.

⁴⁹² Kitabın künyesi şu şekildedir: Ahmet, Fazıl (1928), *Tarih Dersi*, Hamit Matbaası. Ayrıca yeni Türk harfleriyle basılan ilk eserler şunlardır: Tevfik Fikret, Tarihi Kadim Doksan Beşe Doğru; Ruşen Eşref, Damla Damla; Seçme Yazılar.

⁴⁹³ *Harf Devriminin 50. Yılı Sergisi*, (1979), TTK Basımevi, Ankara: ss. 42-43.

⁴⁹⁴ Tekin, (1988): s. 51.

okumaz-yazmazlar haline dönüştürüp yayın hayatında bir durgunluk yaratacağı sanılsa da, kitap yayıncılığında böyle bir durgunluk olmamıştır.

Bir yandan okur-yazar sayısının artışı nedeniyle kitaba olan gereksinim artmış, bir yandan da yeni harflerle basım tekniğinde kolaylık sağlamıştır.

Harf Devrimi'nden sonra, yazının soldan sağa doğru yazılması nedeniyle, "...yeni kitap eski kitabın altını üstüne geçirmiştir." Bu altını üstüne getirme olayı, yalnızca biçimsel bir benzetme sayılmamalıdır. Gerçekten de Harf Devrimi'nden sonra, kitap yayıncılığında yeni bir dönem başlamıştır.⁴⁹⁵

1928 yılından sonra Türkiye'de kitap basan basımevi sayısında hızlı bir artış olmuştur. Oysa Harf Devrimi'nden olumsuz yönde etkilenmesi gereken en büyük basımevi sahipleri ve basımevlerinde çalışan işçiler olması gerekirdi. Çünkü ellerindeki malzeme birdenbire işe yaramaz duruma gelecek, dizgiciler yeni yazıyı öğrenme durumunda kalacaktı. Ancak Devrim'in uygulanışı geniş bir zamana yerleştirildiği için, basımevleri bir yandan eldeki eski yazılı kitapların basımını tamamlarken, bir yandan da yeni yazılı kitabı⁴⁹⁶ basmaya hazırlanmışlardır.⁴⁹⁷

26 Ağustos 1928'de, Devlet Basımevi gerekli harflerin dökütülmesi işine girişmiş, 50.000 adet bastığı alfabeden 26 Ağustos 1928'de, Gazi Mustafa Kemal'in de katıldığı bir toplantıda milletvekillerine dağıtılmıştır.⁴⁹⁸ Okuma yazma dışında, halka ve mekteplilere Halk Mecmuası⁴⁹⁹ adı altında haftalık bir mecmua basılmıştır. Resimli olan bu mecmua önemli yazarlar tarafından neşredilmiş olup içerisinde karikatürler de barındırmaktadır.⁵⁰⁰ 03.11.1928 tarihinde, yeni Türk harfleriyle basılacak olan parti matbu evraklarının aynı şekilde olması⁵⁰¹ istenmiştir. Yeni Türk harfleriyle, Zeliç

⁴⁹⁵ Kocabaşoğlu, (1991): ss. 115-117.

⁴⁹⁶ Harf Devrimi'nden sonra basılan neşriyatlarla ilgili daha geniş bilgi için bkz: *İstanbul Matbaalarında Yeni Harflerle Basılmış Olan Neşriyat Katalogu*, (1929), Devlet Matbaası, İstanbul. ; *Kitap Katalogu*, (I. Teşrinisani 1929), *Yeni Neşriyat*, Devlet Matbaası, İstanbul. ; *Türk Harflerinin Kabulünden Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümüne kadar 1928-1933*, (1933), Devlet Matbaası, İstanbul.

⁴⁹⁷ Meral Alpay, (1991), Harf Devrimi'nin Kütüphaneler Açısından Önemi, Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu, TTK Yayınları, Ankara: s. 127.

⁴⁹⁸ Baysal, (1991): s. 61.

⁴⁹⁹ Maarif Vekaleti tarafından halk için çıkarılan haftalık mecmua.

⁵⁰⁰ Arar, (1991): ss 152-154.

⁵⁰¹ BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..5., Tarih: 03.11.1928.

matbaasında basılan otuz bin CHP Nizamnamesi 25.03.1929 tarihinde müfettişliklere gönderilmiştir.⁵⁰²

1 Ocak 1929'da, Kanun gereğince, Arap harfleriyle kitap basımını yasaklayan madde yürürlüğe girmiştir.⁵⁰³ Ama öncesinde kitapçıların bir kaygısı söz konusudur. 1928 Eylül ayı içinde kitapçılar kendi aralarında toplanarak eski harflerle basmış buldukları kitapların ne olacağı konusundaki kaygılarını ilgililere duyurmaya karara verdiler. 29 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesi de, bu konudaki kaygılarını yanıtlar nitelikte bir haber yayınlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın kitapçılara yardım edeceğini, lise ve bütün okul kitaplarının yeni harflerle basılacağını duyurdu.⁵⁰⁴

Eski harfli kitaplar ne olacak? TBMM'nin 10 Mayıs 1929 gün ve 1090 sayılı tefsir kararı ile, Meclis, Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki 1353 sayılı Kanun'u yayımlayarak şunlara karar vermiştir:

“Kanun'un 9. maddesi, eski harflerle basılı kitaplarla tedrisat icrası memnuiyetini muhtevî olup etüde ve müracaata şamil bulunmamaktadır. Binaenaleyh eski harflerle basılmış kitapların okul ve kültür kurumları kitabevlerine konulmalarının 1353 sayılı kanunun hükümlerine aykırı olmayacağına karar vermiştir.”⁵⁰⁵

1876'dan 1928 yılına kadar elli iki yıllık dönemde yaklaşık 27.000 kitap yayınlamıştı. Bu da yılda ortalama 519 kitap demektir. Harf Devrimi'nden sonraki (1928–38) on yıllık dönemde bu sayı 15.244'tür. Bu dönemki bir yılda yayımlanan ortalama kitap sayısı ise 1524'tür⁵⁰⁶ ki; bu da önceki dönemin üç katıdır.

Harf Devrimi Kanunu'nun 9. maddesi; “bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harflerinin kullanılmasını” zorunlu kılıyor ve “eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat yapılmasını” yasaklıyordu. Nutuk, dar anlamıyla elbette bir ders kitabı değildi. Ancak Türk vatandaşları, Kurtuluş Savaşı'nın nasıl yönetilip zaferle sonuçlandığını ve Cumhuriyet'in nasıl kurulup o günlere gelindiğini, en yetkili ağızdan

⁵⁰² BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..22., Tarih: 26.03.1929. CHP Nizamnamesi kopyası için bkz: Ek: 3, 4, 5, 6.

⁵⁰³ Kocatürk, (1988): s. 487.

⁵⁰⁴ Baysal, (1991): s. 61.

⁵⁰⁵ Arar, (1991): s. 167.

⁵⁰⁶ Zeynep Korkmaz, (Aralık 2002), Türkiye Türkçesi Üzerindeki Gramer Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu, V. *Türk Kültürü Kongresi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. I, Ankara: s. 70.

yapılmış açıklamaları okuyarak öğrenmek imkanından yoksun kalmış oluyorlardı. Bu durum için şu karar alındı:

“CHF İdare Heyeti Reisliğine

Büyük reisimiz Gazi Hazretleri Fırkanın 1927 büyük kongresi kürsüsünden söyledikleri tarihi nutukla, yarattıkları inkılapların bütün milletçe belenmesi icap eden safhalarını tespit buyurmuşlardı.

Vesikaları ayrı bir ciltte toplanmak üzere sonradan kitap haline konulan bu nutuk, Arap harfleriyle basılmış olduğu için, Harf İnkılabı üzerine, satıştan çekildi. Nutkun Türk harfleriyle basılması da düşünülmeyle beraber eski tab'ları başlı başına bir kıymet olduğunu dikkate alarak bütün teşkilatımızın kütüphanelerinde kıymetli bir emanet gibi bulundurulmasına ve yurttaşların faydalanmasına imkan araştırdık. Arzettiğimiz rica lütfen kabul ve bunların teşkilatımıza hediye olarak dağıtılmasına müsaade buyruldu. Size bunu sevinerek bildiriyorum.”

Cumhuriyet Halk Fırkası
Katipiumumiliği
73

Ankara
13/5/1933⁵⁰⁷

3.2.1.2. Kütüphaneler⁵⁰⁸ Açısından Durum

Halkevlerinin 9 şubesinden biri kütüphaneciliktir.⁵⁰⁹ 1927 yılında, kütüphaneler için önemli olan, yazma eserlerin tasnif ve kataloglanması işine el atılmıştı. Harf Devrimi'yle beraber, fikri gelişmeyi sağlayacak kurumlara ihtiyaç duyulur. Çok az sayıdaki halk kütüphanelerinin yanı sıra Türk Ocakları'nın boşluğunu doldurmak için⁵¹⁰ de çalışmalara başlanır. Harf Devrimi'nin klasik kütüphaneler üzerinde etkileri olduğu gibi, halk kütüphanelerinin kurulmasında da önemli katkıları olmuştur. Bunlar da Halk Evleri ve Halk Odaları kütüphaneleridir.

1935-1936 yıllarında Halk Evleri ve Halk Odaları kitaplarının dağılımı şu şekildedir:

⁵⁰⁷ Arar, (1991): s. 165.

⁵⁰⁸ 1924 yılında John Dewey'e hazırlatılan raporda kütüphaneler için de uygulanması gereken şartlar açıklanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz: Dewey, (1952): ss. 1-3, 12.)

⁵⁰⁹ Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, (1991): s. 131.

⁵¹⁰ Hasan Duman, (1988), *Atatürk'e Göre Kültür ve Bunun Araçları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara: ss. 4-5.

	<u>Kentlerde</u>	<u>Köylerde</u>	<u>Toplam</u>
Halk Odaları Kitaplıkları	90	437	527
Halk Evleri Kitaplıkları	22	-	22
Toplam:			549 ⁵¹¹

Kasaba ve köylerdeki halkevi ve halkodası kitaplıkları genel olarak fakirdir. Bu duruma ilaveten bu kitaplıklar, belirli gün ve saatlerde açıktır. Kitaplıkların açık bulunduğu saatlerde ise halk günlük işleriyle meşguldür; dolayısıyla okumak için kitaplıklara gelme durumu söz konusu değildir. Bu durumda okumaya hevesli kimselerin en müsait zamanı gece, en elverişli yeri ise evidir. Halbuki halkevleri ve halkodaları yönetmelikleri gereğince okuyucu, gece evinde okumak üzere kitaplıklardan kitap alamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı halkın okuma ihtiyacını gidermenin en iyi yolu “gezici kitaplıklar”dır.⁵¹² Dewey’in de raporlarında belirtmiş olduğu bu seyyar kütüphanelerin de işleyişi şu şekilde olacaktır: Bu şubece çocuklar için, onların cazibelerini çekecek konulardan oluşan ve her koleksiyonda 25 veya 50 kitap bulunan kütüphane sandıkları tertip olunacaktır. Bunlar mektepten mektebe dolaştırılarak her mahallede birkaç ay bırakılacaktır. Bu kitapları öğrenci evine götürebilecek⁵¹³ ve kendileri gibi anne babaları da okuyabilecektir.

Harf Devrimi, Türkiye kütüphanelerinde birikmiş ve birikecek basma eserleri eski harfli basma eserler ve yeni harfli basma eserler olarak ikiye ayırmıştır.⁵¹⁴ Ancak eski harfli harflerle basım yasaklandığı için yeni harfli eserler hızla artma eğilimine girmiştir. Harf Devrimiyle birlikte, kütüphanelerimizi dolduran yüzyılların yadigarı olan eserlerden faydalanılmak üzere, I. Türk Neşriyat Kongresi’nde kararlar alınmıştır. Bu kongre ile Türk yayın ve basın hayatına, ayrıca Türk fikir hayatına⁵¹⁵ bir yön ve hız verilmek istenmiştir. Ayrıca 1923–38 döneminde kütüphaneci yetiştirmek üzere bir okulun veya üniversite içerisinde bir bölüm kurulmasının da gerçekleşmemiş⁵¹⁶ bir durum olduğu belirtilmiştir. Zaten 1923–38 arası dönemde Türkiye’de, kütüphanelerin

⁵¹¹ Kocabaşoğlu, (1991): s. 120 ; Meral Alpay, (1976), *Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul: s. 70.

⁵¹² Hasan Taner, (Şubat 1948), *Gezici Kitaplıklar*, *Ülkü*, III: Seri, S. 14: s. 23.

⁵¹³ Dewey, (1952): s. 4.

⁵¹⁴ Alpay, (1976): s. 89.

⁵¹⁵ Hasan Duman, (1988): s. 5.

⁵¹⁶ Alpay, (1976): s. 76.

henüz göze batacak derecede belli bir nitelikleri de yoktur. Ancak halkevi kütüphaneleri⁵¹⁷ amaç ve görevleri bakımından kendine has özellikler taşır.

Harf Devrimi'nden sonra yayın hayatımızda görülen canlılık, daha çok devlet eliyle halkın anlayabileceği bir dille ve ilgi duyacağı konularda yararlı olacak nitelikte kitaplar, Tarım, Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıklarınca yayımlanıp okullara ve kütüphanelere ücretsiz olarak⁵¹⁸ gönderilmeye başlanmıştır. Harf Devrimi kütüphanelerde derleme sayısının hızla artmasına olanak sağlamıştır. Sayılara bakacak olursak: İlk basımevinin bulgulanışı ve 50 yıla yakın dönemde Avrupa'da basılan kitap sayısı yaklaşık 50.000 kadardır. Osmanlı İmparatorluğu'na 273 yıl sonra gelen basımevinde Cumhuriyet'e kadar basılan kitap, iyimser sayılarla 30–40.000 arasındadır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk 50 yıllık dönemde bu sayı 300.000'e⁵¹⁹ yaklaşmaktadır.

Kütüphanelerimizi dolduran eski kitaplardan ve eski evraktan yeni kuşakların faydalanamaması durumu söz konusu olmuştur. Fakat bu kitaplardan vazgeçilmez olanları yeni harflere çevrilmeye çalışılacaktır. İhtisas isteyen eserleri de zaten küçük ve özel bir cümle isteyeceği için bunların da eski harfleri öğrenmelerinin temini⁵²⁰ düşünülecektir.

1923–38 döneminde kütüphanelerin bina durumlarına baktığımızda, yeniden düzenlenen veya yeni açılacak olan kütüphanelerin bağlı buldukları kuruluşlar içinde, ya da eski binaların onarılması suretiyle eski binalarda⁵²¹ faaliyet gösterdiğini görürüz.

Harf Devrimi, umumi kütüphanelerde⁵²² özlenen Milli Kütüphaneyi kurmak için gerekli ilk somut adımı atmıştır. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu buna hizmet etmiş, ülke için basılan her yayının kütüphanelere akış yolunu tespit etmiştir.⁵²³

⁵¹⁷ Alpay, (1976): s. 78.

⁵¹⁸ Leman Şenalp, (Temmuz 1991), Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri, *ATAM*, C. VII, S. 21, AAM Yayınları, Ankara: s. 516.

⁵¹⁹ Hasan Keseroğlu, (Aralık 2002), Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphaneciliği Zihniyeti, V. *Türk Kültürü Kongresi*, C. IX, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: s. 23.

⁵²⁰ Irmak, (1973): s. 236.

⁵²¹ Alpay, (1976): s. 79.

⁵²² “Umumi kütüphane” kavramı için bkz: Alpay, (1991): ss. 125-127.

⁵²³ Alpay, (1976): s. 89.

İsmet İnönü'nün harf Devrimi'nin uygulanması ile ilgili bir notunda "Milli Kütüphane kurulacak" kararı⁵²⁴ da vardır.⁵²⁵

Harf Devrimi'nin genel olarak kütüphanelerde yansımaları şöyle özetlenebilir:

1 – Milli kütüphane kurma eylemine geçilmiş, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu bu eylemin gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.

2 – 1920–1938 yılları arasında çeşitli kütüphane türlerinin kuruluşu ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.

3 – Devletin kütüphane hizmetlerini bir kamu görevi olarak benimsemesi dolayısıyla bir meslek olarak kütüphanecilik gelişmiştir.

4 – Yayın hayatının canlanması dolayısıyla da bibliyografya çıkarma ve kataloglama hareketinin başlamasında önemli etkileri olmuştur.

Ayrıca esaslı bir Osmanlıca eğitime geçilmesi de, eski kültürü koruma endişesinin bir sonucudur⁵²⁶ ve önemli bir gelişmedir. 1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında toplanan I. Türk Neşriyat Kongresi'nde de, eski harfli eserlerin basılmasında gözetilecek kurallar saptanmıştır. Kültür buhranını önleme maksatlı alınan karara göre, basılacak eserler transkripsiyon (çevrimyazı) yöntemleriyle ve bazılarının faksimile (tıpkıbasım) olarak basılması gerekmektedir. Dille ilgili ve edebi inceleme konusu olmaktan ziyade tarihi kaynak niteliğinde olan eserlerin kapsamlarının kısmen çıkarmalar yaparak, kısaltılarak ve sadeleştirilerek basılması⁵²⁷ öngörülmüştür.

3.2.2. Sinema Afişleri, Film, Reklam, Tabela ve Mezartaşlarında Durum

Gazi M. Kemal'in Sarayburnu söyleviden sonra, bir ay içinde kentlerin dış görüntüleri büyük ölçüde değişmişti. Sinema afişleri hem eski, hem yeni yazıyla, kimisi de Fransızca basılıyordu. Filmlerin yazıları da yeni Türk harfleriyle⁵²⁸ yazılıyordu. 1928 yılı başlarında "Paris Panayırı" filminin Türkçe alt yazıları Latin harfleriyle yazılmıştı.

⁵²⁴ Bu karar 1934 yılında çıkarılan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile eyleme geçmiştir.

⁵²⁵ Alpay, (1991): s. 27.

⁵²⁶ Kocabaşoğlu, (1991): s. 120.

⁵²⁷ Tekin, (1988): s. 58.

⁵²⁸ Rıza Nur "Oğuzname"yi İskenderiye'de Latin harfleriyle bastırılmıştır.

Bir kısım esnaf işi ağırdan alıyordu. Yeni tabelaların, reklamların yanbaşıda eski yazıları da bırakanlar vardı. Yani eskisiyle yeniyi yan yana yaşatmak eğilimi⁵²⁹ söz konusuydu.

20.10.1928 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şunlar yer yazılmıştır:

“Dün sabah sokağa çıkanlar birçok dükkanların, meyhanelerin, idarehanelerin, lokanta ve buna mümasil sair yerlerin üzerindeki eski harflerle yazılı tabelaların siyah boya ile boyandığını⁵³⁰ görmüşlerdir.

Bu tabii, bu tabelaların derhal yeni harflerle tebdili için bir tavsiye mahiyetindedir. Bunun için bu gibi müessese sahipleri bugünden itibaren tabelalarını süratle değiştirmelidirler.”⁵³¹

İstanbul’da ve Ankara’da birçok ticarethane, banka, otel, eğlence yeri gibi mekanlar, tabelalarını yeni harflere çevirmişlerdi.

Basın kendi girişimiyle ve kuşkusuz hükümetin baskısı altında yeni alfabeyi kullanıyordu.

Yabancı diplomatlar araba plakalarını değiştirmişlerdi. Ancak taksi plakaları henüz değiştirilmemişti.⁵³²

Harf İnkılabından evvel Türkiye’ye getirilerek üstleri Arap harfleri ile Türkçe yazdırılan filmlerin sinemalarda gösterilip gösterilmeyeceğine sorulması hakkında sinemacıların müracaatları hakkında Başvekalet’e şu yazı gönderilmiştir:

“1928.11.29

Başvekalete

İstanbul film tacirleri namına Kemal Film Müessesesi Sahibi Şakir imzası ile Maarif Vekaletine verilen bir istidayı (istek) melfufen huzuru Samilerine arz ediyorum.

Türk Harflerinin kabulüne dair kanun mucabince 1928 kanunüevvelinin birinci gününden itibaren Türkiye dahilindeki bütün sinemalarda Arap harfleri ile yazılmış Türkçe yazı gösterilmesi memnu (yasak) bulunduğuna göre kanunun kabulünden evvel Memlekete celbedilmiş ve yazıları eski harflerle yazdırılmış olan filmlerin gösterilmesini de men icap etmektedir.

⁵²⁹ Şimşir, (1992): s. 232 ; Ergün, (1997): s. 114.

⁵³⁰ Amerikan Büyükelçiliği; bunu “bilinmeyen kişilerin” yaptıkları ileri sürüldü, ama gerçekte bu kişilerin “belediye görevlileri” oldukları sanılıyor demektir. (Şimşir, (1992): s. 232.)

⁵³¹ *Cumhuriyet*, 20.10.1928.

⁵³² Şimşir, (2006): s. 34.

İstida sahiplerinin verdikleri izahata ve vaziyetin icabına göre ittihazı musafık görülen hareket tarzının emir buyurulmasını arz ederim efendim.

Maarif Vekili

M. Necati⁵³³

1 Aralık 1928 tarihinden itibaren, Kanun gereği levha, tabela, ilanlarla beraber gazete, risale ve mecmualar yeni harflerle basılmaya başlanmıştır.⁵³⁴ Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki 1/11/928 tarih ve 1353 numaralı kanunun dördüncü maddesinde resmi veya hususi levha ve tabelaların Türk harfleri ile yazılması mecburi⁵³⁵ hale getirilmiştir.

Eski yazıyı kullanmakta direnmeye çalışan tek tük kimseler vardı. Onlar da ufak para cezalarıyla⁵³⁶ çabucak yola getirildi. Örneğin; İstanbul'da bazı dükkan sahipleri eski harflerle yazılı tabelalarını değiştirmedikleri için, 27 Aralık 1928 tarihinde, belediye tarafından cezalandırılmıştır.⁵³⁷ 28 Aralık 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesi de cezai işlemlerle ilgili olarak şunları yazmıştır:

“Dün eski harflerle kalan levhaları hala kullanmakta olan 10 dükkandan ikişer lira cezai nakdi kesilmiştir. Bu levhaları kullanmakta ısrar edenlerden alınacak ceza arttırılacaktır.”⁵³⁸

Latin harfleriyle ilk mezar taşı, 9 Aralık 1928 tarihinde, avukat Ali Kemal Bey'in annesi Aliye Hanım'ın mezarına⁵³⁹ dikildi. Yeni harflerle yazılmış ilk mezartaşlarında imla kaideleri ve özellikle yeni harflerin yazılış ve kullanışlarıyla alakalı⁵⁴⁰ açık bir tereddüt⁵⁴¹ göze çarpmaktadır. Harf Devrimi, mezar kitabelerinin şekil ve içeriğinin değişmesine neden olmuştur. Mezar kitabevinin şekil ve içerik yönünden uğradığı değişiklik mezartaşlarının da değişmesine neden olmuştur.

⁵³³ BCA, Dosya: 1477, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..7., Tarih: 29.11.1928: s. 1. Arap harfleriyle yazılan yazıya Latin harfleriyle cevap verilmiştir. Cevap metinleri için bkz: BCA, Dosya: 1477, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..7., Tarih: 29.11.1928: ss. 2-3.

⁵³⁴ Kocatürk, (1988): s. 486.

⁵³⁵ BCA, Dosya: 8757, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 88.581..6., Tarih: 15.04.1933.

⁵³⁶ Şimşir, (1992): s. 233.

⁵³⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi, (2002): s. 126.

⁵³⁸ Cumhuriyet, (28.12.1928).

⁵³⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi, (2002): s. 126.

⁵⁴⁰ Hans-Peter Laquer, (1989), Mezartaşlarında Harf Devrimi, IX. Türk Tarih Kongresi, C. III, TTK Yayınları, Ankara: s. 1378. Ayrıca eserin IX. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basımı için bkz: Laquer, Hans-Peter (1989), Mezartaşlarında Harf Devrimi, TTK Basımevi, Ankara.

⁵⁴¹ Laquer, (1989): s. 1376.

Harf Devrimiyle, eski harflerle beraber, ananevi mezartaşı süslemeciliği de sona ermiştir. Mesela bu süslerin yerine ölen kimsenin resimleri yer almaya başlamıştır. Mezartaşlarında tek şey değişmemiştir; o da, eskiden olduğu gibi, öleni hatırlatan bir sembol olarak mezartaşlarının taşımakta olduğu anlamdır.

Mezartaşlarındaki değişimin nedeni olarak sadece Harf Devrimi gösterilemez. Bu değişim tek bir devrimin özelliği olmaktan ziyade, 1923–38 arasında Türk milletinin yaptığı tüm reform hareketlerinin ve kültürel devrimlerin bir sonucudur.⁵⁴²

Azınlıklarda, Türk Harf Devrimi ile kıyaslanacak bir reform hareketi mevcut değildir; ama durum kısaca şöyle özetlenebilir:

Rum mezarlığındaki taşlarda Latin harfleriyle yazılmış tek bir kelime bulmak mümkün değildir. Rum mezarlarındaki tüm kitabeler Grek harfleriyle ve Rumca yazılmıştır.

Ermeni mezartaşlarında, ilk zamanlar, eskiden olduğu gibi Ermeni alfabesi ve dili ile yazılmıştır. Bununla birlikte ilerleyen zamanlarda, Latin harfleri ve Türkçenin kullanımına doğru artan bir eğilim görülmüştür.

Azınlık mezartaşlarında en belirgin şekilde harf reformu İspanyolca konuşan Yahudilerin mezarların görülmektedir. İbrani harfleriyle yazılmış ayrıntılı kitabelerle birlikte, Latin harfleriyle yazılmış kısa kayıtlar söz konusudur. Bununla beraber bu Latin kayıtlarının dili Fransızcadır. 1930-35'lerden sonra, Yahudi mezartaşlarında, mezarda yatanın ismi Latin harfleriyle İbranice kitabenin üstünde yer almaya başlamış ve ölüm tarihi miladi takvimle verildiği gibi, bazen Türkçe formüle edilmiş şekliyle ölüm tarihi vs. gibi kayıtlara rastlanmıştır. Ermeni mezartaşlarının İspanyolca olarak; fakat İbrani harfleriyle değil de Latin harfleriyle yazılmaya başlanması Devrim'le beraber teamül haline gelmiş ve giderek de normalleşmiştir. İbrani harfleri, artık yalnız mezartaşlarında yer alan dini formüllerde kullanılmaktadır. Bu yönüyle, bu gibi dini formülleri genellikle Arap harfleri ile yazan modern Müslüman-Türk mezartaşlarıyla benzerlik göstermektedir.⁵⁴³

Mezartaşlarında kanunla belirlenen şartlara uymayanlar da cezalandırılmıştır. Bu cezalara ilişkin olarak; 22.10.1933'te, Arap harfleriyle mezar taşlarına yazı

⁵⁴² Laquer, (1989): s. 1379.

⁵⁴³ Laquer, (1989): s. 1377.

yazdıkları için mahkemeye verilen İnebolu'da Taşçı Sabri ve Hakkak Salih, mahkemece beraat etmişlerdir.⁵⁴⁴

3.2.3. Basında Geçiş Çalışmaları

Diğer bütün devrimlerde olduğu gibi Millet Mekteplerinin propagandasını yapmak için de basından yararlanılmıştır. Basın halkı bu mekteplere devama teşvik⁵⁴⁵ etmiştir. Akşam Gazetesi 28 Mart 1926 tarihinde başlamak suretiyle devrin önde gelen yazar ve ilim adamları arasında “Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?”⁵⁴⁶ adını taşıyan bir anket⁵⁴⁷ başlatmıştı. Bu tarihten sonra 1928'e kadar bu tartışmalar artarak devam etmiştir. Nihayet 1928 yılında Latin harflerine geçiş çalışmaları başlamıştır. Alfabe Heyeti'nin çalışmaları devam ederken bir gece Yunus Nadi (Abalı) şu teklifte bulunmuştur:

“Latin harflerini kabul edelim, fakat bir geçici devin olarak gazetelerin belirli sütunlarını bu harflerle, diğerlerini ise eski harflerle yazalım. Okullarda ise, ilk giren öğrencilere yeni harflerin öğretilmesi başlasın, diğerleri eskiye devam etsin”

Her zaman tartışmayı sükunetle idare eden Atatürk, devrim anlayışının da bir ifadesi olan şu sözleri söylemiştir: “Hayır bu olamaz bu iş ya birden olur, yahut hiç olmaz. Gazetede sizin yazacağınız bir sütunu alışkanlık nedeniyle kimse okumaz, yine eskisi devam eder. Sonra okullarda ayrı ayrı sınıflardaki öğretim büsbütün karışıklığa sebebiyet verir.”⁵⁴⁸

Yeni alfabenin yaygın biçimde kullanılabilmesi için yaklaşık olarak onbeş yıl geçeceği yolundaki yaygın düşüncenin Dil Encümeni üyelerince pek benimsenmediği basında belirtilmektedir. Bu üyeler, geçişin daha kısa sürede gerçekleştirilebileceğini, hiç değilse kamu görevlileri bakımından iki yıllık bir sürenin⁵⁴⁹ bol bol yeteceği inancındadırlar.

⁵⁴⁴ BCA, Dosya: 8757, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 88.581..6., Tarih: 15.04.1933.

⁵⁴⁵ Sarısan, (2006): s. 120.

⁵⁴⁶ Soru şudur: “Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersen menfaatimiz nedir, kabul edersek zararımız ne olabilir? Bu mes'ele etrafındaki nokta-i nazarımızı lutfeder misiniz?”.(Levend, (1972): s. 396.)

⁵⁴⁷ Hüseyin Yorulmaz, (1995), *Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul: s. 194.

⁵⁴⁸ İnan, (1991): s. 81.

⁵⁴⁹ Şimşir, (2006): s. 2; 11-12.

10 Ağustos'ta M. Kemal tarihsel söylevini verir.⁵⁵⁰ Söylev gazetelerin o günkü baskısına yetişmez. Fakat aynı gün BMM Başkanı Kazım Paşa'nın basında bir demeci çıkar. (Paşa, Türk halkının yeni yazıya kolayca alışacağını ve bunun için üç yıllık bir sürenin⁵⁵¹ yeteceğini söyler.

Geçiş süreleri üzerinde bu tartışmalar devam ederken, Gazi Mustafa Kemal'in Sarayburnu Parkında Latin harflerine geçiş dileğini açıklamasından bir hafta geçmeden gazeteler⁵⁵², ilkel ve bozuk bir yazınla da olsa, başlıklarda ve küçük haberlerde yeni Türk harflerini kullanmaya⁵⁵³ başlamışlardır. Gazeteler, sekiz on satırdan başlayarak uzun yazılar yazmaya, bütün bir sayfaya değin yayınlar yapmaya ve başlıkları da değiştirmeye⁵⁵⁴ başlamışlardır.

Basında yeni Türk harflerinin uygulanmasının öncülüğünü⁵⁵⁵ Milliyet gazetesi⁵⁵⁶ yapıyordu. Diğer gazeteler de yeni alfabe kampanyasına katılmak için Atatürk'ten bir işaret bekliyor gibiydiler.⁵⁵⁷ Dil Encümeni'nin çalışmalarına paralel olarak, yarı resmi Milliyet gazetesi yeni alfabe kampanyası başlattı. Gazete, Dil Encümeni'nin kararını beklemeden İbrahim Nemci Bey'in çarçabuk hazırladığı bir alfabeyi⁵⁵⁸ kullanmaya başlamıştı.

Basın yeni harflerin kolay olduğuna ve bu harfleri öğrenmenin gerekliliğine dair kampanyalar başlattı. Okuyup-yazmanın önemi üzerinde durdu. Okuma- yazma öğrenenlerin elde edecekleri avantajları, okuyup yazamayanların çekecekleri sıkıntıları anlattı. "Yarım Adam", "Bütün Adam" benzetmelerini yaptı. Yeni harfleri öğrenirken dikkat edilmesi gereken kurallar üzerinde durdu.⁵⁵⁹ Sürekli ilanlar yayınladı.

⁵⁵⁰ 13 Kasım 1928 tarihli gazetelerin haberine göre, Sarayburnu'nda, 9 Ağustos 1928 akşamı Gazi Mustafa Kemal'in yeni harfler söylevini verdiği yere bir anıt dikilecekti. Anıta da şu cümle yazılacaktı: "Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Türk milletini kurtaran harf inkılabını 10 Ağustos 1928 tarihinde burada ihda etti." Bu sonradan gerçekleşmemiş bir durumdur. (Özerdim, (1978): ss. 38-39.)

⁵⁵¹ Şimşir, (1992): s. 166.

⁵⁵² 10 Temmuz tarihli Akşam Gazetesi'nin duyurduğuna göre, Gazi, Kabil Büyükelçiliğine atanan Hikmet (Bayur) Bey'e verdiği fotoğrafını Latin harfleriyle yazıp imzalamıştı. (Şimşir, (2006): s. 8.)

⁵⁵³ Baysal, (1991): s. 61.

⁵⁵⁴ Özerdim, (1978): ss. 24-25.

⁵⁵⁵ İlk yeni harfli gazetemiz, 20 Ağustos 1928'de "Mardin" adı ile Mardin'de basılır. (Göksel, (1985): s. 951.)

⁵⁵⁶ Milliyet gazetesi, Siirt Mebusu Mahmut Soydan tarafından kurulmuş, 11 Şubat 1926'da çıkmaya başlamış ve 22 Nisan 1935'e kadar yayımını sürdürmüştür. (Şimşir, (2006): ss. 5-6.)

⁵⁵⁷ Şimşir, (2006): s. 14.

⁵⁵⁸ Şimşir, (2006): ss. 5-6.

⁵⁵⁹ Sarısamam, (2006): s. 133.

Dolayısıyla basın, yeni yazının yayılması için etkin bir araçtı. Türk harfleri yasasının gerekçesinde; “Yeni harflerin halk arasında yayılması için birinci koşul halkın en çok okumak zorunluluğunda bulunduğu yapıtların yeni harflerle yayımlanmış olmasıdır”⁵⁶⁰ denilecektir. Bu doğrultuda bakıldığında, 21 Ağustos 1928’den itibaren Milliyet Gazetesi “Yeni Harflerimizle Türkçe Dersleri” başlıklı bir dizi⁵⁶¹ yayınlamaya⁵⁶² başlamıştır. 22 Ağustos’ta Milliyet Gazetesi Fransızca baskısı da yeni Türk harflerini yabancılara öğretmek için⁵⁶³ dersler yayınlamaya başlamıştır. Basında yer alan tanıtım yazılarında yeni harfleri öğrenirken dikkat edilmesi gereken bazı püf noktalarından da bahsedilmektedir. Buna göre, Türk harfleri ile yazarken Arap harfleri göz önüne getirilerek düşünülmemelidir. Böyle yapıldığı takdirde yanlış yazılacaktır. Yeni harflerle yazarken kelimenin söylenişine⁵⁶⁴ dikkat edilmelidir. Bu takdirde doğru yazmak mümkün olabilir.

Cumhuriyet Gazetesi hemen hemen her sayısında “Yeni Harflerimiz” başlığıyla imla ve gramer dersleri vermekteydi. Matbaalar ve bazı mekanik eşya satan şirketler de, gazetelerde yaşanan değişim süreci içerisinde yer almaya çalışmışlardır.⁵⁶⁵ Bu durumu, verilen ilanlardan rahatlıkla anlayabiliyoruz.

Hakimiyeti Milliye gazetesi 2 Eylül 1928’de ilk kez başlığını yeni yazıya çevirmiştir. M. Kemal’in Başöğretmen olarak yaptığı yurt gezisinden Ankara’ya dönüşü dolayısıyla, Gazete 21 Eylül günü yeni harflerle “Sefa Geldin Büyük Gazi” diye manşet atmıştır. İki gün sonra da, 23 Eylül’de Hakimiyeti Milliye’nin birinci sayfası soldan başlamış; başyazısı Latin harfleriyle basılmıştır. Gazete 26 Eylül’de baş sayfasını, 31 Ekim’de de üç sayfasını⁵⁶⁶ yeni yazıya çevirmiştir.

24 Eylül 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesi, “Yeni Türk Harfleri Marşı”⁵⁶⁷ nın notasını⁵⁶⁸ vermiştir. 1 Ekim 1928 tarihinde, “Türkçe Gazete” adı ile, tümüyle⁵⁶⁹ Latin

⁵⁶⁰ Şimşir, (1992): s. 225.

⁵⁶¹ 21, 22, 29, 30 Ağustos tarihlerinde yayınlanır.

⁵⁶² Şimşir, (1992): s. 173.

⁵⁶³ Şimşir, (1992): s. 172.

⁵⁶⁴ Sarısamam, (2006): s. 114.

⁵⁶⁵ Metin, (2006): ss. 108-109.

⁵⁶⁶ Şimşir, (1992): s. 225 ; Özerdim, (1978): s. 35.

⁵⁶⁷ Marş, Gazi Mustafa Kemal’in isteği üzerine Zeki (Üngör) tarafından seslendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Muziki Heyeti Öğretmeni Zeki’den Cumhurbaşkanlığı Genel Katipliğine gönderilen yazı için bkz: Ek: 22.

⁵⁶⁸ Özerdim, (1978): s. 33.

⁵⁶⁹ Oysa Kanun, süreli yayınların yeni harflerle yayınlanması koşulunu 1 Aralık olarak saptayacaktır.

harfleriyle basılmış, haftada iki gün çıkan bir gazete⁵⁷⁰ yayıma girmiştir. İstanbul'da çıkan altı büyük gazete arasında çetin bir rekabet vardı. Vakit gazetesi 15 Eylül'de adını ve birkaç haber başlığını yeni harflerle basmıştır. Cumhuriyet gazetesi de 29 Eylül'de son sayfasında yeni harfleri kullanmaya başlamıştır.⁵⁷¹

İstanbul gazeteleri tümüyle yeni yazıya geçmek için 1 Aralık gününü beklemişlerdir. Çünkü, gazeteler bütün sayfalarını yeni yazıyla yazmaya başlarsa okuyucularını kaybedeceklerini düşünüyorlardı ve adım atarken birbirlerini izliyorlardı. Buna karşılık Ankara'da yayınlanan Hakimiyet-i Milliye gazetesi, hemen hemen bütün sayfalarını yeni yazıyla yazmaya başlamıştı. Bu da doğaldı, çünkü bu gazete Ankara'nın tek önemli gazetesiydi, karşısında rakip bulunmadığından okuyucuyu kaybetme kaygısı içinde değildi.⁵⁷² Gazeteler bu kaygılarını gidermek için devletten başlıca şu yardımları istemekteydi:

1 – Latin alfabesine geçebilmek için hükümetçe para yardımı.

2 – Yurtdışından getirilecek olan matbaa harflerinin (bir yıl süreyle) gümrük tarifesinden muaf tutulması.

3 – Kağıtlardan gümrük vergisi alınmaması.

4 – Gazete ve dergilerin posta ile bedelsiz dağıtılması.⁵⁷³

“Gazeteler 1928 Aralık ayından itibaren yeni harflerle çıkacağından; gazeteler hakkında ayrıca şu kararlar alındı:

“1 – Matbuat Umum Müdürlüğü bütçesine 200.000 lira tahsisat koymak ve bu parayı Hükümetin tespit edeceği bazı gazetelere dağıtılması.

2 – Hariçten gelecek malzemenin (yeni matbaa harfleri) bir sene gümrük vergisi almama.

3 – Gene bir sene müddetle gazete ve mecmuaların posta ile ücretsiz olarak nakledilmesi”⁵⁷⁴

Gazetelerin 1 Aralık 1928 itibariyle basının aldığı yardımlar şu şekildedir:

⁵⁷⁰ Özerdim, (1978): s. 34.

⁵⁷¹ Şimşir, (1992): s. 225.

⁵⁷² Şimşir, (2006): s. 37.

⁵⁷³ Metin, (2006): s. 110.

⁵⁷⁴ BCA, Dosya: 8559, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.547..16., Tarih: 25.10.1928: s. 3.

İstanbul gazeteleri aylık 800 ile 2.250 lira arasında para yardımı almışlardır. İstanbul'da çıkan dergilere de aylık 50 – 250 arasında yardım⁵⁷⁵ yapılmıştı. Bu miktarlar, basının istediğinin çok altında kalıyordu. Ankara'da çıkan gazete ve dergilere ne kadar yardım yapıldığı belli değildir. Ama gazete ve basımevlerinin Hükümetten aldıkları yardımlar dışında ayrıca 1355 Sayılı Kanun'dan da yararlandıkları unutulmamalıdır. Zira bu yasa, Türk harflerinin gümrüksüz dış alımına izin veriyordu. Bunun için bütçeye 200.000 Türk lirası konmuştu. Devrim'in gerçekleşmesinden sonra Türk basın endüstrisi, uzunca bir süre ve büyük ölçüde Yazı Devrimi'nden yarar görmüştür. Aralık 1928'de başlayan yardımların ne zamana kadar sürdüğü bilinmemektedir. Veriler çok eksiktir.

Basında, ilk geçiş zamanlarında çeşitli baskı, dizgi ve yazım hataları görülmektedir. Ama basım işini yapanlar umulmayacak bir çabuklukla, dizgi işlerini ve sayfa düzenlemeyi öğrenmişlerdir.

Ama şu kesindir ki, Türk basını yeni yazıya geçiş döneminin sarsıntılarını ancak hükümet yardımlarıyla⁵⁷⁶ göğüsleyebilmiştir. Şunu da belirtmekte yarar var ki; 1930 yılında basın hayatındaki aşırı bir hareketlilik söz konusudur. Bunun sebebi devletten alınan yardımlar değil, Millet Mektepleri'nden mezun olanlarla birlikte okuryazar oranının artmasıdır.⁵⁷⁷ Sonuç olarak Yazı Devrimi, basın alanında tam bir başarıya ulaşmıştır.

30 Kasım 1928 günü gazeteler, son kez eski harflerle⁵⁷⁸ yayın yapmışlardır. Basın 1 Aralık'ta yeni yazıya geçmiştir. O tarihlerde Türkiye'de gözlemlerde bulunan bir Fransız şunları yazmıştır:

⁵⁷⁵ 1 Aralık 1928'den sonra, İstanbul'daki gazete ve dergilerin Hükümetten istedikleri ve aldıkları yardımlar için bkz: Şimşir, (2006): s. 49.

⁵⁷⁶ Şimşir, (2006): s. 49 ; Şimşir, (1992): s. 228.

⁵⁷⁷ Tekin, (1988): s. 60.

⁵⁷⁸ Baysal, (1991): s. 61; Özerdim, (1978): s. 40.

“...Okuyucular artık eskiden olduğu gibi gazetelere şöyle bir göz atmakla yetinmiyorlar. Ağır, ağır ve güçlkle okuyabiliyorlar, “Bir Türk gazetesini iki saatte sökmektense Fransızca bir gazeteyi gözden geçirmeyi yeğlerim” diyenlere sık sık rastlanıyor...”⁵⁷⁹

Amerikan Büyükelçisi Grew, yeni yazıya geçiş günlerinde Türkçe gazetelerin sürümünü azalırken Fransızca gazetelerin⁵⁸⁰ satışının arttığını rapor etmiştir.⁵⁸¹

Türk basını 1 Aralık 1928’de yeni yazıya geçince, ilk hafta, gazetelerin gerek baskısı, gerek satışı önemli oranda azalmıştı. Fransızca basılan gazetelerin satışlarında ise artış söz konusudur. Fransızca bilen Türkler, Fransızca⁵⁸² basılan gazetelere yönelmişlerdir. Cumhuriyet, Milliyet, İkdam, Vakit, Son Saat ve Akşam gazetelerinin 1 Aralık 1928 günkü toplam satış rakamı 29.590 iken, 7 Aralık 1928 günü toplam satış rakamları 19.720’dir. bu da satışlarda % 50’ye varan düşüşlerin⁵⁸³ görüldüğünü gösterir. Hatta bu süreçte, dergiler arasında tutunamayıp kapananların⁵⁸⁴ sayısı az değildir.

Kısa bir zaman içinde sayfalarını azaltan gazeteler, sayıları azalan mecmua ve kitaplar, kısa bir zaman sonrasında daha büyük bir inkişafa mazhar⁵⁸⁵ oldular. Yeni harfler, baskı tekniği açısından, eski harflere oranla büyük kolaylık getirmiştir. Eski yazıda harflerin, kelimelerin başında, ortasında ve sonunda farklı biçimlerde yazılması nedeniyle baskı işlerinde kullanılan bir dizgi kasasında 432 bölme bulunuyordu. Oysa yeni harfler, dizgi kasasındaki bölme sayısını 104’e indirmiştir. Okur-yazar sayısı⁵⁸⁶ 1928-1935 arasında % 100’den fazla artış⁵⁸⁷ göstermiştir. Bu olumlu tablo, Devrim’in sürdürdüğü esnada, Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıda, net bir şekilde şöyle ifade edilmektedir:

⁵⁷⁹ Bahriye Mektebi hariç askeri ve sivil okullarımızın yabancı dil dersleri Fransızca öğretmeyi amaçlıyordu. Uzun yıllar Tıbbiye’de öğretim Fransızca yapıldığı ve dış politika ve ticaret hayatına elit yetiştiren Galatasaray Sultanisi Fransızca öğrettiği içindir ki; Latin harflerine geçişin tam sağlandığı dönemde Fransızca gazetelerin okunma oranı artmıştır. (Ergün, (1997): s. 442.)

⁵⁸⁰ İstanbul’da Journal d’Orient adlı Fransızca bir gazete çıkıyor ve Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinin Fransızca baskıları da yapıyordu.

⁵⁸¹ Şimşir, (1992): s. 227.

⁵⁸² Şimşir, (2006): s. 48.

⁵⁸³ Gülmez, (2006): s. 226.

⁵⁸⁴ Tekin, (1988): s. 60.

⁵⁸⁵ Köprülü, (1938): s. 2.

⁵⁸⁶ 1927’de yapılan nüfus sayımında 13 milyon kişinin yaşadığı saptanmıştı ve bu rakamın da sadece % 5’i okuma-yazma biliyordu. Yine aynı dönemde gazetelerin tirajı da 30 bine dahi ulaşmıyordu. (Koryürek, (1998): s. 1.)

⁵⁸⁷ Kocabaşoğlu, (1991): s. 121.

“Bugün gömdüğümüz Arap harfleri ile yarın kullanacağımız Latin harfleri arasındaki fark, deve ile otomobil arasındaki fark kadar büyüktür. Arabistan’ın çöllerinden gelen deve ikelliğinin, geriliğın, yavaşlığın sembolü, batıdan aldığımız otomobil ise ilerlemenin, uygarlığın, hızın timsalidir.”⁵⁸⁸

Türk Basınının Harf Devrimi konusundaki tutarlı davranışı övülecek bir vasıftır. Birkaç küçük istisna dışında Türk Basını çoğunlukla Gazi’nin fikir ve düşüncelerini ve devrimlerini benimseyerek halkı aydınlatmaya çalışmışlardır. Gazeteler ve dergiler, başlangıçta, yazılarını hem Latin ve hem de Arap harfleriyle çıkararak halkı Latin harfleriyle okuyup yazmaya özendirmişlerdir. Böylece Türk Harf Devrimi’nin, millet ile gerçekleştirilmesinde⁵⁸⁹ ve bu sürenin kısa olmasında en büyük hizmeti⁵⁹⁰ yapmışlardır.

3.2.4. Çeşitli Kurumlarda Yansımalar

Harf devriminin sosyal hayatın pek çok boyutuna etki yaptığı ve değişikliklere yol açtığı görülebilir. Örneğın önceden mektup zarflarının üzerine en yukarıya memleket adı, daha sonra adres ve en sona şahıs adı yazılırken bu usul değişmiştir. Yeni usule göre en yukarıda şahıs adı daha sonra mahallesi ve en aşağıya da memleket adı⁵⁹¹ yazılmaya başlanmıştır. Bu usul Avrupalıların kullandığı bir sistemdi.

Ticaret Odası’nda 15 Ağustos’tan itibaren imzalar yeni harflerle atılmaya başlanmıştır.⁵⁹²

21 Ağustos’ta Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) yeni harfler üzerinde halka konferanslar⁵⁹³ vermeye başlamıştır.⁵⁹⁴

26 Ağustos 1928 Pazar günü, İstanbul Valiliği ve İstanbul Belediyesi ayrı ayrı yeni yazı kursları açtı.⁵⁹⁵ İllerde valiler, tahta başında ders veriyordu. Ağustos ayı sona

⁵⁸⁸ Tekin, (1988): ss. 60–61.

⁵⁸⁹ Bunda 4 Mart 1929 tarihinde “Tahrir-i Sükun Kanunu”nun yürürlükten kaldırılması da etkili olmuştur. (Kocatürk, (1988): s. 488.)

⁵⁹⁰ Akbulut, (1998): ss. 97–98.

⁵⁹¹ Sarısamam, (2006): s. 112.

⁵⁹² Özerdim, (1978): s. 26.

⁵⁹³ İlk konferansı Prof. Mustafa Şekip (Tunç) vermiştir.

⁵⁹⁴ Özerdim, (1978): s. 26.

⁵⁹⁵ Şimşir, (1992): s. 172.

ermeden İstanbul Belediyesi memurları⁵⁹⁶ yeni Türk harflerini kendi kendine öğrenmişti.

Ticaret çevreleri de yeni yazıya geçişi sevinçle karşılamışlardır.⁵⁹⁷ İstanbul Ticaret Odası, 27 Ağustos tarihli bir duyurusunda da, ticaret imzalarının yeni harflerle kaydına başlandığını, tüccar ve sanayicilerin yazışmalarını yeni harflerle yapmalarını bildirmiştir. İstanbul Belediyesi de genelgelerini⁵⁹⁸ yeni harflerle yazmaya başlamıştır.

Yeni harflerin kabulü bilhassa ilk zamanlarda para kazanma kapısının açılmasına da yol açmıştır. Latin harfleriyle okuma yazma bilenler özel dersler vererek ek gelir elde edebiliyorlardı. Hatta, bunun için gazetelere verilen ilanlara⁵⁹⁹ dahi rastlanılmıştır.

Muhtar ve ihtiyar heyetleri üyeleri yeni harfleri öğrenmedikleri takdirde işlerinden çıkarılacaklardı.⁶⁰⁰

Eylül 1928’de, daireler levhalarını değiştirmiştir. Aynı zamanda istasyonlar⁶⁰¹ da levhalarını değiştiriyordu.

29 Eylül 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesi yeni Türk harflerinin notasını vermiştir. Harflerin notasıyla ilgili olarak şunlar yazılmıştır:

“Bu nota Reiscumhur Hz.’nin emir ve arzuları üzerine, Riyaseti cumhur orkestra şefi Zeki B. Tarafından marş olarak yapılmış ve ayrıca piyanoda çalınmak için tanzim edilmiştir. Ordu, mektepler ve halk Alfabeyi ve harflerin tarzı teleffuzunu bu suretle kolaylıkla öğrenecektir...”⁶⁰²

Anadolu Ajansı’nın duyurduğuna göre, PTT Genel Müdürlüğü yeni harflerle telgraf işaretlerini bütün telgrafçılara iletmişti.⁶⁰³ PTT Genel Müdürlüğü bir genelge yayınlayarak, yeni yazıyı öğrenmek zorunda olduklarını bütün PTT görevlilerine duyurmuştur.

Yine gazetelerin bildirdiğine göre Diyanet İşleri Başkanlığı, resmi yazışmalarda yeni alfabeyi kullanmaya başlamıştı. İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Hilmi

⁵⁹⁶ Özerdim, (1978): s. 28.

⁵⁹⁷ Şimşir, (2006): s. 29.

⁵⁹⁸ Özerdim, (1978): s. 28.

⁵⁹⁹ Sarısamam, (2006): s. 113.

⁶⁰⁰ Özerdim, (1978): s. 34.

⁶⁰¹ Özerdim, (1978): s. 29.

⁶⁰² Cumhuriyet, (29.09.1928): s. 8.

⁶⁰³ Şimşir, (2006): s. 24.

Bey, Bakanlık memurlarına yeni alfabe dersleri veriyordu. Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık (Us), gazetecilere alfabe kursu açmıştı. İstanbul Belediyesi görevlileri için de bir kurs açılmıştır.⁶⁰⁴

İçişleri Bakanlığı, 1928 Ekim ayı başında, karşılıklı yazışmalarda yeni yazıya geçileceğini taşra örgütüne duyurmuştu. 2 Ekim 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesi, 1 Ekim 1928 tarihinden itibaren, vekaletlerle muhaberat yeni harflerle yapılmakta olduğunu belirttikten sonra şunları yazmıştır:

“Dahiliye Vekaletinin emri mucibince, dünden (1 Ekim) itibaren Vekaletlerle muhaberat yeni harflerle yapılmaktadır. Vilayetten dün yeni harflerle yazılmış elli kadar tezkere muhtelif vekaletlere gönderilmiştir...”⁶⁰⁵

Milli Eğitim Bakanlığı bir kısım görevlileri Türk alfabesini öğrenmişlerdi. Bunlar kurs öğretmenleri olarak öteki bakanlıklara ve kurumlara gönderiliyorlardı. 20 Ekim’de yeni alfabe sınavından geçirileceklerdi. Bu ilk sınavda başarı gösteremeyenler için bir ay sonra ikinci bir sınav olacaktı. Bunda da başarılı olamayan, yeni harfleri yeterince öğrendiklerini kanıtlayamayan kamu görevlileri, geçici olarak işten alınacaklardı.

Diyanet İşleri Başkanlığı da 31 Ekim 1928’de yeni alfabeyi kullanmaya başlayacağını müftülüklerle⁶⁰⁶ duyurmuştur.

Yeni harflerin öğretilmesi ve okutulması sırasında takip edilecek prensipleri tespit etmek üzere yapılacak toplantıya bütün Müsteşarlıklarla Genel Müdürlerin davet edilmesi hakkında şu yazı gönderilmiştir:

“Bilumum Vekaletler Müsteşarlıklarına

Müstakil Müdürü Umumilere

Ziraat ve Emlak Bankaları Müdürü Umumilerine

Yeni harflerle talim ve tedrisi hakkında görüşülmek ve takip edilecek hattı hareket tespit edilmek üzere Eylül’ün onikinci yarınki Çarşamba günü saat öndört buçukta

⁶⁰⁴ Şimşir, (2006): s. 21.

⁶⁰⁵ *Cumhuriyet*, (02.10.1928): s. 2.

⁶⁰⁶ Şimşir, (2006): s. 33.

Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi'nde ictima edileceğinden Zatı Alilerinin de teşrif buyurmalarını arz ve rica ederim efendim.”⁶⁰⁷

Arapça ve Farsça terkiplerle adlandırılan kamu kurum ve kuruluşlarının adlarıyla bazı makam rumuzları yeni dil ve harflere göre tespit edilmiştir.⁶⁰⁸ İlgili yazı şu şekildedir:

“Umum dairelerde Arapça ve Acemce isim olan makamlara yeni dil ve harflerimize göre unvan verilmek üzere 26.09.1928 tarihli emri Samilerine tevfikân umum vekaletler müsteşarları ile Dil Encümeni namına Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Emin ve Ragıp Hulusi Beyler nezdi acizide toplanarak yeni isim almaları icap eden makamlar için münasip görülen isimleri Vekaletlere doğrudan doğruya muhabere eden makamların isimlerini muhtesaren ifade etmek üzere tespit edilen remizleri havis cetvel Huzuru Samilerine takdim kılındı. Tasvip buyrulduğu taksirde vekaletlere tebliğine ve vekaletlerce de kendilerine mensup tali makam ve memuriyetlerden bu suretle isimlerinin tebdili icap edenlerin isimlerinin tespitiyle yeni ünvanların Kanuniyet iktisap etmesi için 1929 Senesi Bütçesi tanzim ve B.M.M.’ne teklif edilirken makam ve memuriyetlerin yeni isimlerle yazılması lüzumunun Vekaletlere tamimine emir ve müsaade buyrulmasını arz ederim Efendim.

13.10.1928

Müsteşar

Kemal”⁶⁰⁹

Hapishane müdürleri, en az 20 işçi ya da memur çalıştıran özel kuruluşlar, fabrikalar, müteahhitler ve çiftlik sahipleri de çalıştırdıkları kimselere yeni harflerle okuyup yazma öğretmekle yükümlüydüler. Bu işi kendi elemanlarıyla yapamazlarsa buldukları yerin Millet Mektepleri kurulundan öğretmen isteyebileceklerdi. Ama açacakları okulun tüm gereksinmeleriyle öğretmenin ücretini kendileri karşılayacaklardı.

Aynı biçimde devlet kuruluşları, belediyeler, tekel müdürlükleri, bankalar, liman ve demiryolu işletmeleri, sermayesinin yarısından fazlası devletçe verilen bütün şirketler tüm personelini okutmak zorundaydı. Tüm memurlar, hizmetliler, işçiler ve hatta hamallar bile okutulmadan bırakılmayacaktı. Bunlar en geç 1929 Haziran’ına

⁶⁰⁷ BCA, Dosya: 1473, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..3., Tarih: 11.09.1928. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 12.

⁶⁰⁸ BCA, Dosya: 1475, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..5., Tarih: 20.10.1928: s. 1.

⁶⁰⁹ BCA, Dosya: 1475, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..5., Tarih: 20.10.1928: s. 5. Ayrıca yeni adların tamamı için bkz: BCA, Dosya: 1475, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..5., Tarih: 20.10.1928: ss. 8-35.

kadar Millet Mekteplerinden geçirileceklerdi ve kendilerinden devam belgesi aranacaktı.⁶¹⁰

Ordu, okuma yazma bilmeyen eratin, okuryazar ve umumi bilgilere haiz olarak terhis edilmelerini başlıca hedef⁶¹¹ olarak belirlemiştir. 1926'da terhis edilenlerin ancak % 17'si eski harflerle okur-yazar iken, kampanyanın başlamasından sonra 1931'de terhis olanların %25'i, 1936'da da %75'i okur-yazar olmuştur.

Kanun'un yayınlanmasından bir gün sonra, buldukları binaların kitabelerini kırdırmak, söktürmek, sıva veya badana ile kapatmak gibi girişimlerde bulunan memurlar ve öğretmenlerin varlığı⁶¹² söz konusudur.

Devlet Demiryolları ve Limanlar İdare-i Umumiyesi, yeni harflerle kalkış-varış (tarife) kitabı⁶¹³ bastırmıştır.⁶¹⁴

7 Kasım 1928'de Muamelat Müdürlüğü Muavinliği'ne gönderilen yazıda, Başbakanlıkta kullanılan mühürlerin yeni harflere göre hazırlanması⁶¹⁵ istenmiştir.

Yine 7 Kasım 1928'de, yeni Türk harfleriyle yaptırılan müfettişlik mührü ile vilayata ait mühür örnekleri (1+12 tane mıntika mührü⁶¹⁶) ekte takdim edilmiş ve eskilerin toplattırılarak imhası istenmiştir. Eğer mühür icap ederse diğer teşkilat kademelerinin de bu numune üzerine (yazı ebadı ve şekli aynı olacaktır) imalini temin⁶¹⁷ de belirtilmiştir.

8 Kasım 1928 tarihinde, köy heyeti ihtiyariyelerine ait mühürlerin yeni harflerle ne şekilde⁶¹⁸ düzenleneceğini⁶¹⁹ bildiren bir yazı⁶²⁰ Başvekalet'e gönderilmiştir.

⁶¹⁰ Şimşir, (1992): s. 240.

⁶¹¹ İskit, (2000): s. 128.

⁶¹² Ertem, (1991): s. 291.

⁶¹³ Bu durum, Gazi Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'yı çok sevindirmiştir. İkisi de kitabın üzerine yeni harflerle imzalarını atmışlardır.

⁶¹⁴ Özerdim, (1978): s. 32.

⁶¹⁵ BCA, Dosya: 2724, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 28.160..1., Tarih: 07.11.1928.

⁶¹⁶ 1 + 12 adet mıntika mührü için bkz: BCA, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..6., Tarih: 07.11.1928: ss. 1-13.

⁶¹⁷ BCA, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..6., Tarih: 07.11.1928: s.

⁶¹⁸ Mühürlerin düzenlenme şartları için bkz: BCA, Dosya: 1477, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..7., Tarih: 29.11.1928: ss. 2-3.

⁶¹⁹ BCA, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..6., Tarih: 07.11.1928: s. 2.

⁶²⁰ BCA, Dosya: 7342, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 66.440..21., Tarih: 08.11.1928.

Mektup adreslerinin Türk harfleriyle nasıl yazılması gerektiği bütün gazetelerde ilan edildiği halde, postanelere verilen resmi mektupların adreslerinin, ilanda gösterildiği gibi yazılmaması üzerine birtakım yanlışlıklar yapıldığı görülmüştür.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 05.02.1929 tarihinden itibaren, postanelere verilecek bütün mektupların adreslerinin ilan edilen şekilde; yani ilk satırda gönderilen kişi ve onun altına gönderilen kişinin kolayca bulunabilmesi için bir açıklama ve zarfın sağaltında da gönderilen yerin yazılması gerektiğini bildirmiş ve bunun ilgili yerlere bildirilmesini⁶²¹ istemiştir. İstanbul Şehremaneti (belediye) telefon rehberlerinin 1929 yılında yeni harflerle basılması için⁶²² emir vermiştir.

3.2.5. İç Yazışmalar ve Geçiş Süreciyle Beraber Değişen Durum

“Harf inkılabından sonra Karadeniz bölgesi milletvekillerinin vapurla, yeni harfleri vatandaşlara öğretmek üzere seçim bölgelerine gitmeleri sırasında çektikleri telgrafa cevap şu şekildedir:

(14.04.1928)

Reşit Paşa Vapuru
Rize Milletvekili Ali
Karahisar Milletvekili Mehmet Emin
Kars Milletvekili Ahmet
Artvin Milletvekili Mehmet Ali
Giresun Milletvekili Kazım
Samsun Milletvekili Rana
Tokat Milletvekili Bekir Lütfü
Ordu Milletvekili Recai
Samsun Milletvekili Adil

İdealist arkadaşlarım, büyük milletimizi uyarmak için Karadeniz’in dalgaları içinde beni, aciz arkadaşlarınızı hatırladığınızdan çok duygulandım. Hepiniz için millete faydalı olmanızı dilerim. Aynı dalgalar içinde sizi de karanlık gecenin milletimiz için nur saçan rehberi olarak izliyorum. Başarı.

Gazi Mustafa Kemal⁶²³

⁶²¹ BCA, Dosya: 16613, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 159.114..14., Tarih: 05.02.1929.

⁶²² Özerdim, (1978): s. 26.

⁶²³ Ali Sevim, vd. (2006), *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, (Haz.), AAM Yayınları, Ankara: s. 595.

Yazım kurallarının henüz kesin biçimini almadığı bir sırada, 1928 Ağustos'u başlarında, büyük harfler hemen hemen hiç kullanılmıyordu, sık sık uzatma (^ işareti kullanılıyor ve tire veya bağlama (—) işaretine sık sık başvuruluyordu. (k) harfi, kalın sesli harflerle ince veya ince sesli harflerle kalın okunduğu zaman (kh) biçiminde yazılıyordu; (khalbi, tatbikh). Dil Encümeni'nin ilk hazırladığı Türk alfabesinde görülen bu çarpıklıklar elbette zamanla giderilmeye başlanmıştır.⁶²⁴

İçişleri Bakanlığı'nın genelgesi üzerine, 1 Eylül'den itibaren, bakanlıklarla yazışmalar⁶²⁵ artık yeni harflerle yapılmaya başlandı.

9 Eylül 1928 tarihinde Başvekalet'e şu yazı gönderilmiştir:

“Vekaleti Celileye

Devlet demiryolları ve limanları idare-i umumiyesine yüksek mühendis ve fen mektepleri olmakla görüldükten sonra iadesi zımmında devahir-i merkeziyye müdüriyetine emir ve havale buyrulması.”⁶²⁶

21 Eylül 1928'de, Cumhurbaşkanı, Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda yeni Türk harflerinin kolaylıkla uygulanması için yönergeler⁶²⁷ vermiştir.

“Nafia Vekaleti Celilesine

Tamim

Türk harflerinin memlekette tatbikına ait Reisicumhur Hazretlerinin müşahedelerini ve derhal tamimi lazım olan esasları gönderiyorum efendim.

Başvekil

İsmet”⁶²⁸

Yeni harflerin uygulanması dolayısıyla Gazi Mustafa Kemal 21.09.1928 tarihinde Başbakanlığa şu yazıyı göndermiştir:

“Yeni harflerin uygulamalarını ülkenin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından sevinçlidir...”

⁶²⁴ Şimşir,(2006): s. 14.

⁶²⁵ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

⁶²⁶ BCA, Dosya: M94, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.56..8., Tarih: 02.10.1928: s. 3.

⁶²⁷ M. Rauf İnan, (1991): s. 175.

⁶²⁸ BCA, Dosya: M94, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.56..8., Tarih: 02.10.1928: s. 2.

Ayrıca yazının devamında, bağlama (—) çizgisinin doğru olarak kullanılmasındaki kaygı durumuna değinilmiş ve yapılması gerekenler de örnekler verilerek açıklanmıştır.⁶²⁹

Yeni harflerin kabul edilmesi dolayısıyla Gemlik'ten bir bölüm esnafın mektuplarına verilen cevap şu şekildedir:

“Gemlik'te; gazozcu Haydar, tuhafiyeci Yahya, zahireci İsmail, Bekir Ali, Adil ve Hüseyin, çiftçilerden Ethem, zeytinci Mustafa, Sait, bakkal Osman ve Halit efendilere

C:

Okuma ve yazmayı bir haftada öğrenmek çabasını gösterdiğinizden sevinç duydum, kutlarım.

Arapça ve Farsça sözcüklerde (k) ve (g) nin önlerine (h) gelmesi sorunuyla⁶³⁰ zihinlerinizi yormayınız ve karıştırmayınız.

Hazırlanmakta olan sözlük bunu isteğinize uygun olarak çözecektir efendim.

Cumhurbaşkanı

Gazi Mustafa Kemal⁶³¹

İstanbul'da, gemi adları değiştirilmeye başlanmıştı. Gemi adlarını takiben limanların, iskelelerin adlarının değiştirilmesi söz konusuydu. Ayrıca gemilerin geliş, kalkış saatleri, hangi limana ne zaman uğrayacağı gibi bilgiler de yeni harflerle değiştirilmişti. Böylece onbinlerce İstanbullu giderek yeni yazıya karşı göz aşinalığı kazanmaktaydı.

Yeni yazıya geçiş sürecinde gemileri trenler, iskeleleri istasyonlar izledi. Yeni harfler bayrak gibi istasyonlara dikildi. Artık vatandaş, bineceği treni, gideceği yeri öğrenebilmek için yeni yazıyı sökmek veya bir bilene sormak⁶³² durumundaydı.

İstanbul dış görünüşüyle bir Balkan kentini anımsatmaya başlamıştı. Eski yazılar ya silinmiş, ya karalanmış, ya da değiştirilmişti. Bu işi belediye yapıyordu, ama bu işi asıl yapan hükümetti.⁶³³ Eski yazı yalnız cami, türbe, mezartaşı gibi yerlerde

⁶²⁹ Sevim vd., (2006): s. 597.

⁶³⁰ Yazarlar, nerede “k”, nerede “g” harflerini kullanacaklarını pek kestiremiyorlar, aralarında tartışıyorlardı. Öteki harflerin de nasıl kullanılacağı yine tartışmalıydı. Sorunu çözümlmek için yeni bir sözlük ya da yazım kılavuzu hazırlanması gerekiyordu. (Şimşir, (2006): s. 27.)

⁶³¹ Sevim vd., (2006): ss. 598-599.

⁶³² Şimşir, (1992): s. 231.

⁶³³ Şimşir, (2006): s. 37.

görülebiliyordu artık. Bir ölçüde şapka devrimi bir yana bırakılırsa, başka hiçbir yenilik, bu kadar kısa bir zamanda ve bu kadar kesin bir biçimde Türkiye'nin görüntüsünü⁶³⁴ değiştirememiştir.⁶³⁵

Türk harflerinin Uygulanmasına ait M. Kemal Atatürk'ün görüşleri ile düzeltilmesine ve duyurulması gereken esaslar şunlardır (02.10.1928):

“Türkiye Cumhuriyeti

Nafia Vekaleti

dairesine mahsus müsvedde varakası

Komiserliklere, Su İşleri Müdüriyetlerine, Su Baş Şehbenderliklerine

tahrirat

Türk harflerinin memlekette tatbikatına ait Baş Vekalet-i Celilelerine mübellağ Reisi Cumhur hazretlerinin müşahedelerini ve derhal tashih taksimi lazım gelen esasları gönderiyorum efendim.

Ragıp

Abdullah⁶³⁶

“Nafia Müdüriyet Umumiyyeyi Aliyesine

Bilumum müsteşarlarla Dil Encümeni'nden iki zattan mürekkep komisyonca Arapça ve Acemce terkiplerin isimlenen makamlar için yeni dil ve harflerimize göre tespit olunan yeni isimleri ve bazı makamların isimlerini muhtasaran ifade eden remizleri havi olup Başvekaleti Celile'den 20.10.928 tarihli ve 6/4218 numaralı tezkereye remzen irsal kılınan cetvelin bu sureti leffen gönderilmiştir efendim.

23.10.928⁶³⁷

MEB'den Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 5 Kasım 1928 tarihli yazı⁶³⁸ şu şekildedir:

“Dil Heyeti tarafından tertip edilen ve beşer formalık fasiküller halinde neşri takarrür etmiş bulunan (İmla Lügati)nin her cüz'ünden intişar ettikçe (70) adedinin Vekalet namına doğrudan doğruya irsali hususunda alakadarlara tebligatta bulunulmuştur...”⁶³⁹

⁶³⁴ Amerikan Büyükelçiliği, “İstanbul, dış görünüşüyle bir Balkan kentini anımsatıyor artık” demektedir.

⁶³⁵ Şimşir, (1992): s. 233.

⁶³⁶ BCA, Dosya: M94, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.56..8., Tarih: 02.10.1928: s. 1.

⁶³⁷ BCA, Dosya: M104, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.57..3., Tarih: 27.11.1928: s. 3.

⁶³⁸ Bu yazı eski harflerle kaleme alınmıştır. Türk harfleri yasasının yeni yazıya geçiş için 1 Ocak 1929'a kadar süre tanımış olması, önlerinde daha epeyce bir zaman olduğunu düşünen devlet dairelerini gevşetmiştir denilebilir.

⁶³⁹ Şimşir, (1992): s. 221.

7 Kasım 1928'den itibaren, yazışmaların yeni Türk harfleriyle yapılacağı,⁶⁴⁰ Hazinei Evrak Muavinliğine bildirilmiştir.

Arapça ve Farsça terkiplerle isimlendirilen makam adlarının yeni harflere göre düzenlenmesine dair bir genelge Nafia Müdürü Umumisine, 27.11.1928 tarihinde gönderilmiştir. Genelge şu şekildedir:

“Nafia Müdüriyet Umumisine

Bilumum müsteşarlarla Dil Encümeni'nden iki zattan mürekkep komisyonca yeni dil ve harflerimize göre tespit olunan yeni isimleri ve bazı makamların isimlerini ifade eden remizleri havi olup 23.10.928 tarihli ve 2744/6293 numaralı tezkereye leffen irsal kılınmış olan cetvelde bazı imla hataları olduğu icra anlaşıldığından yeniden yazılarak leffen irsal kılındı. Evvelce gönderilmiş olan nüshanın iadesi müstezadır efendim.”⁶⁴¹

“Komiserlik Vekaletine

Komiserliklere, Su İşleri Müdüriyetlerine, Edirne Su İşleri Başmühendisliğine, Konya Sulama İdaresi Müdüriyeti Vekaletine

Bilumum müsteşarlarla Dil Encümeni'nden iki zattan mürekkep komisyonca Arapça ve Acemce terkiplerin tezkerede isimlerini makamlar için yeni dil ve harflerimize göre tespit olunan yeni isimleri ve bazı makamların isimlerini muhtasar ifade eden remizleri havi olup Başvekaleti Celile-i 20.10.928 tarihli ve 6/4218 numaralı tezkeresiyle tespit olunan cetvelin bu sureti leffen gönderilmiştir efendim.

M. Ali

27.11.928”⁶⁴²

Yeni yazıya geçişte kuşkusuz ilk günlerde acemilik çekilmişti. Yazışmalar yavaş yürüyordu ve devlet çarkının işleyişi biraz ağırlaşmıştı. Ama eski yazı bırakılıp yeni yazıya geçilirken arada bir kopukluk olmamıştı, devlet işleri önemli bir sarsıntı geçirmemişti.⁶⁴³ Ama Yüksek dereceli okullarda, özellikle İstanbul Üniversitesi'nde, özel yazışmalarda ve not tutma gibi durumlarda yine eski yazıyı kullanma eğilimi⁶⁴⁴ görülüyordu.

Yasa, Arap harflerinin kullanılmasını önlemek bakımından tam başarı sağlamadı. Resmen bırakılmış olan eski yazının kullanılması özel kişilerce devam

⁶⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..7., Tarih: 07.11.1928.

⁶⁴¹ BCA, Dosya: M104, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.57..3., Tarih: 27.11.1928: s. 2.

⁶⁴² BCA, Dosya: M104, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.57..3., Tarih: 27.11.1928: s. 1.

⁶⁴³ Şimşir, (1992): s. 222.

⁶⁴⁴ Şimşir, (2006): s. 54.

ettirilmektedir. Gerçi bütün yazışmalar yeni harflerle yapılmaktadır, ama bazı kamu görevlileri hala Arap yazısını kullanmaktadırlar. Resmi olmayan muhtıralar, notlar ve hemen hemen bütün müsveddeler eski yazıyla kaleme alınmaktadır. Sayıları oldukça az olan yetenekli kamu görevlileri bunları yeni yazıya çevirmektedir. Bunun başlıca nedeninin yeni harflerle beraber eski harflerin de kullanılabilmesidir; zira resmi yazışmalarda bile 1 Haziran 1929'a kadar eski ve yeni yazılar yan yana⁶⁴⁵ kullanılmaktaydı.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 21.06.1929 tarihinde, Şebinkarahisar seyahatleri esnasında Türk harflerinin az kullanıldığı, bunun için tedbirler alınması gerektiği konusunda Başbakan'a bir telgraf gelmiştir. Telgraf şu şekildedir:

“Dahiliye Vekaletine

Baş vekil paşa hazretlerine arz olunacaktır

Kayseri, Sivas, Şebinkarahisar ve uğradığım diğer kaza merkezlerinde Türk harflerini memurlar istinas etmiş buluyorlar. Resmi muamele onunladır. Fakat halk arasında müteamil değil gibidir. Millet mekteplerinin hasılatı gayet zayıf olmasından sarfınazar okuyanlar da istikametsizlikten noksan ve yahut unutmak üzeredirler. Halkın en münevverleri arasındaki bütün muamelat hep arap harfleriledir. Lise ve orta mekteplerdeki Türkçe kıraat ve imlayı da çok zayıf buldum. Meleke ve mumaresenin az zamanda olmayacağını ve halk arasında taamümün çok zamana muhtaç olduğunu bilirim. Fakat içime ilk hamlenin tesiri ve kuvveti gevşemiş gibi bir his geldi. Bunun iadesi için behemehal zatı devletlerinin yeni bir işaret ve ilhamına ihtiyaç vardır muhterem paşa.

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya”⁶⁴⁶

Kamu kurum ve kuruluşlarındaki yazışmaların yeni Türk harfleriyle yapılması ve müsvedde, not gibi yazıların muhakkat bu harflerle yazılması için 12.11.1930 tarihinde bir genelge yayınlanmıştır ve 15.11.1930'da genelgenin sureti⁶⁴⁷ vilayetlere gönderilmiştir.

Orta ve yüksek okul talebeleriyle öğretmen ve öğretim üyelerinin, ders notlarını Arap harfleriyle tutmamaları için şu şekilde ikaz edilmişlerdir:

⁶⁴⁵ Şimşir, (2006): s. 52.

⁶⁴⁶ BCA, Dosya: 11141, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 12.73..4., Tarih: 21.06.1929. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 7.

⁶⁴⁷ BCA, Dosya: 1479, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..9., Tarih: 15.11.1930.

“Baş Vekaleti Celileye

1 – Orta ve Yüksek Mekteplerde talebe efendilerin notlarını ve defterlerini Arapça harflerle tuttıkları ve yazdıkları; Muallim ve müderris beylerin bu ric’i itiyadı musamaha ile kalmayarak kendi takrirleri ve notları suretlerini Arapça harflerle yazdıkları muhtelif mahallerden gelen şikayet ve haberlerden anlaşılıyor. Kanun ve bilhassa inkılaba karşı yapılan bu tesamülün milli ve inkılapçı irfan müesseselerimizde vuku bulabileceğine ihtimal vermemekle beraber keyfiyetin nazarı devletlerine arzını vazife telakki ettim efendim.

2 – Başvekaleti Celileye, Maarif ve Adliye Vekaletlerine arz edilmiştir.

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

26.04.1931⁶⁴⁸

06.12.1932 tarihinde, devlet memurlarının bütün yazışmalarını yeni Türk harfleriyle yazmaları için vilayetlere şu genelge⁶⁴⁹ gönderilmiştir:

“Başvekaleti Celileye

Devlet memurlarının bütün muharebelerini Türk harfleriyle yapmalarının temin ve kontrol edilmesine dair vilayetlere yapılan 28.11.1932 tarih ve 4426 No’lu tamimin bir sureti leffen arz ve takdim kılındı efendim.

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

6.12.932”

Genelgenin içeriğinde ise, ismet Paşa’nın, devlet dairelerinin bazılarında evrak arasında Arap harfleriyle yazılmış notlara rastladığı, hatta bazı cevapların da yine Arap harfleriyle yazılmış olduğuna rastladığı belirtilerek; devlet memurlarının rehberlik, haklı bir asabiyet ve titizlikle bu ehemmiyetli işi takip etmeleri gerekirken, bu eski itiyatta devam etmelerinin kesinlikle kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. Bu memurların 11.01.1930 tarihli tamime uymalarını, uymayanlar hakkında da I Teşrinisani 1928 tarih ve 1353 No’lu kanun hükümlerinin şiddetle tatbik edilmesi⁶⁵⁰ emredilmiştir.

⁶⁴⁸ BCA, Dosya: 147-22, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.81..15., Tarih: 23.12.1931. Belgenin kopyası için bkz: Ek: 8.

⁶⁴⁹ Genelge, vilayetlere, devlet dairelerine ve Başbakanlık Umum Müfettişliğine bir sureti malumatın Başbakanlığa ve Vekaletlere gönderilmiştir.

⁶⁵⁰ BCA Dosya: 14714, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..14., Tarih: 06.12.1932.

Arap harfleriyle yazılmış resmi yazıların okunmayacağı hakkında yazı, Başvekalet'ten resmi makamlara şu şekilde bildirilmiştir:

“Başvekaletten

Arap harfleri ile gelen yazıların okunmayacağı birkaç kez anlatılmıştı. Bu gün dahi bazı kimselerin arap yazısını kullandıkları görülüyor.

Arap harfleri ile gelecek her hangi yazının okunmadan yırtılıp atılacağını bu kez de kamuya bildiriyorum.”⁶⁵¹

Bu yazı ile, Arap harfleri ile yazılmış, resmi makamlara gelen yazıların okunmayacağı bildirilmiş (09.07.1934) olmasına rağmen, bazım kimselerin hala (28.11.1934) Arap yazısını kullandıkları belirtilmektedir. Bu sebeple, Arap harfleri ile gelecek olan herhangi bir yazının okunmadan yırtılıp atılacağı tekrar⁶⁵² bildirilmiştir.

114.02.1939 tarihinde, Sıtkı Bakay tarafından Başbakan'a yazılan bir mektup, Arap harfleriyle yazıldığından dolayı işleme konmamıştır.⁶⁵³

1942'de, resmi dairelerdeki memurların halen Arap harfleri kullanmakta oldukları ve bunun da gençleri zor duruma düşürdüğüne dair dilekler⁶⁵⁴ mevcuttur. Bir toplumun sosyal sistemini, kültürel kimliğini de koruyarak kısa zaman süreleri içerisinde ve sosyolojik anlamda tamamıyla, radikal biçimde değiştirmek esasta mümkün olamaz.⁶⁵⁵ Değişme az veya çok bir zaman alır. Gerçekten akıllı ve planlı girişimler sosyal değişimin⁶⁵⁶ süresini kısaltabilir, dirençleri kırabilir ve masrafları azaltabilir. Bu bakımdan Harf İnkılabı, planlı sosyal değişimin harika bir örneğini ortaya koymuştur⁶⁵⁷ ve bütün diğer devrimlerin temel amacına ulaşması bakımından çok önemli katkılar sağlamıştır.

⁶⁵¹ BCA, Dosya: 1352, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 15.84..2., Tarih: 28.11.1934: s. 1.

⁶⁵² BCA, Dosya: 1352, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 15.84..2., Tarih: 28.11.1934.

⁶⁵³ BCA, Dosya: A7, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 17.92..29., Tarih: 14.02.1939.

⁶⁵⁴ BCA, Dosya: 14727, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.33..11., Tarih: 17.06.1942

⁶⁵⁵ Sulhi Dönmezer, (Kasım 1990), Toplumsal Değişme ve Atatürk İnkıpları, ATAM, Cilt. VII, S. 19, AAM Yayınları, Ankara: s. 27.

⁶⁵⁶ Sulhi Dönmezer, (Temmuz 1989), Atatürk İnkıpları ve Sosyal Değişme Teorileri, ATAM, C. V, S. 15, AAM Yayınları, Ankara: ss. 523–538.

⁶⁵⁷ Dönmezer, (1989): ss. 534–535.

3.2.6. Bürokratik Açıdan İçişleri Bakanlığı'nın Faaliyetleri

İçişleri Bakanlığı bünyesinde, halka yeni harfleri anlatmak için 1928 Ağustos'unda konferanslar verilmeye başlanmıştır. Bu konferanslar 21 Ağustos Salı gününden itibaren İstanbul Üniversitesinde verilmeye başlanmıştır. Hoparlörlerle dışarıya yansıtılan ve Beyazıt meydanında halk kitlelerince de dinlenen bu konferanslardan birincisi⁶⁵⁸ Prof. Mustafa Şekip (Tunç) tarafından⁶⁵⁹ verilmiştir 25 Ağustos 1928 tarihinden itibaren⁶⁶⁰ Dolmabahçe Sarayı'nda milletvekilleri⁶⁶¹ için de bir kurs başlamıştır. Bu hususta CHF tarafından şu tebliğ yayınlanmıştır:

“Yeni Türk harfleri ile yazıp okumak hakkında Dolmabahçe Sarayı'nda verilecek konferanslara 25 Ağustos 1928 Cumartesi günü başlanacaktır. Muhterem meb'us arkadaşların o gün ve saatte yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak Dolmabahçe Sarayı'na teşrif buyurmalarına Umum Reisimiz Gazi Hazretleri'nden telakki ettiğim arzuya binaen arz ve istirham ederim.

Katib-i Umumi Saffet⁶⁶²

Atatürk, yurdun ihtiyaçlarını ve milletin yeteneklerini iyi biliyor, köklü ve sonuca götürececek planlar hazırlıyordu. O, aslında teori adamı değil, aksiyon adamıydı.⁶⁶³ Yararlı ve pratik yenilikleri hemen uygulamaya geçirdi.⁶⁶⁴ Gazi, bu düşüncelerle, öncelikle kamuda memurların yeni yazıyı kısa sürede öğrenmelerini öngörmüştür. Memurlar için konferans şeklinde dersler verilmiş ve bu konferanslara devam zorunlu tutulmuştur. Maarif Vekaletinin tayin ettiği uzmanların da bu konferansları teftiş etmek suretiyle, görüşlerini hem alakadar dairelere ve hem de Maarif

⁶⁵⁸ Konferansın bir kısmı için bkz: Şimşir, (1992): s. 171. Ayrıca konferansın tam metni için bkz: Cumhuriyet, (22.08.1928)

⁶⁵⁹ Şimşir, (1992): s. 171.

⁶⁶⁰ Eğitim 25-29 Ağustos 1928 tarihleri arasında olmuştur.

⁶⁶¹ Türkiye'nin Amerikan Büyükelçisi Joseph Grew 8 Eylül 1928 Cumartesi günü anısında, bu toplantıları şu şekilde değerlendirmiştir: “Bazı milletvekilleri yeni alfabe uygulamasını tenkit etmişlerdi. Gazi, yaklaşık üç yüz devlet yetkilisini Dolmabahçe Sarayında bir araya getirmiş ve inatçı milletvekillerini kürsüye çıkararak eleştirilerini dile getirmelerini sağladıktan sonra kendilerine İsmet Paşa vasıtasıyla haber göndererek yola gelmelerinin iyi olacağını bildirmiştir. Böylece muhalefet, daha doğmadan susturulmuş ve değiştirilmiş Türk dili bir kişi tarafından dikte edilmiş oluyordu.” (Grew, (1999): s. 105.)

⁶⁶² Avcı, (2000): s.114.

⁶⁶³ İsmet (İnönü) Paşa, bu meselede Gazi kadar cesur ve kararlı değildir. Zira İsmet Paşa Latin harflerine geçiş için 7 yıllık bir süre öngörüyordu. Gazi ise 6 ayı yeterli görmekteydi. (Aydemir, (1993): ss. 323-324.)

⁶⁶⁴ Neşet Çağatay, (1989), Atatürk Devrimlerinin Amaçları ve Esprisi, IX. Türk Tarih Kongresi, C. III, TTK Yayınları, Ankara: s. 1542.

Vekaletine birer rapor⁶⁶⁵ halinde sunmaları istenmiştir. Gazi, 19 Eylül'de de devlet memurlarını yeni Türk harfleriyle sınava tabi⁶⁶⁶ tutmuştur.

Yalnız devlet memurları değil, belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinin de yeni harfleri öğrenmesi zorunlu kılınmıştır. Bu konuda Dahiliye Vekaleti, onların da devlet memuru gibi düşünölmeleri ve sınava tabi tutulmaları gerektiğini⁶⁶⁷ bildirmiştir.

Gazi, 19 Eylül 1928'de İstanbul'da, Belediye Başkanına şu demeci vermiştir:

“Beyefendi:

Büyük milletimin bir kat daha inşaf ve tealisini temin edecek olan yazı inkılabının fiilen başlaması, buradaki ikametim zamanına tesadüf etti. Bu benim için kıymetli bir hatıradır. Yeni yazımızı öğrenmek ve öğretmek için, muhterem halkın resmi ve hususi muhtelif makamet ve müessesat ve cemiyetlerin göstermiş oldukları tehaluk, şevk ve gayrete yakından şahit oldum.

... Bu pek yerinde ve şuurlu mesainin yakın zamanda tabir muvaffakiyetle neticeleneceğini göreceğimize şüphe yoktur...”⁶⁶⁸

Yazı devrimi, bürokrasiyi de köklü reformlara zorluyordu. Yeni yazım kurallarını iyice kavramış daktilo-sekreterler, hem düzgün yazı yazacaklar, hem de gerektiğinde eskilerin yanlışlarını düzelteceklerdi. Yıllarca eski yazıyı kullanmış olan görevliler, yeni yazıyı kullanırken belki sık sık yanlış yapacaklardı. Bunun için yetişkin daktilo-sekreterler ellerine verilen müsveddelerdeki yanlışları da düzeltebilecek konumda olmalıydılar. Musahhihlik (düzelticilik) basımevleri içinde vazgeçilmez bir gereksinmeydi ve Devlet Basımevi de bu konuda kurslar⁶⁶⁹ açıyordu.

Bakanlar Kurulu, 17 Ekim 1928 tarihinde şu kararı aldı:

“Maarif Vekaleti Celilesince yazılan 16.10.1928 tarih ve 10407 numrolu tezkerede memleketin muhtelif yerlerinde açılmış olan memurin kurslarında yapılan tedrisat nihayet bulmak üzere olduğundan memurinin bu kurslardan ettikleri istifadenin derecesi tayin ve tespit olunmak üzere dikte ve kıraatten bir yoklamaya tabi tutulmaları teklif edilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyeti'nin 17 Teşrinievvel 1928 tarihli içtimanda tezekkür edilerek Maariften mütehasısın idare ettiği kurslara bilcümle devlet memurlarının

⁶⁶⁵ Metin, (2006): s. 105.

⁶⁶⁶ Çankaya, (1985): s. 246.

⁶⁶⁷ Yılmaz, (2009): s. 31.

⁶⁶⁸ Akbulut, (1998): s. 83.

⁶⁶⁹ Şimşir, (2006): s. 28.

devamı mecburi ve kurs nihayetinde muallim tarafından imtihan edilerek neticenin idare rüesası ve muallim imzasile bir vesikaya raptı muvafık görülmüştür.”

Bu Bakanlar Kurulu gereğince, 9 Kasım 1928 tarihinden başlanarak bütün devlet görevlileri yeni yazı sınavından geçirildiler. Başarı gösterenlere, “Türk harfleri ile okuyup yazabilir”⁶⁷⁰ ibareli, kurs öğretmenin ve görevlinin bağlı bulunduğu daire başkanının imzasını taşıyan bir belge⁶⁷¹ verildi.⁶⁷² 12 Kasım tarihli gazeteler, memurlara verilecek olan “ehliyetname”nin yeni harflerle basılmakta olduğunu duyurdu.⁶⁷³

1928 Kasım’ında, emekliye ayrılmaları yakın bir takım memurlarla yeniden alfabe öğrenmeyi gurur meselesi yapanlar kurslara devama yanaşmıyordu.⁶⁷⁴

Türkçenin yabancı sözcüklerden arındırılması işiyle Dil Komisyonu doğrudan ilgili değildi. Arapça ve Farsça sözcükleri Türkçeleştirmek için İstanbul Üniversitesi’nde de bir dil komisyonu oluşturulmuştu. Bu komite resmi adların, unvanların, deyimlerin, terimlerin yeni biçimde yazılması için uğraşıyordu. Devlet dairelerinin yeni adlarını gösteren bir liste⁶⁷⁵ yayınlanmıştı.⁶⁷⁶

Yeni yazı makinaları hakkında şunlar belirtilmiştir (16.12.1928):

“Yeni harflerle sipariş edilen ve memleketimize gelmiş olan yeni yazı makinelerinin dün (16.12.1928) Maliye Vekaletinde toplanan bir heyet tarafından tecrübeleri yapılmıştır. Bunlar Vekaletlere tevzi olunacaktır.”⁶⁷⁷

“Şehremanetinin yeni harflerle sipariş ettiği daktilo makineleri gelmiş ve Belediye dairelerine dağıtılmıştır.”⁶⁷⁸

⁶⁷⁰Türkiye’deki Amerikan Büyükelçiliği, İstanbul’da yapılan sınavda kamu görevlilerinin 10-12 satırlık bir yazıyı genel olarak 20-25 dakikada yazabildiklerini rapor etmiştir. (Şimşir, (1992): ss. 218-219.)

⁶⁷¹ Şimşir, (1992): s. 218.

⁶⁷² Sınavlarda başarılı olamayan memurlara da cezalar hukuki yollarla uygulanacaktı. Memurlar hakkında cezai işlem konusu 1982 Anayasası’nda şöyle yer almaktadır: “Madde 118 – Memurlar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnad olunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır. Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.” 1982 Anayasası’ndaki şartların o dönem için de geçerli olabileceğini düşünürsek, Türk Harfleri Kanunu’nun bu şartlara uygun olduğunu görürüz. (Kili ve Gözübüyük, (1985): s. 206.)

⁶⁷³ Özerdim, (1978): s. 38.

⁶⁷⁴ Özerdim, (1978): s. 39.

⁶⁷⁵ Liste için bkz: BCA, Dosya: 1475, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..5., Tarih: 20.10.1928.

⁶⁷⁶ Şimşir, (2006), Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler: s. 44.

⁶⁷⁷ Cumhuriyet, 17.12.1928. (Şimşir, (1992): s. 223.)

⁶⁷⁸ Bu haberle İstanbul Belediyesi’nin ısmarladığı yeni yazı makinalarının geldiği haber verilmektedir.. (Şimşir, (1992): s. 223.)

Türkiye’de yetişkin stenograflar yoktu. Doğrusu, stenografi öğrenmeye gereksinim de duyulmamıştı. Çünkü eski yazı steno yazısı gibi hızla yazılabiliyordu. Ama yeni alfabe için stenograflar yetiştirilmeliydi. Stenograflar, daktilograflar ve musahhihler (düzeltmeciler) gibi belli bir öğrenim düzeyinde⁶⁷⁹ olmalıydılar.

1 Haziran 1929’dan itibaren, Arap harfleriyle yazılmış hiçbir yazının devlet dairelerince kabul edilmeyeceği, eski yazının yalnız steno yerine kullanılmasına izin verildiği, yeni Türk stenusunun benimsenmesiyle de buna bir yıl içinde son verileceği⁶⁸⁰ bildirilmiştir.

3.3. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI’NDA GEÇİŞ ÇALIŞMALARI

Latin harfleri uluslar arası posta ve telgraf alfabesiydi. Bu yüzden Türkiye’den yabancı ülkelere Türkçe telgraf çekilebilmesi için XIX. yüzyıl sonlarından beri Latin harfleri kullanılıyordu. Yani Arap harfleriyle yabancı ülkelere telgraf çekilemiyordu.⁶⁸¹ Uluslar arası ulaşımda, demiryolları ve denizyollarında da çoğunlukla Latin yazısı⁶⁸² geçerlidir. Özellikle XIX. yüzyılda Avrupa’da diplomasi dili Fransızca idi. Daha önce bahsettiğimiz üzere, yabancı dil derslerinin Fransızca yapılmasının nedenlerinden biri de Batılılaşmada Fransa’nın model ülke⁶⁸³ olarak seçilmesidir.

3.3.1. Dışişleri Bakanlığı’nda Geçiş Çalışmaları ve İlk Uygulamalar

Başbakanlık, yeni yazıya geçiş hazırlıklarında eşgüdümü sağlamak için Bakanlıkların Müsteşarlarını toplantıya çağırdı. 11 Eylül 1928’de⁶⁸⁴, Başbakanlık Müsteşarından Bakanlıklar Müsteşarlarına şu yazı gönderildi:

“...Yeni harflerin talim ve tedrisi hakkında görüşülmek üzere ve takip edilecek hattı hareket tespit edilmek üzere Heyeti Celilei Vekilede bilmüzakere şifahen tekarriir ettirildiği veçhile, Eylülün onikinci yarınki Çarşamba günü saat ondört buçukta Maarif

⁶⁷⁹ Şimşir, (2006): s. 27–28.

⁶⁸⁰ Şimşir, (2006): ss. 51-52.

⁶⁸¹ Şimşir, (1992): s. 369.

⁶⁸² Şimşir, (1992): s. XII.

⁶⁸³ Ergün, (1990): s. 442.

⁶⁸⁴ 11 Eylül 1928 tarihinde yapılan müsteşarlar toplantısında neler görüşülüp kararlaştırıldığı kesin bir şekilde saptanamamıştır. Anlaşılan odur ki, devlet görevlilerinin bir ay içinde yeni yazıyı öğrenmeleri kararlaştırılmıştır.

Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesinde içtima edileceğinden Zatı Alilerinin de teşrif buyurmalarını arz ve rica ederim efendim.”⁶⁸⁵

19.09.1928 tarihli, Dışişleri Bakanlığı’ndan MEB’e gönderilen yazıda, Dışişleri Bakanlığı şu talepte bulunmaktadır:

“Vekaletimiz merkezde ve hariçteki memurinine yeni harflerin sür’atle öğretilmesi için 500 adet elifba ile imla kaidelerini gösteren kitabın irsali hakkında icabedenlere emir buyurulmasını istirham ederim”⁶⁸⁶

Yani ilk aşamada, MEB’den 500 alfabe kitabı talep ediyordu.

1928 yılı Eylül ayı içinde Bakanlıkların her birinde yeni yazı kursları açılmıştır. Dışişleri Bakanlığı merkez örgütünde kurs veren öğretmenlerden biri Esat Rıdvan Bey’di. Onun Dışişleri görevlilerine verdiği derslerin notları da, ayrı bir kitapçık⁶⁸⁷ biçiminde⁶⁸⁸ bastırılmıştır.

Başvekil İsmet (İnönü) imzasıyla, 26 Eylül 1928 tarihinde Bakanlıklara şu genelge gönderildi:

“Umum dairelerde Arapça ve Acemce terkiplerle isim alan makamlara yeni dil ve harflerimize göre ünvanlarını tespit ve neticesini bir proje halinde Başvekalete tevdi eylemeleri lüzumunun tebliğini rica ederim efendim.”⁶⁸⁹

Başbakanlığın bu genelgesi üzerine müsteşarlar ve Dil Encümeni üyeleri toplandılar. Makam adları incelendi ve eskiden kullanılan adların yeni karşılıkları saptandı.⁶⁹⁰ Bu çalışma nihayetinde, 175 kalemlik bir liste ortaya çıktı.

Arapça ve Acemce terkiplerle isimlenen makamlar adını taşıyan bu listede iki ayrı sütunda isimler şöyle yer alıyordu:

⁶⁸⁵ BCA, Dosya: 1473, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..3., Tarih: 11.09.1928.

⁶⁸⁶ Şimşir, (1992): s. 218.

⁶⁸⁷ Kitabın tam künyesi şu şekildedir: Hariciye Vekaleti Kursunda Muallim Esat Rıdvan Beyin Takririnden Alınan Notların Hulasaları, (1928), Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara. Kitapta şu konular yer almaktadır: Alfabemizdeki harfler, inceltme ve uzatma işareti, kesme işareti, “g, p, ç, t” sert harfler ve ahenk kaideleri.

⁶⁸⁸ Şimşir, (1992): s. 218.

⁶⁸⁹ Şimşir, (1992): s. 223.

⁶⁹⁰ Harf Devrimiyle birlikte dil devrimine de gidiliyor; önce makam adlarından işe başlanıyordu.

“Eski harflerle eski isimleri / Yeni harflerle yeniden alacakları isimler

Kalem-i Mahsus	Hususi Kalem
Divan-ı Riyaset	Riyaset Divanı
...	...”

Dışişleri Bakanlığı bir genelgeyle bu listeyi elçiliklere ve konsolosluklara göndererek “şimdiden sonra bunların istimal buyurulması (kullanılması) reca olunur”⁶⁹¹ dedi.

Resmi yazışmalarda yeni yazıya geçilirken, ilk zamanlarda Fransız klavyeli⁶⁹² yazı makineleri kullanılmıştır. Özellikle Dışişleri Bakanlığı yazışmalarında hep Fransız klavyeli yazı makineleri kullanılmıştır.

Henüz bir Türk klavyesi ve yazı makinesi olmaması hasebiyle Dil Encümeni 11 Eylül 1928 tarihinde şu açıklamayı yaptı:

“Dil Encümeni, bütün memleketlerde olduğu gibi Türk milli yazı makinesinin tespit ve ilan etmiştir. Bu makine 42 tuşludur. Türkçe ile diğer lisanları yazmak üzere 43,45 tuşlu beynelmil yazı makinelerinin milli Türk klavyesinden mümkün olduğu kadar az ayrılmak şartı ile yapmakta fabrikalar serbesttir.”⁶⁹³

11 Eylül’de Dil Encümeni’nin Milli Türk klavyesini saptamasından sonra yeni yazı makineleri sipariş edilmiştir. Milli Eğitim Bakanı M. Necati Bey imzasıyla Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 11 Aralık 1928 tarihli bir yazıdan⁶⁹⁴ da anlaşıldığına göre, makineler 1928 Aralık başlarında Türkiye’ye gelmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.

MEB de 1928 Aralık ayı başlarında Türk yazı makinalarını sağlamış ve bu makinalarla yazı yazabilecek elemanları da yetiştirmiştir. Bürokratik düzende yeni yazıya geçilirken, yeni yazı makinaları da zamanında yetiştirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁹⁵

⁶⁹¹ Şimşir, (1992): ss. 223-224.

⁶⁹² Fransız klavyeli makinalarla yazılan yazılarda elle yapılan düzeltmeler dikkati çekiyordu: (i) yerine (i) harfi kullanılıyor ve harfin üzerindeki nokta elle siliniyordu. (s) harfinin altına virgöl eklenmek suretiyle (ş) yapılıyordu. Kimi zaman da Fransızca noktasız olan büyük (i) harfleri (ı) yerine kullanılıyordu. (Şimşir, (1992): s. 222.)

⁶⁹³ Cumhuriyet, (12.09.1928).

⁶⁹⁴ “Rusya’da bulunan Türk vatandaşlara tevzi edilmek üzere “200” Halk ve “100” imla kaidelerini havi alfabenin Vekaletimize gönderilmesi için Devlet Matbaasına tebligat ifa edilmiştir. Bilvesile teyidi hürmet eylerim efendim.”

⁶⁹⁵ Şimşir, (1992): s. 223.

1928 Kasım ayı içinde eski ve yeni yazı yan yana kullanılıyordu. Türk harfleri yasası çıktıktan sonra Dışişleri Bakanlığı bu yasayı ve eski Türk harfleri levhasını ayrıca bastırarak 29 Ekim 1928 tarihinde, elçiliklere ve konsolosluklara şu genelgeyle duyurdu:

“Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik edilmiş olan 3 Teşrinisani 928 tarih ve 1353 numrolu kanun sureti leffen takdim kılınmış olduğundan Kanunuevvel 928 iptidasından itibaren mezkur kanun mucibince Türk harfleri ile muhaberat ve muamelat icrası tamimen iş’ar olunur efendim.”⁶⁹⁶

02.12.1928 tarihinde, Dışişleri Bakanlığı yeni yazıyla Milli Eğitim Bakanlığı’na başvurarak dış temsilciliklere gönderilmek üzere kitap istemiştir. Yazı şu şekildedir:

“Memurini hariciyemiz ile memaliki ecnebiyedeki tebaamızın yeni harf inkılabına ait ihtiyaçlarını hatadan salim olmayan bazı vesaitten temin edegelmeleri mahzurdan salim olmayacağından ve yanlış olarak taammüm edecek usulü tahrir ve kavaidin tashih edilebilmeleri müşkilatı dai bulunduğundan lisan hususundaki masainin az zamanda ve esaslı bir surette semeredar olabilmesini teminen bedelleri bilahere eshabından istifa edilmek üzere berveçhi maruz kitaplardan (200)er nüsha ile peyderpey ikmal olunacaklarının da irsaline müsaade buyurulması...”⁶⁹⁷

1928 Kasım ve Aralık aylarında, dış temsilciliklerden kitap istekleri çok fazlaydı⁶⁹⁸. Berut Başkonsolosluğu acilen 500 adet, Moskova Büyükelçiliği Konsolosluk Şubesi de “münasip miktarda” kitap talebinde⁶⁹⁹ bulunuyordu.

10 Nisan 1929 tarihinde, 1416 sayılı kanun ile yurtdışına devlet hesabına gönderilecek öğrenciler⁷⁰⁰ hakkında kanun kabul edilmiştir. Teknik alanlarda mühendis ve yabancı dil, tarih, coğrafya, matematik, resim, müzik ve beden eğitimi alanlarında

⁶⁹⁶ Şimşir, (1992): s. 221.

⁶⁹⁷ Şimşir, (1992): ss. 220-221.

⁶⁹⁸ MEB yoğun talebi karşılayabilmek için büyük çaba harcıyor, Devlet Matbaası geceli gündüzlü çalışıyordu. Zamandan tasarruf için bazı kitapların basımının tamamlanması bile beklenmiyor, fasikül fasikül dağıtım gerçekleştiriliyordu. (Şimşir, (1992): s. 221.)

⁶⁹⁹ Şimşir, (1992): ss. 220-221.

⁷⁰⁰ John Dewey’in 1924’te Bakanlığa sunduğu raporda, çeşitli alanlarda malumat ve ihtisas sahibi olmak için ecnebi memleketlere öğrenci gönderilmesi gerektiği belirtilmişti. Bu uygulama da, 4 yıl öncesinde rapor halinde planlanan çalışmanın hayata geçirilmesi aşamasıdır. (Dewey, a.g.e., s. 2.)

öğretmen olarak yetiştirilmek üzere çok sayıda öğrenci Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine gönderilmiştir.⁷⁰¹

Dışişleri Bakanlığı'na ait eski harflerle yazılı defterlerin imhası için bir komisyon⁷⁰² oluşturulmuş ve liste hazırlanmıştır.

Bu komisyon 27.05.1940 tarih ve 2/13556 sayılı kararname uyarınca, Dışişleri Bakanlığı'nda toplanarak malzemeyi tetkik etmiştir.

Bu evrakların; eski harflerle basılmış ve kullanılmamış kayıt defterleri ile bu mahiyette bazı risalelerden, broşür ve ajansbültenlerinden ibaret olduğu, bunların herhangi bir surette tarihi, ilmi, siyasi, iktisadi, askeri ve hukuki hiçbir kıymeti olmadığı gibi broşür ve risalelerin okunabilecek yerlere verilemeyecek kadar kötü durumda olduğu görülmüş, bahsi geçen kararnamede, sayılan karakterde bulunduğu anlaşılmış olduğundan, evrakların kararname hükmünce imha edilmesine⁷⁰³ karar verilmiştir.

3.3.2. Dış Yazışmalar ve Geçiş Süreciyle Beraber Değişen Durum

Dışişleri Bakanlığı daha 1928 Eylül başlarında az da olsa yeni yazıyı kullanmaya başlamıştı. Özellikle yazı devrimine ilişkin yazılar yeni yazıyla kaleme alınıyordu.

6 Eylül 1928'de Türkiye'nin Prag İşgüderi A. Cevat (Üstün), yeni harflerle ve yazı makinasıyla şu yazıyı Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir:

“Burada-ki elçilik ve şebenderlik memurları ile talebe vesair vatandaşlarımıza, bundan mâdâ, alakadar bazı müsteşriklere verilmek üzere dil encümeninin kabul ettiği alfabeden ve son kat'i esasları ihtiva eyleyen resmi gramerden khâfi miktarda nüshanın irsaline lütuf buyurulmasını rica ederim efendim”⁷⁰⁴

13 Eylül 1928'de (müsteşarlar toplantısının ertesi günü), Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin bütün dış temsilciliklerine şifre telgrafla şu genelgeyi göndermiştir:

⁷⁰¹ Karagözoğlu, (1994): s. 325.

⁷⁰² Komisyon: Milli Müdafaa Vekaleti Zat İşleri Birinci Şube Müdürü Aleattin Onuk, Dahiliye Vekaleti Evrak Müdürü Ahmet Fehmi Ongül ve Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi'nden Enver Ziya Karal'dan oluşmaktadır.

⁷⁰³ BCA, Dosya: 17111, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 17.96..15., Tarih: 16.*1.1942: s. 5.

⁷⁰⁴ Şimşir, (1992): s. 219.

“Yeni Türk harflerinin nihayet 15 teşrinievvele kadar bilcümle memurini devlet tarafından öğrenilmesi kat’iyyen matlup ve mültezim olduğundan elçilik ve şebbenderlik memurlarının aralarında kurslar tertip ile yeni harfleri öğrenmeleri ve mümarese hasil eylemeleri lazımdır. Alfabe ve kavaid kitapları posta ile derdesti irsaldır. (Keyfiyetin maiyetinizdeki şebbenderliklere serian tamimi mercudur).”⁷⁰⁵

Bağdat işgüderi, 14 Eylül 1928 tarihinde, El-Irak gazetesinde Türkçe olarak şu duyuruyu yayınlamıştır:

“Hükümetimizce kabul edilmiş olan yeni Türk harflerinin şekil ve usulü tedrisini öğretmek maksayile Mashalat gúzarlığımızda bir kurs küşad edilmiştir. Kañılaryamızda mukayyet Türk tebaasının lüzumu müracaatları ilan olunur.”⁷⁰⁶

16Eylül 1928 tarihinde, Bağdat İşgüderi yeni yazıyla ve yazı makinesiyle şunları yazmıştır:

“Burada mukim ve Kañılaryamızda mukayyed olan vatandaşlarımıza yeni harflerimizin şekil ve usulü tedrisini öğretmek maksadı-le mashalat gúzarlığımızda bir kurs küşad eylediğimi arz ve bu vesile ile yüksek hürmetlerimin kabulünü rica eyler-im efendim.”⁷⁰⁷

Dışişlerinin merkez ve dış örgütünde de Ekim ve Kasım aylarında yeni yazıya geçildiği görülmektedir. Marsilya Başşebbenderliğinden Hariciye Vekaleti’ne, 20.10.1928 tarihinde, yeni harflerle gönderilen yazı şu şekildedir:

“15 Teşrini evvelden itibaren yeni harflerin istimaline başlanmıştır. Ancak umuru hisabiyeye aid defterler gönderilinceye kadar eski harflerin istimalinde devam”⁷⁰⁸ mecburi olduğunu arz eylerim.”⁷⁰⁹

Türk harfleri yasası çıktıktan sonra Dışişleri örgütünde yeni yazıya geçiş çalışmalarının hız kazanması söz konusudur. Dış temsilcilikler çoğunlukla yasanın öngördüğü süreyi beklemeden yeni yazıya geçmişlerdi. Ankara’dan talep edilen ise bol bol kitaptı. Bu hususta 13.11.1928 tarihinde, Cenevre Konsolosluğu şu şekilde bir yazı yazmıştır:

⁷⁰⁵ Şimşir, (1992): s. 217.

⁷⁰⁶ Şimşir, (1992): s. 219.

⁷⁰⁷ Şimşir, (1992): s. 219.

⁷⁰⁸ Türk harfleri yasası, Başkonsolosun değindiği basılı defterler konusunu öngörmüştü. 3. Madde ile; “Matbu muamelat, cetvel ve defterlerin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir.” hükmü getirilmiştir. (TBMM ZC, Devre: III, Cilt: V, s. 11.

⁷⁰⁹ Şimşir, (1992): s. 220.

“... tabamızdan olan Museviler de yeni harfleri öğrenmek üzere şebenderlikten kitap talep etmektedirler.

Binaenaleyh teferruatta yanlışlıklardan sakınılmak ve isteyenlere verilmek üzere Hükümetimiz tarafından tab edilmekte olan alfabe, kıraat ve lügat kitaplarından birkaç nüshanın irsalini istirham ederim efendim.”⁷¹⁰

Paris’te çıkan ve memlekete girmesi yasak olan Haraç Gazetesi, 15.12.1928 tarihli yayınında, Latin harfleri dolayısıyla ülkede hoşnutsuzluk olduğunu, hatta ordunun da bu durumdan hoşnut olmadığına dair birçok konuda eleştirileri okuruyla paylaşmıştır. Bu konudaki bildiri Başvekalet 01.01.1929⁷¹¹ tarihinde gönderilmiştir. Bildiri şu şekildedir:

28 Şubat 1929

İngiltere / Glaskov

Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti Genel Katibi Patrica F. E. Marley’den Türkiye’de, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

“Efendim Sadeleştirme Cemiyeti Milli Alfabeyi islah için akıllı ve cesaretlece attıkları hareketten ötürü hem yüce şahsınızı ve hem de Hükümetinizi tebrik eder, eğitim ve öğretim yolunda geçmişin enkazını çocuklarının ayaklarına takılmaya bırakan bizim gibi milletlere yol gösterdiklerinden dolayı onlara teşekkür ederiz.

Cemiyet, bu ıslahatın sonucu olarak Türk halkının kültür, ticaret ve milletlerarası ilişkilerde büyük ilerleme göstereceğini şimdiden ümit dolu olarak görür.”⁷¹²

31 Mart 1929

Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’den İngiltere / Glaskov’da Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti üyelerine:

“Harf İnkılabımız hakkında yazdığımız pek takdirdar mektubunuzdan dolayı içten teşekkürlerimi takdim ve sizlere de yüksek çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Yeni yazımız hakkında size bir fikir verebilmek için Alfabemizle bazı okuma kitapları gönderiyorum efendim.”⁷¹³

⁷¹⁰ Şimşir, (1992): s. 220.

⁷¹¹ BCA, Dosya: 8563, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.547..20., Tarih: 01.01.1929.

⁷¹² Akbulut, (1998): s. 103.

⁷¹³ Akbulut, (1998): ss. 103-104.

3.3.3. Türkiye Dışında Türk Harfleri ve Uygulamaları

Harf Devrimi kısa sürede Türkiye sınırlarını aşmış ve ilk önce Osmanlı topraklarına yayılmıştır. Türk Harf Devrimi'nin hemen sonrasında Hatay, Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya⁷¹⁴ gibi ülkelerde yaşayan Türkler, Türkiye'yi takip etmişler⁷¹⁵ ve yeni Türk harflerini benimsemişlerdir.

Türk harfleri, yalnız Türkiye'de değil, genel olarak eski Osmanlı topraklarında yaşayan Türklerin ortak alfabesi olmuştur denilebilir. Zira Kıbrıs ve Rumeli Türkleri de Türkiye'ye uyarak Harf Devrimi yapmışlar, daha doğrusu Türk Harf Devrimi'ni benimsemişlerdir.

TBMM'nin kabul etmiş olduğu Türk harfleri yasası Türkiye dışında yürürlükte olmadığına göre, oralarda Türk harflerini benimsemek için yasal bir zorunluluk söz konusu değildi.⁷¹⁶ Böyle olduğu halde kısa zamanda oralarda da Türk harflerinin yayılabilmiş olması ilginçtir.

10 Eylül 1930 tarihli ve 6315 numaralı Utru gazetesine göre, Bulgaristan'da, "Türk Mekteplerinde Latince" başlıklı haberde özetle şunlar belirtilmektedir: Bu seneden itibaren Bulgaristan'daki bütün Türk mekteplerinde Latin (Türk harfleri) harfleri ile okumak mecburidir. Arap harfleri okutulan mektepler derhal kapatılacaktır.⁷¹⁷

Kıbrıs Lefkoşe'de Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi 10.11.1928 tarihinde bir mektup göndererek⁷¹⁸ yeni Türk harflerinin gönderilmesi hususunda beyanatını dile getirmiştir.⁷¹⁹

Başvekalet'ten Kıbrıs / Lefkoşe'de çıkan Söz gazetesine yeni Türk harflerinden iki kasa gönderileceği⁷²⁰ bildirilmiştir.

⁷¹⁴ Harf Devrimi'nin dış basında yansımalarından örnekler için bkz: *Harf Devriminin 50. Yılı Sergisi*, (1979): ss. 53-60.

⁷¹⁵ Dış ülkelerde Türk Harf İnkılabı ile ilgili olarak yayımlanan belgeler için bkz: *Belgelerle Türk Tarihi*, TTK Yayınları, S. 9-10, Ankara: ss. 90-99.

⁷¹⁶ Şimşir, (2006): ss. VII, XIII, 117, 118, 187.

⁷¹⁷ *Harf Devriminin 50. Yılı Sergisi*, (1979): s. 51.

⁷¹⁸ Yaklaşık 5 ay evvel de bir mektup göndermiştir. (BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 11.)

⁷¹⁹ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 11.

⁷²⁰ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 10.

Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi 25.01.1929 tarihinde, bir sandık içerisinde gönderilmiş olan 81 kiloluk yeni harfleri aldığını (12 punto) bildiren bir mektup yazmıştır ve teşekkürlerini belirtmiştir. Fakat bu yeni harfler içerisinde başlık için büyük punto harf konulmadığını, bu harflerden de gönderilmesi halinde daha ziyade minnettar kalacaklarını⁷²¹ belirtmiştir.

Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi'nin 25.01.1929 tarihli mektubu değerlendirilmiş ve Başvekalet Celile Müsteşarlığına bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda, büyük puntolu⁷²² yazıların malzeme azlığı dolayısıyla gönderilemediği belirtilerek, gazetenin düz yazıyla bir şeye benzemeyeceği cihetiyle büyük puntolu (24 punto) harflerden de 22–23 okka kadar gönderilmesi⁷²³ istenmiştir.

02.02.1929 tarihli ve 1255 / 17 numaralı yazıya cevaben, 07.02.1929 tarihinde Hazine-i Evrak Muavinliği'ne bir yazı gönderilerek, hemen gönderilmesi istenen 24 puntoluk harfler için sevk masrafı⁷²⁴ talep edilmiştir.

02.26.1929 tarihinde de, Kıbrıs'ta çıkan Söz gazetesine, ikinci defa gönderilen, harflerin bedeli olan 80 liranın İş Bankasına gönderildiği⁷²⁵ bildirilmiştir.

05.12.1928 tarihinde, Kilis'te Kilis ve Bulgaristan'da Rehber gazetelerine yeni harflerin gönderildiğini şu yazıyla bildirmektedir:

“Başvekaleti Celile Müsteşarlığına

Kilis'te “Kilis” ve Bulgaristan'da “Rehber” gazetelerine Başvekil hazretlerinden telekki okulan emir mücibince, lazım gelen miktarda yeni harflerin tedarik ve sevkolunduğunu hürmetlerimle arzederim efendim.

Matbuat Umum Müdürü

E. Ekrem

6.12.1928⁷²⁶

⁷²¹ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 5.

⁷²² Punto örnekleri için bkz: BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 3.

⁷²³ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 4.

⁷²⁴ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 1.

⁷²⁵ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 2.

⁷²⁶ BCA, Dosya: 14424, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.25..23., Tarih: 06.12.1928.

Söz gazetesi, 11.07.1933 tarihinde de, neşredebilmek için Türk Tarihi ve Türk Dili cemiyetlerinden, neşriyat ve kararlarından gönderilmesini⁷²⁷ istemiştir.

3.3.4. Dış Basında Türk Harfleri

Türk Harf İnkılabı Avrupa, Amerika ve Rusya basın ve yayın organlarında günü gününe izlenen olaylar arasındaydı.

Dünyadaki devrimler hep kan dökülerek gerçekleştiriliyordu. Oysa Türkiye'deki devrimler kansız ve kavgasız gerçekleştiriliyordu. Avrupalının kafasında yarattığı kanlı, bıçaklı diktatörlerin hiçbiri Türkiye'de yoktu.⁷²⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Amerikan basını genellikle Türkiye'ye karşıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Amerika'daki Rum ve Ermeni çevrelerinin de etkisiyle Türkler, Amerikan kamuoyunda kötü⁷²⁹ tanıtılıyordu. Amerika'daki Rum ve Ermeni lobilerinin etkisiyle, Amerikan kamuoyunca kötü tanınan Türkler, özellikle Türk yazı devrimi ile Amerika'daki saygınlığını arttırmış, Türk Harf Devrimi, Türk ve Türkiye'nin tanıtımında⁷³⁰ etkin rol oynamıştır.

1928 yılına gelindiği zaman Amerikan basınındaki Türk düşmanlığı kampanyası büsbütün yatışmış değildi. Buna karşın Türkiye'nin ardarda gerçekleştirdiği devrimci atılımlar Amerika'da olumlu⁷³¹ yankılar uyandırıyor.

Joseph C. Grew⁷³², Türk yazı devriminin nasıl hazırlandığını, nasıl başarıldığını ve ne gibi sonuçlar verdiğini Amerikan Hükümeti'ne anlatmıştır.

Türkiye'deki Amerikan Büyükelçiliği Türk Harf Devrimi'ni, İstanbul'dan, 06.06.1928-24.06.1929 tarihlerini kapsayan, 1 yıllık süreçte yakından takip etmiştir. Joseph G. Grew⁷³³ imzasını taşıyan raporlar üst üste Washington'a sunulmuştur. Raporlar hazırlanırken Türk basını taranmış: Dışişleri, Milli Eğitim, Dil Encümeni görevlilerinden, gazetecilerinden, yazarlardan, Türkiye'deki Amerikalılardan ve gizli

⁷²⁷ BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929: s. 6

⁷²⁸ Akbulut, (1998): s. 102.

⁷²⁹ Şimşir, (2006): s. 1.

⁷³⁰ Tunca, (2006): s. 119.

⁷³¹ Şimşir, (2006): s. 1.

⁷³² Joseph C. Grew hakkında detaylı bilgi için bkz: Joseph C. Grew, (1999), *Yeni Türkiye*, Kadri Mustafa Orağlı (Çev.), Multilingual, İstanbul.

⁷³³ Joseph C. Grew, Ekim 1927'de göreve başlamıştır. (Şimşir, (2006): s. VII.)

kaynaklardan bilgiler alınmıştır. İyi kötü süzgeçten geçirilen bu raporlar 14 adettir.⁷³⁴ Amerikan gözüyle kaleme alınan bu raporlarda, özellikle yersiz kuşkular ve eleştiriler⁷³⁵ söz konusudur.

Amerikan basın organları da bu devrimi, yalnız çok önemli görmekle kalmamış, açıkça alkışlamış ve övmüşlerdir⁷³⁶ de.

1928 Ağustos ayı Türkiye’de hummalı çalışmalarla geçmiş ve bu çalışmalar ay sonunda yurtdışında⁷³⁷ yankı yapmıştır. Türkiye’deki Alman Büyükelçiliği⁷³⁸, Harf Devrimi’ni baştan itibaren Alman çıkarları için gerekli bulmuş, desteklemiş ve hatta yön vermeye çalışmıştır. Harf Devrimi’yle alakalı raporlar hazırlatmıştır. Raporlarda Alman çıkarlarını gözetme çabası yer alırken, Türk Devleti’ne ve Atatürk’ün karizmatik kişiliğine hayranlık ve dostça yaklaşım da işlenmiştir. Bir Alman raporu şu şekildedir:

“Almanya açısından bu hareketlerden memnun olmalıyız. Türkiye transkripsiyonun seçim tarzıyla hiç şüphesiz kararlı ve tedbirli bir kişilik ortaya koymuş, şimdiye kadar etkisinde olduğu Fransız kültür alanından bilinçli bir şekilde uzaklaşmış ve Almanya’dan etkilenmiş olan Doğu Avrupa kültür çevresine girmiştir. Bu olay bizim yararımızdır. Belki de, -emperyalist amaçlı olduğu düşünülmesin diye- Almanya’nın önderlik etmediği, ama tüm Almanca konuşan ulusların her birinin dilinde mevcut farklılıkları doğru okuyabilmeyi sağlayacak önlemler alacak bir kongre toplanması konusu gündeme getirilebilir. Her halde, benim tavsiyem, Türkiye’de yeni harflerinin kabulünün Alman kamuoyunda olumlu karşılanmasını sağlamaktır. Fransız gazeteleri şimdiye kadar bu konuyla Alman gazetelerinden çok daha fazla ilgilendiler.”⁷³⁹

Alman Büyükelçisi Aschmann raporlarında, harf değişikliğinin Türk basınında çok önemli kültürel ve ekonomik bir olay olarak değerlendirildiğinden bahsetmiştir. Raporun devamında, Türkiye’nin Avrupa’ya manevi ve ekonomik olarak bağlantısının kesinleştiği düşüncesine değinilmiş ve din alanında da çok büyük etkilere sebep olacağını beklediği yazılmıştır. Aschmann, Devrim’in Türkiye’de milliyetçi

⁷³⁴ Raporlar için bkz: Şimşir, (2006): ss. 59-96.

⁷³⁵ Şimşir, (2006): ss. 1-56.

⁷³⁶ Şimşir, (2006): s. 57.

⁷³⁷ Yabancı gözüyle Türk yazı devriminin değerlendirilmesi için, ön dört yabancı ülkenin yetmiş kadar değişik gazete ve dergisinden alıntıların yer aldığı kaynakça için bkz: Şimşir, (1992).

⁷³⁸ Alman Büyükelçilerinden Kühlmann (1917’de Büyükelçi) ve Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk Alman Büyükelçi Nadolny’nin raporları da söz konusudur. Zira Kühlmann 1917’den itibaren Dil İnkılâbı’nın bir yol haritasını çizerken, Nadolny reformlar hakkında toplumdaki görüş, tartışına ve Mustafa Kemal’in icraatlarını ve gelişmeleri ortaya koymaktadır.(Çalık-Baltaoğlu, (2001): s. 263.).

⁷³⁹ Bozkurt, (1999): ss. 1359-1360.

düşüncenin derinleşmesine yol açacağını⁷⁴⁰ da savunmaktadır. Alman raporları⁷⁴¹ değerlendirildiğinde, bu devrimin Türk halkını cehaletten kurtarmadaki ve yeni Türk Devleti'ni çağdaş kültüre ve medeniyet seviyesine getirmedeki öneminin gözden kaçırılmadığı ve Alman kamuoyunun bu devrime olumlu⁷⁴² bakması arzusunun varlığı görülür.

Alman diplomasisi kadar olmasa ve hatta oldukça az sayıda da olsa bile, Alman basını da harf inkılâbını izlemiş ve yorumlamıştır. Basının bu takibi, özellikle harf inkılâbının hemen sonrasında⁷⁴³ olmuştur. Harf İnkılabının Almanlar tarafından takibi, pratikte kendilerine sağlayacağı menfaatlerin değerlendirilmesi şeklinde ifade olunabilir. Kendi alfabe sistemlerini telkin ederek, bu reformdan kültürel nüfuz ve ekonomik çıkar uman Almanlar, bu süreçte özellikle Fransızların öne çıkma ihtimalinden rahatsızlık⁷⁴⁴ duymuşlardır.

Times gazetesi muhabiri, gazetesinde, yeni Türk harfleri üzerine⁷⁴⁵ bir yazı yazmıştır.

Ekim ayı sonlarına doğru Amerikan Büyükelçiliği'nden, Başkatip Ernest L. Ives imzasıyla Washington'a gönderilen raporda Türk yazı devrimiyle birlikte dil devrimine doğru da gidilmek istendiği⁷⁴⁶ belirtiliyordu.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu İşleri Dairesi Başkanı Wallace Murray, “değişmeyen Doğu” imajının Batı'da yaygın olduğunu belirterek şunu söyler: “I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonraki on yıl içinde Türkiye gerçekleştirdiği devrimlerle bu imajı yıkmıştır.”⁷⁴⁷

Atatürk'ün 1 Kasım 1928 Meclis açış konuşmasını, yabancı misyon şefleri ve eşleri⁷⁴⁸ de takip etmiştir. Ayrıca 1 Ocak 1929'da açılan Millet Mektepleri'nin Amerikan basınındaki yankıları⁷⁴⁹ da olumlu olmuştur.

⁷⁴⁰ Gülmez, (2006): ss. 242–243.

⁷⁴¹ 19 Eylül 1936-31 Aralık 1928 tarihleri arası.

⁷⁴² Bozkurt, (1999): s. 1359.

⁷⁴³ Çalık ve Baltaoğlu, (2001): s. 278.

⁷⁴⁴ Çalık ve Baltaoğlu, (2001): s. 282.

⁷⁴⁵ Özerdim, (1978): s. 29.

⁷⁴⁶ Şimşir, (2006): ss. 36-38.

⁷⁴⁷ Köni, (1991): s. 493.

⁷⁴⁸ Ertem, (1991): s. 283.

⁷⁴⁹ Şimşir, (2006): s. 45.

3 Ocak 1929, Newyork Times haberi şu şekildedir:

“Türkiye hiç değilse bir bakımdan eski cumhuriyetleri utandıracak biçimde yeni yıla girdi... Dört ay içinde Türkiye'nin okur-yazar bir ülke olması planlanmıştır. Biz kendi beyaz çocuklarımız arasındaki okur-yazarlık oranını 150 yılda yükseltebildik.”⁷⁵⁰

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras), 1929 Şubat'ında, Amerikan Büyükelçisi Joseph Grew'e, “Hükümet onbeş yılda okuma yazma oranını yüzde yüze çıkarmayı umuyor” der. Büyükelçi Grew, Bakan'ın bu açıklamasını biraz kuşkuyla karşılar. Bunu Washington'a rapor ederken de, “Yeni yazıyı öğrenme coşkusu, % 90 kadarı okuma yazma bilmeyen bir halkı, onbeş yılda yüzde yüz okuryazar durumuna getirmeye bakalım yetecek mi?”⁷⁵¹ der.

Fransız yazar Jean Laubespin bu devrimi çok över.⁷⁵² Türkiye'de Harf Devrimi yapıldığı günlerde, yabancı basın, Türkiye'nin öteki Asya ve Afrika ülkelerine örnek olacağını, o ülkelerde de zamanla Latin harflerinin benimseneceğini yazmış, özellikle Batılı yazarlar Latin harflerinin Türkiye'den Japonya'ya kadar yayılacağını ummuşlardır.⁷⁵³ Sivas'ta karatahta başındaki ünlü resmi de, bir Alman Okul Tarih Kitabının kapak resmi⁷⁵⁴ olmuştur.

Amerikan basınında birçok basın organı, 1930'a kadar dil devrimi hareketlerinin kalıcılığına şüphe ile bakmıştır. 1930 ve sonrasında, özellikle M. Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, Atatürk'ün harf devrimine karşı neredeyse hiçbir olumsuz haber⁷⁵⁵ Amerikan basınında söz konusu bile olmamıştır.

Harf İnkılabı'ndan kesin başarı sağlandığını, Türk dili ve tarihi üzerine yapılan çalışmalarla birlikte Türk milletinin milli kimliğe kavuşmasında⁷⁵⁶ önemli bir etki yaptığını söyleyebiliriz.

⁷⁵⁰ Yılmaz Gülcan ve Erkan Şenşekerci, (2002), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Alfa Yayınları, C. II, İstanbul: s. 151.

⁷⁵¹ Şimşir, (1992): s. 234.

⁷⁵² Göksel, (1985): s. 951.

⁷⁵³ Tunca, (2006): s. 118.

⁷⁵⁴ Göksel, (1985): s. 951.

⁷⁵⁵ Değerli, (2009): s. 33.

⁷⁵⁶ Avcı, (2000): s. 117.

3.4. HARF DEVRİMİ'NİN BÜROKRASIYE VE TOPLUMA ETKİLERİ

Bürokrasi deyince “kamu yönetim birimleri” içerisinde yer alan bütün görevlileri kastetmekten ziyade, “kamu politikasını tayin eden ve yöneten” kesim ifade edilmektedir.⁷⁵⁷ XX. yüzyıla kadar kamu bürokrasileri genellikle klasik görevleri (nüfus, maliye, savunma, kolluk hizmetleri) yürütürken, XX. yüzyılda, gittikçe artan ölçüde kalkınmaya ilişkin faaliyetleri üstlenmektedir. Bu yüzden kamu bürokrasilerinde ileri derecede meslekleşmiş bürokratların sayısı diğer tip örgüt üyelerine oranla görece olarak artmıştır. Yeni bilgilerle donanmış ve politikayı uygulama yanında yapımına da büyük ölçüde katkıda bulunan bürokrat tipine⁷⁵⁸ ihtiyaç duyulmuştur.

Çeşitli tanımlar üst üste konduğunda bürokrasi, bir siyasal aktör, siyasal sistemin esaslı bir unsuru, toplumsal ürünlerin üreticisi ya da tüketicisi, bir güç merkezi, bir baskı grubu, bir değişim ajanı, bir siyasal simge, bir toplumsal elit, bir ilgi yaratıcısı, bir siyasal, toplumsal ve ekonomik sistem, bir siyasete giriş noktası ve bir çevresel belirleyici gibi kavramları ifade eder.⁷⁵⁹ Bizim burada ele alacağımız ve üzerinde duracağımız kısım; bir değişim ajanı olan bürokrasinin Harf Devrimi'ndeki toplumsal değişim ve gelişime ne şekilde etki ettiği.

Cumhuriyet Türkiye'sinin devraldığı bürokratik kadro, padişaha bağlı ve büyük ölçüde kendi çıkarını düşünen sivil bir bürokratik kadroydu. Bu dönemde ise Atatürk, temelde biçimsel ussallığa sahip araç niteliğinde bir sivil bürokratik kadro geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu kadronun “Cumhuriyet mefkuresi”ne bağlı olmasını da istemiştir. Böylece sivil bürokrasinin giderek özsel ussallığa sahip olmasının, bir siyasal misyonun koruyucusu olma işlevini üstlenmesinin de kapısı aralanmıştır.⁷⁶⁰ Buna özellikle, devrimler gerçekleştirilirken ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü devrim, atılan her adımda ve yapılan her işte değişimin gayeleri ve hedefleri göz önüne alınarak atılır ve yapılır.⁷⁶¹

⁷⁵⁷ Muharrem Sevil, (Eylül-Aralık 1998), Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler, *Yeni Türkiye*, C. V, S. 23-24, Ankara: s. 3611.

⁷⁵⁸ İ. Halil Ülker, (2001), Bürokrasinin Evrimi ve Türk Bürokrasisi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 3, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu: s. 148.

⁷⁵⁹ Firuz Demir Yaşamış, (Eylül-Aralık 1998), Cumhuriyet ve Bürokrasi, *Yeni Türkiye*, C. V, S. 23-24, , Ankara: ss. 36-54.

⁷⁶⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (1983), İletişim Yayınları, İstanbul: s. 296.

⁷⁶¹ Malik, (1933): s. 9.

Harf Devrimi, aslında bir imla reformu olarak her modernleşen ülkede görülen bu tür değişimlerin bir örneğidir. Türk toplumu, Harf Devrimi ile büyük toplumsal değişmelere girmiş olmaktan ziyade, toplum değişmeye başladığı için⁷⁶² Harf Devrimi kaçınılmaz olmuştur. Zira Harf Devrimi'nden önce gerçekleştirilen Türk devrimleri bunun en güzel örnekleridir. Harf devrimimizden 50 yıl önce, Trablusgarp genel valisi Ali Kemali Paşa Fransız alfabesiyle, Türkçe olarak bir telgrafı⁷⁶³ Babîâlî'ye göndermiştir.⁷⁶⁴ O, bu durumda dilimizin Latin harfleriyle yazılıp okunabileceğini resmen ispat etmiştir.

Halk kitleleri, yaşayışlarını kolaylaştıran, imkanlarını arttıran, elle tutulur maddi faydalar sağlayan medeniyet unsurlarını gayet çabuk benimser. Kabul edilen her yeni medeniyet unsuru da, uyulması gereken bazı yeni nizamları da beraberinde getirmektedir. Çok defa mecburiyet adını alan bu nizamlar da halkın yeniliklere karşı soğuk durmasına sebep olur. Burada halkı gerici bir unsur değil de temkinli bir unsur olarak değerlendirmek gerekir. Gerçek ilerleme ve topyekün kalkınmaya hiçbir zaman engel olmaz. Şekli değişikliklere karşı gösterdiği ilgisizlik içtimai esasların, ruhi alışkanlıkların ve insan tabiatının icabıdır.⁷⁶⁵ Dolayısıyla toplum değişim sürecinde, başlangıçta, sunulan öneri ve yeniliklerin tümünü kabul etmeyebilir. Toplum, bu yenilik ve önerilerin bazılarını seçip hemen kabul edebilir. Bazılarını belli zamandan sonra kabul eder, bazı geriye kalan yenilikleri tamamıyla kabul etmeyebilir. Kolaylıkla kabul edilen yenilikler, değişimin toplumsal açıdan faydalı değer olarak gördükleridir. Bunda da, değişimin kültürel değerlerle çatışmaması⁷⁶⁶ birincil etkindir. Atatürk, devrimlerinde ulusal değerleri ve kültürü her zaman göz önünde bulundurmuştur.⁷⁶⁷ Bu durumda O'nun yaptığı, Batı'nın kopyacılığı değildir. Bunu Atatürk'ün şu sözleri gayet güzel ifade eder:

⁷⁶² Kocabaşoğlu, (1991): s. 123.

⁷⁶³ Hasan Türüdü, (1974), Harf Devrimi'nden 50 Yıl Evvel Latin Harflerinin Resmi Bir Haberleşmede Kullanılışına Dair Bir Belge, *Tarih Mecmuası*, C. 1, S. 2, Sıra No: 110, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, İstanbul: s. 83.

⁷⁶⁴ Türüdü, (1974): ss. 82-83.

⁷⁶⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, (1962-1963), Kültür Değişmeleri Karşısında Türk Halkı, *Türk Kültürü*, S. 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara: s. 30.

⁷⁶⁶ Samettin Gündüz, (2005), Eğitim ve Toplumsal Değişme, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 10, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu: s. 154.

⁷⁶⁷ İlhan F. Akın, (Mart 1991), Devrimlerin Temeli, *ATAM*, S. 20, C. VII, AAM Yayınları, Ankara: s. 179.

“Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üzerine kurmak, öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimler vereceğine şimdiden inanabilirsiniz.”⁷⁶⁸

Kimi araçlara devrimle, kimilerine devrimle değil evrimle varılır.⁷⁶⁹ Türk devrimi, kültür unsurlarının temel yapısını koruyarak gelişmeyi sağlayabilecek yöntemi belirler. Eğitimle kazanılmış birikim sağlanmasını ve akılcı yöntemlerle işlenmiş bir kültür temelini oluşturulması ana amaçtır.⁷⁷⁰ Bu değişim, devrimler yeteri kadar desteklenmemiş olsaydı, ortada kalabilir ve Enver Paşa'nın girişimine benzeyebilirdi. Bu da büyük bir kültür karmaşasına neden olabilirdi. Atatürk devrimleri, hukuk çerçevesinde ve kanunlar marifetiyle⁷⁷¹ Türk toplumuna sunulmuştur.

Harf Devrimi'nin gerçekleşmesinde ve başarıya ulaşmasında 1927 yılında, iki yıl daha uzatılmış olan Takrir-i Sükun Kanunu'nun sağladığı uygun ortamın⁷⁷² da etkisi söz konusudur. Yine 8 Şubat 1928'de İstanbul'da ilk Türkçe hutbenin okunması,⁷⁷³ 24 Mayıs 1928'de Latin rakamlarının⁷⁷⁴ Türk Rakamları olarak kabul edilmesi⁷⁷⁵ de başarı öncesi atılan adımlardandır.

Latin harflerine geçişle birlikte Türk milleti, “ümme toplumundan millet toplumuna geçiş” yolunda hayati bir adım atmıştır. Bu bakımdan Harf Devrimi'ni tek başına bir reform, devrim değil, dil ve tarih alanlarındaki devrimlerle birlikte radikal bir kültür değişimi ve bu değişimin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Bu devrim bir yandan siyasi platformda laikleşme ve milletleşme sürecinin temel kurallarından birini yerine getirirken; öte yandan da sonsuza kadar sürecek olan bir kültürel değişme olayının başlangıcını⁷⁷⁶ oluşturmuştur. Bir toplumun sosyal sistemini, kültürel kimliğini de koruyarak kısa zaman süreleri içerisinde ve sosyolojik anlamda tamamıyla, radikal biçimde değiştirmek esasta mümkün olamaz.⁷⁷⁷ Değişme az veya çok bir zaman alır.

⁷⁶⁸ Temir, (1962-1963): s. 18.

⁷⁶⁹ Nuri, (2002): s. 161.

⁷⁷⁰ Suat İlhan, (Kasım 1990), Türk Çağdaşlaşması, ATAM, C. VII, S.19, AAM Yayınları, Ankara: s. 10.

⁷⁷¹ Dönmezer, (1990): s. 25.

⁷⁷² Avcı, (2000): ss. 116-117.

⁷⁷³ Aydemir, (1993): s. 323.

⁷⁷⁴ Bu rakamlara Batı'da Arap rakamları denirdi.

⁷⁷⁵ Latin rakamları kanunu 1 Haziran 1928'de (sayı:1288) yürürlüğe girmiştir. (Özerdin, (1978): s. 21)

⁷⁷⁶ Kayıran, (1998): s. 804.

⁷⁷⁷ Dönmezer, (1990): s. 27.

Spencer toplumsal değişmeyi şu şekilde ifade etmektedir: “Toplumları bir bütün olarak ele aldığımızda evrim kaçınılmaz görünmekteyse de, her bir toplumda ille değişim olacağı, bunun olasılık taşıdığı söylenemez.”⁷⁷⁸

Toplumsal değişmenin sebepleri şunlardır:

- Bilimsel yenilikler
- Kültürel yenilikler
- Teknolojik yenilikler
- Sosyal kurumlarda yenilikler
- Yönetimde yenilikler
- İnsan ihtiyaçlarında yenilikler
- İnsan ilişkilerinde yenilikler.⁷⁷⁹

Yeni harfleri öğrenmek yeni bir kültüre de geçmek ise, şöyle bir durum içindeyizdir demektir:

- Eski yazıyı terk ettiğimiz için eski kültürden uzaklaşıyoruz.
- Yeni yazıya tamamen tesahup etmemiş olduğumuz sürece de yeni bir kültüre büründüğümüzü iddia edemeyiz.

Bu hal iki cami arasında kalmış binamaz halidir. Bu durumda en önemli ve yapılması gereken şey, intikal devrini çabuk atlatarak yeni kültüre temessül etmek; tereddüt ve hayret devresinden mümkün olan hızda kurtulmaktır.⁷⁸⁰ Bu durumdan kurtulma süresinin önemini düşünen Atatürk, 06.09.1928 tarihinde Milletvekillerinden topluma öncülük etmelerini ve toplumu bilgilendirmelerini istemiştir. Milletvekillerine yazılan form özetle şu şekildedir:

Yeni harflerin kabulü dolayısıyla milletvekillerine hitaben yazılmış matbu form kısaca şunları içermektedir:

Gazi Hazretleri'nin her fırsatta, memleketin en ücra yerlerine bile teşrif ederek yeni Türk harflerinin öğretilmesi hususunda bizzat meşgul olduğu belirtilmiştir. Meclis

⁷⁷⁸ Gündüz, (2005): s. 157.

⁷⁷⁹ Gündüz, (2005): ss. 158-160.

⁷⁸⁰ Zeynep Korkmaz vd., (1997), *Atatürk ve Türk Dili* – 2, TDK Yayınları, Ankara: ss. 12-13.

açılıncaya kadar milletvekillerinin yapacak oldukları seyahatlerde, kazaları ve mühim nahiyeleri gezmeleri istenmiştir. Bu gezecekleri yerlerde de yeni Türk harflerinin ve yazım kurallarının süratle herkes tarafından öğretilmesi için azami gayret göstermeleri istenmiştir. Ayrıca bu geziler sırasında edinilen bilgilerin de Gazi Hazretleri'ne bildirilmeleri istenmiştir.⁷⁸¹

Sonuç olarak, 1 Kasım 1928- Kasım 1929 arasında geçen 1 yıllık süreçte 596.600 kişi diploma almıştır. İlk yılda nüfusun % 6,5'i (7 yaşından büyük) okuma yazma öğrenmiştir. 1935'te bu oran %15 olmuştur. 1936'da ise %17,5 olmuştur. Yıllık artış %2,5'dir.⁷⁸² Bütün devlet dairelerinin yeni yazıya geçişleri 1928 yılı sonunu bulmuştur. Yasal sürenin bitiminde de eski yazı tümüyle bırakılmış ve 1929 yılı başında bütün resmi yazışmalar yeni yazıyla yapılmaya başlanmıştır.

Yeni yazıya geçişte kuşkusuz ilk günlerde acemilik çekilmişti. Yazışmalar yavaş yürüyordu ve devlet çarkının işleyişi biraz ağırlaşmıştı. Ama eski yazı bırakılıp yeni yazıya geçilirken arada bir kopukluk olmamıştı, devlet işleri önemli bir sarsıntı geçirmemişti.⁷⁸³ Böylelikle, eski yazının birdenbire bırakılması halinde devlet yazışmalarının allak bullak olabileceği yönündeki kaygılar boşa çıkmıştır. Yani bürokraside Harf Devrimi başarılı olmuştur.

Yeni alfabenin getirdiği yazma kolaylığı, Türkçenin konuşulmasını düzeltmiş; aynı şekilde yazılmasını gerçekleştirmiş; kısa zamanda yeni sözcükler üretilmesine; mantıklı bir yolla Türk düşüncesinin varsıllaştırılmasına⁷⁸⁴ olanak sağlamıştır. Yeni harfler, ilk 25 yıl içinde yeni bir ürün daha vermiştir ki; bu Türk klavyesidir. Bu sayede en hızlı bir şekilde daktilo ile yazı yazılması sağlanmış oluyordu. Bunun ayrıca bürokrasinin rasyonel biçimde yeniden örgütlenmesinde⁷⁸⁵ etkileri müphemdir.

Başarıyla gerçekleşen bu yenileşme hareketlerinde bir sonraki aşama, Türk dilinin diğer medeni diller ailesi arasında layık olduğu yeri almasıdır. Babinger bu aşamayı şöyle açıklar: Luther'in dediği gibi "halkın ağızına bakarak"⁷⁸⁶ tespit edilecek canlı dil unsurları ile Türk dili layık olduğu yeri kazanacaktır. Bu doğrultuda da,

⁷⁸¹ BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..1., Tarih: 06.09.1928.

⁷⁸² M. Rauf İnan, (1991): s. 182.

⁷⁸³ Şimşir, (1992): s. 222.

⁷⁸⁴ Alpay, (1990): s. 32.

⁷⁸⁵ Kocabaşoğlu, (1991): s. 121.

⁷⁸⁶ Babinger'in Dil İnkılabımıza Dair Düşünceleri, (1933), *Çığır*, S. 2, Ankara: s. 6.

Atatürk, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 17 Kasım 1930'da kendi kendini feshetmesi ile hem çok partili hayata geçiş mümkün olmadığını hem de halk ile yönetim arasında tam manasıyla diyalog kurulamadığını gördü ve bu iletişim kopukluğunu gidermek amacıyla, 1930 yılı sonrasında kültür alanındaki devrimlere ağırlık vermeye başladı. Bunda da amaç, kültürün halka yayılması ve böylece kültürel bütünleşmenin sağlamaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti, eski devrin ihtiyaçlarına cevap vermeyen kurumlarını değiştirirken önemli ölçüde Batı'dan etkilenmiş ve devrim hareketlerine de bu yönde şekil vermiştir. Türk Harf Devrimi, Türk toplumu için yalnızca bir şekil değişikliği değil, aynı zamanda kültürel bir değişimdir. Bu açıdan Türk Harf Devrimi, kültürel alanda yapılan en önemli ve en büyük devrim olma özelliği yanı sıra, halka, Türklük ve millilik adına bilgiler verme çabaları göz önüne alındığında, Türk millileşmesi adına da gerçekleştirilmiş olan önemli bir devrimdir.

Devrimlerin toplumlarda her zaman tartışmalara neden olmasının temel nedeni; değişimlerin toplumsal yapıya her zaman olumlu olarak yansımamasıdır. Bunun içindir ki, devrimler, toplumlarda çoğu zaman tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar Türk Harf Devriminde sürecinde de mevcuttur.

Türk Harf Devrimi'nde; araştırma ve uygulama olarak iki yol takip edilmiştir. 1928 yılı öncesi ve 1928 yılı başından 1 Kasım 1928; Türk Harf Devrimi Yasası'na kadar yapılan çalışmalar, Devrim'in araştırma ve hazırlık aşamasını ifade etmektedir. Yasa sonra ve hemen öncesindeki altı aylık süreçle beraber faaliyetler de Devrim'in uygulama aşaması kapsamındadır.

Devrim'in araştırma aşamasında, Arap harflerinin terk edilmesi ile beraber, ekonomik ve siyasi olumsuz etkiler doğuracağı, bürokratik sıkıntıya yol açacağı, dini açıdan; özellikle, psikolojik anlamda olumsuz etkilere ve tepkilere yol açacağı, sosyal hayatta kargaşanın yaşanacağı ve kütüphanelerimiz dolduran binlerce yıllık eser ve birikimin işe yaramaz hale geleceği yönünde düşünceler ve kaygılar mevcuttur.

Yabancıların da yakından takip ettiği ve çok uzun bir süre alacağı öne sürülen Arap harflerinden Latin harflerine geçiş süreci, Atatürk'ün önderliğinde ve toplumsal çabalarla birkaç ay içerisinde gerçekleştirilmiş ve 1 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk harfleri kabul edilerek eski harflerin kullanımı tamamen kaldırılmıştır. Yasanın öngördüğü 1 Ocak 1929 tarihine kadar da tüm ön çalışmalar yapılmıştır.

Yeni Türk Harfleri Yasası sonrasında uygulamalara baktığımızda; Yasa öncesi mevcut kaygılar teker teker ortadan kalkmış ve Yasa maddeleri sorunsuz bir şekilde uygulamaya geçilmiştir. Durum değerlendirildiğinde şu çıkarımlarda bulunabiliriz:

Siyasi çözüme kaygıları boşa çıkmış ve bir siyasi çözüme gerçekleşmemiştir. Ekonomik anlamda; özellikle Doğu ülkeleriyle ticarete bir duraklama ve kriz dönemi yaşanmadığı gibi, ilerleyen zamanlarda Avrupa ülkeleriyle, ticari anlamda ilişkilerin gelişmesi söz konusu olmuştur. Dini açıdan olguyu değerlendirdiğimizde; Devrim'in Türk – İslam değerlerine karşı herhangi bir olumsuz etkisinin varlığı söz konusu bile değildir. Ayrıca İslam dini açısından bakılacak olursa, halkın menfaatine olan ve tatbiki çareleri düşünülen böyle bir devrimin hoşnutlukla karşılanması gerektiği müphemdir.

Psikolojik anlamda da, Devrim, özellikle dış basından ve büyükelçilik raporlarından yaptığımız çıkarımlara göre, Avrupa ve Amerika'da olumlu etkilere neden olmuştur. Türkiye'nin dışında, eski Osmanlı topraklarındaki uygulamalar değerlendirildiğinde, yeni Türk harflerinin bu ülkelerde de, olduğu gibi kabul edildiğini görürüz. Bu anlamda Türkiye komşularına liderlik yapmıştır. Sosyal hayatta büyük kargaşalar yaşanmamıştır. Atatürk'ün de direktiflerinde belirttiği üzere; sosyal hayatta, bilen bilmeyene yardımcı olmuştur ve Latin harfleri sürekli olarak teşvik edilmiştir. Kütüphanelerimizde mevcut binlerce yıllık eserlerin ve birikimin işe yaramaz hale geleceği kaygısı da boşa çıkmıştır. Yapılan düzenlemelerle bu eserler değerlendirilmeye alınmış, yapılan çeviri çalışmaları sonucunda da, eserler tekrar hizmete sunulmuştur. Ayrıca, kütüphanecilik adına ciddi çalışmalar, Cumhuriyet döneminde ilk defa, Türk Harf Devrimi ile yapılmıştır. Son olarak da, Devrim'in bürokratik sıkıntılara yol açacağı yönünde kaygılar ve uygulama sonrası neticeler değerlendirildiğinde bu kaygıların da boşa çıkmış olduğunu görüyoruz. Atatürk'ün Gülhane Söylevi'nden Yasa'nın öngördüğü bürokrasideki tam geçiş tarihine kadar, Arap harfleri yanında Latin harfleri de kullanılmıştır. Bu süreçte kamu görevlilerinin Latin harflerini öğrenmeleri sağlanmış, şartları yerine getirmeyenler için de yine Yasa'nın öngördüğü yaptırımlar uygulanmak suretiyle netice alınmıştır. Sonuç olarak, bürokraside Yasa'nın öngördüğü şartlar kati bir şekilde uygulanmış ve belirlenen tarihten itibaren, hiçbir şekilde Arap harfleriyle resmi makamlara yazılan yazılar işleme konmamıştır. Ayrıca, Latin harflerinin kabulüyle, kısa süreliğine de olsa, Türk Cumhuriyetleriyle yazı birliği sağlanmıştır. Bazı Türk aydınların yıllardan beri duydukları özlem giderilmiş, Türk kültürünün temel davalarından biri olan yazı meselesi ve yüzyıllarca bir türlü esaslı bir kurala bağlanamayan imla işi, artık mesele olmaktan çıkmış ve tarihe karışmıştır.

Sonuç olarak, siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik etkileri değerlendirildiğinde Türk Harf Devrimi, araştırma ve uygulama Şartları yönünden, çok kısa zamanda okuryazarlık düzeyinde önemli gelişmelere ve artışa neden olmuştur. Bu artış; özellikle, 1928 yılı ve sonrasındaki birkaç yıl için muazzam rakamlara ulaşmıştır. Türk Harf Devrimi, özellikle bürokratik açıdan olumlu sonuçlar doğurmuş ve 1931 Dil Devrimi'ne öncülük etmesi bakımından da başarıya ulaşmıştır.

EKLER

Ek 1: Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere kurulan heyete katılan dört üye ve bir katibe ait kadronun yürürlüğe konulması hakkında. (BCA, Dosya: A1, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 1.4..12., Tarih: 22.07. 1928)

- 216 -

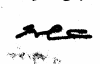
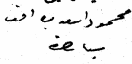
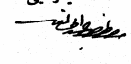
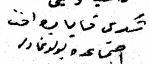
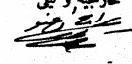
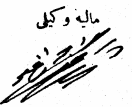
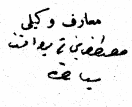
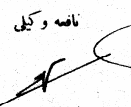

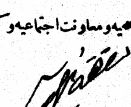
«قرائنامه»

6986

22 - مابین - 928 تاریخ و 6654 نورو لوفا نامہ نرسد .
 لہذا عرضہ نیک صورت و تفصیل تطبیق فرمادہ قریب اور زرہ تفصیل این حصہ الحاق فرمادہ ہے
 درت اعضا و در حکایت عالم سربورہ قادر و نیک 1 - نمونہ - 928 تاریخ نیک اعشاراً
 سنہ عالیہ موازنہ عمومی قانون نیک سدرجی سادہ سیا عطمانہ توفیقاً سریعہ وضعی ، معارف
 و حالت جلیلہ نیک 8 - نمونہ - 928 تاریخ و 1708 نورو لوفا نامہ نرسد و فرج بولون
 تفصیلی و عالیہ و حالت جلیلہ نیک 18 - نمونہ - 928 تاریخ و 2253 نورو لوفا
 مطالعہ نامہ سیا وزیرینہ اجرا و کیلادی حصہ نیک 22 - نمونہ - 928 تاریخ سیا جمعاً نرسوب
 و قبول اولو نمند .

22 - نمونہ - 928

تیسرے ہو۔

بش وکیل	عدلیہ وکیل	مدافعہ ملیہ وکیل	داخلیہ وکیل	خارجیہ وکیل
				
مالیہ وکیل	معارف وکیل	نامہ وکیل	اقتصاد وکیل	صیغہ و معاہدات اجتماعیہ وکیل
				

08 01 18 01 029 46 10

Ek 2: Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere kurulan Türk Dil üyelerinin aylık ücretlerine dair kadronun yürürlüğe konulması hakkında. (BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.36..6., Tarih: 06.06.1928.)

T.C. CUMHURİYETİ DİŞİŞİ		11		6711	
		قرادنامه.			
<p>لایحه فرزند صدیق حسن خاکی بنام محمد مصدق احمدیون تورک دین اعفاسنه ابره سید ابراهیم محمد عسکری زینک بودجه فدرالینک «30 سیمو» بنی خصه مربوط «ط» جدولتین کتوب ایملک اوزر معارف وکالت حیدر سیمو تنظیم اولان صورتی مربوط قارردونک برقیه حوض ، میده کولت حیدر سیمو 6- فرزان- 928 تاریخین تذکره سید وقوعبولان تصدیق اوزر زین ابراهیم سیدی حیدر 6- 6- 1928 تاریخین ابره سید ابراهیم وقبول اولوشد.</p>					
<p>928 - 6 - 6 سید ابراهیم</p>					
باش وکیل	عدله وکیل	مدافعه ملیه وکیل	داخلیه وکیل	خارجیه وکیل	
مالیه وکیل	معارف وکیل	نامه وکیل	اقتصاد وکیل	صحه و معاونت اجتماعیه وکیل	
<p>6 26 029 01 01 18 18 18</p>					

Ek 3: Yeni Türk harfli CHP Nizamnamesi'nin müfettişliklere gönderildiği, s. 1. (BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1.2.22., Tarih: 26.03.1929: s. 1.)

DEVLET MÜFETTİŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ADLİSİ

25 - 3 - 929

131

TAMİM

201

Müfettiş Beyefendilere

Yeni Türk harflerile tab ettirilen Fırkamız nizamnamelerinden muntıkai teftişiniz dahilindeki Vilayata sek edilecek olan miktar zirde gösterilmiştir icap edenlere tevminin teminile vusullerinin iş'arını reca ederim Efendim .

S-25-3-929
gazilohi 26/3
ad. e.

490	01			1	2	2
-----	----	--	--	---	---	---

Ek 4: Yeni Türk harfli CHP Nizamnamesi'nin müfettişliklere gönderildiği, s. 1. (BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..22., Tarih: 26.03.1929: s. 2.)

CÜMHURİYET HALK FIRKASI
KÂTİBİ UMUMİLİĞİ

201

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

3-2-929

131

12. 03. 1929 H. Ş.

Zelîq matbaasında tabedilmekte olan otuz bin nizamnamenin bu günlerde teslim edilmesi lâzım olduğu cihetle leffen takdim kılınan liste mucibince matbaadan alınan nizamnamelerin Posta ile mahallerine sevkını ve bu hususta ihtiyar edilecek masarif tediye edilmek üzere iş arını rica ve bu vesile ile teyidi ikrarın şayesini ifendim .

Yazıcı
3-2-929

490	01			1	2	22
-----	----	--	--	---	---	----

Ek 5: Yeni Türk harfli CHP Nizamnamesi'nin müfettişliklere gönderildiği, s. 1. (BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1.2.22., Tarih: 26.03.1929: s. 3.)

İlet	A D E T	131
Ankara Vilayeti ve 11 Kaza	147	Bişlis Vilayeti ve 8 Kaza
Kastamonu : : 8 :		Siirt : : 8 :
Çankırı : : 3 :		Beşinci M. M. 163 yekun
Zonguldak : : 4 :		Diyarbakir Vilayeti 6 Kaza
Çorum : : 5 :		Mardin : : 8 :
Kayseri : : 5 :		Urfa : : 8 :
Kırşehir : : 4 :		Elaziz : : 12 :
Yozgat : : 4 :		1 inci Umumi Müfettişlik :
Birinci M.M. : : 44 Yekun		Adana Vilayeti 197 yekun 6 kaza
Sinop Vilayeti : 4 K A Z A		Cebelibereket : 5 :
Şebinkarahisar : 4 :		G. Ayıntap : 4 :
Tokat Vilayeti : 6 :		Maraş : 5 :
Amasya : : 3 :		Mersin : : 2 :
Sivas : : 9 :		İçeli : : 4 :
Samsun : : 6 :		Yedinci M. M. 223 yekun
Malatya : : 8 :		Aksaray Vilayeti 2 Kaza
İkinci M.M. : : 84 yekun		Niğde : : 5 :
Gümüşane Vilayeti 5 Kaza		Konya : : 14 :
Rize : : 3 :		İsparta : : 5 :
Trabzon : : 6 :		Burdur : : 3 :
Giresun : : 3 :		Antalya : : 9 :
Ordu : : 3 :		8 inci M. M. 263 Yekun
Üçüncü M.M. 104 yekun		Bolu Vilayeti 5 Kaza
Kars Vilayeti 8 Kaza		Kocaeli : : 7 :
Bayazıt : : 7 :		Bilecik : : 5 :
Erzurum : : 7 :		Eskişehir : : 4 :
Artvin : : 3 :		Kütahya : : 6 :
Erzincan : : 7 :		Afyonkarahisar Vilayeti 5 :
Dördüncü M. M. 136 yekun		9 uncu M. M. 293 yekun
Van Vilayeti 7 Kaza		İzmir Vilayeti 14
Hakkâri Vilayeti 4 :		Manisa : : 11
147 yekun		118 YEKUN

Ek 6: Yeni Türk harfli CHP Nizamnamesi'nin müfettişliklere gönderildiği, s. 1. (BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..22., Tarih: 26.03.1929: s. 4.)

A D E T		AYLIK ASİMLERİN SAĞLIĞI İÇİN GAYRİMENFAAA	
	Aydın Vilayeti ve	318	Kaza
	Denizli Vilayeti	7	:
	Muğla :	6	:
	10 uncu M . M .	337	Yekun
	Bursa Vilayeti	9	Kaza
	Balıkesir :	10	:
	Çanakkale :	9	:
	11 inci M . M .	365	Yekun
	İstanbul Vilayeti	6	Kaza
	Kırklareli :	5	:
	Edirne :	4	:
	Tekirdağı :	6	:
	12 inci M . M .	386	yekun
	Merkezi Umumiye .		
Yekunu Umumi .		Yekunu Umumi .	

490 01 1 2 22

Ek 7: İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Kayseri, Sivas, Şebinkarahisar seyahatleri esnasında Türk harflerinin az kullanıldığı, bunun için yeni tedbirler alınması gerektiği hakkında başbakan'a çektiği telgraf. (BCA, Dosya: 11141, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 12.73..4., Tarih: 21.06.1929.).

T. C. Dahiliye Vekâleti Kalemî Mahsas Müdürlüğü Sayı	Yazıldığı yer	Şebın Karahisar	Telgraf merkezinin numarası	498
	Tarihi	2I / 6 / 1929	Kalem geldi	22 6 / 1929
	Numarası	2I	Açıldı	22 6 / 1929

T. C. Dahiliye Vekâletine
BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ
MAKİNE BAŞINDA

Baş vekil paşa hazretlerine arz olunacaktır

Kayseri, Sivas, Şebın Karahisar ve uğradığım diğer ka-
za merkezlerinde Türk harflerini memurlar istinas etmiş
bulunuyorlar. Resmî muamele onunladır. Fakat halk arası
nda müteamil değil gibidir. Millet mekteplerinin hasıla-
tı gayet zaif olmasından sarfınazar okuyanlar da istimâl
sizlikten noksan ve yahut unutmak üzeredirler. Halkın en
münevverleri arasındaki bütün muamelât hep arap harfle-
riledir. Lise ve orta mekteplerdeki türkçe kıraat ve im-
lâyı da çok zaif buldum. Meleke ve mümâresenin az zaman-
da olmayacağını ve halk arasında taammümün çok zamana
muhtaç olduğunu bilirim. Fakat içimde ilk hamlenin tesi-
ri ve kuvveti gevşemiş gibi bir his geldi. Bunun iadesi
için behemehal zati devletlernin yeni bir işaretle ilha-
mine ihtiyaç vardır muhterem paşam.

Dahiliye vekili
Ş.Kaya

1

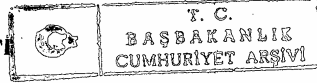
Ek 8: Orta ve yüksekokul talebeleriyle öğretmen ve öğretim üyelerinin ders notlarını Arapça harflerle tutmamaları için ikaz edilmeleri. (BCA, Dosya: 147-22, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.81..15., Tarih: 23.12.1931.).

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Hususi kalem müdürlüğü

Sayı

1/
7062

Ankara
25 / 4 / 31

Baş Vekâleti Celileye

1 - Orta ve Yüksek Mekteplerde talebe efendilerin notlarını ve defterlerini Arapça harflerle tuttukları ve yazdıkları; Muallim ve müderris beylerin bu ric'i itiyadı musamaha ile kalmayarak kendi takrirleri ve notları suretlerini Arapça harflerle yazdıkları muhtelif mahallerden gelen şikâyet ve haberlerden anlaşılıyor. Kanun ve bilhassa inkilâba karşı yapılan bu tesamülün Millî ve inkilâpçı irfan müesseselerimizde vuku bulabileceğine ihtimal vermemekle beraber keyfiyetin nazarı devletlerine arzını vazife telekki ettim efendim .

2 - Baş Vekâleti Celileye, Maarif ve Adliye Vekâletlerine arz edilmiştir .

EXMMS

Dahiliye Vekili

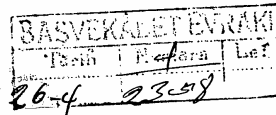
Takdim

26-4-931

Hifz

4-5-931

S. V. W. W.

030 10 1/4 22 70

Ek 9: Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun tasarısı. (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 30.63.16., Tarih: 31.10.1928.).

T.C.
BAŞBAKANLIK
HAKURİYET ARSIVI

7262

نورث عرضینده قبول دلیقہ صرف
نانونہ بدو لیسے

1928 / 31 ذی قعدہ

خارجیہ وکیل دوکتور کونولہ کونولہ	داخلیہ وکیل شکر نایا	مدافصہ ملیہ وکیل مصطفیٰ بیگم	عدلیہ وکیل محمد اسمع	باش وکیل صحت
صیہ و معاونت اجتماعیہ وکیل دوکتور رشید	اقتصاد وکیل مصطفیٰ	نافصہ وکیل رجب	معارف وکیل مصطفیٰ	مالیہ وکیل سراج ادریس

080	18	01	01	030	63	16
-----	----	----	----	-----	----	----

Ek 10: Yeni alfabenin hazırlanması, s. 1. (BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.46..10., Tarih: 29.07.1928: s. 1.)

BEYLET ANŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
HÜKUMET ARŞİVİ

توضیحاتی اندرہ سبقت

الفبہ نیک و برکات ستمہ س ملک برآں اولہ عانہ فقیرہ تقسیم
اولونہ بتعبیر انکیرہ ہم . حکیتہ اعضا سے دتا تو ایام استنویہ
خالق رفیقہ یک رہ ~~کیر~~ برکوتہ اورارہ بولورہ فقیرہ کتہ یزیدہ
عز انیم . نامہ ~~بلا~~ بولورہ تا جزہ دغ اولونہ
~~کیر~~ سزورہ با قاصد چاہیم اتہ
لا ۲۹

فایم / ۲۹

حکیتہ

030	01			۱	۴	۱۲
-----	----	--	--	---	---	----

Ek 13: Türk dilinde Latin harflerinin uygulanmasını görüşmek üzere bir heyet kurulması hakkında kararname. (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 23.05.1928., Tarih: 23. 05. 1928.)

-25-

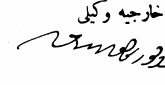
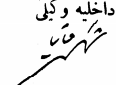
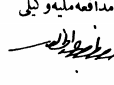

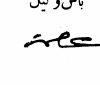
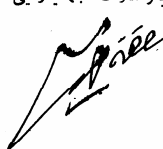

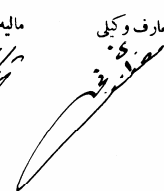
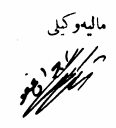
قوانامه.

6645
2225

لایحه لایحه هیئت صدره و طمان تطبیق در صورتیکه همه حضور و غیره صوری بودیده موضوع
 این هیئت مؤسسه نوبه اولی که وزیر و اسنادی بعد از خارج رفق، ساریه بعد از تطبیق قدری، هر چه
 بعد از رسیده اشرف و در الفنون مدتی و در این خصوص ساریه و الفنون بعد از آن هم بعد از معبودان
 فاضل احمد خواجه خاوند از آنرا هم غار اندی تعلیم و تربیت ساریه و اعضا در آن بعد از آن عبارته
 بصیحت تشکیل، معارف کلاسیک بعد از آن ۱۳۰۷/۱۳۰۸ تا تاریخ ۱۳۰۹، نوبه اولی که ساریه
 و قوه عدول تعیینه او وزیر از آنرا کسری بصیحت این هیئت تا این حد منتهی شده تصویب و قبول اولی که

ایمان
۱۳۰۸

ساریه

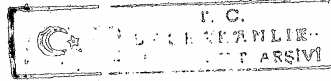
خارجیه وکیل	داخلیه وکیل	مدافعه ملیه وکیل	عدلیه وکیل	باش وکیل
				
صحه و معاونت اجتماعیه وکیل	اقتصاد وکیل	نافه وکیل	معارف وکیل	مالیه وکیل
				

80	18	01	01	029	32	20
----	----	----	----	-----	----	----

Ek 15:Yeni harflerin öğretilmesi ve okutulması sırasında takip edilecek prensipleri tespit etmek gayesiyle yapılan toplantıda alınan kararlar. (BCA, Dosya: 1474, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..4., Tarih: 15.09.1928: s. 2.)

192

آقره:

خلاصه:

مستشار و مدیر عمومی اجتماعده اتخاذ اولونان مقررات

- ۱ - هر واکالت و دائره ده یکی تورک حرفلرینی ایجه بیلن و یازانلر ایچین معارف وکالتی طرفیندن قونفه رانسلر آچیلجقدر . بر هفته مدتله دوام ایده جک اولان بو قونفه رانسلرک نعلنلی قونفه رانسه - مومور ایدیلمن زاتله علاوه دار دائره نك مطالعه سی آلیناق معارف وکالتجه تشبیه اولوناجقدر . بو قونفه رانسلرده یکی تورک حرفلری دولایسه غرامهرمزده وجوده کلن تعدیلات موضوع بحث اولاجق و املا تواعدی ایضاح ایدیله جقدر . قونفه رانسلرک نتیجه سندده مداویلر بر یوقلاناه تابع طوتولاجقلر - و بو یوقلادده یازدییریلان بر صحیفه لك یازنك یوردیکی نتیجه به کوره ایدیلمن نقطه لرتشیمت - ایدیلمش اولاجقدر .
 - ۲ - قونفه رانسلر آ شاعهدده بر غروپ حالنده کوسته بیلن دائره لر بر آرادده اولوق اوزره غروپلرک - اسلری حداسنده اشارة ایدیلمن اون بر محله ده یوبله جقدر .
 - ۱ - باش وکالت و شورای دولت و ایستاتستیک و دیانت ایشلری و دیوان محاسبات و مالیه و رسومات ظاهرو دیگر مالیه به مربوط دائره لر (حقوق مکتبده)
 - ۲ - خارجه و اوقاف مدیر عمومیکی (خارجه ده)
 - ۳ - داخلیه و پوسته تلغراف و اسکان و امنیت عمومی و ژانداریه و داخلیه به مربوط دیگر دائره لر (حقوق مکتبده)
 - ۴ - عدلیه و مربوط دائره لر (غازی مکتبده)
 - ۵ - صحیه وکالتی و مربوط دائره لر (صحیه وکالتده)
 - ۶ - مدافعه ملیه و مربوط دائره لر (صنایع مکتبده)
 - ۷ - ناصحه و مربوط دائره لر (خلق قرقه سی صالحونکی)
 - ۸ - معارف وکالتی (معارف وکالتی)
 - ۹ - زراعت بانقاسی (حمایه اطفال چوجوق سرایندده)
 - ۱۰ - اقتصاد وکالتی و ولایت رؤیای سی (حقوق مکتبده)
- (محرراتک هانکی دائره افاضه سیله یازیلان اوداه جواب تشکیل ایتمکدنک تصریحی دجا اولونور .)

030	10			144	32	4
-----	----	--	--	-----	----	---

Ek 17: Millet Mektebi Şehadetnamesi. (Düstur, Üçüncü Tertip, C.: 10: s. 22.).

Cilt	No	Umumi
		Hususi
KURS		
Millet Mektebi		
Şehadetname		
MAARİF MINTAKASI:		
VİLÂYET:	KAZA:	
NAHİYE:	ŞEHİR:	
KASABA:	KÖY:	
SEMT:	MAHALLE:	
..... DERSANESİ		
<p>..... doğumlu dan kadar derslere devam etmiş ve yapılan imtihan neticesinde yeni harflerle Türkçe okuma ve yazmayı eyice öğ- rendiği anlaşılmış olduğundan kendisine bu şehadetname verilmiştir.</p> <p>..... , 192</p>		

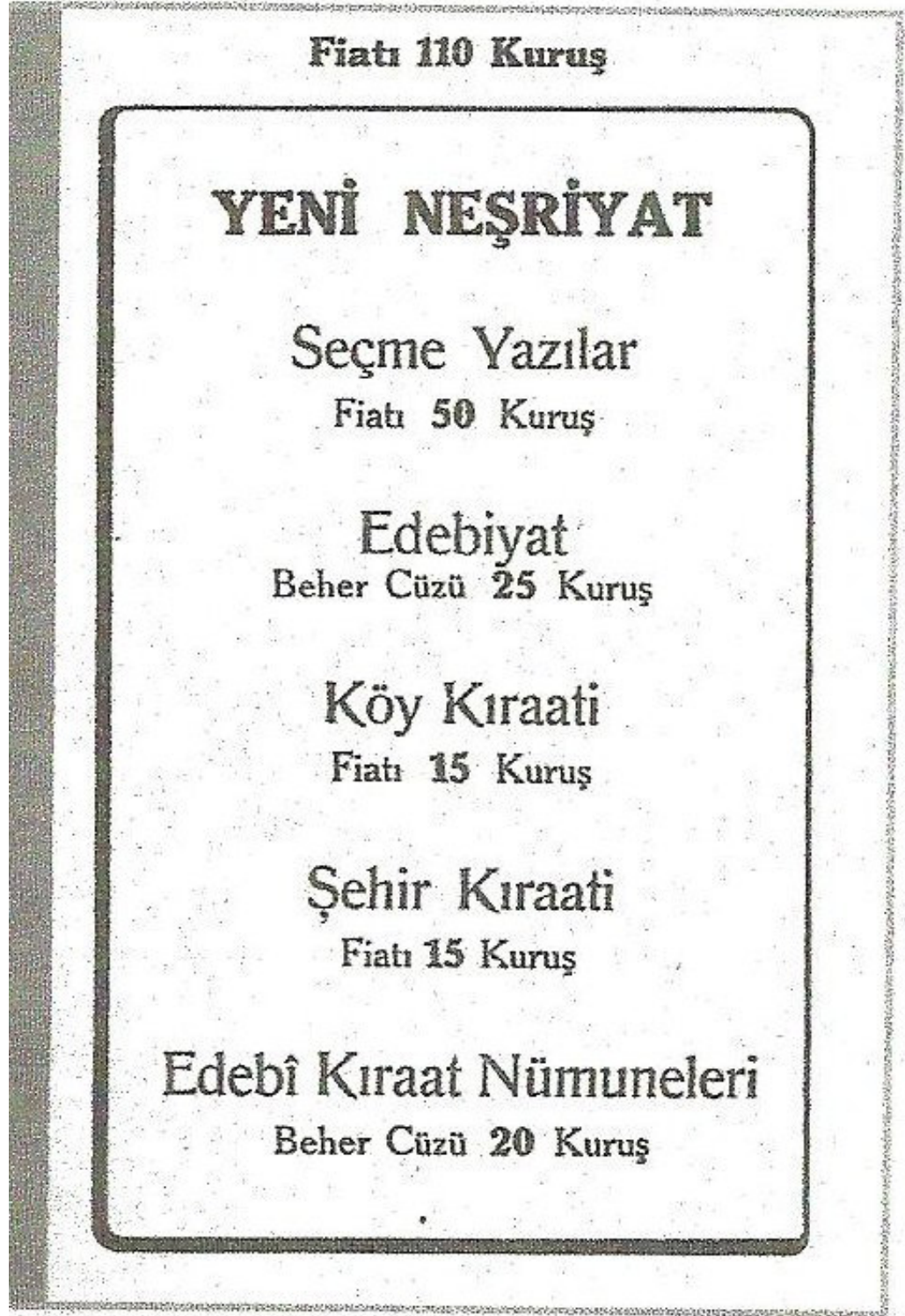
Ek 18: Millet Mektebi Devam Vesikası. (Düster, Üçüncü Tertip, C.: 10: s. 23.).

<h1>Millet Mektebi</h1>		
<h2>Devam vesikası</h2>		
Maarif Mintakası		Vilâyet
Kaza	Nahiye	Köy
Şehir	Kasaba	Semt
Mahalle	Vesika sahibinin adı	
Doğum senesi		Sınıfı
		192

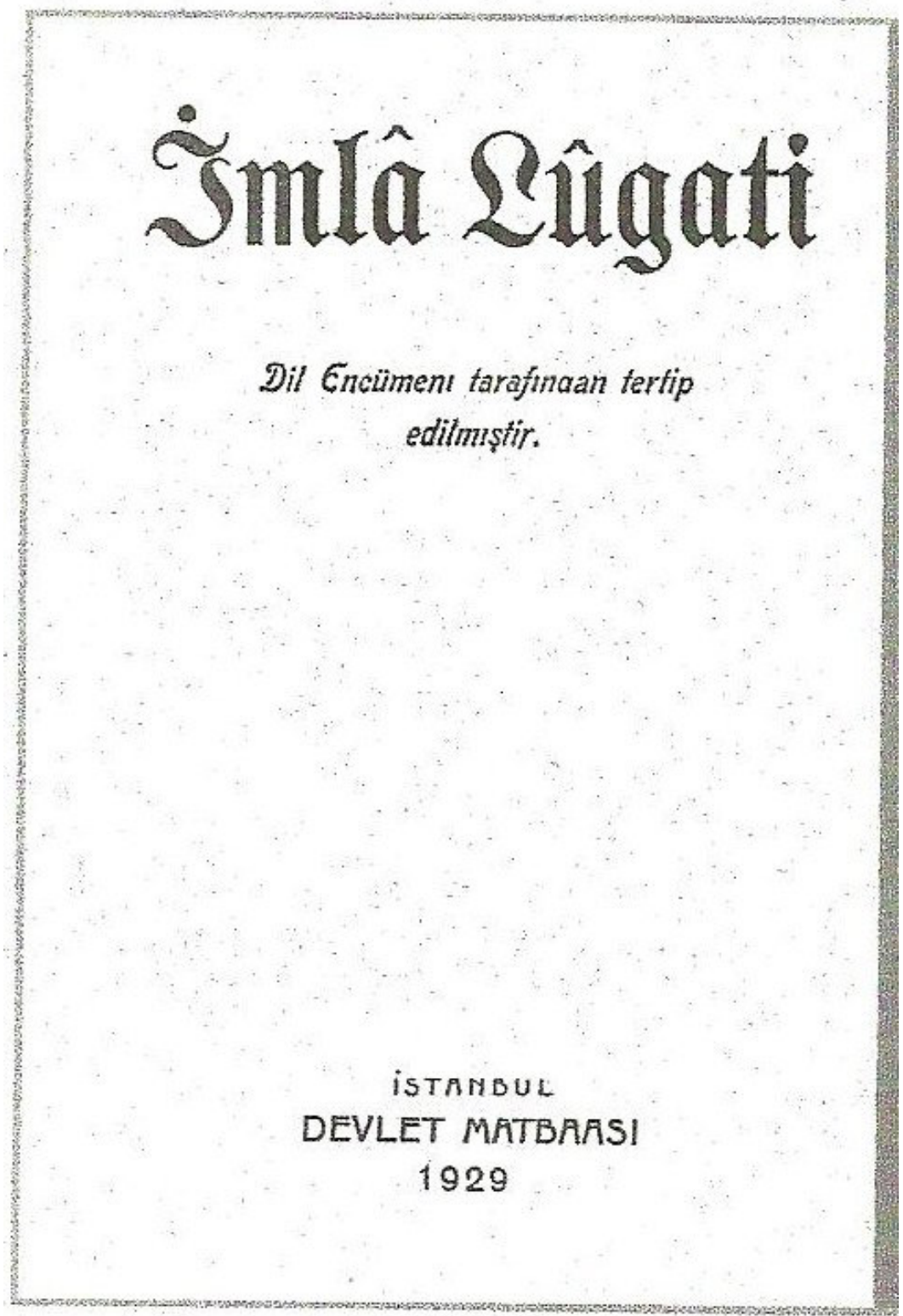
Ek 19: Türk Alfabesi Levhası.(Düster, Üçüncü Tertip, C.:10: ss. 5-6.).

TÜRK ALFABESİ LEVHASI			
Matbaa harfleri		Yazı harfleri	
Büyük harfler	Küçük harfler	Büyük harfler	Küçük harfler
A	a	А	а
B	b	В	в
C	c	С	с
Ç	ç	С	с
D	d	Д	д
E	e	Е	е
F	f	Ф	ф
G	g	Г	г
Ğ	ğ	Г	г
H	h	Н	н
I	ı	І	і
İ	i	І	і
J	j	Ј	ј
K	k	К	к
L	l	Л	л
M	m	М	м
N	n	Н	н
O	o	О	о
Ö	ö	О	о
P	p	Р	р
R	r	Р	р
S	s	С	с
Ş	ş	С	с
T	t	Т	т
U	u	У	у
Ü	ü	У	у
V	v	В	в
Y	y	У	у
Z	z	З	з

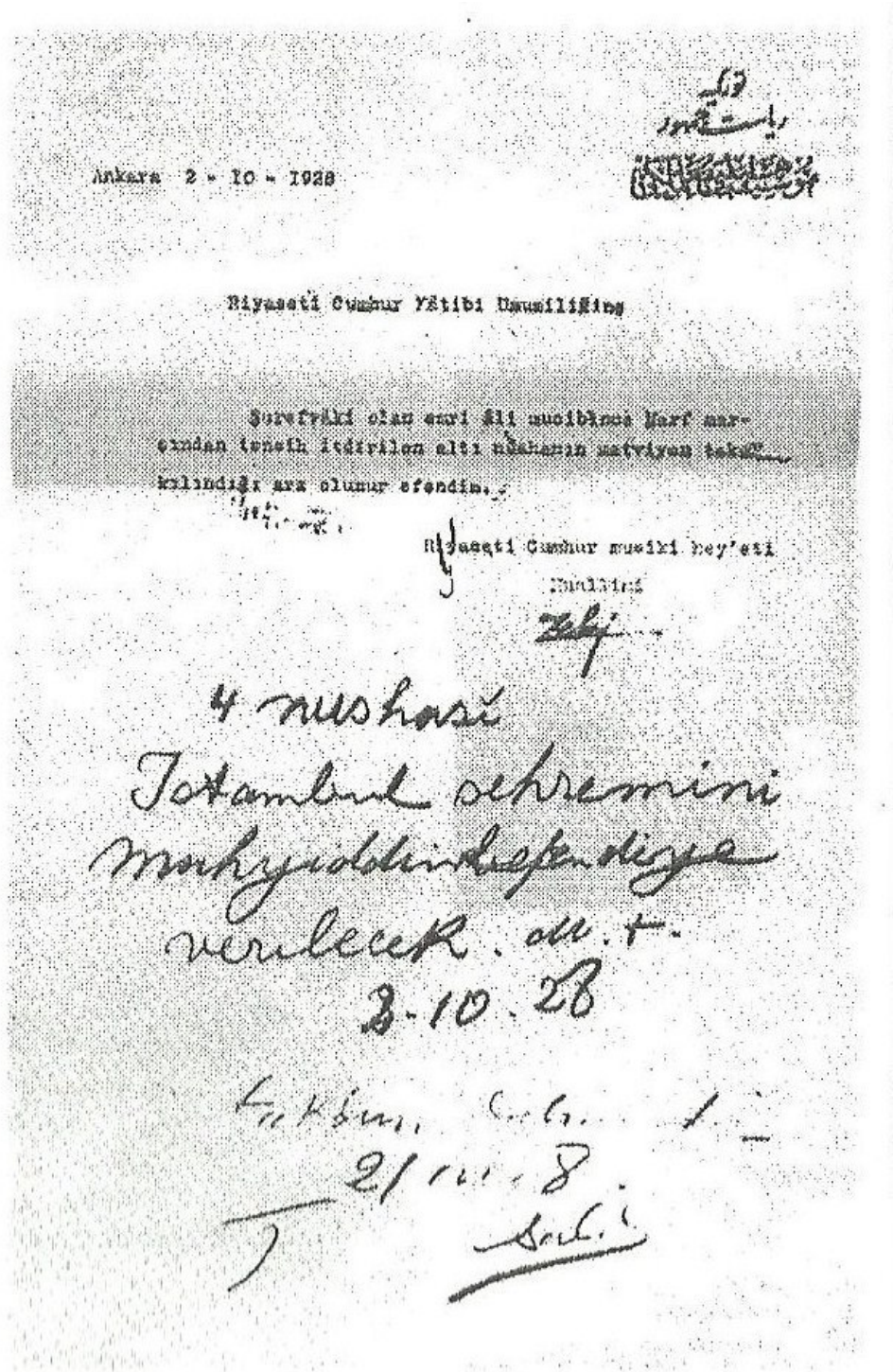
Ek 20: Seçme Yazılar dış kapağı

Ek 21: İmla Lügati dış kapağı.

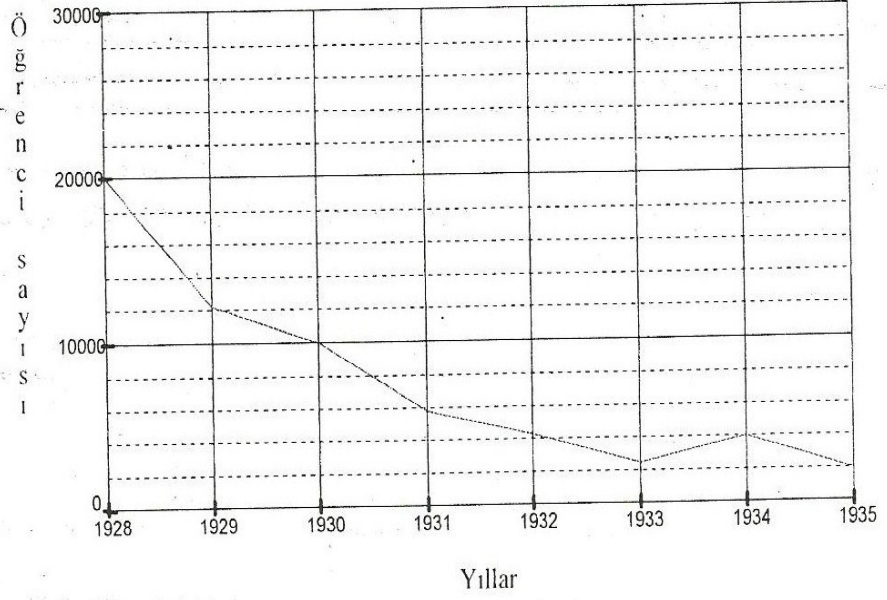

Ek 22: Cumhurbaşkanlığı Muziki Heyeti Öğretmeni Zeki'den Cumhurbaşkanlığı Genel Katipliğine. (Akbulut, (1998): s. 91.

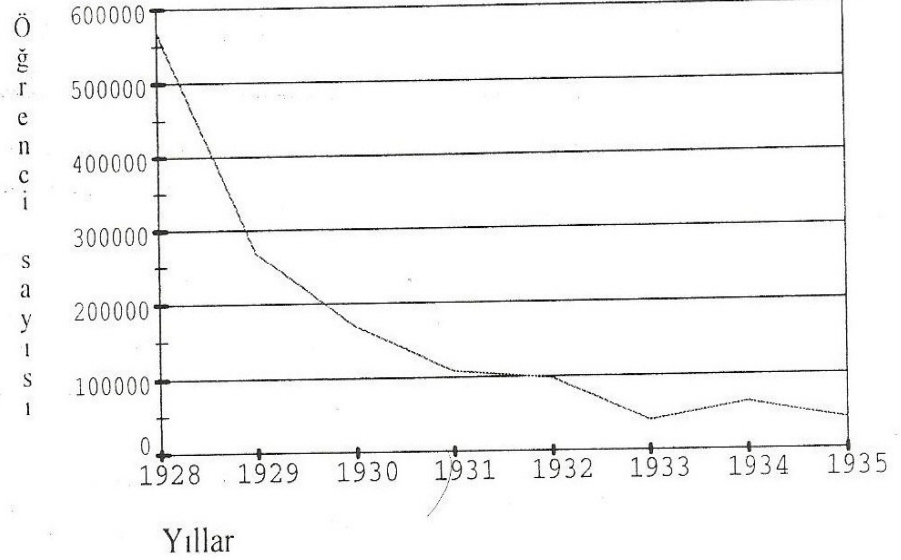

Ek 23: Açılan A ve B dershanesi grafiği ve Millet Mekteplerine devam eden öğrenci grafiği. (Ergün, (1997): s. 132.)

Millet Mektepleri teşkilâtında açılan A ve B dershanesi

Millet Mekteplerine devam eden öğrenci grafiği

Ek 24: 1927 – 1933 yılları arasında örgün eğitimin durumu. (Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, (1991): s. 116.

	ÖRGÜN EĞİTİMİN 1927-1933 YILLARI ARASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ																		
	Okul Sayısı			Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı												
	İlk	Orta	Lise	Öğr. O.	Mes. O.	Yük. O.	İlk	Orta	Lise	Öğr. O.	Mes. O.	Yük. O.	İlk	Orta	Lise	Öğr. O.	Mes. O.	Yük. O.	
1927-1928	6042	78	19	23	18	12	15194	791	594	391	307	451	461985	19859	3819	5022	2332	4282	
1928-1929	6599	78	20	25	20	12	15718	815	510	417	298	515	477569	23225	4168	5749	2371	4204	
1929-1930	6562	82	19	24	22	11	15308	982	578	461	328	502	469071	25398	4746	5410	2699	3899	
1930-1931	6598	83	22	25	36	11	16318	1068	637	398	436	526	489299	27093	5699	5535	3761	4443	
1931-1932	6713	80	25	24	40	12	16973	963	637	320	423	526	523611	30316	6840	5293	4155	4853	
1932-1933	6733	109	62	18	39	12	15064	1390	1827	319	605	502	567963	35658	7853	2059	4976	5497	
1933-1934	6345	119	71	16	36	15	15123	1144	1315	254	400	574	591169	42522	9876	2726	4389	6050	
1927-1933																			
Arasındaki artış luza	%05	%53	%27	%-30	%100	%25	%-004	%44	%121	%35	%30	%27	%114.1	%158.6	%45.7	%88.2	%41.2		

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide, Edib, (1994), **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Atlas Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul.
- AKALIN, Şükrü, Haluk, (2002), "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 15-53.
- AKBULUT, Yılmaz, (1998), **Türk Harf İnkılabında Tekirdağ**, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayını, Tekirdağ.
- AKIN, İlhan, F., (Mart 1991), "Devrimlerin Temeli" , **ATAM**, S. 20, C. VII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 175-179.
- AKYÜZ, Yahya, (1999), **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AKYÜZ, Yahya, (Kasım 1987), "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", **ATAM**, S. 10, C. IV, AAM Yayınları, Ankara, ss. 71-90.
- AKYÜZ, Yahya, (Mart 1992), "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", **ATAM**, S. 23, C. VIII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 223-239.
- ALBAYRAK, Mustafa, (1989), "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)", **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. II, Ankara, ss. 463-499.
- ALBAYRAK, Mustafa, (Temmuz 1994), "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", **ATAM**, S. 29, C. X, AAM Yayınları, Ankara, ss. 471-483.
- ALPAY, Meral, (1976), **Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- ALPAY, Meral, (1990), "Harf İnkılabından Dil Devrimine", **İÜ AİİT Enstitüsü Yıllığı**, C. V, İÜ AİİT Enstitüsü Yayınları, İstanbul, ss. 31-34.
- ALPAY, Meral, (1991), "Harf Devrimi'nin Kütüphaneler Açısından Önemi", **Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 125-128.
- ARAR, İsmail, (1991), "Gazi Alfabesi", **Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 147-167.

- ARDIÇ, Kamuran, (Temmuz 1990), “Atatürk ile Çağdaşlaşmak”, **ATAM**, C. VI, S. 18, AAM Yayınları, Ankara, ss. 677-696.
- ARIKAN, Zeki, (Mayıs 1999), “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, **Atatürk Yolu**, C. 6, S. 23, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, ss. 261-282.
- ATATÜRK, Kemal, (1970), **Nutuk**, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Atatürk’ün Harf Devrimi ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu**, (1998), KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Trabzon.
- Atatürk’ün Söylev Ve Demeçleri I-III**, (1997), AAM Yayınları, Ankara.
- ATAY, Falih, Rıfki, (1969), **Çankaya**, Doğan Kardeşçilik Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, İstanbul.
- AVCI, Cemal, (2000), **III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927–1931)**, AAM Yayınları, Ankara.
- AVNİ, B., (1933), “Dilimiz”, **Çığır**, (Y. y.), s. 8.
- AYDEMİR, Şevket, Süreyya, (1993), **Tek Adam**, C. III, Remzi Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul.
- Ayın Tarihi**, No: 53, 1928, s. 3669.
- “Babinger’in Dil İnkılabımıza Dair Düşünceleri”, (1933), **Çığır**, S. 2, (Y. y.), ss. 6-7.
- BAYSAL, Jale, (1991), “Harf Devrimi’nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 61-73.
- BAYUR, Yusuf, Hikmet, (1991), “Cumhuriyet Devrinde Atatürk’ün Önderliğinde Harf Devrimi”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 75-78.
- BCA Dosya: 14714, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..14., Tarih: 06.12.1932.
- BCA Dosya: 7244, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 64.431..43., Tarih: 29.12.1929.
- BCA, Dosya: 11141, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 12.73..4., Tarih: 21.06.1929.
- BCA, Dosya: 1352, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 15.84..2., Tarih: 28.11.1934.

BCA, Dosya: 13915, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 142.16..15, Tarih: 03.12.1929.

BCA, Dosya: 14424, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 143.25..23., Tarih: 06.12.1928.

BCA, Dosya: 14710, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..10, Tarih: 25.04.1931.

BCA, Dosya: 147-22, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.81..15., Tarih: 23.12.1931.

BCA, Dosya: 14727, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.33..11., Tarih: 17.06.1942.

BCA, Dosya: 1473, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..3., Tarih: 11.09.1928.

BCA, Dosya: 1474, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..4., Tarih: 15.09.1928.

BCA, Dosya: 1475, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..5., Tarih: 20.10.1928.

BCA, Dosya: 1476, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..6., Tarih: 07.11.1928.

BCA, Dosya: 1477, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..7., Tarih: 29.11.1928.

BCA, Dosya: 147-8, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.11..28., Tarih: 03.01.1929.

BCA, Dosya: 1479, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.32..9., Tarih: 15.11.1930.

BCA, Dosya: 16613, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 159.114..14., Tarih: 05.02.1929.

BCA, Dosya: 17111, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 17.96..15., Tarih: 16.*1.1942.

BCA, Dosya: 2724, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 28.160..1., Tarih: 07.11.1928.

BCA, Dosya: 8559, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.547..16., Tarih: 25.10.1928.

BCA, Dosya: 8560, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.547..17., Tarih: 20.05.1928.

BCA, Dosya: 8563, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.547..20., Tarih: 01.01.1929.

BCA, Dosya: 8565, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 83.548..2., Tarih: 26.02.1929.

BCA, Dosya: 8757, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 88.581..6., Tarih: 15.04.1933.

BCA, Dosya: A1, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 1.4..12., Tarih: 22.07. 1928.

BCA, Dosya: A7, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 17.92..29., Tarih: 14.02.1939.

BCA, Dosya: M104, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.57..3., Tarih: 27.11.1928.

BCA, Dosya: M94, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 149.56..8., Tarih: 02.10.1928.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, ,Yer No: 29.36..6., Tarih: 06.06.1928.

- BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 23.05.1928., Tarih: 23.05.1928.
- BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.46..10., Tarih: 29.07.1928.
- BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 30.63..16., Tarih: 31.10.1928.
- BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.12..5., Tarih: 09.01.1929.
- BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..1., Tarih: 06.09.1928.
- BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..22., Tarih: 26.03.1929.
- BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..5., Tarih: 03.11.1928.
- BCA, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 1.2..7., Tarih: 07.11.1928.
- BCA,Dosya: 7342, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 66.440..21., Tarih: 08.11.1928.
- Belgelerle Türk Tarihi**, (y.y.), TTK Yayınevi, S. 9-10, Ankara: ss. 90-99.
- BERKES, Niyazi, (1978), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul.
- BİNGÖL, Vasfi, (1970), **Atatürk’ün Milli Eğitim ile İlgili Düşünce ve Buyrukları**, Avni Basımevi, Ankara.
- BORAK, Sadi, (2004), **Atatürk’ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Kaynak Yayınları, Ankara.
- BOYACIOĞLU, Ramazan, (2002), **Atatürk’le İlgili Makalelerim**, (y.y.) Sivas.
- BOYACIOĞLU, Ramazan, (Temmuz 2001), “Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar”, **ATAM**, C. XVII, S. 50, AAM Yayınları, Ankara, ss. 429-450.
- BOZKURT, Gülnihal, (1999), “Türk Harf Devrimi’nin Alman Arşiv Belgelerinde Değerlendirilmesi”, **XII. Türk Tarih Kongresi**, C. IV, TTK Yayınları, Ankara, ss. 1353-1362.
- BROKELMAN, (1933), “Türk Dili İnkılabı”, **Çığır**, S. 6, (Y. y.), s. 10.
- CANBOLAT, Mustafa, (1991), “Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 49-54.
- CEMİL, M., (1934), “Dilimizin Geçmişi, Bugünü ve Yarını”, **Çığır**, S. 10, (Y. y.) ss. 186-187.

- CEYHAN, Erdal, (2004), **Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi**, Ulusal Belek Yayınları, Edirne.
- COŞAR, Asiye, Mevbiye, (2002), “Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları”, **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 65-73.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi, (1923–1940)**, (2002), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, (1983), C. II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet**, (02.10.1928).
- Cumhuriyet**, (12.09.1928).
- Cumhuriyet**, (20.10.1928).
- Cumhuriyet**, (22.08.1928).
- Cumhuriyet**, (28.12.1928).
- Cumhuriyet**, (29.09.1928).
- CUNBUR, Müjgan, (Mart 1992), “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, **ATAM**, S. 23, C. VIII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 259-272.
- ÇAĞATAY, Neşet, (1989), “Atatürk Devrimlerinin Amaçları ve Esprisi”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, C. III, TTK Yayınları, Ankara, ss. 1537-1545.
- ÇALIK, Ramazan ve Ali, Galip, BALTAOĞLU, (Mayıs-Kasım 2001), “Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve Yankıları (Elçilik Raporları-Basın ve Diğer Kaynaklar)”, **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. 27–28, Ankara, ss. 263-283.
- ÇANKAYA, Necati, (1985), **Atatürk’ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, (Der.), Tifdruk Matbaacılık, İstanbul.
- DEMİRAY, Kemal, (1988), **Büyük Türkçe Sözlük**, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- DEWEY, John, (1952), **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, MEB Yayınevi, Ankara.
- Dil Encümeni Alfabe Komisyonu, (1928), **Elifba Raporu**, (Y. y.), Ankara.
- DİNÇSOY, Ömer, (1995), **Türk Eğitim Sistemi**, Ekin Yayıncılık, Ankara.

- DÖNMEZER, Sulhi, (Kasım 1990), “Toplumsal Değişme ve Atatürk İnkıpları”, **ATAM**, S. 19, C. VII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 21-28.
- DÖNMEZER, Sulhi, (Temmuz 1989), “Atatürk İnkıpları ve Sosyal Değişme Teorileri”, **ATAM**, S. 15, C. V, AAM Yayınları, Ankara, ss. 523-538.
- DUDA, Herbert, W. (1995), “Yeni Türkiye’de Latin Harflerinin Kabulü”, **Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları**, YORULMAZ, Hüseyin, (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 371-412.
- DUDA, Herbert, W., (1989), **Hilafet’ten Cumhuriyet’e Geçiş**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Hasan, (1988), **Atatürk’e Göre Kültür ve Bunun Araçları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- DUMAN, Musa, (2002), “Yenileşme Döneminde Türk Dili”, **Türkler**, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 107-130.
- Düstur**, (1934), Üçüncü Tertip, C. 10, 1928 Teşrinisani-1929 Teşrinievvel, Başvekalet Matbaası, Ankara: s. 5-23.
- ERDEM, Menendi, (Mart 1998), “Bir Eğitim Lideri Olarak Atatürk”, **ATAM**, S. 40, C. XIV, AAM Yayınları, Ankara, ss. 301-318.
- ERGİN, Muharrem, (1943), **Türkiye Maarif Tarihi**, C. 5, Orhanbey Matbaası, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem, (1962–1963), “Atatürk ve Harf Devrimi”, **Türk Kültürü**, Birinci Yıl, S. 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss. 82-85.
- ERGÜN, Mustafa, (1997), **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara.
- ERGÜN, Mustafa, (Mart 1990), “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, **ATAM**, S. 17, C. VI, AAM Yayınları, Ankara, ss. 435-457.
- EROĞLU, Hamza, (Kasım 1987), “Modern Eğitim İlkesi Olarak Eğitim Birliği ve Yanlış Uygulamalar”, **ATAM**, S. 10, C. IV, AAM Yayınları, Ankara, ss. 35-46.
- ERTEM, Rekin, (1991), **Elifbe’den Alfabe’ye**, Dergah Yayınları, İstanbul.

- ERTEM, Rekin, (1995), “Harf İnkılabının Tarihçesi ve Avram Galanti”, **Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları**, YORULMAZ, Hüseyin (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 353-369.
- EŞME, İsa, (Aralık 2002), “İlk ve Orta Öğretimde Ezberci Eğitim Sistemi, Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri”, **V. Türk Kültürü Kongresi**, C. IV, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 21-30.
- GALANTİ, Avram, (1996), **Arabi Harfler Terakkimize Mani Değildir**, Bedir Yayınevi, Kale, Fethi, (Çev.), İstanbul.
- GİRİTLİ, İsmet, (Kasım 1988), “Harf İnkılabı ve Atatürk”, **ATAM**, S. 13, C. V, AAM Yayınları, Ankara, ss. 31-35.
- GOLOĞLU, Mahmut, (2007), **Devrimler ve Tepkileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÖKSEL, Burhan, (Temmuz 1985), “Atatürk’ün Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, **ATAM**, S. 3, C. I, AAM Yayınları, Ankara, ss. 921-958.
- GREW, Joseph, C., (1999), **Yeni Türkiye**, Orağlı, Kadri Mustafa, (Çev.), Multilingual, İstanbul.
- GÜLCAN, Yılmaz, Erkan, ŞENŞEKERCİ, (2002), **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Alfa Yayınları, C. II, İstanbul.
- GÜLMEZ, Nurettin, (2006), **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Harfler Üzerinde Tartışmalar**, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Samettin, (2005), “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2005-1, S. 10, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu, ss. 149-168.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1962–1963), “Kültür Değişmeleri Karşısında Türk Halkı”, **Türk Kültürü**, Birinci Yıl, S. 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss. 29-30
- Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, (1991), TTK Yayınları, Ankara.
- Harf Devriminin 50. Yılı Sergisi**, (1979), TTK Basımevi, Ankara.

- HEİD, Uriel, (2001), **Türkiye’de Dil Devrimi**, Iq Kültürsanat Yayıncılık, Öztürk, Nejdet, (Çev.), İstanbul.
- IRMAK, Sadi, (1973), **Atatürk Devrimleri Tarihi**, Fatih Yayınevi, İstanbul.
- İLHAN, Suat, (Kasım 1990), “Türk Çağdaşlaşması”, **ATAM**, S.19, C. VII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 7-19.
- İNAN, A., Afet, (1977), **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK Basımevi, İkinci Baskı, Ankara.
- İNAN, Afet, (1968 Ocak), “Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati’nin Ölümü”, **Belleten**, TTK Yayınları, S. 125, C. XXXII, Ankara, ss. 51-55.
- İNAN, Afet, (1991), “Ellinci Yılda Türk Harf Devrimi”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 79-83.
- İNAN, M. Rauf, (1991), “Yazı Değişimi Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara: ss. 169-186.
- İSKİT, Server, R., (2000), **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- İstanbul Matbaalarında Yeni Harflerle Basılmış Olan Neşriyat Katalogu**, (1929), Devlet Matbaası, İstanbul.
- KANSU, Mazhar, Müfit, (1997), **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, TTK Yayınları, C. I, 4. Baskı, Ankara.
- KARABEKİR, Kazım, (1995), “Latin Harfini Kabul Edemeyiz”, **Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları**, YORULMAZ, Hüseyin (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 90-93.
- KARAGÖZOĞLU, Galip, (1994), “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, **I. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu**, AAM Yayınları, Ankara, ss. 319-339.
- KARAGÖZOĞLU, Galip, (Kasım 1985), “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, **ATAM**, S. 4, C. II, AAM Yayınları, Ankara, ss. 193-213.

- KAYIRAN, Mehmet, (Kasım 1998), “Atatürkçü Düşünce Işığında, Çağdaş Eğitim”, **ATAM**, S. 42, C. XIV, AAM Yayınları, Ankara, ss. 779-830.
- KAYNAR, Reşat, (Temmuz 1986), “Atatürk’ün Kültür ve Eğitim Anlayışı”, **ATAM**, S. 6, C. II, AAM Yayınları, Ankara, ss. 580-583.
- KESEROĞLI, Hasan, (Aralık 2002), “Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphaneciliği Zihniyeti” **V. Türk Kültürü Kongresi**, C. IX, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 15-26.
- KILIÇ, Selami, (1991), “Türkiye’de Latin Harfleri Meselesi”, **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. 2 S. 7, Ankara, ss. 551-572.
- KİLİ, Suna, (1982), **Türk Devrim Tarihi**, Tekin Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- KİLİ, Suna, A., Şeref, GÖZÜBÜYÜK, (1985), **Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (y.y.).
- Kitap Katalogu, (I. Teşrinisani 1929), **Yeni Neşriyat**, Devlet Matbaası, İstanbul.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, (1991), “Harf Devrimi’nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değın Gözlemler”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 113-124.
- KOCATÜRK, Utkan, (1988), **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, TTK Basımevi, İkinci Baskı, Ankara.
- KOCATÜRK, Utkan, (2005), **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, AAM Yayınları, II. Baskı, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep vd., (1997), **Atatürk ve Türk Dili-2**, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1963), **Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1992), **Atatürk ve Türk Dili-Belgeler**, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (2002), “Atatürk ve Dil Devrimi”, **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 54-65.

- KORKMAZ, Zeynep, (Aralık 2002), “Türkiye Türkçesi Üzerindeki Gramer Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu, **V. Türk Kültürü Kongresi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. I, Ankara, ss. 21-42.
- KORYÜREK, Cüneyt, E., (1998), **Harf İnkılabı 70. Yıl**, Stil Matbaacılık, İstanbul.
- KÖNİ, Hasan, (Temmuz 1991), “Yazı Devriminin Önemi Üzerine”, **ATAM**, S. 21, C. VII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 493-498.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, (Eylül 1938), “Alfabe İnkılabı”, **Ülkü**, S. 67, C. XII, Ulus Basımevi, Ankara, ss. 1-2.
- LAQUER, Hans-Peter, (1989), “Mezartaşlarında Harf Devrimi”, **IX. Türk Tarih Kongresi**, C. III, TTK Yayınları, Ankara, ss. 1373-1380.
- LEVEND, Agah, Sırrı, (1972), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK Yayınları, Ankara.
- MALİK, Hilmi, A., (1933), “İnkılap ve Terbiye”, **Çığır**, S. 6, (Y. y.), s. 9.
- METİN, Ömer, (2006), “Türk Modernleşmesinde Halk Seferberliğine Bir Örnek: Harf İnkılabı, **TCAD**, (Y. y.), S. 4, Yıl: 2, Ankara, ss. 97-116.
- NURİ, Celal, (1995), “Latin Harfleri Meselesi”, **Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları**, YORULMAZ, Hüseyin (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 285-301.
- NURİ, Celal, (2002), **Türk Devrimi – İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri**, Ozankaya, Özer, (Çev.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖNDER, Mehmet, (1998), **Atatürk’ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖNER, Mustafa, (1999), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Dil Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Atatürk’ün Harf Devrimi ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu**, KTÜ Matbaası, Trabzon, ss. 9-19.
- ÖZBEK, Abdülbaki, (2002), “Yaygın Eğitim”, **Ülkemizde Halk Eğitiminin Amacı, Önemi ve Gerekliliği Sempozyumu**, AY, Gökten (Haz:), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 43-47.
- ÖZDEMİR, Emin, (1968), **Dil Devrimimiz**, (Haz.), TDK Yayınları, Ankara.

- ÖZERDİM, Sami, N., (1978), **Yazı Devriminin Öyküsü**, TDK Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
- ÖZKAYA, Yücel, (2002), “Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkıpları”, **Türkler**, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 365-393.
- ÖZODAŞIK, Mustafa, (1999), **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- ÖZTÜRK, Arzu, Erdoğan, (2006), “Türk Dili”, ÖZTÜRK, Cemil (Ed.), **Türk Tarihi ve Kültürü**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, ss. 333-344.
- ÖZTÜRK, Hüseyin, (Nisan 1949), “Kamu Eğitimi”, **Ülkü**, S. 28, C. 3, Kültür Basım ve Yayım Kooperatifi, Ankara, ss. 26-27.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, (1990), **Sivas Basımında Harf İnkılabı**, (Haz.), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- PAYZIN, Sabahattin, (1992), **Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir.
- SAKAOĞLU, Necdet, (2003), **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SARIKOYUNCU, Ali, vd., (2009), **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, İlgazi, Abdullah, (Ed.), Gazi Kitabevi, Ankara.
- SARIKOYUNCU, DEĞERLİ, Esra, (Nisan 2009), “Amerikan Basımında Türk Harf ve Dil Devrimi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 23, Ekspres Matbaası, Kütahya, ss. 33-38.
- SARISAMAN, Sadık, (2006), “Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı Afyonkarahisar Örneği”, **AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları**, C. VIII, S. 3, Afyon, ss. 93-135.
- SEVİL, Muharrem, (Eylül-Aralık 1998), “Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler”, **Yeni Türkiye**, S. 23-24, C. V, Ankara, ss. 1601-1615.
- SEVİM, Ali, vd., (2006), **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, (Haz.), AAM Yayınları, Ankara.

- SU, Mükerrerem, K. ve Kamil, SU, (1971), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- ŞENALP, Leman, (Temmuz 1991), “Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri”, **ATAM**, S. 21, C. VII, AAM Yayınları, Ankara, ss. 507-518.
- ŞEREF, Alimcan, (1993), **Harflerimizin Müdafası**, Bedir Yayınevi, Battal, A., (Çev.), İstanbul.
- ŞEVKAY, Tuğrul, (2002), **Dil Devrimi**, Gelenek Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞİR, Bilal, N., (1991), “Türk Harf Devrimi’nin Türkiye Dışına Yayılması: Bulgaristan Türkleri Örneği”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, ss. 187-206.
- ŞİMŞİR, Bilal, N., (1992), **Türk Yazı Devrimi**, TTK Basımevi, Ankara.
- ŞİMŞİR, Bilal, N., (2006), **Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler**, AAM Yayınları, Ankara.
- TAN, Nail, (2006), **Atatürk Dönemi Kültür Kurumlarından Örnekler 1920-1938**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- TANER, Hasan, (Şubat 1948), “Gezici Kitaplılar”, **Ülkü**, (Y. y.), III. Seri, S. 14, (Y. y.), ss. 23-24.
- TANSEL, Fevziye, Abdullah, (Nisan 1953), “Arap Harflerinin İslahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri”, **Belleten**, C. XVII, S. 66, TTK Basımevi, Ankara, ss. 224-249.
- TBMM ZC**, Devre: III, C. V, s. 7-13.
- TEKİN, Mehmet, (1988), **Harf İnkılabı Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay’da Yeni Yazı**, Kültür Eğitim Tesisleri Basımevi, Antakya.
- TEMİR, Ahmet, (1962-1963), “Dil Devriminde İlericilik Gericilik”, **Türk Kültürü**, Birinci Yıl, S. 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss.17-18.

- TEZCAN, Mahmut, (Temmuz 1989), “Atatürk’ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **ATAM**, S. 15, C. V, AAM Yayınları, Ankara, ss. 557-594.
- TİMURTAŞ, Faruk, K., (1962–1963), “Atatürk İnkıplarının Ana Vasfı”, **Türk Kültürü**, Birinci Yıl, S. 1-12, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss.64-67.
- TONGUL, Neriman, (Mayıs-Kasım 2004), “Türk Harf İnkılâbı”, **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, S. 33-34, Ankara, ss. 103-130.
- TUNCA, Elif, Asude, (Aralık 2006), “Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, Mersin, ss. 111-122.
- TURAN, Refik, vd., (2006), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Türk Harflerinin Kabulünden Cumhuriyet’in Onuncu Yıldönümüne Kadar 1928-1933**, (1933), Devlet Matbaası, İstanbul.
- TÜRKMEN, Fikret, (1998), “Harf İnkılabının 70. Yıl Dönümü”, **Cumhuriyetin 75. Yılı Dil Devrimi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, İstanbul, ss. 82-90.
- TÜRÜDÜ, Hasan, (1974), “Harf Devrimi’nden 50 Yıl Evvel Latin Harflerinin Resmî Bir Haberleşmede Kullanılışına Dair Bir Belge”, **Tarih Mecmuası**, Yıl: 10, C. 1, S. 2, Sıra No: 110, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, İstanbul, ss. 82-83.
- ÜLKEN, Yüksel, (Temmuz 1988), “Atatürk’te Eğitim – Bilim ve Teknik”, **ATAM**, S. 12, C: IV, AAM Yayınları, Ankara, ss. 551-556.
- ÜLKER, İ., Halil, (2001), “Bürokrasinin Evrimi ve Türk Bürokrasisi”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2001-2, S. 3, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu, ss. 142-153.
- ÜLKÜTAŞIR, M., Şakir, (1973), **Atatürk ve Harf Devrimi**, TDK Yayınları, Ankara.

ÜLKÜTAŞIR, M., Şakir, (Şubat 1938), “Harf İnkılabımıza Başlarken”, **Çığır**, Yıl: 6, S. 61-62, ss. 177-178.

YAŞAMIŞ, Firuz, Demir, (Eylül-Aralık 1998), “Cumhuriyet ve Bürokrasi”, **Yeni Türkiye**, S. 23–24, C. V, Ankara, ss. 3653-3664.

YILMAZ, Mehmet, Serhat, (2009), **Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)**, Berikan Yayınevi, Ankara.

YORULMAZ, Hüseyin, (1995), **Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları**, (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul.

DİZİN

A

A. Cevat, 147
 Abdullah Cevdet, 49
 Acem, 102
 Afrika, 156
 Afyonkarahisar, 58, 82, 202
 Ahmet Cevdet Paşa, 5
 Ahmet Rasim, 25, 35, 55
 Ahmet Zeki Velidi, 46
 Ahunzade Mirza Feth, 5
 Aksaray, 84
 Akşam Gazetesi, 118, 120
 Ali Kemal Bey, 117
 Ali Suavi, 5
 Alman, 29, 31, 36, 53, 154, 155, 157,
 195, 196
 Amerikan, 7, 29, 62, 115, 124, 133,
 139, 141, 153, 154, 155, 156, 157,
 202
 Anadolu, 5, 30, 34, 42, 43, 45, 53, 62,
 100, 126
 Anadolu Ajansı, 30, 34, 62, 126
 Anafartalar, 10
 Ankara, 1, 2, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 38,
 39, 41, 42, 45, 46, 48, 49, 53, 55, 59,
 63, 64, 78, 80, 83, 84, 86, 87, 92, 93,
 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 107,
 108, 109, 110, 113, 115, 117, 121,
 122, 123, 131, 138, 139, 143, 148,
 150, 157, 158, 159, 161, 162, 192,
 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200,
 201, 202, 203, 204, 205
 Arap, v, 1, 2, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 18,
 19, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 38, 39,
 41, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 58,
 62, 67, 72, 77, 102, 105, 107, 108,
 109, 110, 115, 116, 118, 121, 125,
 135, 136, 137, 138, 142, 150, 160,
 163, 164, 195, 203
 Arıburnu, 41
 Aschmann, 155
 Askeri Kulüp, 8
 Asya, 14, 156, 193

Atatürk, 5, v, xi, 1, 6, 8, 9, 10, 11, 12,
 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24,
 25, 27, 29, 31, 33, 36, 37, 38, 39, 40,
 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 53, 54, 55,
 63, 64, 82, 84, 86, 87, 92, 94, 96, 99,
 102, 107, 109, 110, 113, 119, 120,
 131, 133, 138, 139, 154, 156, 157,
 158, 159, 161, 162, 163, 164, 192,
 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200,
 201, 202, 203, 204
 Avni Bey, 35
 Avrupa, 6, 15, 21, 28, 29, 31, 48, 49,
 113, 142, 147, 153, 154, 155, 164
 Azerbaycan, 2, 14, 15, 28, 32

B

Baba Said, 35
 Bağdat, 148
 Bakanlar Kurulu, 23, 24, 53, 54, 76, 78,
 79, 81, 140, 141
 Bakü Türkoloji Kongresi, 14
 Basma Yazı ve Resimleri Derleme
 Kanunu, 114
 Başbakanlık, xi, 3, 24, 43, 53, 54, 110,
 136, 143, 197
 Başkanlık Divanı, 55
 Başöğretmen, 40, 43, 77, 121
 Başvekalet, 30, 59, 104, 116, 130, 131,
 137, 151, 197
 Başvekil, 30, 38, 66, 67, 82, 131, 143,
 152
 Behçet Kemal Çağlar, 46
 Beyazıd, 50, 139
 Brahmi, 1
 Bulgar, 8, 19
 Bulgaristan, 150, 152, 203
 Bursa, 41
 Bürokrasi, v, 157, 158, 205

C

Celal Nuri, 20, 28, 49
 Celal Sahir, 25, 35
 Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, 5
 Cenevre Konsolosluğu, 149
 Cevat Emre, 50

Cumhurbaşkanı, 58, 64, 82, 86, 102,
131, 132, 149
Cumhuriyet Gazetesi, 37, 109, 121
Cumhuriyet Halk Fırkası, xi, 13, 16, 40,
110

Ç

Çanakkale, 41

D

Danıştay, 76
Darülfünun, 18, 27, 46, 65, 99, 125
Deny, 10
Devlet Basımevi, 61, 108, 140
Devlet Demiryolları, 129
Dewey, 63, 110, 112, 146
Dışişleri Bakanlığı, ix, 3, 25, 101, 134,
143, 145, 146, 147, 148, 156
Dil Encümeni, v, 23, 24, 27, 28, 29, 30,
31, 33, 34, 35, 36, 45, 53, 55, 101,
119, 120, 128, 131, 133, 134, 144,
145, 154, 196
Doğu, 16, 19, 21, 46, 154, 156, 164, 195
Dolmabahçe Kurultayı, v, 37
Dr. Refik, 43

E

Ebuzziya Tevfik, 6
Elifba Raporu, 25, 31, 36, 196
Enver Paşa, 7, 8, 159
Ermeni, 1, 33, 118, 153
Erzincan, 55, 58
Erzurum Kongresi, 9

F

Falih Rıfkı, 20, 25, 27, 30, 31, 33, 35,
36, 40, 49, 86, 99
Farisi, 21
Farsça, 11, 16, 22, 23, 44, 63, 102, 128,
132, 134, 141
Fazıl Ahmet, 25, 27, 35
Fenike, 2
Fransız, 8, 10, 28, 29, 31, 38, 123, 145,
154, 156, 158

G

Gazi Hitabesi Plağı, 89

Gemlik, 132
Genel Kurmay, 78, 81
Gezi Bucağı, 45
Gezici Millet Mektepleri, 80, 87
Glaskov, 149
Göktürk, 2
Grek, 1, 117
Grew, 62, 124, 139, 153, 154, 156

H

Hakimiyeti Milliye, 49, 121, 143
Hakkak Salih, 118
Hakkı Tarık, 127
Halide Edip, 9
Halk Dershaneleri, 17, 33, 63, 77, 82,
89, 91, 93
Halk Mecmuası, 108
Halk Mektebi, 64
Halkevi, 93
Hamid Zübeyr, 35
Haraç Gazetesi, 149
Harf Devrimi, 3, 4, v, 1, 2, 3, 9, 12, 13,
14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 28, 29,
34, 36, 40, 42, 45, 48, 61, 62, 64, 78,
87, 94, 97, 98, 102, 105, 107, 108,
109, 110, 112, 113, 114, 117, 125,
141, 144, 150, 153, 154, 156, 158,
160, 162, 163, 164, 165, 191, 192,
193, 195, 197, 198, 199, 200, 201,
203, 204
Harf Islahatçıları, 7
Hasan Bey, 16
Hasan Fehmi, 35
Hatay, 29, 150, 203
Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti, 149
Hilmi Bey, 127
Hüseyin Cahit, 9, 49

I

Islahat-ı Huruf Komisyonu, 7
Ivan Monolof, 8

İ

İbrahim Grandi, 25, 27, 99
İbrahim Nemci, 25, 33, 38, 39, 48, 120
İbrahim Osman, 25, 27, 35
İbrahim Şinasi, 6

İbrani, 1, 118
 İcra Vekilleri Heyeti, 24, 26, 57, 66, 67, 76, 105, 141
 İçişleri Bakanlığı, ix, 3, 127, 131, 139
 İkdam, 124
 İktisat Kongresi, 10
 İngiltere, 149
 İshak Rafet, 35
 İslam, 48, 49, 50, 164
 İsmail Hakkı Bey, 40, 55
 İsmail Hikmet, 25, 35
 İsmet Paşa, 15, 16, 18, 19, 30, 38, 39, 43, 55, 58, 82, 129, 139
 İspanyol, 31, 118
 İstanbul, xi, 1, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 46, 47, 48, 50, 55, 61, 65, 79, 85, 92, 100, 105, 106, 108, 112, 115, 116, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 135, 139, 140, 141, 142, 153, 156, 158, 160, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205
 İtalyan, 31

J

Japonya, 156

K

Karadeniz, 14, 15, 42, 130, 131
 Kayseri, 42, 45, 174
 Kazan, 1, 14
 Kazım Karabekir, 10, 48
 Kazım Özalp, 58
 Kazım Paşa, 20, 119
 Kıbrıs, 150, 151
 Kılıç Ali, 43
 Kılıçzade Hakkı, 49
 Kilis, 152
 Kolombiya Üniversitesi, 63
 Köprülüzade Mehmet Fuad, 46
 Köy Yatı Dershaneleri, 80

L

Latin, v, vii, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27,

28, 29, 30, 31, 32, 35, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 99, 105, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 139, 142, 149, 150, 156, 158, 160, 163, 164, 167, 169, 180, 197, 199, 200, 201, 204
 Lefkoşe, 151
 Limanlar İdare-i Umumiyesi, 129
 Londra, 6

M

Maarif Vekaleti, 24, 25, 27, 35, 53, 58, 59, 98, 99, 103, 104, 105, 108, 116, 128, 140, 141, 143, 147
 Maarif Vekaleti Mecmuası, 98
 Macar, 10, 29, 32, 35
 Madame Crinnée, 8
 Mahmut Esat Bozkurt, 16, 18
 Malatya, 39, 58
 Mani, 1, 23, 107, 198
 Mazhar Müfit, 9
 MEB, xi, 35, 59, 60, 62, 63, 82, 86, 98, 100, 101, 103, 134, 143, 145, 146, 196
 Meclis-i Mebusan, 6
 Mehmet Emin, 25, 27, 35, 56, 99, 130
 Mehmet Remzi, 151
 Melkum Han, 6
 Meşrutiyet, 7, 8
 Mıntıka Palas, 43
 Midilli, 6
 Millet Mektebi, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 88, 184, 185
 Millet Mektepleri Talimatnamesi, viii, 66, 76, 79
 Milli Eğitim Şurası, 13
 Milli Kütüphane, 113
 Milli Mücadele, 9
 Milliyet, 30, 49, 120, 124
 Mithat Sadullah, 33, 49
 Moğol-Passepa, 1
 Muallimler Kurultayı, 13
 Muamelat Müdürlüğü, 129
 Mustafa Necati, 23, 86, 91, 98, 99, 100
 Mustafa Şekip, 125, 139
 Müdevvenat Müdürlüğü, 54
 Münif Paşa, 5

N

Nafia Müdüriyet Umumisi, 134
 Nafia Vekaleti, 131, 133
 Namık Kemal, 6
 Nasturi-Süryani, 1
 Nazır Müf Efendi, 5
 Nemeth, 10
 Newyork Times, 156
 Nutuk, 14, 15, 109, 193

O

Okuma Odası, 92
 Osmanlı Devleti, 5, 6, 7, 13
 Osmanlıca, 114

Ö

Özbekistan, 14
 Özel Millet Mektepleri, 80

P

Paris, 115, 149
 Patrica F. E. Marley, 149
 Portekiz, 31
 Prag, 147
 PTT, 126

R

Ragıp Hulusi, 25, 27, 35, 99, 128
 Rahmi, 58
 Rasuhi, 40
 Recep Zühtü, 40
 Refik Bey, 43, 55, 56
 Reis-i Cumhur, 26
 Resmi Gazete, v, 53, 58, 60, 76
 Romanya, 150
 Rumca, 117
 Rumeli, 150
 Rumen, 31
 Rus, 1, 6
 Rusyalı Ayyaz İshaki, 46, 47
 Ruşen Eşref, 25, 27, 33, 35, 40, 99, 107

S

Sadullah, 40, 107
 Saffet, 38, 40, 55, 58, 139
 Salih, 12, 40

Salih Paşa, 40
 Samsun, 42, 43, 55, 130
 Saraçoğlu Şükrü Bey, 12
 Sarayburnu, 36, 53, 100, 115, 119
 Sarkışla, 45
 Selanik, 8
 Sibirya, 1
 Sinop, 42
 Sivas, 6, 8, 15, 42, 43, 58, 135, 157,
 174, 195, 202
 Sofya, 8
 Sogud, 1
 Son Saat, 124
 Sovyetler Birliği, 14, 47
 Söz Derleme Heyeti, 34
 Spencer, 160
 SSCB, xi, 50

T

Takrir-i Sükun Kanunu, 125, 160
 Tanzimat, 5, 19, 25, 198
 Taşçı Sabri, 118
 TBMM, xi, 10, 12, 13, 15, 16, 54, 55,
 56, 57, 58, 65, 77, 84, 98, 99, 109,
 148, 150, 203, 204
 Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu, 63
 Tekirdağ, 5, 40, 41, 55, 58, 80, 192
 Teşvik Bey, 40
 Tevfik Rüştü, 156
 Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 13
 Tibet, 1
 Tokat, 42, 43, 130
 Türk Dili Sözlüğü, 34
 Türk Neşriyat Kongresi, 112, 114
 Türk Ocağı, 17, 79, 81, 89, 100, 102
 Türk Rakamları, 25, 160
 Türkçe, 5, 15, 21, 22, 33, 35, 48, 50, 56,
 57, 62, 70, 99, 107, 109, 115, 116,
 118, 120, 121, 124, 135, 142, 145,
 148, 158, 160, 192, 196
 Türkçe Gazete, 121
 Türkmenistan, 14

U

Uygur, 1, 2, 19, 200

V

V. Meszoros, 35
Vekiller Heyeti, 25, 64
Veled Çelebi, 35, 46, 48

W

Wallace Murray, 156
Washington, 154, 155, 156

Y

Yahudi, 118
Yahya Kemal Beyatlı, 17
Yakup Kadri, 10, 25, 27, 33, 34, 35, 99
Yalimektebi, 42
Yugoslavya, 150
Yunanistan, 15, 150
Yunus Nadi, 20, 37, 49, 55, 119
Yusuf Hikmet Bayur, 15, 36